

B

636.

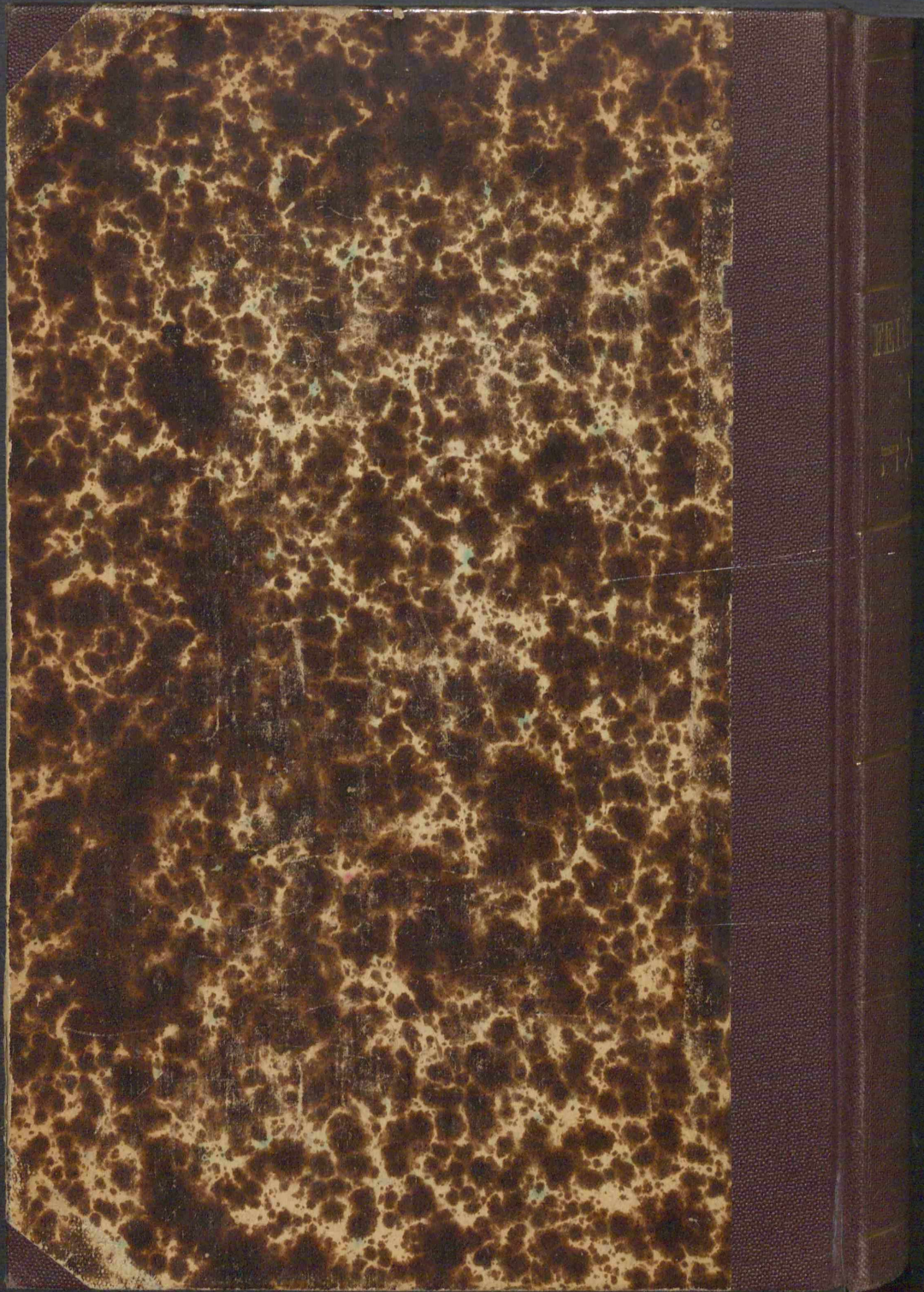

MANSTEIN

עיר

תהלה

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 636

עיר תהלה

בו יכתב זכרון בספר, כל הקורות לעדת ישראל שבעיר בריסק, מיום הוסדה ועד עתה. זכרון הרבנים והאלופים אנשי השם שהיו בעיר. פקודות הממשלה הנוגעות לקהלות לימא בכלל, ולבריסק בפרט. וכל חשבון ומעשה שנעשה בעירנו בימי הדור האחרון. ונחלק לשני חלקים:

(א) הוא חלק הימים הראשונים שעברו, ונקרא בשם קדם לעיר או ימות עולם.

(ב) מאסף ידיעות ממצב עירנו, וקורות ערתנו בימי דורנו זה, המעשים התקנות והחשבונות, זכרון לדור אחרון, וקראנוהו בשם העיר בתוך או ימי שנותנו.

ובלוח אליו קונטרס רחובות עיר כולל מכתבים והערות מאת גדולי זמננו אשר היה לנו לעזר להוציא לאור פעולתנו.

ווארשא

ברפוס ר' מאיר יחיאל האלמער נ"י.

שנת *עיר תהלה* לפ"ק

ИРЪ ТЕГИЛО

т. е. Славный Городъ

История Города Б. стѣ Лито.

ВАРШВА 1886

Дозволено Цензурою.
Варшава, 13 Ноября 1885 г.

Въ Тип. Викентіа Тиля въ Варшавѣ, Мыльная. 5.

שפה לנאמנים

— 343 —

בפיק ברכים, וברפיון ידים. קרבתי היום אל המזבח, לא להתפאר ולהשתבח. וגם לא להנאתי ומובותי. כי אם למלאות חובתי, להקריב ראשית תבואתי, מנחה לבני עדתי. אשר כתוד האדם המעלה, ראוני לכבוד ולתהלה. והפקידו על ידי משמרת סיכן, בביהכ"ג הנשא ונכון. שבעירו הגדולה והעתיקה, כמצות עלינו וחוקה — וזה כמה שנים שמרתי אמונים, לעשות בבהכ"ג תקונים, תקונים מתקונים שונים, בגבול שגבלו ראשונים. וברוב עמל ויגיע, כאשר ידי תגיע. מלאתי כל מחסורו, לכלול יפיו והדרו. עד כי גדול כבוד הבית, והוד לו כזית. וביפיו תחזינה עינינו, לשמחת לב עדתנו. אכן אחת עוד נעדרה, והיא סגולה יקרה, לא יסולה בכסף ערכה, ומאתנו נסתרה דרכה. הוא ספר דברי הימים, וזכרון ימות עולמים. לכתוב בו כל הקורות, ומעשי כל הדורות, כחוק לישראל בעריהם, אשר נחלו מאבותיהם. כי הפגס עתיק ימים, שכבר היה לעולמים. והיה כמוס עמנו, בביהכ"ג הישן שלנו מקומו עוד לא יכירנו, כי אבד ואיננו, בעת אשר חרבה עירנו וזבול בית תפארתנו. אשר היה בעיר שמה, נהפך לתל שממה! אהה! אבד חזון מספר, הנותן אמרי שפר. ואין אתנו יודע כבודנו לפניו, ומה הציע לנו בקרב שנים. ועתה נפשנו יבשה, אין קול ענות חלושה. ומי יקום מתוך העדה, להשיב את האבדה. לתקן פגס וספר זכרונות, לכתוב בו המעשים והחשבונות. לבא בנקרות הצורים, לחפש מטמוני סתרים. יתנו כאוב מארץ קולם, להוכיח מעשי עולם. ואת הכאות ישמיעונו, מה שנעשה ויעשה בקרבנו —

אמרתי

אמרתי זה חובתי ואעשנה, ועל תודה אקריבנה. לכתוב ספר אמנה, להיות לעדתי למנה. לגלות מני חשך עמוקות, ידיעות ישנות ועתיקות. כחפץ בני עדתי, הנאמנים בבריתי. אשר נפשם שוקקה, לראות על ספר חוקה. כל כבוד עירנו, מלפנים ובימי דורנו.

אמנם אחי ורעי! מה יקרו לי רעי. כי אין בכתי לצאת המערכה, ולהשלים כל המלאכה. בשגם כי יבשו המקורים, אשר מימם שתינו מדור דורים. כאשר יאירו דברינו, בין שורות חברנו. ואם כי רבות עברתי, ושנתי נדרתי. וגדולי זמננו עזרוני, ובימינם תמכוני. לא הגעתי אל המטרה, ומלאכתי ריקה וחסרה. ידעתי כי נבוני דעת, יתנו בה מגרעת. ישימו בי תהלה, והבאתי עלי קללה. גם ישיחו בי יושבי שער, כי חדשתי מעט מוער. רק כבוצר על סלסלות, לקמתי עוללות. לא הבאתי פרי חדשה, להגדיל לנבונים מורשה. שאוני אחי! ואנכי אדבר, לא בתור סופר ומחבר.

יצאתי לעשות מלאכתי, על במות היסטאריא לא דרכתי. ומעשי אם טוב ואם רע, מערכו לא יגרע. כי רק למענכם אני עושה, ואהבתכם על פשעי תכסה. להראותכם כל ונוכחת, ולהשביעכם דשן ונחת. אולי תמצאו בפעלי חפץ, כי ענן אור עתיקותינו יפץ. קחו נא את ברכתי, וערכה לכם מנחתי. ואם יהיה אלהים עמדי, והצלחה חפצי בידי. ופרי יגיעי ברב כח. יעלה לפניכם לריח ניחוח. תזכרו את אחיכם, אשר פיו דובר אליכם. החלש ואין אונים, יושב אל עקרבים וסלונים, הוגה אך נכאים — אחד מן הנבאים.

בריסק יום א' לחדש טבת

שנת ס"פ"ר ה"זכ"ר"ו"ן ה"ז"ה לפ"ק

קדם לעיה

או

ימות עולם

נחלק לה' חלקים :

- א) מבא העיר והבית .
- ב) זכרון לראשונים .
- ג) פקודות המלכות .
- ד) תקנות המדינה .
- ה) רשימת ספרים .

ונלוח אליו

קונטרס רחובות עיר כולל הערות והארות מאת גדולי זמננו .
אשר כתבו ידם אלינו והיו בעזרנו להוציא לאור חפצנו .

חֵן עֵלְיוֹתָי

חֵן עֵלְיוֹתָי

חֵן עֵלְיוֹתָי

כִּי שָׁאַל נָא לְדֹר רֵאשׁוֹן
וְכִינֹן לְחַקֵּר אֲבוֹתָם

(איוב ח)

ראש דבר

— ❦ —

הדרת זקנים שיבה ותפארת ערים עתיקותם :

יאמרו החכמים והסופרים — הגה כי כן רבים עתה, סופרי עמנו חוקרי קדמוניות, המתחקים על שרשי הערים הגדולות וקהלות ישראל העתיקות, לדרוש ולחקור מוצאיהן ומבואיהן — לדעת כל הקורות שעברו עליהן להוציא במספר צבא הרבנים והגדולים שישבו בהן לפני, מאין צור מחצבתם, ואיפה מצבת קבורתם. גם להביא במשפט כל מעשה וכל נעלם, ולא חשכו מעמל נפשם, לכתוב תולדות הערים ומעשי הקהלות על ספר חוקה, בעט ברזל ועופרת — להקים להם יד ושם עולם, כיד אהבת עמם, וחבת ערי מושבותם המובה עליהם. ויש אשר בשבטי ישראל יודיעו נאמנה דברייהם ומחשבותיהם בכ"ע לבני ישראל — איש איש ממקומו יגיח להשמיע תהלת עדתו, ואת כל המוצאות אותה יודיע בקהל רב, להפיצם בישראל — וכל איש לבב יודע כי ידיעת קורות ישראל ותולדות הקהלות הוא ענין יקר ונכבד, אשר בו יתפאר כל חובב עמו וערתו, וכי סופרינו הגדילו לעשות לתפארת עמנו בכלל, ולתפארת הקהלות בפרט, ותחשב להם לצדקה, ולזכר עולם.

בין הערים הגדולות המתנוססות על אדמתן במדינת רוססיה התנוסס גם עירנו בריסק לשם ולתהלה, העיר הזאת עומדת על תלה זה כמה מאות שנים, והיא עיר רבתי עם מלאה תשואות חן לה כגון ישבו כסאות למשפט. רבנים וגאוני ארץ, אשר האירו תבל בתורתם ואם כי פליאה דעת מאתנו נשגבה לדעת ולמצא עת הכנות העיר ויום הוסדה, כאשר עד כה לא מצאו אנשי חיל ידיהם להגיע עד תכלית ידיעת עת ביאת אחז"י לארץ ליטא ופולין, מהארצות אשר נדחו שמה — בכ"ז ידענו ע"פ השערה, כי עירנו היתה מהערים הראשונות אשר באו

ב"י אליהן, בימי הרדיפות והמצוקות, אשר מצאו את ישראל^ב בארץ אשכנז, ואשר הרדיפום מנוחה, משנת ד"א תקפ"ב עד ה' אלפים ק"ס, המה בנו בה בתים גדולים וטובים, והרחיבו מומות כנפי המסחר בכל גבולותיה סביב — ואחרי אשר באלעסלאו החסיד קבל את היהודים בספ"י ופתח להם שערי ליטא וקאזמיר הגדול נתן להם חוקים טובים — מצאו להם און, להקים עדות בישראל, ולהתישב על אחוותם, לארכה ולרחבה. ויתערו בה כאורח רענן, ומני אז נספחה גם עירנו אשר כפי השערתנו — מראש מקדם נחשבה בין קהלות פולין (b) לליטא — בשם בריסק, וזה שמה לעולם —.

ואולם כמקרה עמנו ותולדותיו, אשר פעמים רבות התהפך תחת מסכות ותמורות שונות העמק שאלה או הגבה למעלה קרה לעירנו גם היא, כי חליפות וצבא עברו עליה מיום היותה על האדמה עד היום הזה, לא אחת ושתיים, נהפכה לגלים נצים, על ידי יקודי אש אשר ערו בתיה וחומותיה עד היסוד בה, פעמים רבות התחוללו בה סערות מלחמה ורגלי זרים דרכו בה וישימו בה שמות, עד כמה פעמים התגוללה תחת שואת דבר ומגפה. אשר חלו ביושביה הרג ואבדון — ובימי גירוש היהודים מליטא ע"י אלכסנדר היאגעלאני — גם עליה עבר כוס ושתתה קובעת חמתו. אין קץ לרוב התלאות אשר מצאו את עירנו מעת היותה. למראה עינינו ראינו בעיר הישנה. מחוץ לעיר. בעת אשר חפרו תעלות מים סביב המבצר שדה קברות עתיק מאוד. ועצמות יבשות לרוב. מושלכים כדומן על פני השדה. ואבותינו ספרו לנו כי העצמות הם עצמות מתי עולם שכבר מתו במגפה רעה לפני מאות שנים. ומרוב ימים נפורז לפי שאול ואין מקבץ — ונקרא בשם. „חצר מות העפוש“ ולאחרונה היתה העיר כולה מעי מפלה

(b) יסוד השערתנו הלזו הוא מבטא הספה המדוכרת בין היהודים יאצני עירנו הקרוכה ודומה למבטא לשון היהודים בפולין קטן ושאר מאלנו זכר עירנו בריסק, בין ערי פולין, בהפריזיונגלעניט של קאזמיר הילגנאטי שס מוזכרת בשם בריסק לכד, —

מפלה. מטעם ממשלת רוסיא האדירה. אשר בחרה בעיר הזאת לבנות בה מבצר משגב, ולרגל המלאכה הזאת נעתקו הבתים ויושביהם, ממקומם אל מקום אחר. הרחק כברת ארץ ממקום המהפכה ותבנה ותכונן שם עיר חדשה גדולה לאלהים. היא העיר אשר אנחנו יושבים בה — ושמחה גדול משמח העיר הישנה חמש ידות,

בימי המהומה והמבוכה האחרונה — גלה כבוד עתיקות עירנו וירד הדרה ותפארתה. אבד חוץ הרבנים הגדולים אשר היו בעיר לגאון ולתפארת לפלמט ישראל — כי נשכח זכרם, ואין אתנו יודע עד מה מתולדות עירנו וקורותיה בימים הראשונים יען כי אבני המצבות אשר נצבו כגלים על תלמי שדי הקברות עתיקי ימים — נפשות קדושים אשר בארץ המה עלו בתהו ויאבדו. רבים נפוצו כאבני גיר בעת הריסת העיר. ורבים מצאו קבר בערמות עפר, בקרב הסוללות אשר שפכו סביב המבצר, או בעמק התעלות והנם שם — והפנקסים הישנים אשר היו ערוכים ושמורים מקדם קדמתה, בביהכ"נ הגדול בבתי התפלה, ואצל יחידים מצוינים, בלו מרוב ימים — ונמחו מן הארץ בעת אשר הגלתה העיר הגלת שלומים, ויושביה מולטלו מעיר אל עיר. ומהם היו לשרפה מאכולת אש — בהשריפות הגדולות אשר אכלו את עירנו בכל פה, ולא נותר להם שריד — עד כי בושה עירנו וחפרה עדתינו מול ערים הצעירות ממנה, המתמרות בכבוד פנקסיהן וספרי תולדותיהן —

אי לזאת שמנו אל לב לגול חרפה מעל עדתנו — ולעשות תקון עולם. להכין פנקס חדש — הוא ספר זכרון ליראי ד' ולחושבי שמו, לכתוב בספר זכרון הדברים הכוללים הנודעים לנו, מתולדות העיר וקורותה, הנגלות לנו ולבנינו עד עולם, ומכחנו שחדנו לחפש ולמצא דברי חפץ, ממקור כתבים עתיקים. מספרים וסופרים וספורים, לקבצם כעמיר גורנה, אל תוך הפנקס — וגם לכתוב חוון ובאר על הלוחות שמות הרבנים אשר מעולם אנשי השם ומה הגיע אליהם, וגם לכתוב יושר דברי אמת. הקורות אשר נקרו ויאתיו בימי דורנו זה, למן העת אשר יד זכרוננו מגעת זה חמשים שנה למען ידע דור אחרון את כל כבוד עירנו ועדתנו העתיקה ולא ישכח מפיחה ומפי זרעם. **ואם** כי ידענו עם לבבנו, כי מעט הידיעות והקורות אשר

אספנו בחפננו. כמוהם כאין נחשבו — לפי רוב הקורות והמעשים אשר כמים עברו על ראשנו — והמלאכה מרובה לחפש אחריהם במקומות מוצאיהם ולחברם אחד אל אחד בלולאות התולדה, לפי סדר השנים והדורות בשגם כי חסרו לנו מקורים הראשיים, הדרושים להביא אל המלאכה לעשות אותה והם אבני מצבות ופנקסים — אשר מהם מקור נפתח לחוקרי קדמוניות הקהלות. ועיני הסופרים, אליהם צפויות לדעת כל איש מעשהו, בכ"ז לא אמרנו, נואש. ויגענו בכל מאמצי כח, להוציא מזימתנו לפעולת אדם, והסתפקנו כעת להביא בשער הזה מעט הידיעות אשר היו לפנינו, ואשר לקמנו לאחד אחד כפי כחנו ויכלתנו. ואם יגזור ד' בחיים חיתנו, עוד ידנו נטויה לאסוף ולכנוס ידיעות מימי קדם, מבלי משים על סדר הזמנים והשנים ככל אשר תמצא ידנו בכחנו לעשות. כי זה כל ישע וכל חפץ מלאכתנו להקים עתיקות עירנו הנופלת. ולהודיע לעדתנו, את כל כבודה וכל מחמודיה, אשר היו לה מימי קדם. ואולי הבאים אחרינו יוסיפו כחם, להבין בספרים, וכתבים עתיקים. וימצאו עוד נוסף עליהם מקורות עדתנו, וגאוני עולם מלפנים, כי אז יגדל חסדם עם עדתנו ויזכרו למוב —

חלקי הפנקס לפי ענינו :

חלק א' נגידים ידבר מתולדות עירנו ועדתנו, שכבר היו לעולמים בימים שעברו. ההוא יקרא **קדם לעיר או ימות עולם**. ונחלק לנתחיו.

(א) **מבא העיר והבית**. כולל תולדות הקהלה והבהכ"נ מראשית עד אחרית, בציורים כוללים.

(ב) **זכרון לראשונים**. בו נוציא במספר צבא הרבנים והאלופים אנשי השם דעירנו, וזמן היותם בקירוב אפשרי.

(ג) **פקודות המרכות וקורות פרטיות**. הם דברי חוק ומשפט שנתנו מלכי פולין ונסיכי ליטא ליהודים יושבי ליטא בכלל ולתושבי בריסק בפרט ושאר קורות ומשפטים בין היהודים שבעירנו. מעת התיסדה קהלת ישראל בבריסק, עד שנת של"ו בקירוב.

(ד) **תקנות המדינה**. בו רשום בכתב אמת התקנות
ישתקנו ראשי קהלות ליטא בהועדים והאספות שנוסדו בליטא .
משנת שפ"ג עד שנת תקכ"א , תקנות הנוגעות לקהלתנו וגם מקומות
הועדים וזמניהם . ושמות אלופי בריסק , שהיו בהועדים ההם —

(ה) **רשימת ספרים** , בו נרשמו ספרים המתיחסים
לבריסק . שויצאו לאור עולם , ושמות המחברים שלהם .
ועוד נוסף עליהם קונטרס „רחובות עיר“ . הערות גדולי
זמננו בענינים הנ"ל .

ו**החלק הב'** נכבדות מדובר בו ממצב עירנו והליכות
עדתנו בימים האחרונים . ונקרא בשם **העיר בתוך או ימי
שנותנו** . ונחלק ג"כ .

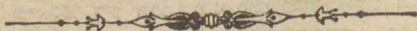
(א) **עיר ההרים** . קורות עיר הישנה , ובנין החדשה .
משנת תקצ"א עד היום .

(ב) **בית הכנסת ובתי התפלה** . קורות ביהכ"נ הישן
והחדש וקורות בתי התפלה , אשר היו בעיר הישנה , ואשר נבנו
מחדש בעיר החדשה ,

(ג) **בית הקברות** . קורות בית הקברות וכל מעשהו ,
(ד) **בתי צדקה וחסד** . ספור מעשה הצדקות בעירנו ,
ימדותם ומקורי הכנסותם .

(ה) **קורות נוראות** . שלש קורות נוראות שקרו בימינו אלה ,
(ו) **גיר ראשים** . הרבנים שהיו בדורנו פעולותם ותקנותיהם
משנת ת"ר עד עתה ,

(ז) **תקנות העדה ותקנות ביהכ"נ** . איזה תקנות
הנהוגות בעירנו מקדם , וחדשים מקרוב באו ,

מבוא העיר והבית

ער פי כתבים עתיקים הנמצאים בבית העקד (ארחיו) בוויילנא בירת מדינת ליטא. היתה עיר בריסק קהלה הראשונה לכל קהלות ליטא שנתנה לה טאט הנסיך וויטאלד (בשנת קמ"ח 1388 למספרם) הורמנא לכונן עדה ולבנות בית הכנסת וחצר בית עולמים. ואחריה בשנת קמ"ט (1389 למספרם) נתנה הורמנא כוו לקהלת הוראדנא. ובזמן מאוחר גם לשאר קהלות ליטא וואלין ע"פ התנאים והברית שהותנו עם קהלת בריסק (ה) וכבר בשנת רנ"ו נמצאה פה קהלה ובית הכנסת לתפלה, וכאשר בשנה ההיא גורשו היהודים מהעיר בגירוש ליטא שהיה בימי אלכסנדר היאגעלאני ניתן ביה"כ ההוא לנחלה לתושבי העיר הנוצרים לבית מקלט חוליסנ) אך לא ארכו הימים והיהודים שבו לאחוזתם בשנת רס"ב ברשיון המלך אשר נהפך לבו עליו. אז או השיב ליהודי גראדנא ובריסק אחוזתם וזכויותיהם מלפנים ושבת הבהיכ"נ בכתחילה (ג')

זיגמונד הראשון, לבד הפריווילעגיא שנתן לכל קהלות ליטא (בשנת רס"ז 1507 למספרם) במעלניק, אשר וקים זכויות עירנו כמושב ועד השרים שהיה בבריסק בשנת רע"א (1511 למספרם) ועוד הוסיף זכויות חדשות להיהודים יושבי עירנו, התיר את ידיהם לעשות מקנה וקנין ולסחור בארץ, וגם נתן להם תעצומות

-
- (6) רוסקי עוורייסקי ארחיו סי' א', וסי' 40. ולסמאלד 1881 גומר 7
 (7) סלאוויק געאגראפייני, אות בריסק.
 (8) צהמלין שנת הרמ"ג הניא צסס אדון „שעפר" מצריסק: שהיהכ"נ
 דבריסק נכנה ע"י השך ריש וואל, לפני חמש מאות שנה. ובהשפירה 18 מ
 משנה הניא העירונו ע"ז, כי השך לא נכה את ציהכ"נ. רק עזרת הנטיס
 וזימי השך עד עמה רק ערך ש' שנה.

תעצמות ועוז לחדש בנין בית הכנסת ולפארו בכבוד, (ד)

ובהיות היהודים תושבי פולין וליטא אבות המסחר והמלאכה מעולם, בחרו בעיר בריסק כנקודה בתוך העגולה למשוך אליה קוי מסחרם, וימצאו ארצה מבורכת למעת עליה שתילי מלאכה וחרושת מעשה. ולשלוח יונקותם למרחוק, וימשכו אליהם יהודים רבים אשר באו בה מרחוק לגור. ותהי בריסק סחר ליטא ופולין משוש לכל הארץ (ה). ובימים מעטים העשירו ומצאו און לבנות לתלפיות בית הכנסת היותר גדול בכל מדינת פולין, הוא ביהכ"נ המשובח ומפואר בספרי „געאגראפיא“ הישנים, אשר למדינת רוסיא ופולין, לאות ומופת כי גדול היה כבוד הבית הזה בעיני לאומים אחרים, וגם סופרי עמים לא חשכו ממנו כבוד ותהלה, מפני רוב גדולתו, ומפני הדרת זקנתו החופפת עליו, והבית הזה היה עליון ועמד על תלו כמה מאות שנים, עד אשר חרבה עירנו ואז גם מירתנו היתה לשמה. ומני אז גלה יקרנו ונומל כבוד מישראל — .

ולדהיות עיר בריסק רבתי עם שרתי במדינת ליטא: בכבוד עשרה ורוב גדולתה. ובמספר תושביה לקחה שכם אחד על אחיותיה גם בתשלומי מסים וארנוניות להממשלה. וכאשר בשנת 1513 למספרם ע"פ פתגם המלך וגדוליו בוער שרי המדינה הוטל על היהודים שבליטא להעמיד אלף סוסים מווינים עם רוכבים עליהם לצורך המלחמה. אשר התלקחה בין פולין ונשיא מאסקווי הוטל על היהודים שבבריסק להעמיד מאה וחמשים סוסים. וסך כסף מתוכן לא מצער: גם המלך זיגמונד אנוסט בכבודו ובעצמו, שלח דברו להיהודים אשר בבריסק וישחר פניהם, לתת לו משאת כסף רב בהלוואה לצרכי המלחמה. ובשנת שכ"ז (1567 למספרם). כאשר הוטל על כל היהודים שבליטא מס כללי עד סך ארבעת אלפים שאק גראשין, נטלה עדת בריסק בעול ההוא. סך אלף ושלוש מאות שאק. קרוב לחלק שלישי מסכום הכולל. מפני כי נמצא אז בעירנו נמילי כסף והון רב. ומוחרים מצוינים, אשר שלחו פארות הלוואות ומסחרים למרחוק. ועליהם נלוו תושבים רבים מב"י. אשר הובילום רגליהם

לגור

לגור פה, ולעשות בכל מלאכת חרש וחושב. עד כי עתקו וגם גברו חיל. ויצא שמם בכל הארץ — ותהי בריסק עיר ואם בישראל וכפי הרשום בכתב אמת בפנקס המדינה. היתה מדינת לימא חיבת לק"ק בריסק בשנת שפ"ג שני אלפים מאה וארבעים ושלושה שאק גראשין (1) בעת אשר החובות ל"ק הוראדנא. עלו רק ששה ושמונים שאק ולק"ק פינסק מאתים ושבעה עשר שאק. והחובות ל"ק בריסק עלו מידי שנה בשנה עד כי בשנת תמ"ו, נשארה המדינה חיבת ל"ק בריסק קרן ל"ו אלפים ותתקי"ב זהובים ורוחים י"ד אלפים ומ"ו זהובים. ובשנים שאחר זה רבו החובות לבריסק עוד יותר (ראה להלן בתקנות המדינה).

ולא במעלת העושר לבד היתה בריסק מעשירה לכל קהלות לימא כי גם במעלת התורה והחכמה, היתה צבי תפארת לימא. וגאון עוזה. וגדול כבודה בעיני ישראל ועמים. כמו שנמצא בכ"י הגאון מו"ה נמע מאוסטרהא, כי היו קצוני בריסק ראשי בני ישראל אנשי שם חורים וסגנים. ראשים ומנהיגים. אשר גדל שמם ותפארתם לפני השרים והעמים. ובדרך כלל היתה בריסק קרתא קדישא, מתנשא על כל לרישא. ולא היה רשות לרב אחד משום מקום ומדינה לעשות דבר בלי ידיעתם. גם בהוראות תקנות עגונות (2) וכפי ההגדה המקובלת אצלנו. שלחה רבנות בריסק קציריה עד ים הבאלטי, וכל ערי זאמוש עד פאלאנגי וקארטינגא, שכנו בצל דליותיה, ונשאר לרבני בריסק שם זוכר עולם בספרי הפוסקים. וגם קראו להם רבותנו שבבריסק (3).

ובדבר חשיבותה בעיני המלכים והשרים. נמצא בכתבים עתיקים. כי המלך מלכי פולין חסדם להיהודים תושבי עירנו וידם היתה נמויה עליהם בכל מעשהם ובכל משלח ידיהם. קאזימיר היאגעלאני נתן לרי ליווא לעווין מעירנו, חבל אדמה שדות וכפרים

(1) כל שאק גראשין ליטוויש הוא שני זהובים ומ"ו (מס"ו מהר"ם מלובלין סי' ט"ח).

(2) גדולה שאלו דף ה'.

(3) מס"ו מהרש"ל סי' ל"ו. ומס"ו רמ"א סי' ט' —

ובפרים במחוז בריסק. (ט) המלך זיגמונד הראשון גדל את ר' מיכאל יוזעפאוויטש מעירנו, וישימהו לראש על כל קהלות ליטא בשנת רע"ד. גם הרימו למעלת אצילים. ולבד זה נתן לו חלקות אדמה. חכירות מסים ומכסים שונים קבלנות מיציקת מטבעות בגנזי המלך. ועוד עסקים גדולים ועצומים. בערים קמנות עם גדולות. גראדנא מינסק מאהלוז וויטעבסק נאווארידאק דראגאצין קאמיניץ ביעלסק לודמר ולוצק והכל בכתב מפורש מידו עליו השכיל כמו שיוכא בפרטות להלן בחבור זה. וגם לבניו עשה חסד. ונתן להם זכויות ומשפטים טובים חיו בהם, וגם לשאר היהודים תושבי בריסק הטיב המלך לעשות שאלתם ובקשתם בעניני העיר בכלל. לר' משה בן מארדוש נתן בקבלנות בנין גשר על נהר בוג שיבנהו מהונז וכספו. ויקבל המכס כל ימי חייו (י) ולשאר יהודי עירנו נתן ג"ב חכירות ועסקים שונים. ואחר השריפה שחיתה בעירנו בשנת שפ"ו פטר את היהודים מתשלומי חובותם להמלוכה על ד' שנים. ונתן להם חלק ונחלה בהכנסות העיר שיחלקו בשוה עם התושבים הנוצרים מעירנו —

גם בנו זיגמונד אגוסט הרבה להיטיב להיהודים תושבי עירנו העשירים ואנשי שם: ר' אברהם דלונאטש. ר' יצחק בראדאווקי. ר' דוד זר' ליפמאן בני שמריהו. ור' יוסף בן שלום. שנתן להם עסקי יציקת מטבעות. חכירות מכסי הגבולים בזאמוט ווילנא מינסק ופארליאשי ועוד ערים רבות (יב) לר' יונה בן יצחק נתן פריווילעגוע עם מנאפולי, להלות לנוצרים בווילנא כסף על משכנות וחפצים חלף הפריווילעגוע שנתן מקודם לסוחרי קראקא — האנשים האלה, גדלו והצלחו, ועשו חיל ושם טוב. ורבים היו באוכלי שולחנם. ובכל המקומות אשר מגיע דבר עסקיהם היו להם משרתים עושי רצונם מקרב אחיהם רבים מאוד, ביניהם היו גם רבנים וגדולים אשר בצל כנפיהם שכנו לבטח. והשתמשו בזכות אדוניהם

(ט) בשנת רכ"ג 1463 למספרס.

(י) בשנת רע"ד 1514 למספרס.

(יב) ה"ח בערשאלדקי (וואסחאד 81 נומר 7) העיר, כי צריסק היחה למופת לרבים בעניני המכסים והאגוסטס. וככל עת שרלו המלכים להורות להחזיקים בדרך אשר ילכו בה. במשטר סדר החכירות והערכהם נחמי

אדוניהם בלי להשפט במשפט אחר, רק במשפט המלך לבד כמו שיבואר בפנים.

גם למשפחת איזאקאוויטש נתן המלך פרווילעגיע כוו שכל ריב ומשפט ביניהם ובין הנוצרים בקנין הגוף או בקנין נכסים. יבא רק לפני המלך או אל השופט הממלא מקומו (וויעוואדא) ובהשתדלות זקני העיר. ר' פישל איגאדיטש, ורי לאור גאשקאוויטש נספחה לבריסק עיר הקטנה צערנאוויציץ, הסמוכה אליה. ליהנות מזכויות העיר הגדולה בריסק. ונשתוו יחד בזכויותיהם. וגם בתשלומי המסים יהיו לאחדים עד הזמן האחרון בשנת תרמ"א. כי בשנה ההיא יצאה פקודה מאת ממשלת הפלך בגראדנא להבדילה מעדת בריסק. בתשלומי מכס הבשר ובכל עניני הקהלה. ותהי לעדה בפני עצמה.

בימי המלך הוה בא עד הלום השר הגדול ליהודים. גודע למשגב. צדיק מושל ביראת אלהים מו"ה שאול וואל יב) בן הגאון מו"ה שמואל יורא קאצינעלנבוגין מפאדובה ונכד הגאון מהר"ם פרווא. השר הוה מאיטליא הופיע לנו בימי בחורותיו לשבת באהלי תורה, ולקחת לקח מפי הגאונים ראשי הישיבות דפה. ובחר בעיר הזאת למושב לו ויקח לו אשה בת קצין אחד מעירו ויולד

בריסק על כס לאמר זה הדרך לכו בו כחוק הנהוג בצריסק אוח היא. כי היתה אבן הראשה תל שהכל פונים אליה. וכעין זה חקנו גם ראשי הועדים שבליטא. שכל החוכרים מהמדינה יתנהגו כמנהג המוכס שבצריסק. ראה להלן בחקנות סמדינה.

יב) לפי דעה הגדולת שאל. ו"ה קרויזהאר בספרו תולדות היהודים בפולין יתן לו הכנוי וואל לפי שנבחר מאת שרי פולין לראש המדינה. והוא משורש וואל בלשון אשכנז שהורחבו בחירה אך יפלא בעינינו. מה לשרי פולין וללשון אשכנז? ומדוע עזב השר כנויי אבותיו קאצינעלנבוגין ופדוא? ולדעתנו הכנוי וואל הוא העתק פולני מהשם שור בלשון הקודש יען כי השר החלחוד עם משפחה שור. שהיתה ראשית היחש לרבינו לימא וביחוד לרבינו צריסק. אשר למד תורה מפיהם והסתחן בס. וכ"כ דבקה נפשו אחריהם. עד כי ענד השם שור עמרה לראשו. ושרי פולין העתיקוהו לשם Wól לא לבו וקלון. רק לקרא שמו בלשונם ע"ד שקרא השר היוען בצרפת ביעי נאפאליען השלישי Le beef ולכן שגור אללנו לקרא שם השר רי שאל וואל בקמן. לא בפחה.

בנים ובנות. הם זרע ברך ד' לשם ותהלה בכל עמי הארץ. האיש המורס הזה, עוד בימי עלומיו מצא חן ושכל טוב בעיני הדוכס ראדזיוויל ראש שרי פולין. מפני רובי תורתו וחכמתו וידיעתו במדעים ולשונות ויהי איש מצליח. יועץ להשר בכל דרכיו ובכל מעשיו גם ארח לחברה עמו בנסיעתו למקום ועד השרים. לפקח על עניני המדינה. והשרים שמעו ויחלו לעצתו. ויהי כאשר מת המלך באמורי בשנת שמ"ו. ושרי פולין התאספו לבחור מלך חדש תחתיו. ויהי ריב ומדון ביניהם את מי יבחרו. וע"פ עצת הר"ש וואל והסכמת ראדזיוויל היושב ראשונה במלכות נבחר זיגמונד מלך שוועדין. חתן זיגמונד הראשון. ומלך בפולין מז' שנה. ובגלל הדבר הזה, היה השר אהוב ונחמד בבית המלך כל ימי חייו ונשא משאות מאת פניו. הוא הרבה לעשות טובות לישראל בכלל ולבני קהלתנו בפרט. כי עשה ויכונן בעירנו בתי כנסיות לתפלה. וישיבות לומדי תורה. ובנה בה בית טבילה ומרחצאות. גם תשע בתי חניות. אשר מהם פרים נמצא, להחזיק הישיבות והלומדים. ועל יד ביהכ"ג הגדול בנה עזרת נשים לזכר אשתו החסידה אשה יראת ד' מרת דבורה ז"ל כאשר תעיד האבן הנמצא בביהכ"ג הישן בעת הריסתו (ראה להלן) — .

ועל פי המסורת שבידינו מאבותינו ונמצא כתוב בספר ג"ש בשם נאונים גדולים אשר עדותם נאמנה מאוד. לא סר שבמ הרבנות מזרע משפחת השר שאול בחיר ד' עד ימי דורנו אלה יג) וכל הרבנים שישבו על כסא הרבנות בעירנו היו מנמעי שעשועיו בניו וחתניו לוקחי בנותיו וצאצאיהם אחריהם. עד אשר נתק הבל הכסף. ונרוץ גולת הזהב במות הגאון ר' יעקב מאיר פדוא זצ"ל. דומר מגזע השר. בשנת א' חר"ן על ע"פ יקום לפ"ק, יד). ואם

יג) המסורה הלזו לא תחלפת כ"א אחר הסתמה שלנו להלן שנס ראשי הישיבות בקלוז' של השר השמטנו כמח שס טוב רב ואצ"ד לפי שהיו מוכיסי עדינים בפ"ע — כמו שיבאר להלן —
 יד) גם זה יוסף אומץ להשערחנו. ששם משפחה של השר היה שור. כי כפי הנמלה כנשימה הרבנים דקלחנו שניכא להלן היו רבים מהרבנים מכוונים בשם שור. והתחלנו בשם זה לפי שהיו מגזע השר. אך נדורנו אלע

ואם כי משנת שע"ג והלאה ההפך הגלגל על מצב עורנ"ג וקהלתנו. החומרי והרוחני. כי בשנה ההיא סערת ד' חימה יצאה על העיר, ממרום שלה אש וירדנה. ותרד פלאים — ומני אז נסבו עליה. תמורות וחליפות שונות, ובשנת תי"ז עלו עליה כשואה גדודי מאמארין וילכדוה. ואת בתי העיר שסו ויבוזו עד כי מצאה מלכות פולין הפין לבצר חומת עווה. ותצו לעשות חותם תכנית לבנון מבצר משגב עו) ובימי הגזירות הרעות משנת ת"ח. ות"ט היתה לבז ומשיסה. ונהרגו בה כמה מאות נפשות מדלת העם הנשארים בעיר ורבים ברחו לפולין גדול ולראנציג. (יון מצולה). ולעומתה פרחו כגפן קהלת ווילנא בעושר ובכבוד ובמספר התושבים אשר היה הולך וגדול. וגדולי ישראל צמחו שם כערבים על יבלי התורה והמדע. ותוף בגדלה מכל קהלות ליטא, בכל זאת עוד היה כבוד קהלתנו חדש עמה. והיתה אבן הראשה ליסוד הועדים. שנסדו בליטא משנת שפ"ג והלאה. ודבר גדולי קהלתנו היה ראשון בכל עניני המדינה ותקנותיה כמו שיבואר בחבורנו להלן. וגם בימינו אלה. אחרי אשר הושמה העיר כולה למפלה ובתיה הישנים נתצו מאין יושב. לא אבד נצחה. כי על תלה נבנתה העיר החדשה, אשר שמחה גדול יתר מאוד משמח העיר לפנים. ואליה ינהרו מכל אפסי ארץ ליטא פולין וואלין עד כי ירבו ויעצמו התושבים במאוד מאוד. ועוד יותר רחבה ונסכה למעלה בימים האחרונים. אחרי אשר באה ונהייתה בה נקודה מרכזית למסילות הברזל, אשר ממנה יפרדו והיו לארבעה ראשים פולין. ליטא. וואלין. ורוסיא הפנימית. ויפרשו רשתם לארבע רוחות השמים. ואליה יבאו מאפסי ארץ להשתקע או לגור או לעבור בה. מספר הבתים ירבה ויגדל בכל שנה ושנה. ומספר מפקד התושבים הולך ורב עז) וכאשר בשנת תרכ"ב ע"פ סטאטיסטיק של

שבו הסמות קאזיעלבונין ופדוא לתחיה. וככזודס יחימרו רבים השייכים לבזע הסר — .

עו) סלאוויק נעאגראפילני אום בריסק

עז) זה שתי שנים הוחל להכנות פה מקעם המתשלה בית נתיבות (וואקזאל)

חדש — בית נכון ונשא יפה להלל מאוד — שיעלם כשני מיליאן רובל — עם כל

אנפיו ועוד לא נגמר מעשהו

של הממשלה. נחשב מספר התושבים בעירנו בערך עשרים אלף נפש. הנה עתה מספר התושבים יותר מחמשה ושלשים אלף בהם יהודים חמשה ועשרים אלף יז) ומספר בתי התפלה כשלשים וחמשה. לבד מנינים רבים. ולבד הביהכ"נ הגדול שנבנה לתלפיות בשנת תרכ"ב נבנה זה מקרוב בית תפלה חדש בכל פאר ויופי. כתבנית ביהכ"נ הגדול, ונקרא בשם בית הכנסת השני, או בית הכנסת של הקדש יח) לצבי ולתפארת לעמינו ולעדתנו.

זכרון לראשונים

— 33 —

מראש לא בסתר דברנו. כי אין לאל ידינו להביא בפנקס הלזה כל המעשים והקורות שנקרו ויאתו בעירנו. מימי קדם. ולכתוב על לוח שמות כל הגאונים והאלופים אשר היו לצבי ולכבוד בעירנו. מפני חוסר המקורים הדרושים אל המלאכה. ורק כדי עמל ויגיעת בשר לקמנו מעט מעט ידיעות מקורות עדתנו בשנים קדמוניות הדרושות לחפצנו. ומשמות הרבנים והגדולים שמצאנו בספרים ושהעירו לנו גדולי זמננו יודעי העתים כיד הבקאות הטובה עליהם ומראשית כזאת הודענו. אשר אם לא יצלח חפצנו בידנו לשמור סדר הזמנים והשנים במוקדם ובמאוחר לא נשית לב. כי כל תכלית פעולתנו לכתוב בספר כל כבוד עירנו ועדתנו. ואולי הבאים אחרינו יוסיפו תת כחם לחפש מסתרים ולהבין בספרים וימצאו עוד רבנים וגאוני עירנו מלפנים, ויתנו להם מקום בהפנקס בימים

יז) בבית הסקודות להעיר (אופראווי) נמצא ספר הסקודים (סקאזקי) מיושבי עירנו משנת תקל"ו — והיו אז מספר הבתים בכלל 481 ומספר הנפשות ליהודים: גברים 405 נשים 499 — ומה נראה. כי במשך חמשים שנה האכל מספר החושבים עד כמה פעמים.

יח) קורות בנין ביהכ"נ הלזה ומזללותיו. ה"ה כחובים בפרטות בפנקס מיוחד בפ"ט.

בימים יבאו אז יגדל חסדם עם עדתנו ותחשב להם לצדקה —

והננו נותנים לפניכם היום רשימת שמות הרבנים הגדולים שישבו על מדין בעירנו ושמות הגאונים ראשי ישיבות שרכו וקבצו פעלים לתורה בעירנו. וגם שמות שאר גדולי עירנו אלופים ומנהיגים מופלגים וקצינים אשר עשו להם שם. כשם הגדולים אשר בארץ מיום נוסדה עדתנו על האדמה עד היום הזה כפי שאספנו מספרים וסופרים. וגם רשימה קצרה מספרים נרפסים שיש להם יחש ושייכות לעירנו. עם שמות מחבריהם. ואולם אין את נפשנו לכתוב תולדות הרבנים והגאונים האלה. יחושם ומשפחותם לתולדותם תורתם וצדקתם כמשפט לחוקרי קדמוניות לחקור כל שתום וכל נעלם. כי תכבד עלינו העבודה מפני חוסר פנקסים ומצבות וזה כל פרי עמלנו לעשות ספר זכרון ליראי ה' ולהושבי שמו להוציא במספר צבאם זמן ומקום היותם. וזאת תורת הפנקס. אך בכ"ז לא חדלנו לתת מקום בקונטרס מיוחד לבאר כל המקורים אשר מהם שאבנו הידיעות שלנו. גם להערות וחקירות גדולי זמננו. אשר כתבו ידם אלינו. למען דעת כי לא ממקורי אכזב יצאו רק ממקורים נאמנים. אשר לא יכובו מימם יקרו ולהוכיח יושר משפטנו בעו"ה —

ואלה שמות הרבנים

א הרב הראשון לעדת בריסק והגליל — היה הרב הגאון מו"ה יחיאל. בהגאון מוה"ר אהרן לוריא. א"א זקנו של המהרשל מוזכר בתשובת מהר"י ברונא. ונמצא תשובתו בתשו' מהר"ם מינץ ומוזכר גם ביש"ש יבמות פ"ד ובהקדמת תשו' מהרש"ל ובהמניד שנה ראשונה. מבואר שהיה בבריסק בערך שנת ר"ל לפ"ק. (ב)

ב הרב ר' משה ראסקאוויטש. נמצא בכתבים עתיקים שהיה אב"ד

(ב) ראה בהערות. מכח הרב הב' ר"י לעונקסיין אב"ד מסערטאק ולפי עדות הרב לעווינקסיין. נמצא בכתבי הב' ר' הערץ בערנשטיין מלכוב. כתב יחוטו שהיה במהר"ל אב"ד בכריסק —

אב"ד בכריסק בשנת רע"ד. ורצה להשיא בתו לבן הרב אב"ד מקראקא. רק המלך ויגמונד הפך ברית החתון ואסר אסר על הרב ר"מ לתת בתו לבן הרב מקראקא. אשר נמשך עליו קו חשד ואשמה. בענין מדיני ונשלח ביד פשעו מארץ פולין. (ה"ח הד"ר הרכבי בוואסחאד 84 נומר 1.)

ג הרב ר' מיכאל יוועפאוויטש: נתמנה ממעם המלך ויגמונד הראשון לרב כולל על כל קהלות ליטא. והמלך שלח כתב גלוי לכל הקהלות לשמוע בקול דברי הרב. גם נתן בידו עוז ותעצומות להעניש את כל אשר ימרה את פיו. כעובר על חוקי הממשלה. וגם להבדילו מתוך הקהל כעובר על דת התורה. (רוסקי עורייסקי ארחיוו. וואסחאד 81 7.)

רבים מהחכמים מחלימים שלא היה רב אב"ד ולא מורה וראין, רק נתנה בידו משרה לפקח על ענינים חומרים של הקהלות ולתקן ענינים הנוגעים להממשלה (3) ובחבורנו זה להלן נדבר אודותיו ברחבה. ושם נוכיח במישור. שבאמת נבחר מאת המלך לאב"ד כולל. לשפוט את העם ע"פ התורה לבד המשרה שהיתה על שכמו בעניני הממשלה. ובעניני המסים. והמשרה והרבנות היו תמים יחדיו בידו. זמן התמנות ר' מיכאל הנ"ל. בשנת רע"ד (1514 למספרם) ואז נתנה לו הפריווילעגיע מהמלך (ג)

ד הרב הגאון ר' מענדל פראנק. שהיה מקודם אב"ד בפונא. היה בכריסק בשנת רפ"מ. (רוסקי עורייסקי ארחיוו נומער) מוזכר בחלקת מחוקק סי' מ"ה. והגאון ר' שכנא מזכיר בתשובותיו (הערות ל"ס עיר הצדק) ובכתבים העתיקים (ארחיוו הנ"ל) מבואר שהיה לו מחלוקת עם בני עירו שלא צייתו לדינו. והגיש עצומותיו לפני המלך. ונתן המלך פקודה נמרצה ליושבי בריסק. להשמע להרב בכל דבר חוק ומשפט שישפוט ע"פ דת היהודים. וגם מלא את ידו להבדיל מתוך העדה את כל אשר ימרה את פיו. ועוד

(3) כן הוא דעם ה"ח הרכבי בסקדמהו להארחיוו של ס' כפרשאלנקי. אך דעם היה רש"ס בקריס נאמנה. וה"ח קרויזכאר. בספרו חולדות יסאודים צפלין. הוא דכרנו ולאס דכרנו להלן. בחלק פקודות המלכות — (ג) הסופר לאלקי בספרו ע"ד יסאודים וסקראיס. וארחיוו נמשך ה"ח רש"י פינ מושגים זמן התמנותו משנת רס"ו ועדו כרוסה. כמו שיבאר להלן —

ועוד פקודה שניה נתן להשרים והפקידים. שלא יתנו מכשולים לפניו ולא יחלזו כבודו להביאו למשפטם. (ראה להלן בפקודות המלכות) אך סבת המחלוקת בין הרב ובין העדה היתה לפי השערתנו לאשר נתמנה אלוף לראשם. לא ע"פ בחירת העדה. רק ברצון הרב הכולל ר' מיכאל יועפאוויטש שהרשה מאת המלך לבחור לו איזה רב שירצה. להיות לו לעור בעניני משפטים וקנסות כמבואר בהפריווילעגיע שנביא להלן. ולא ישרה נפש בני העדה. לקבל עליהם מרות ורבנות. מאיש המוקם על בלי בחירתם — ראה להלן —.

ה הרב ר' יוסף ב"ר משה נמצא ג"כ בכתבים עתיקים (ארחיוו) מוכתר בשם דאקטר והיה בעירנו בערך שנת ש"ו (וואסחאד 81 נומר 7) ונשער כי הוא נכד ה"ר מיכאל יועפאוויטש ונקרא בשם א"ז אביו של ה"ר מיכאל. ונחל הרבנות מא"ז ע"פ הפריווילעגיע ד) ואולי היה בנו של הר"מ ראסקאוויטש.

ך הרב ר' קלונימוס המוזכר בתשו' מהרש"ל סי' ל"ו. ואתו היו חכמים גדולים יושבים בבית דינו והמהרש"ל שם מפליג בשבחם ה)

ז בימי הרב ר' קלונימוס היו ראשי ישיבות בבריסק ר' מרדכי ריים זר' שמעון, (צמח דוד וסדר הדרורות).

ח הרב הגאון מו"ה שלמה לוריא. בעל הח"ש ויש"ש כמבואר בס' חג הפסח. לתלמידו הגאון ר' יעקב קיציונגען שנרפס בקראקע שנת שנ"ז. דף כ"א. שאמר שם וכן בימי כשיצקתי מים על ידי מורי הגדול כמו"ה שלמה לוריא ז"ל בק' בריסק דליטא. אירע מעשה כזה בבית השר הנדיב כמו"ה דוד דרוקער. שאכלו העכברים

את

ד) קן הוא לפי דעת ה"ח לאזקי וס"ח פ"ן שר' מיכאל היה בידו כת להנחיל הרבנות לזרעו אחריו ולדעתנו גם כזה שגו ברואה. כי לא נמלא בהפריווילעגיע זכות כזה. רק בהפריווילעגיע. למעלת האזילים, ניתן לו הכבוד גם לזרעו אחריו —.

ה) נשער כי ר' קלונימוס זה הוא ה"ר קלמן שור המובא בסה"ד שנת ש'. וכזה תחזק השערתנו שמשפחת שור הייתה ראשית היחס לרבני ליטא. וכיבוד לרבני בריסק בהמילת המאה הרביעית ומהם לקח הש"ר הכנוי וואל כנ"ל.

את האפיקומן. תחת הכרים בעת שהיו עסוקים בהסדר ואיני זוכר
מה שהורה לי מורי ז"ל. (הערת הזר רפאל נטע ראבינאוויץ).

מ הגאון מו"ה נפתלי המכונה הערץ מברסק דלימא. חתום
בן בתשובות הרמ"א ז"ל סי' י"ד על הפס"ד בדבר האשה מברסק
אשר משפטה הרעיש כל גאוני הזמן. והיה בזמן הגאון ר' שכנא
רבו של הרמ"א. (1)

י הגאון מו"ה יהודא ליווא ב"ר עובדיה איילנבורג. חתום
בהסכמה לס' תקוני זבח ובהקדמה לס' מנחת יהודה. הגר ב"ק
ברסק דלימא: ובהלבנון שנת תרכ"ז מובאה חתימתו על התקנה
שנעשתה ביריד גראמניץ בלובלין שלא לקנות רבנות בכסף. ויש
בזה חלוקי דעות אם היה אב"ד בעירנו. אך בשער הס' מנחת
יהודה נזכר בפירוש אב"ר דק' בדיסק. היה בערך ש"ל לפ"ק.

יא הגאון מוה"ר ליב אבי"ד דק' בריסק וכל מדינת לימא.
ס' מוזכר בתש"ז מהר"ם מלובלין סימן פ"ח. —
רבים חושבים שהוא הוא הגאון מו"ה יהודה ליווא הנזכר
מעלה. וכזאת חשבנו גם אנו. אך הח' הד"ר הרכבי
וואסחאד 84 חודש אפריל) הוכיח שהוא אחר. ע"פ שראה למראה
עיניו ששניהם חתומים יחד על פס"ד ביריד יערוסלב שנת
ש"ן. עדות נאמנה מאוד — ראה להלן ברחובות עיר מכתב
הגאב"ד ד"ק סעראצק:

יב הגאון מו"ה משה ליפשיץ. בעל זכרון משה שנדפס
בלובלין שנת שעי"א. (קריה נאמנה) זמן התמנותו לא נודע
אל

לפי דעת ה"ח רש"י בקריה נאמנה. ר' נפתלי זה הוא ר' הירש שזר
או ר' הירש עלזאסר. המוזכר בתש"ז הרמ"א סי' ז"ה וקי"ב. אכן דעת כמה
גדולים. אינה נוחה מהחלטת ה"ח רש"י. ובזקק העיר ה"ג ר"מ גימפל
מרחזינאיי שמתוכן התשובות בעלמס. נראה סתירת דעת ה"ח רש"י כי בלסק
הראשון סי' י"ד. ה"ר נפתלי מדבר גדולות. כראוי לרבו של הרמ"א ובתש"ז
האחרות ה"ר זני דן לפני הרמ"א כתלמיד לפני רבו. וכנראה היה זמן רב
ביניהם. אך מי הוא ה"ר נפתלי הערץ ומה שם אביו לא נדע להכריע וגדולי
עמנו יראו וישפטו —

אל נכון. אך כפי שנמצא בכתבים עתיקים (מובא להלן) בדבר הדו"ד שהיו בין חוכרי המכסים ר' יצחק בראדאווקי זר' מענדל בן פסח מבריסק. שבחרו שלשה רבנים לשפוט ביניהם הגאון ר' שלמה לוריא והג' ר' מרדכי מטיקמין. והג' ר' שמשון מפינסק. אך כאשר נמשך המשפט ימים רבים. ובין בה נפטר הגאון ר' מרדכי לעולמו בחרו במקומו את הר' משה ליפשיץ מבריסק. ונסעו כולם לאוסטרהא מקום ישיבת המהרש"ל. המשפט הזה היה בשנת שכ"ח (1568 למספרם) מרם: שהיה הר"מ ליפשיץ לאב"ד בבריסק. כמבואר שם — .

יג הגאון מו"ה בינוש ליפשיץ חתן השר ר"ש וואל (אולי היה בנו של הר"מ ליפשיץ הנ"ל) מובא בתש"ו הב"ח. ובתשו' השיב ר"א. ובתשו' מהר"ם מלובלין. מסופר ממנו מעשה נורא שאחד בא לביתו לבקש סליחה בעד נער אחד קרובו. שהמילו עליו עונש קשה ברוב פשעו. וכששמע הרב קול האיש דופק על פתחו נבהל מאוד כי ירא פן יבא לנקום ממנו. ונעל הדלת אחריו. וגם נשא תיבה לסגור בעדו ומוזה נחלה. ובימים אחדים שבק חיים לכל חי ולרבנן — .

יד הגאון מו"ה הירש שור. או ר' הירש עלזאסר שבתשו' הרמ"א סימן צ"ה וקי"ב. היה תלמידו של הרמ"א ורכו שר הב"ח. כמובא בס' נחלת שבעה במהודשים סי' י"ב. ולפי הג"ש בשם יש מנחילין היה שם אביו ר' זלמן שור ממדינת מעהרין (אינו הר' אפרים זלמן שור המוזכר בסמוך — .

טז הגאון מו"ה אפרים זלמן שור. בעל תבואת שור על המורים. חתן השר. כנראה היה בעירנו קודם הב"ח. אך לדעת כמה גדולים נתקבל אחר שיצא הב"ח מעירנו לקראקא — .

טז הגאון מו"ה יואל סירקס בעל הב"ח. היה אב"ד בפרוונא לוקאו לובמלא (ליובאמיל) ועוד מקומות ואח"כ נתקבל לאב"ד בעירנו. ובשנת שע"ח יצא מפה לקראקא — . (ז)

(ז) כפי הסגדה המסופרת אלינו. בעה שי"ח הב"ח לקראקא. לווהו כל גדולי עירנו. הרחק כמה בכרוז ארץ מחוץ לעיר. ועד כמה פעמים הספיר כס קיטוב

י"ז הגאון מו"ה זאב וואלף חתן השר. היה בילדותו
אב"ד ד"ק לאמו בפולין — סמוך לעירנו. ואח"כ נתקבל לבריסק
(ג"ש ותוא"ש לה"ג רד"מ אפרתי מוויטעבסק) — .

י"ח הגאון מו"ה יוסף קאזאק (ח) חתן השר מובא
בתש"ו משאת בנימין. וחתום ג"כ על התקנה מלובלין בדבר
קניות הרבנות. מרם שהיה אב"ד בבריסק (גדולות שאול) —

י"ט הגאון מו"ה אברהם אבראשקי בן השר. היה ראש
ישיבה בקלויז של השר — מחותנו של התו"מ, וכפי
שהעירנו למעלה ראשי הישיבות שבקלויז הוכתרו ג"כ בשם
אב"ד מפני שברחוב הקלויז דרו רק יהודים וזר לא התערב
בתוכם, והיה נחשב לחלק העיר בפני עצמו והיה אדירו ממנו
ומושלו מקרבו :

כ הגאון מו"ה מאיר זואל, בן השר. בס' יש מנחילין קורא
אותו ר"מ שואלם וכנראה מתקנות המדינה שנביא להלן, הוא היה
מיסד הועדים בלימא בשנת שפ"ג, (בפנקס תקנה ס"ו) ברשיון
המלך זיגמונד השלישי שאביו השר היה אהוב ונכבד בביתו —
(ראה להלן) והיה בעירנו עד שנת שצ"א — וראש המדברים בכל
מקום בעניני המדינה והתקנות .

כא הגאון מו"ה יעקב בהגאון מו"ה אפרים נפתלי הירץ
אביו של הגאון ר' ר' העשל, והוא הגאון ר' יעקב אב"ד בבריסק
המובא במגילת איבה, שהיה התו"מ אצלו בשנת שצ"ב, ואח"ו
היה בלובלין ונמצאו תשובותיו עם הב"ח. ועם הגאון ר' אברהם
עפשטיין

לביחס ולא לזו לשזב. אז ענה להם הרב בשחוק. ראו מה ביני וביניכם. אחס
קשי לב. אינכם אוכים לשמוע לדברי לשזב העירה. ואני לא כן עמדי. אלן
אמרתם לי רק פעם אחת ששזב אליכם היותי שומע לקולכם. מזה נראה.
שאף שהעסקי סב"ח משכנו למקום גבוה. כרכא דכולא ציה. בכ"ז חפץ
יותר לשכון כבוד בעירנו וכפי המסופר קפלו על עונו. שלא היה נר דולק
צביתו אחר חזום לילה וככ"ז קשה עליהם פרידתו — .

(ח) ק יקרא בג"ש. והרב ר"י לעונשטיין מניה שז"ל קאזא. לא קאזאק
וכאמנה היה שמו קאזאם כי כן נמלא גם עתה בעירנו משפחה בשם קאזאם.
וכתש"ו גבעת שאול מוכא ג"כ ר"מ קאזאם מזריסק — .

בג"ש 1907, ט"ז ה' אדר מאיר זואל ז"ל שביה אבד
ב"ק בריסק ונפטר קאזאם רה"ר שצ"ל ע"ה המגיד י"ד 393

עפשמיינ בתש"ז הב"ח וגם חתום בהסכמה על סדור שערי שמים
מהשלה"ז ל"ט) שצ"ב שצ"ג — .

כב הגאון מו"ה אברהם בר' מאיר עפשמיין, בתש"ו ב"ח
החדשות סימן ל"ו ל"ז סימן ס"א. ובפי' חלק אה"ע סימן ט',
היה עד שנת שצ"ז — .

כג הגאון מו"ה אברהם בר' בנימין אהרן סאליניק, בעל
משאת בנימין, בתש"ו פי' סי' ג"ה ס"ג. ובתש"ו ב"ח החדשות.
והיה עד שנת שצ"ט .

כד הגאון מו"ה יהושע ב"מ יוסף בעל מגני שלמה ופי'
רבו של הש"ך המוזכר בפי' חלק יו"ד סימן ד' שהיה בבריסק. ושם
הסכים על פס"ד בענין רבית, ובשנת ת"ז חתם בהסכמה על הש"ך
הראשון שהדפיס הש"ך בעצמו, ואחריה בשנה אחרי צאתו מעירונו
לקראקא נאסף שם אל עמיו, מעוצר רעה ויגון, בגלל התלאות
שמצאו את אחב"י אז באוקריינא ופאדאליא, כמבואר בהקדמת
הש"ך לסליחות כ' סיון .

כה הגאון מו"ה שלמה זלמן ב"ר ירמיה יעקב חתום ג"כ
בהסכמה על הש"ך הראשון. בין י"ח גאוני לימא שבאו בהסכמותיהם
לתמוך ידי הש"ך. ובפנקס לימא חתום עד שנת ת"ז — .

כו הגאון מו"ה יעקב כהנא מובא בהקדמת אוהל יעקב.
שהיה אור תורתו זורח ב"ק בריסק. וכנראה היה ר"י בקלויז
בעת שישב הר' שלמה זלמן הנזכר על כסא הרבנות — .

כז הגאון מוה יעקב כהגאון מוה' אפרים זלמן שור. חתנו
של הקצין ר' ישעיה בר' משה ליורם מבריסק. ונמצא אצלנו בכ"י
ש"ת שלו עם גאוני דורו, שנת ב"ת יעקב לפ"ק, והוא חתום בפנקס
לימא עד שנת תמ"ו — .

כח הגאון מו"ה משה ב"ר יהודא ליווא. המכונה
לימא

(ט) לפי הסערתנו. היה גם ר' יעקב זה מכונה בשם שור. ומזה
ינאה שגיאת הג"ש שחשד שר' יעקב ב"ר אפרים זלמן שור. היה בבריסק
שנת שצ"ב. וההוי"ט היה אצלו והוא טעות. כי זה האחרון לא היה בעירונו
עד שנת תי"ב. (ראה מגילת איבה החדש שדפס בוויילנא ע"י הרא"ל ראבינאוויץ.
וגם בלוח החקון הגיס ג"כ כדברנו) — .

לימא בעל חלקת מחוקק שהיה מקודם אב"ד בוויילנא. ואח"כ בעירנו בשנת תמ"ו (צמח דוד) וחתום בפנקס לימא עוד בשנת תי"ב מרם שהיה בעירנו —

כז הגאון מוה' אהרן שמואל קאידנובער בעל ברכת הובח. וברכת שמואל. בהקדמה לס' ברכת שמואל. נאמר שהיה אב"ד בבריסק ובכל מדינת רוסיא. כפי החשבון היה עד שנת תך י' —

ל הגאון מוה' יהושע העשל בהגאון מוה' יעקב, בעל חדושי הלכות על הבבות ונמצא בשער ספרו שהיה אב"ד בבריסק הוא הגאון רבינו ר' העשל רבו של הש"ך. הגודע ומפורסם בחריפתו ובקיאותו. וזכה לשם טוב —

לא הגאון מוה' צבי הירש, בהגאון מוה' משה יעקב מובא בתשובות בית יעקב להגאון מוה' יעקב צאזמיר. חתום בפנקס לימא שנת תכ"ד —

לב הגאון מוה' יהודה איש מראפא. חתום ג"כ בפנקס לימא בשנת תכ"ד ולהיות חתימתו ראשונה נדע שהיה אז אב"ד בבריסק (ראה להלן בתקנות) אך יפלא איך השתמש בכתר אחד עם הגאון ר' צבי הירש הנ"ל בשנה ההוא. אם לא שהגאון הזוה היה אב"ד ור"י בקלויז. ומפני זקנתו נתנו לו מקום בראש (ראה הערות) —

לג הגאון מוה' מרדכי גינצבורג, חתום בפנקס עד שנת תמ"ב. ונמצאה הסכמתו ג"כ ב"ס שערי שמים מהשל"ה. היה בעירנו עד תמ"ה ונפטר שנת תמ"ח (צמח דוד).

לד הגאון מוה' מרדכי זוסקינד ב"ר משה רוטינבערג. בעל תש"ו רמ"ו וחתום בהסכמה על המג"ש — הי' מקודם בווייצנהויז ובהוראדנא ואח"כ בעירנו — חתום בפנקס עד שנת תנ"א.

לה הגאון מוה' שאול בהגאון ר' ר' העשל. נמצאה תשובתו בסוף תשובת הרמ"א. ושם מתייחס שהוא נכד הגאון מהר"ם פדוא. ונתקבל לעירנו בשנת תנ"א יא) וחתום בפנקס עד שנת תנ"ה

(י) כל הרבנים הנקובים בשמוחס כאלן עד הגאון ר"מ גינצבורג היו כ"ג אב"ד לא יזכר משלשה שנים כי כן היה המנהג. כמבואר במגילת איבה. (יא) בהסכמה לס' ראש יוסף שנת תס"א, חתום הנבחר לע"ע מק"ק בריסק.

תניה . ובחידושי ר"ח כהן ראפאפורט מזכירו בשם אב"ר דמדינת רוסיא .

לז הגאון ר' שאול ב"ר משה מחעלם . נכד הגאון ר' מאיר וואל היה מקודם אב"ד בפנינשוב ; כמובא בכ"י שו"ת הגאון ר"י שור הנ"ל ואחר זה היה בעירנו . ר"מ ואב"ד בקלויז של השר . כמבואר בס' שבתא דריגלא . יג)

לז הגאון מו"ה משה ב"ר פסח ב"ר תנחום מקראקא . נכד הגאון בעל שארית יוסף וחתן הגאון ר' מאיר וואל . היה אב"ד בקלויז של השר בעת הרבנות של הגאון ר' שאול ב"ר העשל . אחר זה היה אב"ד בסלוצק ובלוצק וחתום בהסכמה על ס' עמודיה שבעה שנדפס בדירהנפורט גנ"ת לפ"ק .

לח הגאון ר' משה בהגאון ר' מרדכי זוסקינד רומיב מוזכר בתשו' אביו הרמ"ז . ובהקדמה נאמר שהיה אב"ד בבריסק — .

לט הגאון מו"ה מנחם ב"מ בנימין כ"ץ חתום בהסכמה לס' נפתלי שבע רצון : חונה פה בועד מדינת רוסיא שנת תנ"ה . ושם נאמר שהיה אב"ד בבריסק . וגם בס' יד אליה חושבו בין רבני בריסק . וחתום בפנקס שנת תמ"ד , תמ"ז . יג)

לז הגאון מו"ה דוד אופנהיים מניקולספורג נתקבל לאב"ד בעירנו על פי כתב רבנות ששלחו לו לנקס"פ . בשנת תני"ח . (המניד שנה י"ח) אך מאיזה סבה לא בא הלום , ונתקבל לאב"ד בפראג .

בהקדמתו לס' עבודת הגרשוני . חתום בסופה : ודגלו דגל אהבה . פרוסה בק' בריסק דליטא . וכו' ובסוף תשו' חות יאיר נמצאה תשובה ארוכה ממנו וחתום עליה . ודגלו פרוסה על בריסק דליטא

רק אין הכוונה שנבחר לאב"ד . רק נבחר אז לשכת בסוד הועד במקום הרב וכבר היה אז בקראקא — ראה להלן בקונטרס רחובות עיר — .

יב) בעל ג"ש נפל במצוקה . ובין שאול לשאל מחלף לו והשכ ששנת תני"ח היה אב"ד בבריסק כנ"י ר' שאול מחעלם ללא אחס , ראה בהערות לעיר הדקד ובס' העורבים ובני יונה להר"א כרמולי — :

יג) ראה בקונטרס רחובות עיר להלן . הערות הגאון מו"ה ליב יעלין עי"פ"ח והערותו ע"ס — :

דלימא עם כל הגלילות והסביבות מחנה העברים חבצלת השרון — .
מא הגאון מוה' יהודא ליב נכד הב"ח. בעל שאגת אריה וקול שחל חתום בהסכמה לס' ראש יוסף (מהאב"ד מסעליץ) שנת תס"א. היה מקורם אב"ד בקראקא ואח"ז בכריסק (ד' עד שנת תע"ג (ראה בהערות לעיר הצדק — .

מב הגאון מוה' אברהם בר' שלמה. היה אב"ד ור"מ בקלויז. חתום בהסכמה לס' נתיב הישר תע"א ושם נאמק שהיה אב"ד בפונסק ונרחה לפי שעה — .

מג הגאון מוה' שמואל צבי הירש בהגאון מוה' אריה ליב הנזכר למעלה. היה אב"ד בעירנו בערך תע"ד — . (פו)

מד הגאון מוה' נחמן סירקין בהגאון מוה' שמואל צבי הירץ הג"ל חתום בהסכמה לס' עיר דוד שנת תע"ח (בעתו לפ"ק) ובהסכמה לס' ברית שלום שנרפס בשנת תע"ח חתום אב"ד ר"ק זאמושיץ ובהיום נתקבל לאב"ד בכריסק. והר' חיים כהן בחידושויו חבר עליו הספר ומפליג בשבחיו (פו) ובשבח תורתו ושם כותב שהיה עמו בועד לימא שנת ת"פ ואח"ז חי ל"ז שנה והג' ר' יעקב עמדין בתורת הקנאות ובס' עדות ביעקב מזכירו ג"כ לשבח שהצד שכנגדו רצה ליתן לו שלשים אדומים שיחתום על הקמיעות ולא קבל. ולא התערב במחלוקת כלל — .

מה הגאון מוה' ישראל איסר בהגאון מוה' משה אב"ד בלובמלא

(ד) כן הסכימו כמה גאוני, ומבואר מזה שרבונו כריסק לא היסה שפלה במדרגה מרכנות קראקא העתיקה ואף שרוב רבנים העתיקו מקומם מכריסק לקראקא, אחרי שמלאנו ג"כ בהיפוך שר' ליב בא מקראקא לכריסק נאמר בדרך נחות מליצת המדרש על פסוק הוא משה ואהרן וכמקום אחר אומר. הוא אהרן ומשה. מלמד שניהם שקולים — .

(פו) כן מובא בשה"ג החדש ורבים חולקים ע"ז. והמסורה שלנו תגיע רק עד ר' נחמן ולא קודם — .

(פז) שם נאמר שהיו ביחד בועד לימא ת"ע. ולפלא כי בפנקס לא נתמו אז הרבנים כלל. ואולי מנעו מלחתום מפני האחריות שמבואר בפנקס שם סי' תתק"מ .

בלובמלא ואח"ז בבריסק. מובא בהסכמה לס' דברי הברית
שנת ת"פ, ובסוף ס' אלפי ישראל על חו"מ, ובהסכמה לס' גאון
צבי שנת ת"ץ, וכנראה היה רק אב"ד בקלוז' כי הגאון ר'
נחמן היה עוד בחיים חיתו. רק משנת תקי"ז עד תק"ך
מלא מקום הר' נחמן — (יז)

מז הגאון מוה' אברהם בר' דוד מקידאן קאצינעלנבונין
היה אב"ד בסלוצק תקי"ב. ומשם כתב להגאון ר"י אייבעשיץ
מכתב בדבר הקמיעות. רק משנת תק"ך ואילך היה בבריסק
וחתום בהסכמה לס' מים עמוקים אב"ד דק' בריסק. והיה
עד תקס"ז ובכלל —

מז הגאון מוה' יוסף בהגאון מוה' אברהם קאצינעלנבונין
קבל הרבנות מאביו בחיו. ע"פ כתב מקוים מאת המלך
שנמצא בעירנו —

מח הגאון מוה' נחמן היילפרין היה ראב"ד בבריסק
או ר' ישיבה בקלוז' בימי הגאון ר"א ק"ב. חתום בהסכמה לס'
תפארת ישראל זומא שנת תקל"ד —

מט הגאון מוה' אריה ליב בהגאון מוה' יוסף
קאצינעלנבונין. מופת דורנו. ונוד עדתנו. נתקבל לאב"ד בימי
נעוריו שנת תקנ"ח. ונהג הרבנות ארבעים שנה ונפטר בשם
שוב שנת תקצ"ז זכרו חקוק עד היום. בלבנות אנשי עירנו.
אשר זכו לראותו ואשר שמעו שמו הטוב וצדקתו. יהי
שמו מבורך —

ומלבד הרבנים אשר נקבו בשמות. שכהנו פאר במקדש
הרבנות היו בעירנו, עוד גאונים ואלופים, רבים וכן שלימים,
אשר מעולם אנשי השם, ואף כי לא נשאו נור הרבנות על
ראשם. בכ"ז היו לצפירת תפארה לעדתנו. והארץ האירה
מכבודם. ונמצאים שמותם מפוזרים בהקדמות והסכמות. ונזכיר
פה רק מעט מהרבה אשר פגשנו בדרך הלוכנו. ואשר
הביאו לנו גדולי עמנו בחוצן מכתביהם איש איש כברכתו —
ואלה שמותם

ה"ר

(יז) ראה בהערות הרב הגאון מביעלסק וס"ר פליר יונס מפסלאוויטס.

במאה הרביעית

ה"ר יוסף מבריסק אחי הרמ"א הובא בתש"ו רמ"א בסימן
מ' וצ"ט ונפטר בפוזנא הובא בדרישה יו"ד סי' של"א ס"ק י"א .

ה"ג ר' פישל מבריסק עשה הגהות על הטורים מוזכר
בפרישה א"ח סימן כ"ה כ"ז ואה"ע סימן קכ"ט בהג"ה ס' — .
הקצין ר' דוד דרוקער חותנו של השר רש וואל (ג"ש)
השר ר' שאול עם בניו וחתניו ובני משפחתו (שם)
הקצין ר' משה ליוזם — ובניו ר' ישעיה ור' אלעזר (שם ובפנקס)
הגאון מו"ה פייבוש רבו של הב"ח (עיר הצדק)
ה' ר' שמואל העלר בהגאון בעל תו"ט (מגילת איבה)
ה' ר' נח בן טשה מושלם — ר"א בן יקותיאל ולמן
מבית דינו של הג' מו"ה אברהם במ' בנימין (בתש"ו פ"י)
ה"ר משה בר' הלל א"ז של הגאון, בית הלל.
(להלן כמכתב הרד"מ)

במאה החמישית

מופלגי תורה . שמביא' הש"ך בח"מ סימן ל"א — .
הגאון מו"ה משה נכד הג' ר' ר' העשל יח) (הכרמל
תר"ך צד 92)
ה"ר אליהו ליפשיץ חותנו של ר' אברהם הדרשן — (בשער
הס' זרע אברהם)
ר' ישראל במ' י"א מ"ו בעירנו — ואח"כ אב"ד באליק —
הסכמה ל"ס ת"ז)

ר

יח) שם בהכרמל כוזב, ה"ב ר' אלי פרץ מ"ץ דווילנא . שהיה ראש
ישיבה ב"ק בריסק ואח"כ אב"ד ד"ק הוראדנא ובשנת ת"מ נחקבל ל"ק
קראקא , ומזכיר מזה שהיה ר"י בצריסק . בערך ת"י — ח"ך . אך כפי
משננו שהגאון ר' העשל היה בשנת ח"ך . ובנו הגאון ר' שאול בשנת ת"א
בצריסק לא יתכן להקדים זמן הגאון ר' משה כ"כ . וגם מה שכתב -
שאחר הוראדנא נחקבל ל"ק קראקא . לא נראה כן . לפי בעל עיר נבזרים

ר' שמואל אביו של ר' הלל בעל בית הלל . מכתב האב"ד דסעראצק

ה"ר צבי הירש דרשן — רבו של ר' הלל הנ"ל
הגאון הדרשן ר' אברהם בר' בנימין בעל זרע אברהם
מגולי ווין במכתב הנ' אב"ד מסעראצק
ה"ר יודא בן ר' יודא מושלם (במכתב הרא"ל ראבינאוויץ
ה"ר שמואל ב"ר צבי הירש לוי (במכתב האב"ד דסעראצק
ה"ר חיים ועליג ב"ר משה . שם
ה"ר יעקב ב"ר שמשון משאשמיין שם
ה"ר משה בר' ליב כ"ץ שם
ה"ר שמואל בר' שלמה שם
ה"ר צבי הירש בר' שלום מלובלין שם
ה"ר אליהו בר' שמואל מלובלין בעל יד אליה . מכתב
רא"ל ראבינאוויץ

ה"ר יעקב בן יואל, בעל שארית יעקב. אוצר הספרים
ה"ר אהרן ב"ר משה . נכד הש"ך (שם ארוך מש"ך)
ה"ר נמע חתן הגאון ר' נחמץ
ה"ר שמואל זאנוויל בר' זכריה מענדל . במכתב ה' ראבינאוויץ
ה"ר צבי הירש בהג' מוה' אליעזר לוי . בתשו' ב"ח החדשות
ה"ר משה יצחק בעל מפרש חמאים — בס' מפרש חמאים
הרב החסיד מוה' אליהו בן ישראל מביא לביה"ד סי'
מסילת ישרים ישן

במאה הששית

ה"ר יעקב לוי בעל חידושי מהר"י בס' חידושי מהר"י
ה"ר הרופא מוה' יקותיאל מווילנא תלמיד רמ"ח לוצאמו (ט)
הגאון מוה' מרדכי בעל מים עמוקים . ב"ס מים עמוקים
הרב ר' יואל נכד הב"ח תלמיד התו"ט .

הגאון

אנפטר בהוראדנא . זשס זרע קודש מצנחו , זל ונאשחו הרבנית זל
(ט) מצואר כסורת הקנאות שסיס משולח מצריסק בעיר סאב
וכבוד גדול עשו לו זשס .

ה"ר יעקב בן מאיר } ארבעת אלה הם הפז"ם ד"ק
 ה"ר ישראל ב"ר יונה כהנא } בריסק שבאו במכתב להג'
 ה"ר דוד בן משה יצחק } אייבעשיץ בדבר הקמיעות
 ה"ר ראובן בן שלמה זלמן . } בשנת תקי"ב —

ה"ר יהודא לוב תלמיד ר' יעקב עמדן
 ה"ר דוד ב"ר מאיר בן יעקב . אבי הג' ר' הירש פרילוקר .
 הרב ר' מאיר בר"ח ר"ש אבי הגאון בעל מנחת אהרן .

ה"ר משה קאזם }
 ה"ר שמואל ברודא } שלשה אלה מובאים בתשו' גבעת
 ה"ר משה ב"ר מרדכי . } שאול מהר"ש אב"ד מלומאו :

ה"ר שמעון ב"ר שלמה זלמן
 ה"ר מעבל הנקרא ר' מעבל בריסקר .
 ה"ר יוסף מנאווארירדאק ראב"ד בבריסק — תוא"ש
 ה"ר דוד קאצינעלנבוגין בהג' ר' אברהם . סו"ד בפה
 והוא כותב ההקדמה בסדור קלף שבביהכ"ג שלנו .
 ה"ר זלמן ב"ר יואל חותן בעל כנסת יחזקאל .

הגאון ר' אהרן בעל מנחת אהרן }
 הגאון ר' צבי הירש פרילוקר } בעירנו — ומובאים בהקדמה
 הגאון ר' שמשון כ"ץ } לסידור קלף שבביהכ"ג :
 הגאון ר' אשר . }
 הגאון ר' משה ב"ר צבי }
 ה"ר שמעון ב"ר פייבוש } ר' יוסף קאצינעלנבוגין
 ה"ר מרדכי ב"ר אהרן . } בתשו' גבעת שאול הנ"ל .

ה"ר מרדכי אחי הגאון בעל אבן תקומה . (הערות הרד"ט אפרתי)
 ה"ר חיים בהגאון ר' אהרן (בעל מנחת אהרן) אביהגרי"ט פדוא .
 ה"ר נתן נטע ריין בימי הגאון רא"ל קאצינעלנבוגין .
 ה"ר נחום העלרשמיין .

ה"ר מאיר ב"ר אהרן בעל תבואות שמש על הרמב"ם .
 ה"ר אברהם יצחק במ' יוסף, בעל פשר דבר .
 ה"ר אברהם יצחק בעל ארבע כוסות .
 ה"ר שמואל פוזיץ ז"ל (כ) נפטר בשנת תקצ"ח .

במאה

(כ) בס' נחלי מים להגאון רי"ט פדוא נמצא הספר מהגאון הנ"ל על פסירתו .

במאה השביעית

בחלק שני מהפנקס. מאמר ניר ראשים נביא בפרמור
הרבנים שישבו על כסא הרבנות בעירנו. אחר הגאון ר' ליב
קאצינעלנבוגי זעם הגדולים, ראשי ב"ד שמלאו מקום הרבנות בין
הפרקים. אך לרגל המלאכה אשר לפנינו נזכיר גם פה שמות
הגדולים ההם כהוספה לראשונים שהיו לפנינו. הלא הם.

א הרב מו"ה יצחק אייזיק ב"ר ישראל מפינסק היה ראב"ד
בעירנו אחר פטירת הגאון ר"ל קאצינ"ב משנת תקצ"ח עד ת"ר
ונפטר שנת תר"מ

ב הרב ר' איסר יודל ב"ר נחמיה. בעל נחמת יהודה,
ועזרת יהודה, ראב"ד בימי הגאון רי"מ פדוא. ובסוף ימיו נסע
לאה"ק ונפטר שם.

ג הרב ר' יצחק ב"מ חיים מקאמניץ (מו"ר ז"ל) בעהמ"ח עלי
הדס וענפי הדס הנם בכתובים. היה ראב"ד בימי הגאון ר' צבי
אורנשטיין שליט"א ונפטר בשנת תרל"ה.

ואלה מוסיף על הראשונים

ה"ר יצחק אייזיק ב"ר אבא קדיש ז"ל בעל מאורי בית יצחק.
ה"ר ליטמאן ב"ר דוד ז"ל אב"ד במרעספאלי בעל מעגלות אור.
ה"ר נתן שפירא ב"ר משה ז"ל.
ה"ר אהרן משה בהגאון רי"מ ז"ל בעהמ"ח ביאור על מדרש
תהלים ועל פסיקתא דר' מוכיה —
ה"ר צבי הירש ברלס בעל אור הצבי —
ה"ר יהודא יודל עפשטיין בעהמ"ח קמנן בשם על ע"י
זמנחת יהודה.

ויבדלו לחיים

הרב ה"ג מו"ה מאיר יונה שליט"א. אב"ד דק' סיסלאוויטש
שהיה ראש בית דין בעירנו. אחר הגאון ר' יהושע ליב דיסקין
בעהמ"ח ס' שער החדש על העימור. ועוד ספרים חרשים מקרוב באו -
ה"ר

ה'ר זאב וואלף פדוא. } בני הגאון ר' יעקב מאיר פדוא זצ"ל
 ה'ר צבי הירש פדוא. } ונמצאו בס' נ"מ ועין המים, חידושיהם
 ה"ר שמשון פדוא. } וגם תשובותיהם עם אביהם ז"ל.

ולזכר עולם יהיה

הרב המאוה"ג הררשן המפורסם מו"ה חנוך זונדל במ' ישעיה
 לוריא שהיה מ"מ בנאווארירדאק. ונפטר בעירנו שנת תר"ז
 בעל כנף רננים — .

הרב המאוה"ג מופלג בתורה ויראת ה' צדיק תמים. מו"ה
 יהושע במ' ראובן שהי' אב"ד בקאמיניץ דליטא ונפטר בעירנו שנת תר"מ.

והרב המאוה"ג ר' זאב ב"ר ליב יאהאלימשיין. אב"ד דק"ק
 מאלמש. נפטר בשנה זו תרמ"ה מ"ז כסליו — .
 שלשה אלה מנוחתם כבוד בב"ע שלנו וכתובות מצבותם
 נרשום על לוח בחלק שני מחיבורנו — .

רשימת הספרים ומחבריהם השייכים לבריסק (א)

- א אבן משה** ב"ר משה ה"ר יעקב אהרן מבריסק ווארשא תרי"ט
ב אגרת מהגאון ר' דוד אופנהיים ניקלספורג תנ"ח
ג אגרת מס' יחוסתא דצדיקי דארעא דישראל (נדפסה
 ע"י ה"ר שמחה בהקדוש ר' פסח מבריסק) מנשובה תל"ץ
ד ארבע כוסות הספר מר' אברהם יצחק ב"ר יוסף יעסל
 מעבר הנהר דבריסק אלטונא תקמ"ב
ה הארוך מש"ך עם באור נכדו ר' אהרן מבריסק (כ) ברלין תקכ"ז
 בית

(א) הכשימה הזאת מנחה שלוחה לנו מאת הד"ר הרבני: י"י ועליה שמו
 נוספות הנגלות לנו — .

(כ) רבים העירו ע"ז. כי ר' אהרן מבאר הארוך ה"ז בצרלין. ולא
 מבריסק וצניאור הג"ל לא נזכר כלל שם בריסק. אולם צאנז הספרים כותב עלי

ו בית חדש מהגאון ר' יואל סירקס (ראה תשו' הב"ח) קראקא שצ"א

ז בית יעקב מהגאון ר' יעקב שור (אב"ד) ווונציא תי"ג

ח ונמצא אצלנו כ"י תשו' שלו עם גאוני דורו .

ט ברכת הזבח מהגאון ר' אהרן שמואל קאידנובר אמשמרדם תכ"ד

י ברכת שמואל מהג"ל פפר"מ תמ"ב .

יא גדולת שאור מר' צבי ערעלמאן ע"ד השר מבריסק לונדן תרי"ד

יב הוי אריאל הספד על הג' ר"ל ק"ב מר' זונדל

מביאליסמאק זווילנא תקצ"ח

יג זכרון משה מהגאון ר' משה ליפשיץ אב"ד . לובלין שע"א

יד זרע אברהם מה"ר אברהם ב"ר בנימין זולצבאך תמ"ה

טו חידושי הלכות מהגאון ר' ר' העשל (ראה

תולדות אהרן) ווארשא תר"ב

טז חידושי הר"י מה"ר יעקב בן לוי הוראדנא תקי"ג

יז חלקת מחוקק הגאון ר' משה ב"ר לימא קראקא ת"ל

יח יד אליהו תשובת ר' אלי' ב"ר שמואל אמש"מ תע"ב

יט יש מנחילין מה"ר פנחס קאצינב' מבריסק בג"ש כ"י רח"מ

כ לקומי דינים עם שו"ת להר"מ מבריסק כ"י אופנהיים ⁶⁰⁶

כא ס' המאור להרז"ה גרפס ע"י ר"מ בר"ש מבריסק ברלין תקנ"מ ₄

כב מגיני שלמה מהגאון ר' יהושע ב"ר יוסף אב"ד אמשמ"ד תע"ה

כג מנחת יהודה מהג' ר' ליב ב"ר עובדיה איילנבורג לובלין שס"מ

כד משיב נפש מהגאון הב"ח ז"ל לובלין שע"ז

כה מים עמוקים מהג' ר' מרדכי ב"ר נחמן זאלקווי תק"ך

מנחת

הפוסק ר' אהרן ז"ל מסה מבריסק , מאין הוליה זלם לא דע .

כו מנחת אהרן מהג' ר' אהרן ב"ר מאיר נאוידוואר תקנ"ב
 כז מפרש חמאים היר משה ב"ר יצחק מבריסק אמש"מ תמ"ו
 כח מקור מים חיים בהגאון ר"י מאיר פדוא סדילקאב תקצ"ב
 כט סדר חליצה מה' ר' זלמן מבריסק כ"י אופנהיים תקמ"ב
 ל פורת יוסף ה"ר יוסף יעסל מבריסק וואנובעק תפ"ז

לא פירוש על עשר עמדות מר' אברהם ב"ר בנימין פפדיא תנ"ה
 לב פני יהושע שו"ת הגאון ר' יהושע ב"ר יוסף (ראה מ"ש)
 אמש"מ תע"ה

לג כלפולא הריפתא מהגאון ר' יעקב שור אמש"מ תי"ג
 לד פירוש על ס' עשרה מאמרות מה"ג מ"ש כ"י רד"א
 לה פ"ש דבר מח"ר אברהם יצחק ב"ר יוסף יעסל (ראה ארבע
 כוסות) אלמונא תק"ג

לו פתח הדביר מה"ר מאיר יונה ראב"ה דבריסק (ראה שער
 החדש) ווילנא תרל"ד

לז שאגת אריה מהגאון ר' ליב אב"ד דבריסק וקראקא ניוויז תצ"ג
 לח שו"ת ב"ח הישנות מהב"ח (ראה בית חדש) פפד"מ תנ"ז
 לט שו"ת ב"ח החדשות תשובות שונות קארעץ תקמ"ה
 מ שו"ת ה"ר מרדכי זיסקינד מהג' רמ"ז רוטענבורג האמבורג תנ"א

מא שארית יעקב מה"ר ר' יעקב ב"ר יואל מבריסק אלמונא תפ"ז
 מב שער החדש על העימור מהג' ר' מאיר יונה ווילנא תרל"ד
 מג שפתי חכמים עם נמוקים והוספות מר' יעקב בן משה
 שריווש מבריסק פפד"מ תע"ב

מד תבואת שמש מה"ר מאיר ב"ר אהרן ברלין תקמ"ז
 תולדות

מה תולדות אהרן מהג' רי רי העשל (ראה

פפד"א תפ"ה חידושי הלכות)

מו תבואת שור על המורים מהג' ר' אפרים זלמן שור לובלין שע"ה

ספרים שנתוספו בזמן האחרון

כתונת פסים מהגאון ר' יעקב מאיר פדוא ווארשא תרמ"ז

תשובות מהרי"מ מהנ"ל ווארשא תרי"ד

נחלי מים ועין המים מהנ"ל ווארשא תרמ"ג

בית הלוי מה"ג ר' יוסף בער שלימ"א תשו' ווארשא

בית הלוי מהנ"ל דרושים ווארשא תרמ"ד

עזרת יהודה מה"ג ר' איסר יודל חרושים וש"ת ווארשא

נהמת יהודה חידושים מהנ"ל ווארשא תרכ"ו

קנמן בשם על ע"י מהר"ר יודל עפשמיין קעניגסבורג תר"ו

מנחת יהודה על ש"ס מהנ"ל ווארשא תרל"ז

אור הצבי מהר"ר צבי הירש ברלס לובלין תרל"ה

מעגלות אור מהר"ר ליטמאן בר' דוד ווארשא תרכ"ח

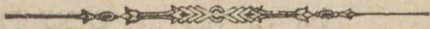
מאורי בית יצחק מהר"ר אורי אייזיק מ"צ דעירנו. ירושלים תרכ"ו

ביאור על מדרש תהלים מה"ר אהרן משה פדוא ווארשא תרכ"ה

ביאור על פסיקתא דר' טוביה מהנ"ל ווילנא תר"מ

תלפיות ביאור על הגדה ש"פ מני אלף ווארשא תר"ל

פורת עלי עין על עין יעקב מני אלף. הנו בכתובים

פקודות המלכות הנוגעות לקהלות ליטא
בכלל ולקהלתנו בפרט. וקורות פרטיות.

I

בצאתנו שער עלי קרת. „במבוא להפנקס“ להודיע שורש דבר נמצא בחבורנו זה. אז דברנו בחזון לבני עדתנו בשרש כללי תארנו מצב קהלתנו, וקורותיה מימי קדם. ובראשי פרקים מסרנו להקורא ידיעות ישנות. להראותו עושר כבוד עירנו ואת יקר תפארת גדולתה. חכמיה ועשיריה, בימים הראשונים. ואולם ברצותנו עתה, להוציא פרי תבואתנו, אל שער בת רבים להפיצו בישראל. ראינו נכון וטוב להרחיב אהל חבורנו, להאריך מיתרי ידיעותיו. ולחוקק במסמרים וראיות כל ימוטו ע"פ ידיעות נאמנות שאספנו מספרים וכתבים עתיקים, אשר נשארו לפליטה — ולמען הזכיח במלים וכתב מפורש כי קהלתנו היתה פנת יקרת לכל קהלות ליטא. גם בענינים החומרים של המדינה. וכבוד קהלתנו בעיני המלכים והשרים אשר מלכו בארץ פולין וליטא. נעלה על כולנה. וגדול שמה בגוים, הננו להעתיק פה פקודות מלכי פולין וידיעותיה ושריה. הנוגעות לעמנו וישובי ליטא בכלל וביחוד לקהלתנו. מהם נוכח לדעת, כי עין המלכים והשרים היתה צופיה לטובה, על היהודים מעירנו, אשר בחרו בם, להפקיד על ידם משרות גבוהות ונכבדות ועסקים גדולים, והמון חסדים אליהם ככל בקשותיהם. יען כי מצאו לבבם נאמן לפניהם, ועולה לא נמצא בם, בעניני חסדים והמכסים אשר נמל עליהם. ולבם נכון עם שכניהם האזרחים אשר ישבו לבטח אתם. הפקודות האלו, ילמדונו דעת, ודרך תבונות יודיעונו, כי בכל החסדים והאמת שעשו מלכי פולין וליטא להיהודים החוסים תחת כנפי ממשלתם ע"פ השתדלות גדולי עמנו שלוחי הקהלות. היתה תמיד יד גדולי בריסק באמצע. ובכל עת שהתועדו שלוחי הקהלות לבא לפני המלך להתחנן לפניו על עמם. היו ראשי וגדולי בריסק בין הבאים, ופעמים רבות היו ראשי המדברים מקרב אחיהם, ולא אחת ושתיים, יצאו הוצץ בעניני הכלל בעצמם, וחפצם הצליח בידם, אות ומופת כי קהלתנו היתה באמת עיר תהלה על יובל אושר וכבוד שתולה. ויושביה כמו כן אנשי סגולה מגיני ארץ מאוד נעלה, אלהים יכוננה עד עולם סלה.

גלוי וידוע לכל דורשי קדמוניות עמנו, כי כל הימים אשר חסו אחב"י בצל מלכות פולין וליטא, השתמשו תמיד בכתבי זכויות שנתנו להם המלכים והנסיכים, כל אחד בזמנו להיות להם מחסה ועוז מפני אויביהם מבקשי רעתם. והם הכהנים ורבים מהעירונים אשר נפתו בחלקת לשונם, וסביב שתו על היהודים עלילות ורדיפות שונות, ומצאו עליהם תואנות בעיניי אמונה ועקאנאמייא — ובכל עת שקם מלך חדש בפולין, כיום שמחת לבו אחרי שום כתר מלכות בראשו, נקבצו ובאו שלוחי קהלות היהודים לפניו לברכו ולקדם פניו במנחה ההולכת לפניהם, ונקראה בשם „תשורת העמרה“ לקנות אהבתו וחמלתו ולהטות את לבבו אליהם לחדש ולחוק הזכויות שנתנו להם המלכים אשר היו לפניו. וכן משפטם כל הימים.

המלך הראשון. אשר פרש סוכת שלומו וחסדו על היהודים בפולין היה באלעסלאוו החמישי שנקרא באלעסלאוו החסיד שכתב להם אגרת זכויות (פריווילעגיע) בשנת ה' כ"ד (1261 למספרם) בקאליש ובו נתן להם חוקים טובים ומשפטים צדיקים, לתת להם טחיה בקרב העמים. היא הפריווילעגיע המפורסמת ונודעת לכל סופרי קורות היהודים, ונמצא ממנה העתק בבית עקד הארמון בקראקא. במאה ה'ט"ו למספרם 6) וקאזימיר הגדול מלך פולין. אשר וקים כל דברי הפריווילעגיע ההיא בשנת ה' צ"ד (1334 למספרם) להיהודים יושבי פולין גדול ופולין קטן. ובשנת ה' צ"ז גם ליהודי גאליציא וואלין וגם המלכים שאחריהם שמרו זאת לעולם.

שני מלכי חסד האלה, אשר לבם היה טוב להיהודים באמת ובכל חפץ לבבם דרשו שלומם ומובתם תמיד, היו שני עמודי התווך, אשר קיומם כל בית ישראל בפולין נשען עליהם. וימים

ימים רבים לישראל ישבו תחת צל כתבי הזכויות של באלעסלאוו וקאזימיר. שקט ושאנן ואין מחריד. כי הזכויות האלו היו יסוד מוסד ונתקבלו לרצון בכל ימי המלכים שאחריהם. אך בשנת ה' ה"ז (1447 למספרם) כשבת קאזימיר היאגעלאני על כסא מלכותו בקראקא כמו ויתעודדו היהודים שבפולין, לבא לפני המלך להתחנן לו לקים את כל תוקף הזכויות שלהם, כפי העתק הפריווילעגיע של באליסלאוו שהיה בידם אשר מצאו בבית עקד הארמון בפוזנא. בין כתבים עתיקים שנצלו מאש ביום השרפה שהיתה בעת ההיא. (סבת התעוררות היהודים בעת הזאת. נבאר בדברינו להלן) והמלך עשה בקשתם. ונתן להם אגרת שנית. בהוספות עוד זכויות לפי צורך העת. גוף הכתב של המלך הזה נמצא באחרית הימים באוצר ביהכ"ג הגדול בפוזנא. ועליו היו התימות וקיומים של המלכים: קאזימיר היאגעלאני — זיגמונד אגוסט. סמעפאן באמורי. זיגמונד השלישי. וולאדיסלאוו הרביעי ויאהן קאזימיר כל אחד בזמנו. אך חתימת המלך זיגמונד הראשון, שמלך אחרי קאזימיר נפקד מקומה בחתימות הפריווילעגיע ההיא (תולדות היהודים קרויוהאר) מסיבה לא ידענו שחרה ותחת זה נמצאו לנו כתבי זכויות של המלך הזה. בין כתבי הזכויות שנתנו ליהודי ליטא. שנביא להלן. —

פרטי הפריווילעגיע של באליסלאוו נמצאים מועתקים ומבוארים בכל ספרי קורות היהודים. ובצדק העיר הח' צאצקי. בספרו ע"ד היהודים, שכל הפרטים ההם היו ערוכים ומכוונים לפי מצב העת, ולפי הענינים שהיה ליהודים צורך בהם. בשבתם על אדמת פולין בין שכיניהם הרעים. אשר היו לצנינים בצדיהם. ועוללו למו עלילות ברשע. ורק בסתר הפריווילעגיע ההיא מצאו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד, כמבואר שם בטוב מעם ודעת (2).

5

אולם במדינת ליטא. אשר יושביה היו עובדי אלילים או. ודבר אין להם עם אמנת היהודים. לא הצטרכו היהודים להחסות בצל מחסה ועוז של הנסיכים. ובכתבי זכויות שלהם. כי ישבו לבטח. ולא שמעו קול נוגש. עד ימי ממשלת היאגעלאוו. רק

אחרי

אחרי עלות וולאדיסלאו ויאגלא, על כסא מלכות פולין ונסיכות ליטא שחברה לה יחדיו בשנת ה' קמ"ז (1386 למס') ואחרי הביאו את כל תושבי ליטא המתהללים באלילים במסורת ברית הקאמולית. ולרגלי התמורה הזאת נקבצו באו למדינת ליטא. הכהנים היעוואיטים ושאר מפלגות אשר ידם היתה בכל סכסוכי המדינה. וחשבו מחשבות כל היום. להסב אליהם בעלי ברית אמונות אחרות. וגם לרדוף באף. את כל אשר פנה אליהם עורף. וגם על היהודים חרשו רע. לתפשם במוימות זו חשבו. או פחדו היהודים פחד גם בליטא. יראה ורעד בא בלבבם פן יעבר עליהם כוס העלילות והאשמות. אשר הכהנים הקנאים הורו והגו מלב דברי שקר. בשגם כי המלך יאגעלא בעוו מלך משפט אהב הביא זמורות זרים מארצות המערב לשתלם על אדמת פולין וליטא. בהם משפט המאגדענבורגי. אשר נתן עוו ותעצומות להעירנים הנוצרים. והבדיל את היהודים לרעה. לתת להם חוקים לא טובים. ומשפטים בל יחיו בהם. פקודים מיוחדים. ומסים נבדלים. ולכן טרם עברו שנתים ימים מיום שבת יאגעלא על כסא מלכותו. באו שלוחי קהלות בריסק וטראק. בשם כל יהודי ליטא לפני הנסיך וויטאלד ממלא מקום המלך בליטא. ושפכו שיחם לפניו לחוק עמודי החופש והזכויות שיש להם מימי קדם מאת באליסלאו וקאזימיר הגדול ולכתוב חוקי זכויותיהם על ספר ונחתום בטבעת המלך למען יהי עליהם סתרה ביום צרה. המלך געתר לבקשתם. וע"פ פתשגן כתב הדת שנתן באליסלאו ליהודי פולין בקאליש, נתן וויטאלד בשנת קמ"ח (1388 למספרם) בלוצק. הורמנא (פריווילעגיא) ליהודי בריסק וטראק. ואחריהם ליהודי שאר קהלות ליטא וואלין. עם הוספות קטנות ושנויים על דברי האגרת של באליסלאו. —

6

הפריווילעגיא של וויטאלד. כוללת לפי נוסח הפולאני שבארחיוו. ל"ו סעיפים ג) ואלה הם כפי שהעתקנום בקוצר ובהעתקה חפשית (ד).

ראש

ג) רוסקי עורייסקי ארחיוו להס' בער שאלקי .
 ד) בין הד' נוסחאות שהועתקו שם בלשונות שונות נמלכו כמה שנויים מפני קוצר הלשון ועמיקותה ולחנקו בחרנו בנוסח הפולאני שהועתק גם ע"י סופרים אחרים, ללנקי וקריוזכר :

- (א) ראש דברינו אמת. שמנו חוק. אשר בכל דין ומשפט שיהיה לנוצרי על איש יהודי. לא יקובל עדות נוצרי אחד. רק ע"פ שני עדים נוצרים ויהודי אחד יקום דבר. —
- (ב) אם יתבע נוצרי מיהודי משכון שלו. והיהודי מוען שלא קבל אצלו משכון כלל. נשבע היהודי ונפטר. —
- (ג) ואם מוען היהודי שהלוה לו על משכון והנוצרי כופר. מחויב הנוצרי לשלם. או ישבע שלא לזה אצלו. —
- (ד) מותר ליהודי לקבל במשכון כל חפצים שבעולם. לבר חפצים של בית תפלה או מטפחות מלוכלכות בדם. חפצים אלו לא יקבל בשום אופן. —
- (ה) אם המצא ימצא שהמשכון שבידי היהודי. גנוב הוא מנוצרי. או נלקח ממנו בחזקה. ישבע היהודי שלא ידע מהגנבה או מהגולה ויכלול בשבועתו כמה הלוה על משכון זה. וישלם לו בעל החפץ חלק מהחוב עם הרוחים. —
- (ו) אם יוגנב המשכון מיהודי. או ישרף באש ביחד עם חפצים שלו. ובעל המשכון תובע את היהודי למשפט. ישבע היהודי ויפטר. —
- (ז) בכל ריב ומשפט שבין איש יהודי לרעהו. אין לשופט העיר לכנוס בזה לשפוט ביניהם. ומי בעל דברים יגש אלינו. או אל השופט שלנו. וכי יהיה על יהודי משפט חמא גדול. יבא אלינו ושפמנוהו. —
- (ח) כי יכה נוצרי את יהודי מכת חבורה ופצע. כסף ישקול לאוצר שלנו. כאשר יושת עליו. וגם להנפצע ישלם תחת פצע. ורפא ירפא כחוק הנהוג במדינה. —
- (ט) וכי יקום נוצרי על יהודי ורצחו נפש יענש כפי רשעתו. ורכושו יחרם לאוצר המלך. —
- (י) ואם יכה נוצרי את יהודי בלי שפך דם. יענש בעונש הקצוב על מכה את אחד מהאצילים. —
- (יא) שלא לפגוע באיש יהודי העובר ממקום למקום. ולא לעשות לו שום רעה. ובעד סחורות שיביא ישלם מכס לא יותר משאר תושבי העיר אשר הוא גר שם. —
- (יב) בעד עצמות מתים המובלים ממקום למקום או ממדינה למדינה לא יוקח שום מכס. ואשר יזיד לקבל מכס מנפש מת. ענוש יענש. —

- (ג) ההורס קברות היהודים או יבא עליהם בחוקה יענש כחוק המדינה וכל אשר יש לו ינתן לאוצר שלנו. —
- (יד) המתנפל על בית תפלת היהודים ישלם להשוּפּט שלנו שני לטרות פּלפּלִין. —
- (טו) אם יתחייב יהודי לשלם להשוּפּט קנס. הנקרא האנדל וואנדל שלם ישלם כחוק מקדמת דנא. —
- (טז) אם יזמין השופט את יהודי למשפט פעם אחת ושתיים ולא יבא ישלם קנס כחוק הקצוב מקדם. ואם לא יבא גם בפעם השלישית ישלם להשוּפּט קנס בהערכה. —
- (יז) אם יכה יהודי את אחיו איש. ישלם קנס להשוּפּט שלו כחוק המדינה. —
- (יח) חרצנו משפט. שאין להשביע יהודי בנקימת ס"ת. רק במשפט גדול שעולה לא פחות מן עשרים שקל כסף. אבל במשפטים קטנים שיבאו לפנינו. ישבע היהודי לפני בית התפלה. אצל פתח השער בכאה. —
- (יט) אם ימצא יהודי הרוג. ולא נודע מי הכהו. אם יהיה ליהודי קרובו חשד על אחד שהרגו. רק לא ימצא עדים לענות בו ימסור הדבר אלינו. ואנחנו נעזור לו לבקש ולמצא את ההורג.
- (כ) אם יתנפל נוצרי על יהודי (בנוסח הרוסי „יהודית“) לעשות לו מאומה יענש כמשפט המדינה. —
- (כא) שופט יהודי בלתי רשאי. לעשות דין בין היהודים אם לא ע"פ הזמנת אחד מהצדדים. —
- (כב) בית דין של היהודים ישב בבית הכנסת או במקום אחר שיבחרו. —
- (כג) אם ישלם נוצרי ליהודי חוב שלוה אצלו. ולא ישלם הרוחים במשך חדש ימים. ישלם רוחים על רוחים. —
- (כד) רצוננו. שלא יבא נוצרי להתארח בבית יהודי (ר"ל שהיהודי חפשי מזה). —
- (כה) אם כסף ילוה יהודי לארון גדול. על משכון נכסים שלו. יקבל מהארון שט"ח בח"י. וחתום בטבעתו. ואז יהיה לו מאתנו תוקף להחזיק בנכסי הארון. ושלא יקח האדון ממנו באונס. —
- (כו) הגונב ילד יהודי יענש כגונב נפש. —

(כז) אם לא יפרה נוצרי משכוננו במשך שנה תמימה והמשכון איננו שוה כדמי החוב. יביא היהודי את המשכון להשופט שלנו או לשופט שלו. ואז יוכל למכור את המשכון: ואם יראה את המשכון קודם שכלתה השנה. אז בכלות שנה ויום אחד רשאי למכור המשכון. —

(כח) הנוצרי לא יוכל לתבוע את היהודי להחזיר לו משכוננו בימי החגים של היהודים. —

(כט) אם יחמוף הנוצרי משכוננו מיד היהודי בחזקה. או שיבא לבית היהודי לעשות שם מחומה ואונס ישלם קנס גדול לאוצר מדינתנו. —

(ל) אין לשום ב"ד להזמין את יהודי למשפט. רק הב"ד שבבית הכנסת או במקום אחר שיובחר. רק לנו או להשופט שלנו כח להביא יהודי למשפט שלנו (ס). —

(לא) ממעם האב הקדוש. האפיפיור. אסור להאשים יהודים בהריגת ילד נוצרי לאכול את דמו. יען כי הוברר הדבר שאסור ליהודים לאכול כל מיני דם. רק אם יהיו עדים שלשה נוצרים ושלשה יהודים. אז יענש היהודי כמשפט. ואם לא יביא עדים כנ"ל יענש הנוצרי כאשר זמם לעשות ליהודי. —

(לב) היהודי יוכל לתבוע את הנוצרי. שישלם לו חובו במטבע שלזה דוקא הקרן עם הרוחים.

(לג) הממונים על בתי וציקת המטבעות. לא יוכלו להאשים היהודים בזיוף מטבעות.

(לד) אסור ליהודי לקבל במשכון סום, אם לא ביום. ואם ימצא אצל יהודי סום גנוב. והיהודי מוען שקבלו במשכון ביום. נשבע היהודי ונפטר.

(לה) אם יתנפל נוצרי על יהודי כלילה. מחויבים השכנים לצאת לעזור ליהודי. ואם לא יצאו יענשו בקנס שלשים שילינג כסף.

(לו) רשאים היהודים לקנות כל סחורות שבעולם. ולנגוע בלחם ובשאר מיני מאכל.

כבר

(ס) בהעמק הרוסי והלרסמי, חסר סעיף זה, יען כי לפי שמחויבו הוא אחד עם סעיף כ"ב. אך לדעתנו מדבר כאן. בענין הזמנה לדין בכפיה ואונס. וזה הוא חדושו —

כבר אמרנו כי מימי קאזימיר הגדול עד מלוכת קאזימיר
 היאגעלאני. זה כחמשים שנה. לא השתדלו היהודים שבפולין
 להשיג אגרות זכויות חדשות. מאת המלכים דו אים או לחוק
 הנושנות. וגם אחרי מות קאזימיר הגדול. כאשר מלכו בפולין
 לודוויג מלך אונגארן. ובתו יאדוויגא עם בעלה יאגעללא. חסו
 היהודים תחת כנפי הזכויות של באליסלאוו, וקאזימיר. שהיו ערוכים
 ושומרים לעשות ולקים את כל דבריהם. רק באמצע מאה הט"ו
 למספרם עלה מורך בלבב היהודים שבפולין וחרדו לרגעים מחמת
 המציק ומסער מתחולל על ראשם יחול ע"י הכהנים הקנאים. והוא
 כאשר פשתה כת ההומיטין גם בארצות פולין והרגומו מוסדות דת
 הקאטולית מלא האפיפיור מרמין החמישי ידי כהן פראנציסקאני
 שמו קאפוסטראנא איש דמים ומרמה. צורר ליהודים בנכליו לפעול
 בזרוע כחו על כל הנוטים מדת הקאטולית להכחידם מן הארץ.
 כאשר בא קאפוסטראנא לפולין. וגם הקארדינאל זביענגאוו
 אליסינסקי, איש רע ונוכל כמוהו נלוה עמו. רגזו היהודים וחלו.
 מקול אויב מפני עקת רשע. וחשו עתידות למו. כי רעה נגד פניהם.
 (כאשר באמת בשנים אחרות אחרי כן השחיתו התעיבו עלילה על
 היהודים בברעסלא. כי המיטו עליהם און. שבזו וחרפו לחם
 קרושם. והעלו על המוקד יותר מארבעים נפשות יהודים נקיים,
 על לא חמס בכפם. וסוף מעשה זו היה במחשבה תחלה אצל
 היהודים אשר ידעו את האיש ואת שיחו) ולכן מצאו אז נחוץ
 לפנות בבקשתם לפני המלך קאזימיר בימים אחרים אחרי עלותו על
 הכסא בקראקא. וכשוב המלך לקראקא מפונגא שהיה שם ביום
 השרפה. חלו את פניו לחדש הזכויות שלהם ולתת להם פריווילעגיע
 חדשה. והמלך עשה בקשתם ונתן להם אגרת חדשה בהוספות
 עוד זכויות חדשות לפי צורך העת. ואף כי חוקו דברי הכהנים
 הנוכלים על המלך והכבידו עליו אכפם. לבטל הזכויות ההם באגרת
 שנית. אך לא ארכו הימים ושני הצוררים הנזכרים מתו בשנה אחת
 1455 למספרם ואז שב המלך לחוק דבריו הראשונים בכל תוקף
 ועזו ונשארה הפריווילעגיע שלו עם חתימות המלכים שאחריו
 לזכר עולם.

ואלה דברי הפריוולעגיעע זון 14 סערפיען 1447 למספרם

אנחנו קאזימיר. בחסד ה', מלך פולין וארצות קראקא סיעראדז סאנדימיר לענצין. ונסוך הגדול מליטא פאמערן ורוסיא מודיעים נאמנה בכתב מפורש הלוה, איך שבאו לפנינו היהודים עבדי מלכותנו מארצות פולין הלא הם. פוזנא קאליש סיעראדז בריסק, וולאדיסלאוו, ושאר המחוזות השייכים להם, והציעו לפנינו, כאשר עד כה חסו בצל אגרת הזכויות שנתנה להם מאת קאזימיר הגדול מלך פולין, והמלכים שאחריו קימוה וקבלוה. וכעת בעת השרפה שהיתה למראה עינינו בפוזנא היו כל כתבי הזכויות שלהם למאכולת אש, ולכן בשפל קול תחנתם מחלים פנינו לחדש הזכויות האלו, ולתת להם עוז מלך. ע"פ ההעתק שהראו לפנינו, וכאשר קראנו את ההעתק ההוא בסוד יועצים ושרים, ובאנו עד תכונת הפריוולעגיעע. בכל פרמיה ותנאיה. במועצות ודעת, וברצוננו אשר גם היהודים החוסים תחת כנפי אהבתנו וחמלתנו יהנו לאור הצלחת ממשלתנו, לזכותנו, ולטובת אוצר מדינתנו, מאשרים אנחנו ומקימים הזכויות ההם, וכותבים על ספר למשמרת, למען יעמדו לגנצח, ולדור דורים".

וכאשר במדינת ליטא, אשר זה מקרוב קבלו יושביה דת חדשה לא מצאו כהני האמונה צוררי היהודים להם מקום להתגולל על היהודים בעלילות שוא, כמו בזיון לחם הקדוש או שפיכת דם ילדי נוצרים לחג הפסח, ולא מצאו אנשי חיל ידיהם להעלות חימה ולנקום נקם, כמו בפולין. לכן שקמו היהודים על שמריהם ולא מצאו חפץ לחדש הזכויות שנתן להם וויטולד, ולא נמצא פריוולעגיעע מיוחדת ליהודי ליטא, עד המלך זיגמונד הראשון שנביא להלן, אך בכל זאת ידענו, כי לב המלך קאזימיר היה טוב ליהודי ליטא, וביחוד על יושבי עירנו, ולאות ומופת על טוב לב המלך ויועציו ושריו ליהודי בריסק, נביא פה שלשה דאקומענמין הכתובים בספר כתבים עתיקים (רוסקי עוורייסקי ארחיוו) ואלו הם.

- (א) בשנת רכ"ג. 1463 למספרם. נתן המלך מתנה ליהודי אחד שמו ליב בן שלום, שלש כבורות ארץ לאחוזה, במחוז בריסק. אשר נקבו בשמות: וואראנאווע. ביקאוו, ובליוויניץ. שתיים היו אדמה בורית, והשלישית מיושבת, עם שני אכרים עליה. גם התיר ידו להחזיק בחכירת אורענדא. כפר נאוואראווא. שקנה המלך מאת אדון נעוור במאה שאק גראשין. וכפר קורניצא עם ששה אכרים יושבים עליה. ועוד אחוזות שונות (שם נומער 5).
- (ב) כאשר בשנת רל"ב 1472 למספרם. עקל השר הנסיך בפרייסן היינריך ריכטענבערג סחורות של היהודי איצק. המוכס מבריסק. עמדו לימין היהודי כמה שרים מרבי המלך. הביסקאפ מווילנא עם עוד ששה שרים יועצי המלך והשר נארבוט בראשם. והשתדלו אצל הנסיך ריכטענבערג. להשיב ליהודי הסחורות (שם נומר 6) (1).
- (ג) המלך קאזימיר הודיע בכתב גלוי. לשר מחוז בריסק בשנת רמ"ז 1487 למספרם. כי נתן חכירת מכס הגבולים בבריסק דראגאצין ביעלסק והוראדנא, ליהודי לוצק. אסטאשעק ואנאמן בני אליצניץ ואלקאן (2) ובשנת רכ"ט 1489 נתן חכירת מכס הגבולים בלודמר ופערעמיסל, ליהודי בריסק והרובשוב, ובשנת רל"ד 1494 נתן ליהודי בריסק, גאלוואש אהרנאוויטש איגאדי ראב"י, ומיסאן אימשיץ, חכירת המכס בבריסק דראגאצין גראדנא וביעלסק, עם הכנסת המעברה והמשקלות על ג' שנים בסך 700 שאק גראשין לשנה (שם נומר 25.21.14) —

10

יותר ממאה שנה, מימי וויטולד עד מלוכת אלכסנדר היאגעלאני.
ישבו

(1) מהשתדלות כהן מזרי לטובת יהודי להילוו מיד עושקו, הכתן אמתה השערמנו למעלה. כי הכומרים בליטא, לא הלכו בדרכי הכומרים טפולין, ולא מחשבות און מחשבותיהם. ולהיפך עוד היטיבו קדס עמם.

(2) אודות שמות האלו, הדומים בצורתם לשמות סלאוויים, ראה הקדמת החכם הרבני להארחיוו. ולהלן בסוף חזרונו זה:

ישבו בני ישראל בליטא, לבטח על אדמתם, ושלות השקט היה להם, וכפי שאמרנו, לא מצאו חפץ או לבקש מאת המלכים אנרות זכויות חדשות להגן עליהם כי השתמשו באגרת שנתן ליהודי ליטא. מהנסוך וויטמאלד, ע"פ התנאים שהתנה עם עדת בריסק בשנת קמ"ח. או תמכו יתירותיהם באגרת החדשה, שנתן קאזימיר היאגעלאני ליהודים בפולין, ע"פ השתדלות ראשי קהלות הגדולות בפולין. וכתוכם גם בריסק 8. אך בראשית ממלכת אלכסנדר הושב אופן על יהודי ליטא כי המלך באפו כי עז רדפם להונותם מאחוזתם, ולגרשם מארצו ליטא. ואולם סבת אכזרות לב המלך ורדיפתו אותם היתה לא משנאת הדת, ולא משננת הכהנים הקאטולים, וגם לא משאלת עקאנאמייע או פאליטיק יצאה. רק ממקרה קטון ונבוזה אשר נכלמו כותבי הקורות להודיע גלוי לכל העמים והבחירוהו תחת לשונם. היתה נסכה להביא אסון על כמה אלפים משפחות יהודים על לא חמס עשו, והוא כי אשת המלך היתה עקרה, לא היה לה ולד, ואנשי בליעל העלילו על אשה יהודית שבמעשי להמים עצרה בעד רחם המלכה, וזאת היתה סבת הגרוש מליטא ח). אך זה גורל היהודים מעולם, וזאת נחלתם כל ימי פוזוריהם לבין הגוים. בעון איש אחד. יצא קצף על כל העדה. ומניצוץ קטון היוצא מפשתה כהה. תצא אש לוהט להבעיר מגדיש ועד כרם זית. ואין מי לשלם את הבערה —

ואולם בכל שנאת המלך ליהודים וישבי ארצו, והרעה אשר הביא עליהם. לא היתה עברתו שמורה נצח, ולא טרף אפו בם עד לבלה, רק התהפך בתחבולותיו. והיה פוסח על שני הסעיפים, ולא מנע הטוב מהם לצוות להשר לאסקי. ע"פ בקשת היהודים להביא בספר הזכרונות ספר חוקי הממשלה, כתב זכויות של המלך באליסלאוו ולקיימו כחוק. אך כאשר רצו היהודים לכפר פניו במנחה גדולה ורצי כסף על הטובה אשר עשה לישראל בקיום הזכויות, השיב פניהם ריקם, בדברים בוזים כמדקרות חרב לאמר: בקיום החוקים האלה, לא לבי הלך להגן על היהודים. רק להגן נגד היהודים' (הדברים האלה נתנו ענין לסופרי הקורות לענות בו — דרבות דברו בם. להימין ולהשמאל, ולא עלינו המלאכה לדבר בזה לחוות דעתנו) גם פקודת הגירוש לא יצאה לפועל בשלימות. כי בהשתדלות

ח) תולדות היסודים בפולין וליטא מאת קרויזנברג :

בהשתדלות היהודים נעשו כם שנויים לטובה . —

11

בשנת רנ"ו 1496 למספרם נתן אלכסנדר מתנה לראש פקודות העיר (וואיט) בבריסק , חצר גדול , שמו קורניצא , עם שדי תבואות ושדי חציר השייכים לו , עם כל יושביו , לצמיתות, החצר ההוא וכל אנפיו היו שייכים בימי המלך קאזימיר אבי אלכסנדר ליהודי מבריסק. גם נתן אלכסנדר מתנה לבעל סודו , חלק הנהר עם ריחיים וחבל אדמה שהיו שייכים קודם הגירוש לר' דן ור' אלעזר ור' פסח מבריסק . ואחר הגירוש נתנו לאחוזה לאחד מהאצילים נעמר גרימלאוויטש , ולאחרונה נתנם המלך לנחלה לבעל סודו פערקא יאנישקעוויטש , עם החוף והריחיים , וגם הכפר קורניצא שהיה שייך לר' ליב בן שלום (לעיל 9) נתן לבעל סודו הנ"ל (שם נ' 34.33) אכן לא ארכו הימים כאשר שכנה חמת המלך , זכר את היהודים לטובה , ובמל גזרת הגירוש , והשיב ישראל לנויהם . ואלה דברי כתב הדת שכתב המלך לשר פלך ווילנא בשנת 1503 „מודיעים אנחנו לך אשר התיעצנו עם יועצנו , והחלטנו דבר , להשיב היהודים לארצנו , וליתן להם רשות לדור בערים וחצרים כבתחלה . וכאשר יבאו לגראדנא תצוה להתזיר כל הבתים שלהם ובתי התפלה וחצר בית הקברות , וגם החצרים והשדות ומגרשי חציר לבעליהם , ויאחזו גם כבראשונה . וכל השרים הנסיכים האדונים והתושבים שלוו מהם כסף או כלים יחזירו לידיהם . ואשר לא יאבה לשלם תקח ממנו בחזקה” . כתב הלזה נכתב בספר החוקים בוויילנא בח' מארט שנה הנ"ל וע"פ בקשת יהודי גראדנא ליזר בן משה ויצחק בן פייבוש , ניתן להם העתק מכתב הנ"ל בשנת 1504 .

וכעין כתב זה . נתן אלכסנדר בשנת רס"ה 1505 למספרם . כתב דת ליהודי בריסק . ועמו חוק וקיים גם שאר זכויות שלהם מקודם ונמצא בכתבי המשפטים כתוב בזה"ל . „כאשר לפנים גרשו את היהודים מארצנו לימא . ונתנו את הבתים שעל החוף ובית הכנסת לבית מקלט חולים ובית תפלה של רוח הקדש , ועתה נדבה לב המלך להשיב את היהודים אל אחוזתם צוה להעתיק את הבית חולים (שפיטאל) משם למקום אחר מרווח יותר ולבנות שם בית חולים ומרחץ ליהודים . עם מגרש סמוך להריחיים של המלך”

וואמחאר

(וואסחאד 81, נומער 7 מאמר ה' [בערשאצקי] וע"פ סעיף ז' מהפריווילעגיע של באליסלאוו, בא לפני המלך משפט היהודים האחים דן, פסח ואלעזר בני יונה על ראש פקודות העיר פאוול, שהחזיק בבית אחוזתם בעת הגירוש בחוקה ולא רצה להחזיר להם בשובם אל ניהם. והשר הנסיך וואסיל השופט ממעם המלך, נתן ערותו אשר הבית ההוא, הוא נחלת האחים הנ"ל באמת. וצוה המלך להחזיר להם הבית. רק ישלמו לראש הפקודות הוצאות שהוציא על בנינים ותקונים, סך ארבעה עשר אדומים (ארחיוו נומר 4039). —

12

אחרי התלאה אשר מצאה את היהודים בליטא. בימי אלכסנדר היאגעלאני שגרשם מארצו ובראותם רשעת הגוים שכיניהם אשר רצו לעשוך בתיהם ונחלתם, לא סמכו עוד על משענת כתב הזכיות של וויטולד. שכבר תשש כחו מרוב ימים, ולא במחו בישועתו, רק השתדלו בכל מאמצי כח לחוק יתדות זכיותיהם באגרות חדשות. מכל מלך חדש שקם בליטא ופולין, וכאשר מת אלכסנדר בתחלת שנת רס"ז, 1507 למספרם, ועל כסאו ישב אחיו זיגמונד הראשון, מהרו היהודים לבא לפניו בחדש הראשון לשנה ההיא, בהיותו במעלניק לברכו ולהגיש לפני כסא כבודו אותות אהבתם ואמונתם ולבקש ממנו לקים עם הספר הזכיות שלהם שנתנו להם לפנים. — המלך יושב על כסאו ועליו השרים, הנסיכים והכהנים, עם השר השופט ממראק בראשם, חוק אגרת זכיות של היהודים בפקודה נמרצה, לשמור ולעשות כל דברי האגרת שלו ולהתנהג על פי דרכה. ראש דברי האגרת כתוב הדר בדברי נגידים. ובלשון מלכות הנהוג אז. כדברים האלה: בשם ה' אמן — להיות לזכר עולם, ולמען ידעו דורותינו למלאות חפצנו ופקודתנו. ולמען יעמדו דברינו אלה ולא ישכחו מפייהם מוצאים אנחנו נכון וישר לכתוב דברינו על ספר, בחדש ה' אנחנו זיגמונד מלך פולין ונסיך ליטא וכו' מודיעים אנחנו לכל אחד מכם, ולכל החפץ לדעת זאת. איך שבאו אלינו היהודים מבריסק טראק גראדנא לוצק לאדמיר ושאר ערים גדולות בליטא. והראו לנו הורמנא (פריוויליגיע) של הנסיך וויטאלד המושל בליטא, בו כלולים חוקי זכיות וחירות שנתן ליהודים, וחלו פנינו, לאשר

לאשר ולקיים החורמנא בעזו והדר , ואנחנו שמענו את תפלתם ,
ועשינו חפצם , להניח להם בחירותם וזכותם , ושיעמדו החוקים
ההם לעד לעולם . חוק ולא יעבור". (תולדות היהודים מאת קרויזהאר
ח"ב צד 139)

13

המלך הזה היה איש חסד וטוב לב בכלל מושך חסד ליהודים
באמת וביחוד הראה אותות אהבה וחבה לעירנו , כי בועד השרים
שהיה בכריסק שנת 1511 למספרם , אשר וקים זכות העיר הנתונות
לה מאת המלכים שלפניו , (סלאוויק געאגראפיציני אות בריסק) ועוד
הוסיף זכות חדשות להתושבים בכלל ול היהודים בפרט . כי התיר
את ידיהם לעשות מקנה וקנין בעיר , ולחדש בנין ביהכ"נ ולפארו
בכבוד — בשנת רס"ח 1508 למספרם , מלא את יד ר' מיכל בן
ראובן מבריסק לקבץ מעות המכס מאת החוכרים שחברו מהמלך
ההכנסות משעוה ומלח . בכריסק לוצק לאדמיר ודראגאצין , ולהוציא
המעות על צרכי המלחמה כפי פקודתו , ושכרו אתו מחצה ממכס
האביעסמקי . (ארחיוו נומר 51) ובשנת רע"ג הודיע המלך בכתב
גלוי , אשר חוכרי המכס ר' מיכל בן ראובן ור' דן העריכו לפניו
חשבון ממכס השעוה והמלח הנעשה בשתי שנים בכריסק , ור' מיכל
מסר לבד זה גם חשבון המכס בלוצק לאדמיר ודראגאצין (שם
נומר 58) ובשנת רע"ד 1514 למספרם באו לפניו שלוחי הקהלות ,
מראק הוראדנא בריסק לוצק ולאדמיר פינסק וקאברין ושאר קהלות
לבקש מלפניו לפרוק מעל צוארם מס הכבד אשר המיל עליהם
המלך אלכסנדר בעת תתו רשיון ליהודים לשוב ללימא , אחר
הגירוש , להעמיד אלף סוסים מיוזנים עם רוכבים עליהם לצורך
המלחמה , כי המס הזה כבד עליהם מנשוא . בטוב לב ובעין יפה ,
מלא המלך בקשתם . ולבד מה שהחפישם מהמס הזה , כלל באגרת
שלו עוד זכות ופקודות לטובותם .

14

ואלה דברי האגרת „בחסד ה' , אנחנו זיגמונד מלך פולין ונסמך
ליסא מודיעים לכל — כן באו אלינו היהודים ממראק גראדנא בריסק
לוצק

לוצק לאדמיר פינסק וקאברין ושאר קהלות והתנפלו לפנינו בבקשה: כאשר אחינו אלכסנדר צוה עליהם. להעמיד לעבודת המדינה אלף סוסים, ואז באו לפני הוד מלכותו וצעקו חמס, כי מימות עולם לא יצאו היהודים שבלוטא למלחמה, ולא חלצו אנשים לצבא. וגם בימי הנסיך וויטולד ובימי אבינו קאזמיר לא העמיסו עליהם עול כזה, רק לשלם מס ככל התושבים, ואחינו המלך שמע לקול תחנונם, ופטרם מלצאת למלחמה, או לחלוץ אנשים לצבא, לא שנה ממנהג אבותיו, והניחם על מצבם כבתחלה. היהודים הראו לפנינו כתב אחינו המלך, ובקשו מאתנו לקים הזכויות בידם, וליתן להם כתב מפורש. והננו ממלאים בקשתם, רק שישלמו מס הכספים והעגלות בשוה, כשאר תושבי הערים. ונגד זה יהיה להם כל טובות הנאה שמקבלים התושבים הנוצרים, ויהיה להם רשות לסחור בארץ, לעשות מעשה חרש וחושב. וגם חופש בעניני משפטים, שופטרו מקנם לשומר המלך אם לא יקבל יהודי עדות שיעמיד איש ריבו לפני המשפט ועלינו לשמור כל זכויותיהם כמקדם. וע"ז ניתן להם תוקף ועזו מלך, נכתב בח' מארט שנת 1514" (שם נומער 62). גם נתן ליהודי עירנו עסקי קבלנות מהממשלה בתנאים טובים, כי נתן לר' משה בן מארדוש מבריסק הורמנא לבנות גשר על נהר בוג מהונגו וכספו, ובשכר זה יקבל מכם מכל סחורות העוברות על הגשר כל ימי חייו (שם נומר 64).

וגם לר' מיכאל יוזעפאוויטש מבריסק מסר בנין גשר על הבוג בדראגאצין עם מלון אורחים על ידו. ויקבל הכנסת המכס מסחורות העוברות עליו כחוק הקצוב — וכאשר לא ידע ר' מיכאל תהלכות מכם הסחורות, המובאות מערים אחרות לבריסק, בקש מאת ר' דן בן יוסף שהיה מוכסן לפני בעירנו. בימי קאזמיר אבי המלך להורות לו הליכות המכס בבריסק דראגאצין לאשיץ צעחאנאוויץ והשיב לו ר' דן במכתב והודיעו כל פרטי המכס והדרכים השייכים למכס הסחורות, והמלך צוה להביא מכתב ר' דן זכרון בספר למען פמנו יראו וכן יעשו כל החוכרים שיהיו בבריסק אחרי כן. (שם נומער 66).

ברצות המלך זיגמונד הישר באדם. להוסיב מצב החומרי והרוחני של היהודים בכל מקומות ממשלתו. ובחפצו מצד אחד לשם פדות

פדות בין ישראל לעמים, בדבר חוקיהם ומשפטיהם למען לא ישלמו אויביהם כס לרע להם. ומצד השני לשמור טובת המדינה שיקיימו היהודים פקודות הממשלה וימלאו חובותם בעניני המסים ושאר צרכיהם באמת ומשפט, מצא נכון וטוב לבחור מקרב היהודים אנשים חכמים ונבונים יודעי דת ודין, לתת על שכמם המשרה, לשפוט את היהודים בעניני דת והלכה כמצוה עליהם ע"פ התורה. ולתת בידם עוז ותעצומות לרדות בעם בדרך מוסרי בעבור ישמרו חוקם ותורותם ינצורו. ולשפוט את העם בין איש לרעהו וגם לשמור פי מלך לשלם המס אשר נטל עליהם, וחובותיהם להמדינה, ומושל באדם צדיק כזה יהיה איש הבינים, בינם ובין המלכות, ויהיה להם לפה בכל בקשותם ושאלותם מאת המלך. ואולם נבצרה ממנו לעשות חפצו במדינת פולין המעמירה, לתת משרה כללית וצענמראלית כזאת בידי ראש אחד מהיהודים מפני גאות שרי פולין העריצים, אשר זרועם מושלה להם בכל עניני המדינה ובגאווה ובזו משלו על העמים היושבים על אדמתם. והיהודים עם ממושך ומורט עבד מושלים היו בעיניהם כחגבים עד כי כרקב היה בעצמותם לראות אוטאנאמיא כזו נתונה בידי היהודים ההולכים כעבדים על הארץ. ואשר נחשבו להם כמקנת כספם (ז). אך במדינת ליטא אשר לא היתה יד החורים והסגנים שלטת, מצא און לו. להוציא מוימתו הטובה לפעולת אדם לטובת המדינה. ולמען ינהרו אליה גם יהודים מארצות אחרות להגדיל המסחר ולהאדירו. וימצא לו איש כלבבו את ר' מיכאל יוזעפאוויטש. גבר חכם בעוז, וכביר כח לב, אשר בחנהו וצרפחו בעסקי המכסים אשר הפקיד על ידו, ומצא את לבבו נאמן לפניו, וירימהו בחור מעם למנותו רב כללי על כל מדינת ליטא בשנת רע"ד 1514 למספרם — .

ואלה דברי האגרת ששלח המלך לכל קהלות היהודים בליטא.
ראה

(ז) חולדות סיהודים בפולין, קרויזהאר, ואלוס לדעת ה' הרבני
ובערשאלקי גם בפולין נבחר מהמלך רב כולל שמו ר' אברהם מנעממן שהיה
לז"ג כ"ז זכות ויפיו כח כמו סר' מיכאל יוזעפאוויטש בליטא — .

ראה ראינו כי ה"ר מיכאל יוזעפאוויטש מבריסק עובד אותנו באמת וחתמים, וכל מעשיו הנוגעים אלינו, באמונה, בלי מגרעת, וכלי עצלתים. לכן בחרנו אותו שיהיה המוציא והמביא כל המעשים שביניכם ובינינו ויהיה עליכם לראש על פיו תהיינה כל השתדלות ובקשות שתבקשו מאתנו, ועליכם לשמוע בקולו ולהשלים חפצו, ומי אשר יבחר מאתו לארח לחברה עמו בנסיעתו אלינו למונת הכלל שלכם מחויב לנסוע עמו. גם מלאנו את ידו לשפוט אתכם בין איש ובין אחיו ע"פ התורה והחוקים, כמצוה עליכם בתורתכם, ולהעניש החוטאים וממרים את פיו כחוטאים נגד ממשלתנו. וכל המסים שעל היהודים יושבי ארצנו ליטא, ועליכם, הן המומלים עליכם מראש מקדם, והן המסים שנמיל עליכם בימים יבאו, תביאו אליו והוא ימסרם לאוצרנו. וזה כל חפץ שתקבלו אותו אלוף לראשכם ובקולו תשמעו. ואנחנו נכונים לתת על ידו כל שאלותיכם ובקשותיכם. גם מלאנו ידו להחזיק אצלו רב אב"ד אחד שיבחר לו, להיות בעזור, להעניש את כל העובר על דבריו. את כל זאת נתננו לו בחסדנו הטוב לכל ימי חייו חוק ולא יעבור" —

בכתב הדת הזה נתן לו המלך כח וממשלה משולשת. א', לעצור בעם בעניני דת ואמונה, עם כל תוקף להעניש העבריינים מפירי ברית וחוק. ב', לשפוט משפט עמו דבר יום ביומו, בדיני צדקנות ודיני קנסות. ג', לגבות מהם מנדה בלו. והלך להביא אל גנזי המלך —

ועוד טרם נתן לו המלך הכח והממשלה לרדות בעם, הראה ד' מיכאל צדקתו ואמונתו לבית המלך איש חסדו, כי עבד נאמן הוא, ועושה רצונו. כי בשנת רס"ח 1508 למספרם, כאשר מרד הנסיך מיכאל גלינסקי בהמלך, וקשר קשר עם נסיך מאסקו לקרוע חבל ארץ רוסיא מהרעפובליק, ונאספו אליו גדודי ריקים ופוחזים לעמוד על ימינו. ביניהם היו שני יהודים מבריסק אשר במרד ובמעל הביאו להנסיך, ידיעות דברים נסתרים העומדים ברומו של המלוכה. שמע ר' מיכאל יוזעפאוויטש, ויבער בזעם אפו על בני אמונתו העושים תועבה נגד דת היהודים ודת המלך, ובתרועת שופרות הודיע בקהל רב, כי האנשים האלה מרדו בד' ובמלכם. ויעשו נבלה להתחבר עם בוגד ומורד במלכות ולגלות לו סודות צסתרות —

בלב רגו ודאבון נפש הביטו היהודים בליטא על משרת
 הרבנות שהקימה הממשלה עליהם בזרוע, והיתה בעיניהם כמכונת
 מורכבת מגלגלים שונים: המתנוועעים בכח חיצוני, לכל אשר
 יחפוץ ימנה. ותהי זאת להם כפגיעה בכבוד הדת והלאום, וכחלול
 קדושת הרבנות, ואם כי הסכן הסכינו בני ישראל מימות עולם
 להביא צוארם בעול רבנות שחברה לה יחדיו שלמון בעניני העולם
 כמו שהמו שכמם לסכול עול הנשיאים שבא"י ושבמראשי הגליות
 בכבל ופרס, (כדרש' חו"ל על פסוק לא יסור שבט מיהודה כו'
 אלו ראשי גליות שרודין את ישראל בשבט. סנהדרין פ"א). בכל
 זאת לא יכלו מלט משא, הרבנות והשררות של ר' מיכאל, עם רב
 טוב הצפון באחרות הלזה, יען כי נעשו בלי בחירתם והסכמתם
 ולאשר עלה באפם צחנת גביית המסים בכפייה, שניתן על ידו
 ואשר הבאישה שמן הרבנות ותהי להם לזרא. ועל כן חשבו מחשבות
 למצוא תנאות על הרב ר' מיכאל להדפו ממצבו. ויתלוננו באוני
 המלך על פסק דין שלו, שלפי ראות עיניהם המה דין התורה
 לעשוק אחד מהצדדים אשר לא כדת. המלך דרשמר' מיכאל מענה
 על תלונת יריביו, והשיב הרב להמלך כדברים האלה, "לאשר רבו
 חלוקי דעות בין ספרי הפוסקים לא נדע איזה דרך נלך כו'. רצוני
 לבחור אנשים מלומדים שיחברו דברים מחוכמים למען ישמעו
 הלומדים והבוערים בעם". כל איש ישראל יודע כי התשובה היתה
 שלא כהוגן, ואין בפיהו נכונה, יען ערוך השולחן לפני כל יודעי
 דת ודין, ולאורו יהלכו כל בעלי הוראה ולא יכשלו. וכנראה חסרה
 לו באמת בקיאות בהלכות הדרושה לכל מורה ודאין. אך המלך
 התרצה והתפיים בתשובת הרב, והשאירו על כנו כבראשונה. ואולם
 כאשר הרחיב הר' מיכאל מומות כנפי ממשלתו. גם על הקראים
 שבליטא לעצור במ בעניני הדת, ובעניני המסים, כמו בקהלות
 הרבנים, הגישו הקראים עצומותיהם לפני הנציב גאשטאלד מווילנא.
 הנציב מצא כי צדקו הקראים בריבם. ובפקודת המלך נתן צו להיר
 מיכאל להסיר שבטו מעל הקראים, ולתת להם חופשה ודרור מתחת
 ממשלת הרבנים בכלל. (תולדות היהודים בפולין מאת קרויוואר
 ח"ב צד 136 וראה דברינו להלן בהערה ס' 21)

המורח והמשא שנשא הרב ר' מיכאל על שכמו, בהנהגת הרבנות הכללית, ועניני גביות המסים, וגם ההשתדלות שלו בין היהודים להממשלה לא הפריעו אותו ממעשיו ועסקיו אשר חלק לו המלך באהבתו אותו, ואות הוא כי היה באמת איש חיל ורב פעלים ואמיץ לבו בנבחרים. כי בשנת 1520 הוסיף לו המלך חכירת מכס ממלח ושעוה בלוצק על ג' שנים (שם נומער 70) חכירת בתי משקה וחכירת שעוה ומשקלות במאהלוב על ג' שנים (שם 73) גם חכירת ממכר משקאות לאחדים כתישת שעוה ומשקלות במאהלוב. ומכירת משקאות בוויטעבסק על ג' שנים (שם 74) ועוד עסקים גדולים ועצומים נתן לו המלך במשך ימי מלכותו עד שנת 1529, עד כי נמצאו בארחיו של המדינה יותר מששים פקודות ואגרות המלך וכמעט כולם נתנו לטובת ה"ר מיכאל בעסקיו וחובותיו על שרים ואדונים (שם נומערן 61 68 70 73 74 77 78 79 85 86 87 88 89 91 93 97 98 103 104 105 106 108 109 110 111 112 119 120 121 130 ומאת השופט 80 81 82 83 92) והיבה יתירה נודעת לו שכל משפטיו לבר דיני ממונות, נשפטו ע"י המלך בעצמו (שם 73) וכאשר באה לפני המלך צעקת האשה מאריא, כלתו של ר' מיכאל שהאשימה את אשתו על שהוציאה מארגו שלה בנגד משי, עם עוד חפצים יקרים בלי ידיעתה. פטר המלך את ר' מיכאל ואשתו מן הדין (שם 68). וגם לאחיו ר' אייויק יוועפאוויטש. נתן עסק חכירת היאור ובתי מלון בוויארע על ב' שנים וכמה חכירות בקלעצק על ג' שנים (שם 72 74) — וגם לבניו עשה חסד כמו שנביא להלן.

בשנת רפ"ה 1525 למספרם שלח המלך דברו לר' מיכאל יוועפאוויץ באגרת כבוד והדר (בלשון לאמיין) כדברים האלה: „אנחנו זיגמונד בחד ה' מלך פולין, ונסיד ליטא, רוסין פרויסין ואומט. ע"פ תוקף כתב אמנה (אקט) שהעמיד לפנינו האדון אלבערש הנסיך הגדול כו' הכרנו לטובה פעולות סוכן האוצרות שלנו אבראם יוועפאוויטש. והטובות שעשה עמנו ועם ממלכת פולין ונסיכות לוצק

ליטא להקימו על במשרות נכברות (ח) ועתה כאשר ראינו ישרת לב
 וכל כשרון המעשה של אחיו ר' מיכאל יוזעפאוויטש סוכן
 המסים והמכסים שלנו כי כל מעשהו באמונה בלי נמיה אחר הבצע,
 הראינו לו את כל תוקף ועוז שבידינו, להרימו בחור מעם, למעלת
 אפרתים אנשי חיל ואצילים. להיות חלקו בשוה, עם נדיבי עם
 כמוהו, לא יגרע. ולחלוק נחלת כל הזכויות של אפרתי פולין וליטא.
 ושאר מדינות אשר ימצאו שם, וה"ר מיכאל ינחיל זכויות שלו גם
 לזרעו אחריו. ולאות כבוד ועוז ניתן לו ולדורותיו חותם תכנית
 (הערב) מפותח עליו מחסה (שציט) כמראה הרקיע, עם חצי לבנה
 עליו מלמעלה. וקרנים מידו לו נמויות אל על ממראה ירוק כרתי,
 עם ככבים מזהירים ממעל לאמצע הירח, כתבנית החותם שעל זרוע
 השר המפואר געארג גלובאוויטש מושל סמאלענסק ובחפץ לבב
 מלאנו את ידי ה"ר מיכאל יוזעפאוויטש, ואת ביתו אחריו להשתמש
 בתגא זו. כמו בחפץ קנינו ונחלתו. בכל מעשיו ודרכיו עם אדונים
 ושרים, ועם אנשים מכל המדרגות, בכל המקומות ובכל ענינים
 הנוגעים להאפרתים בכלל ובפרט ועל כן הננו מבקשים ומצוים לכל
 עבדינו הנאמנים, לכולכם יחד ולכל אחד מכם לקרב את ה"ר מיכאל
 יוזעפאוויטש כמו נגיד לכל הועדים והאספות של האפרתים. ומוזהרים
 אתכם באזהרת עונש, שלא יערב איש את לבו, להרחיקו מאחוזתו
 ומהזכויות שלו או לגרוע כחו. ושלא לחלל כבודו בשום דבר (שם 96):
 כאן הוכיח ה"ר הרכבי (בהקדמתו להארחיו) שמאת ה' אבראם
 יוזעפאוויטש שהיה גדול מאד בבית המלך מושל בסמאלענסק וסוכן
 על האוצרות, היתה נסבה קרובה, להכבוד והגדולה של ר' מיכאל
 אחיו, שהיטיב לו המלך בעבורו. ואם כי אין את נפשנו לסתור
 דברי החכם הרכבי ומשפטו. שדבריו נכונים באמת לפי שמחית
 הלשון באגרת המלך. בכל זאת, לא יוכל איש לכזב על פנינו אם
 נאמר שה"ר מיכאל היה נאמן רוח וישר דרך, שומר פקודתו באמת
 ותמים, נאמן למלכו ולא להיו. ועולה לא נמצא בכל מעשיו והשכיל
 בכל דרכיו, ומעלות אלו יש בהן די להרכיבו על במתי הצלחה
 וכבוד, אשר גדלו המלך, גם בלי זכות אחיו... ודי לנו בזה
 להתימר בכבודו, ובכבוד מעשיו הטובים, ולנקר עיני שונאינו
 זמנדינו בימים האלה. אשר ילשינו וישמינו עלינו לאמר כי היהודים
 עם

עם סורר ומורה. לא אמוץ בם לארצם ולמלכם, וכהנה דברי סרה, עפרא לפומייהו!

משמרת הרבנות הכללית בליטא. נמשכה זמן רב בערך מאה שנים, כי גם הגאון ר' ליב שוישב על כסא הרבנות בבריסק, אחרי הגאון ר' יודא ליווא עלנבורג, שנת ש"ן בערך (סוף מאה ה'מ"ז למספרם) נקרא ג"כ בשם: אב"ד דק"ק בריסק וכל מדינת ליטא (תשו' מהר"מ מלובלין סי' פ"ח). וגם הגאון המהרש"ל שהיה אב"ד באוסטראה בתחלת מאה הרביעית, היה רב כולל לכל מדינת וואלין, ע"פ הכח והממשלה שנתן לו שר האוצרות (צאצקי בספרו ע"ד היהודים) ט) אך בתחלת המאה ה'מ"ז למספרם היתה רוח אחרת עם המלך זיגמונד, ליסד בפולין וליטא רבנות מרכזית, ולמסור שבט הרבנות לא בידי איש אחד לבדו, להתנשא לכל לראש, כי אם בידי סוד חכמים ונבונים בעלי אסופות שיתאספו ראשי הקהלות הגדולות עם הרבנים שלהם לעתים מזומנים באחת מהקהלות שיבחרו להתייעץ שם יחד בכל עניני הדת ואמונה לשפוט שם בין איש לרעהו בכל דבר הקשה, ולפקח גם על עניני החובות והמסים להממשלה לכלכל דבריהם במשפט וצדק. (אך בכל זאת לא אבד ניר הרבנות הכללית ג"כ, כמובא למעלה, שהרבנים דק"ק בריסק ואוסטראה נקראו בשם רבנים כוללים, רק לא היה בידם כח ועוז כבראשונה, ולא הנהגת עניני העולם והשתדלות. כמשרת ר' מיכאל וכמשרת הועדים, רק נהלו הנהגת ההוראה והמוסר) וע"פ רשיון המלך מהרו היהודים ויחליטו ממנו להכין ולערוך ועדי ד' ארצות, שיתועדו יחד למועד מועדים בערים הגדולות לובלין ויארוסלב, שמה ישבו כסאות למשפט רבני קהלות הראשיות, ואזנו וחקרו תקנות טובות ומועילות חוקים טובים ומשפטים ישרים אשר בם ישראל יתפאר לעד ולנצח, כי נערכו

באמת

ט) למעלה הנאמו דעת החכמים הרכזי ונערסאדזקי שגס בפולין היה רב כולל שמו ר' אברהם מצעהמען. אך לא כן דעת ה' קרויזהאר, עם סי נהירין לו שבילי הייסס' של היהודים בפולין, ע"פ הדאקומענטן הנמלאים אלל חותמו ה' בערסאן. ואך שיהיה זאת נראה ברור, שמשנת ר"א מצעהמען בפולין. היה רק זמן מעט. וגם גבול משרתו היה רק בעניני המסים והשתדלות, ולא בעניני דת ואמונה, ולא צדיני ממונות. בשגס, כי לפי דעת הח' הרכזי כבר נתיסדו הועדים בפולין בתחלת מאה ה'מ"ז למספרם, ובטלה משמרת רבנות כללית אז :

באמת בסדר והנהגה טובה, באמת ותמים. וכל בית ישראל אשר בארצות ההם קימו וקבלו עליהם תקנות הועדים ופסקי דינים שלחם דבר מלך שלטון, אין פוצה פה ומצפצף. יען כי הרבנים ההם שנבחרו מאת היהודים בעצמם היו באמת חכמים ונבונים וידועים לשבטו ישראל בתורתם וחכמתם יראי אלהים שונאי בצע, כאשר יראה כל קורא דבריהם ותקנותם, כי כולם מיוסדים על אדני הצדק והיושר אין בהם גתל. וגם המלכים לא חשכו כבוד לקיים פסקי הרבנים כדבר חוק ומשפט, כמו שנראה ממשפט המוכסים דבריסק שנבוא להלן.

ארבע ארצות ההם היו לפי דעת החכם יאסמ. פולין גדול פולין קטן, ליטא עם קהלת בריסק בראשה, ורוסיא, וקהלות הראשיות היו פוזנא, או קראקא, לובלין, בריסק ולבוב. רק משנת שפ"ג והלאה נעשה פירוד בין פולין וליטא. והגאון ר' מאיר וואל יסד בליטא ועדים מיוחדים. בדמיון הועדים שבפולין, ששם נתקבצו ראשי קהלות בריסק גראדנא ופינסק, ותקנו ג"כ תקנות קבועות וטובות, כמו שהבאנו בתקנות המדינה להלן. ואם כי דעת ה' הרכבי איננה נוחה מהחלמת ה' יאסמ. ולדעתו מדינת ליטא לא נכנסה בכלל הארצות מעולם (וואסחאד 84 נומער 9). אך מהפס"ד שנמצא בפנקס המדינה, בדבר המו"ת שהיה בין מנהיגי פולין, ובין מנהיגי ליטא. בשנת שפ"ג אחר הפירוד. אודות ההוצאות והסכומות, שתבעו מנהיגי פולין, חלק מליטא, מהפס"ד הזה, הלא נראה בעליל. שעד הזמן ההוא, היתה הנהגת שתי המדינות לאחדים. בידי הועדים מהד' ארצות. רק אחר הפירוד שנעשה בין הרבקים ומדינת ליטא יצאה לחלק. אז נכנסה מדינת וואלין במקומה, וזכתה לשם להחשב בין ד' הארצות. וקהלה הראשית היתה לודמיר כמבואר במגלת איבה. אבל קודם הפירוד היתה מדינת ליטא כפופה ומחויבת לפולין, גם בעניני הועדים. אך כפי הנראה קרה לא פעם שרבני ליטא לא באו ליום המועד להאסיפה כי היה להם לפחיתות כבוד, להכנע תחת הנהגת רבני פולין. לכן נמצא בשער הס' קונטרס של הסמ"ע, שחובה בשנת שס"ז, רק זכר ג' ארצות כי יתכן שרבני ליטא לא היו בהועד בעת ההיא.

ואחרי אשר כבר יצאנו משער העיר וחוצה. להתהלך לרות היום

היום בשדה הרבנות הכללית. הבה קורא! ונתמהמה עוד מעט,
 לדבר דברים אחדים עוד על דבר הרבנות של ר' מיכאל, עד אשר
 נשוב העירה למלאכתנו. הנה הרב בעל קריה נאמנה (ח"א צד 6
 וח"ב צד 34) החליט כי ה"ר מיכאל היה ראש לכל רבני ישראל
 בליטא, לשפוט את ישראל ע"פ התורה, והוסיף ג"כ בשם צאצקי
 שהנחיל הרבנות לזרעו אחריו. ואולם ה' הרכבי (בהקדמתו להארחיו)
 בחדא מחתא סותר דברי ה' צאצקי וה' רש"פ ההולך בעקבותיו,
 ודעתו שלא היה ה"ר מיכאל רב ואב"ד. רק מושל בענינים חומרים
 של הקהלות. ולחוק דבריו תמך יתדותיו על הרבה סעיפים
 מהארחיו שמוכיחים לדעתו שלא היה מיכאל, ולא אחד מבניו,
 נהגו רבנות בליטא רק נהגו שלמון ושררה, לפקח על צרכים
 החומרים של הקהלות. ולהיות מול בין המלך והעם. ואנחנו איפא,
 לא מצאנו את לבבנו לחוות דעת מכרעת בין גדולים אשר נהירין
 להם שבילי ההיסטוריא ונגולו כספר לפנייהם. לולא אשר הדאקומענמין
 הערוכים ושמורים לפנינו, יתנו עדיהם לברר הדבר לאמתו. ונקוה
 כי התייר הגדול, הרכבי יסלח לנו בזה. א', בדברי הפרייוילעגיע
 שנתן המלך לר' מיכאל בשנת רע"ד. נאמר בפירושו, והוא ישפוט
 אתכם ע"פ חוקי הדת שלכם. וגם התרנו את ידו להחזיק אצלו רב
 אב"ד שיבחר שיהיה לו לעזר נגד כל איש אשר ימרה את פיו
 הדברים האלה, יוכיחו למדי, כי נתן בידו עוז וכח לשפוט את
 העם, בתור רב ושופט יחיד. ורק לדיני קנסות ועונשים. וגם
 להמלט חרם על המסרבים היה נצרך לו להחזיק בביתו בית דין
 של שלשה כדת התורה ולבחור לו רב אב"ד לעזר. ב', מהתלונה
 שהתלוננו היהודים לפני המלך על שהורה שלא כדון, ומתשובתו
 להמלך, יראה הרואה ג"כ שהדברים מגיעים למשפט, דין תורה, ולא
 למשרה חיצונית. ג', ריב ומשפט הקראים שלא רצו להכנע תחת
 שבטו. והמלך עשה בקשתם והסיר סובלו מעל שכמם, יורה ג"כ, כי
 המשרה שלו נוסדה על אדני הרבנות שאין להקראים חלק בה. ולכן
 באו הקראים במענה נצחת, להבדל מקהל עדת הרב הדין את דיניהם
 ע"פ דיני התורה שבע"פ. ואם לא איפא כמה יפה כח הקראים?
 ומה יש להם צדקה להכדילם בתשלומי המסים, ושאר החובות
 להממשלה, מקרב אחיהם השוים עמם בכל משפטי המדינה. ד',
 הח' הרכבי במאמרו ע"ד ועדי ד' ארצות (בוואסחאד 84) הגיד ולא
 בחד השערתו כי כל ישע וכל חפץ המלך ויגמונד. בתתו עוז
 למשרת

למשרת הרבנות היה לגדור עניני המלוכה. בעבור ישמרו היהודים חוקי המלך ובריתו ינצורו, וימלאו חובתם להממשלה. ולבנין גדר כזה לא מצא חפץ, כי אם ברבני הקהלות, אשר זרוע האומירעמעט מושלה להם, לשלוט ברוח היהודים ודבריהם נשמעים לעדתם ורק על ידם הגיע אל מטרותו. הלא יודע איפא. כי רעיון זה הסב את לבו ג"כ לבחור בה"ר מיכאל יוזעפאוויטש. להקימו על לרעות ביעקב עמו. אם קלע אל המטרה בבחירתו זאת? ואם היה בחירו רצתה נפשו, מוכשר וראוי להוראה? זאת היא באמת ספק ולא עלינו להתירו. אך זאת נעלה מכל ספק אשר המלך חפץ ביקרו, כי חשב אותו לרב מובהק ובעל בעמיו, ומה גם אחרי אשר בשנת רס"ח, מרם נמשח עוד בשמן הרבנות כבר לקח עטרה לעצמו, לקרא חרם, בחצוצרות וקול שופר על הבורחים לגלינסקי, כעוברים על דת, כראוי באמת לרב נכבד אשר רוח דעת ויראת ה' בלבבו. קנה את לב המלך להאמין בו, ושיבטח לבו בתורתו ויראתו, לתת עליון על כל הרבנים דליטא.

והסעד שהביא הח' הרכבי לדבריו מפקודות המלך הרשומות בכתב אמת בהארחיו, אחרי רואנו, לא מצאנו בס' שום הוכחה. לגרשו מהסתפח בנחלת הרבנות, לבל יחד כבודו בין רבנים יושבי על מדין. הנה ברוב הפקודות שהביא מדובר רק מאחיו אבראם יוזעפאוויטש, ואין להם שייכות לר' מיכאל. ויתר הפקודות, בדבר החכירות והעסקים שאצל לו המלך ומשפטיו עם אדונים ושרים רבים לא יוכיחו מאומה, כי הן הן גבורותיו. שעם הנהגת הרבנות והשתדלנות, מצאה ידו ג"כ לעשות חיל בעסקים שונים ע"י משרתיו עושי רצונו, ותמצא כקן ידו לאסוף ולכנוס המסים והמכסים, ורבים היו באוכלי שולחנו. ובצדק העיר ה' בערשארדצקי (עוורייסקא ביבליאטעקא שנה 7) כי משמרת הרבנות שלו לא האריכה ימים כנראה מאיות פקודות המלכות אודותיו. וכפי השערותנו למעלה נפסק חוט הרבנות שלו, מעת שנמלך לב המלך ליסד שטת ד' הארצות, להפיק על ידם רצונו וחפצו, אשר חשב מראש בבחירת ה"ר מיכאל. שכפי הוכחת ה' הרכבי נוסדו יחד בערך מן ער"ה עד ר"ץ (1515), למספרם) —

אולם בדבר החלטת הח' רש"פ ע"פ צאצקי, שעוד בשנת רס"ז, בראשית ממלכת זיגמונד מלא את ידו ה"ר מיכאל לכהן פאר הרבנות, ושהנחיל הרבנות לזרעו אחריו. שגו מאוד. ונאמנו דברי הח'

הח' הרכבי כי לא בשנת 1506. רק בשנת 1514 השיג הפריווילעגיע מאת המלך, כנראה ברור בהארחיו. ועוד יותר כי בשנת 1514 נמצא בכריסק רב אחר, ר' משה ראסקאוויטש. ואין מלכות נוגעת בחברתה. ונשער כי ברית החתון שכרת ה"ר משה עם רב מקראקא אשר צרור עונו צפונה חמאתו לפני המלוכה, כמובא למעלה, היתה נסבה לקרוע את הרבנות ממנו, ולתת פקודתו לרעו הטוב ממנו ועל כן הונף והורם ה"ר מיכאל לרב, בערך חודש ימים מרם הוסרה המצנפת והעמרה מעל ראש ה"ר מ' בחודש אפריל שנה ה"ל, וגם החלמת החכם צאצקי שהנחיל ר' מיכאל הרבנות לזרעו אחריו היא מעות גלויה, כי בדברי הפריווילעגיע של הרבנות אין זכר כלל שינחיל הרבנות לזרעו. רק בהפריווילעגיע בדבר מעלת האצילות נאמר כן בפירוש. וכפי הנראה הח' צאצקי עינו הטעות, לתת את של זה בזה. אך בזאת נאות להח' ה"ל שהרב ר' מיכאל ראה בני שלשים, יולדו על ברכי התורה והמוסר ומהם לוקחו לכהנים ורבנים, ובתוכם ה"ר יוסף בן משה המוכתר בשם דאקמר, כפי שהבאנו למעלה. ועתה נפן לרכנו ונשוב העירה —

בשנת רע"ח 1518 למספרם. ע"פ בקשת גדולי בריסק מנה המלך קאממיס' לבקר את משפטי בית דין *замковый Судъ* המבצר מקום המשפט היהודים בכריסק, ואז באה לפני הקאממיס'א בקשת ר' מיכל ור' יצחק אחיו מבריסק להעביר את רעת בית דין המבצר שחרצו משפט קשה על יהודי אחד, שמו אהרן העור. שהאשימו אותו על שנקר עיני ערל אחד מלאשיץ, בהיותם בדרך וגם זרה מלח על פצעיו ובגלל הדבר הזה יסרוהו למשפט לקצין את ידיו כפי משפט המאגרענבורני, אך הקאממיס'א השיבה בקשת ר' מיכל ור' יצחק ריקם. יען מה? יען כי דרשו מהם לתת ערובתם בעד הנאשם, ולא רצו. ועל ידי זה הוסיפו לתת כח להחדש, ולדינו הקשה (ארחיו נומר 67). ובשנת רפ"ז נתן המלך היהודים מבריסק פריווילעגיע שנית, כדברים האלה, "התנפלו לפנינו היהודים מבריסק, ובקשו מאתנו, כאשר בחסרנו הטוב ובחמלתנו על התושבים מבריסק כנוצרים כיהודים מפני אסון השרפה שקרה להם מלאנו ידם לגבות מכם מעגלות. חצי גראשין מכל עגלה למען לתמוך את יריהם בצד להם

להם וצוינו לחלק המכס בין הנוצרים ובין היהודים ונתנו ע"ז כתב מפורש. ועתה הנוצרים לוקחים המכס לעצמם, ואין נותנים להיהודים חלק כלל. וכתבנו מזה לשר העיר, לשמור את הדבר, ובאם לא יתנו הנוצרים להיהודים חלקם או ימסור המכס להיהודים, וכאשר הראו לנו כעת כתב שלנו מאז, מבקשים מאתנו ליתן להם האגרת שנית. והננו נותנים להם האגרת אשר הם מבקשים, שיחלקו בשוה עם הנוצרים כפי המכתבים שלנו ושל שר העיר. גם בקשו מאתנו כאשר לפנים נתנו להם פריווילעגיע שיהנו מכל טובת העיר לעשות מקנה וקנין, וכל מלאכת חרש וחושב, למען ימצאו חית ידם בעירנו, ומבקשים מאתנו לקים זכויותיהם אלו בידיהם, בכתב שלנו ולהניחם על מצבם כמלפנים, עשינו את שאלתם, לקים זכויותיהם בידיהם ושיחלקו בכל טובות העיר בשוה עם התושבים", הכתב ניתן בקראקא 19 מארש 1527 (נומר 117). ומקץ שנתים ימים באו היהודים שנית לפני המלך והשרים בקובלנא על הנוצרים התושבים דבריסק, ועל ראשי הפקודות, יען כי לא מלאו אחרי פקודת המלך ומשפטו לתת להיהודים חלק ממכס הסחורות העוברות דרך בריסק. אז נתן המלך קול דברו שנית בפקודה נמרצה לקים את אגרת המשפט הנתונה להיהודים, ובלי להונותם מאחוזתם בחלק המכס יען כי המכס ניתן לאחווה לכל תושבי העיר, לצורך תקון הגשרים שעל הנהרות ולעשות רצפת אבנים ברחובות העיר. וגם לצורך הכנת כלי נשק ואבק שרפה להגן על העיר, ולעורר הבע"ב שירדו מנכסיהם ביום השרפה שהיתה בעיר, ולמה יגרע נחלת היהודים? בשגם כי היהודים נושאים בעול כל המסים, כשאר התושבים וראוי שיחלקו גם בהכנסות (שם נומר 131).

אחרי ה"ר מיכאל יוזעפאווימש היה אב"ד בבריסק ר' מענדל פראנק. וגם הוא היה לו מחלוקת עם בני עירו, ולא צייתו לפסקי דינים שדן ביניהם ע"פ ד"ת, ושפך שיחו לפני המלך, על בני עדתו שלא ישמעו לקולו. ושלח המלך דברו בכתב גלוי לכל היהודים מבריסק לבל ימרו את פי הרב בכל משפטיו, ומי בעל דברים יגש אליו, ויוציא לאור משפטו, ויש לאל ידי הרב להמיל חרם או עונש אחר על מי שיוסרב נגדו כפי חוקת התורה (רצ"א 1531 למספרם

(שם נומער 139) תורף כתב המלך כתוב כדברים האלה, הגיד לנו ר' מענדל פראנק אב"ד שלכם מכל התועבות אשר אתם עושים, כי בבואכם אליו למשפט. והוא יגיד לכם את דבר המשפט ע"פ ד"ת, אינכם צייתים לדבריו, ואחרי המשפט שלו תשימו פניכם אל השופט שלנו. ועוד תחללו כבודו לשום לפניו מכשולים ולהביאו אל השופט וכדי ביוון וקצף וכו'. ולזאת מצוים אנו עליכם, כל אשר יהיה לו ריב ומשפט יבא אל הרב. וכל אשר יצא מפיו ע"פ התורה תשמרו לעשות ולא תפנו למשפט אחר, והשופטים שלנו לא יתערבו במשפטיכם. ואם אחד מהצדדים יקבל פסק אחר מהשופט שלנו נגד פסק הרב, יהיה הפסק של השופט במל ומבוטל, רק ישאר הפסק של הרב ששפט ע"פ התורה" (שם). 1

אחריה בשנה בא הרב שנית לפני המלך בקובלא על השרים והשופטים שעוינים אותו ומבזים כבודו להביאו אליהם במשפט, ויציקו לו מסביב והתנפל לפני המלכה באנא להגן בעדו, ובהשתדלותה נרצה לו המלך, וכתב שנית פקודה לכל השרים ועבדי המלך אשר בכל מדינת ליטא כדברים האלה. „כאשר ראינו שהרב ר' מענדל עושה דברינו וממלא חובתו ג"כ ע"פ חוקי דתו לקחנו אותו אחר כבוד, שיחסה בצל כנפי משפטנו. והננו מצוים עליכם, בלי להביאו במשפט ובלי לעשות לו שום נגישה, ומי אשר יהיה לו ריב ומשפט עמו יגיש עצמותיו לפנינו ועשינו משפטו בצדק (שם נומער 147) (י).

הנה

(י) עס הכניו פראנק, יורה כי מולאות הרב הי"ל מארץ אשכנז או ארץ, וכפי שהכנו למעלה ברשימת הרבנים היה מקודם אב"ד בפומנא, והיה גאון גדול ויודים וכן הגאון ר' שניא מציאו בתשובותיו והח"מ סי' מ"ה. אך סבה המחלוקת שלו עם בני עירו, מה ראו על ככה שלא שמו לקולו? ומה הגיע אליהם שהביאוהו במשפט לפני השרים והשופטים? נשער, כי הרב ר' מענדל הוקס על לאב"ד בעירו, לא בבחירת העדה רק בבחירת ה"ר מיכאל יועפאוויעטש. שבהר בו כרע כאח לו להיות בעירו צהורא ודין לעדתו ע"פ הפרוויילעגניע של ה"ר מיכאל מאת המלך, וכפי שידענו, לא ראו היהודים לקבל מרות ה"ר מיכאל, אשר הוקף ואשר הורס בלי בחירתם והתלוננו עליו שנוטה ממשפט החורה, ואולי בגלל המחלוקת של ר' מיכאל עם בני קהלות ליטא, בחר לעזר כנגדם רב מארץ אחרת. ועם שהיה הרב הזה גדול בחורה ובקי בהוראה, בכ"ז עבר עליו כום המחלוקת ג"כ ויזיבוהו כמטרא לחץ שחוט לשונם להבאש ריחו ולהגותו מן המסיכה למען יבחרו להם רב אחר מקרב אחיהם בני ליטא. ולא ע"פ בחירת ר' מיכאל שנקח היתה עליהם בחוקף הממשלה:

הנה הראינו לדעת, כי לב מלכי פולין היה טוב להיהודים מליטא בכלל ולתושבי עירנו בפרט. והיטיבו עמהם בכל עת מצא, וביחוד המלך זיגמונד ויועציו ושריו, היו עליהם סתרה ומגן תמיד, וגם במשפטים פרטים שהיו בין יהודי בריסק, ובין שכניהם הנוצרים, עשו משפט וצדק ולא הניחו אדם לעשקם. ונביא פה כמה משפטים שהיו ליהודי עירנו עם שרים רבים ונכבדים, והשופטים הוציאו לאמת משפט, להציל גזול מיד עושקו, ועל הרוב זכו היהודים במשפט, אחרי אשר ראו ובחנו, כי צדק בימינם, ולמען יסכר פי דוברי שקר הדוברים עתק לאמר כי היהודים תמיד ימו לב שופטיהם ומחוקקהם לעות משפט, ברצי כסף או בחלקת לשון ורמיה. נביא פה רוב המשפטים של המלך בעצמו, אשר הצדק היה אזור מתניו, ובלי משוא פנים, ובלי מקח שוחד. שפט בצדק דלים וענוי ארץ. וכמה פעמים לא נשא פנים, גם לאנשי בריתו, הקרובים אליו, כאשר מצאם חייבים במשפט, וחרץ עליהם עונשים וקנסות לפצות את הנוצרים אנשי ריבם, להסיר תלונתם —

ליהודי בריסק, ר' יוסף בן פסח, ור' שכנא גאלאשאוויטש, נתן המלך ארכה, על סלוק החוב להאדון שר המחוז. בעד ארבעה עשר מסכות בגד צמר שקנו אצלו. ואשר מפני השרפה, אשר אכלה את יגיעם לא יכלו לשלם החוב, והנית להם המלך זמן לסלק החוב במשך ארבע שנים (ארחיוו נומר 98).

הנחה כזו עשה המלך לכל התושבים בבריסק, ובתוכם גם להיהודים. מפני השרפה הגדולה אשר אכלה את בתיהם ורכושם והחפישם מתשלומי מס העגלות על משך עשר שנים. לבד התשלום על משלוח הרצים עם אנרות בח"י המלך (שם 99).

בדבר המענות ותביעות שהיה לפקיד העיר מביעלסק על ה"ר מיכאל יוועפאוויטש, מעסק השותפות שהיה ביניהם בחכירת מכס הגבול דק"ק ביעלסק, יצא דבר משפט, שר' מיכאל פמור מלש"מ הסך אלף שאק גראשין שתבע הפקיד (שם 120) ועוד יתרה עשה המלך, כי צוה על הפקיד לשלם לר' מיכאל מאתים ארבעים ושנים שאק גראשין כפי תביעתו (שם 121).

תושב נוצרי מסאנדימיר תבע את ר' אבראשקי ב"ר מיכאל יוועפאוויטש, מאה ושלושים אדומים. ע"פ כ"י שלו, ויצא הדין שישלם

שישלם ואם לא ישלם במשך שנה, ישלם קנס לאוצר המלך מאה שאק גראשין ולהתובע ישלם כפלים (שם 146).

ר' פסח ב"ר אייויק מבריסק תבע מאת השר המושל בערים: בראסלאוו וטראק, שש מאות שאק גראשין, הסך הזה לזה אבי השר, והוא לא רצה לשלם, והגיש ר' פסח משפמו לפני המלך כמה פעמים, והשר לא מלא גם פקודות המלך עד כי כתב המלך להשר דברים קשים וחדים. וגם שלח אליו שומר מיוחד להזהירו באזהרה נמרצה שישלם להיהודי החוב בלי אחור, ואם לא ישלם ירד השומר לנכסיו, ויקח ממנו משכון ששים אנשים מעבדיו. בסוף המכתב כתב — „כאשר השרים והנסיכים מכבירים אכפס על היהודים, בהחובות שהם נושים בהיהודים וגובים מהם בחוקת הוד, ע"י עבדיהם ומשרתיהם. ומרוע יקשיחו את לבם בלי לשלם החובות שמגיע מהם ליהודים". ראה דבריו טובים ונכוחים! (שם 148)

ובדבר המשפט שזיה לר' אבראשקי הנ"ל עם הנסך הגדול ראזאנסקי שתבע ר' אבראשקי מהנסך מאה ושמונה עשר שאק גראשין, בעד סחורות יקרות, שקנה הנסך מאביו ר' מיכאל. ולא שלם, יצא הדין שישלם הנסך החוב, אחר שישבע ר' אבראשקי בביהכ"נ במראק שבועת אמונים. שלא נתפרע החוב הנ"ל (שם 154). ואולם התביעה שתבע ר' אבראשקי מהשר קאפטיא, בעד חמש עשרה מסכות בגד צמר, שקנה השר מאביו לצורך פדיון כותב המלך, שהיה שבוי בידי המאמארים, שבה ריקס, ממעם המלך וגדוליו (שם 158). וכן התביעה שתבעו ר' אייויק יוועפאווימש וב"א ר' אבראשקי שני אלפים שאק גראשין מיורשי דודם המומר ע"פ שמ"ח שלו. השיב המלך אחור. לאשר הכיר כי השמר חוב הוא מזויף. (שם 159)

את ר' ירחמיאל מבריסק. פטר המלך מתשלום מאה וארבעה ותשעים שאק גראשין אשר נמל עליו לאוצר המלך, ע"פ תביעת הסוכן גארניסמאיי. וחייב אותו לשלם רק מאה שאק ואם לא ישלם כפי הכי ישלם שנים. (שם 160).

לר' יוסף מבריסק עשה המלך חסד, וצוה להנסך מסלוצק להחזיר לו הסחורות שגזל ממנו האדון ווערביצקי, ושישלם לו במיטב בעד הסחורות שנחסרו להמספר, במקח שהראה ר"י בפנקס שלו (שם 166)

את יהודי אחד מבריסק, שמו גאשקא קאזימש העניש המלך לשלם

לשלם קנס עשרים שאק גראשין, על שעשה דין לעצמו. לבנות אציל אחד, לישיצנסקי, עבד לשר השופט בסלאנים, להושיבו בכלא, מבלי שאול ע"ז רשיון מהאדון שלו, ושלא מסר דינו לפני המלך והשרים (שם 169) — .

את ר' ראובן ב"ר שלמה, ור' שכנא גאלישאוויטש מבריסק פטר המלך מהערכות שלהם, שערבו בעד יוסף שילין מבריסק לאוצר המלך, ה' יוסף שילין מת, והערבים לא הספיקו להחזיק בנכסיו והכניסו לאוצר המלך כסף מתוכן, חלק מהחוב. ומהמותר פטרם המלך עד שתי שנים, עד שיחזיקו בנכסיו המת (171).

ה"ר ראובן דאקטאראוויטש מבריסק ואמו ואחיו צעקו אל המלך על השרים שרודפים אותם בעלילות דברים ובעונשים קשים על לא חמס עשו. ונתן להם המלך מחסה ועזו, לחסות תחת כנפי הנסיך הביסקאפ מלוצק ומבריסק. והוחזר אשר כל מי שיהיה לו ריב ומשפט עם ר' ראובן וביתו, לא יעשה לו דין לעצמו וגם לא ימשכהו לדין אחר, רק להביאו במשפט לפני המלך בעצמו, או לפני הביסקאפ (שם 170) — .

עוד משפט אחד בין האדונית קרופסקי ובין שני יהודים אלעזר גיעמעץ וחיים, שהאדונית תבעה מהם היוזקות שלה, על שהחזיקו באונם את עבדה, והשכינו אותו אצל אדון אחד, והאדון מכה את העבד באכזריות חמה. ולקח ממנו את רכושו, בהמות וחפצים. אך היהודים הביאו ראיה שלא החזיקו בהעבד בעצמם, רק נמסר לידם מידי שומר המשפט בעד חוב ששה שאק גראשין שחיבת להם. והשכירוהו להאדון כדת, ויצא הדין שהאדונית מחויבת לשלם הששה שאק גראשין, ואן יחזירו לה את העבד (שם 336) — .

ואולם חיבה יתירה הראה המלך לבני ר' מיכאל יועפאוויטש בחירו רצתה נפשו בו, והרבה לעשות טובות עמם; בשנת רפ"ו 1526 למספרם. נתן לר' דוד בן מיכאל כתב מגן, להיות עליו סתרה בעד רדיפות הארחהמאנדריש מקאברין שהתגולל עליו בכרך החפצים שגנבו מבית התפלה להרוסים שם. ובו הוסיף המלך אשר על כל דבר פשע שיאשימו אותו, יבא במשפט רק לפני המלך לבדו, כפי הפריווילעגיע הנתונה ליהודים בליטא

בליטא (שם 116). וכאשר הארחימאנדרים שמר עברתו נצח והגיש עצמותיו לפני המלך למשפט, והעמיד עדים לחיוב את ר' דוד, שירו היתה במעל הגניבה. אך ר' דוד הוכיח ישרו והראה כתב מאת השופט מנגעוין שהעניש שם הגנבים שגנבו החפצים מבית התפלה והגנבים לא העלו על שפתם זכר ושם ה"ר דוד, יצא הדין מאת המלך שה"ר דוד נקי מעון (שם 127) — .

ובחמלת המלך על ר' אבראשקי ב"ר מיכאל שירד מנכסיו מפני השרפה, נתן לו למחייתו חלקות שדה בורית במחוז בריסק לאכול מפריה. אחת נקראה קומיאסיץ. והשני קאשיצי. שיאחזו במ לצמיתות, וארון המחוז לא יוכל לנגוע בו לרעה ולא לקבל ממנו שום מס ומדה, בעבור האדמה (שם 283) .

גם השיב המלך אחר תלונת הארון אנרריו, בן אשה אלמנה שהתלוננו באוני המלך, על ר' אבראשקי ור' נחמיה בני ר' מיכאל שהחזיקו בעבדיה, בלא דין ומשפט. ותבעו מהם בעד זה סך רב. והיהודים כחשו, ואמרו לא הוא, ופטרם המלך (שם 305) .

ובדבר המשפט שהיה לר' אבראשקי עם השומר ראמאן בראני ע"ד החוב שהיה לר' אבראשקי על ארון סאפיענא, על משכון, ומען השומר שארון סאפיענא שלם חובו לפסח אחי אבראשקי ותבע ממנו המשכון, ור' אבראשקי מען שלא קבל הכסף מאחיו, יצא הפסק מאת ב"ד היועצים שישבע ר' אבראשקי בבית הכנסת שבטראק העיר שלא קבל הכסף מאחיו ויפטר מלהחזיר המשכון. אך ר' אבראשקי לא נתרצה על הפסק, יען כי ע"פ הסטאטוט דליטא כל חוב או קבלה, שעולה יותר מן עשרה שאק ג"פ. מחויב לקבל עליו שמר או כתב יד, והובא המשפט לפני המלך ונפטר (שם 322) .

גם תבע ר' אבראשקי לדין תושב אחד מווילנא וואינאלאוויטש שיחזיר לו הכתבים ושט"ח, שהשאיר אביו המנוח בשגיאה, באכסניא שלו, בבית חמותו של התושב בוויילנא. והחזיק במ וואינאל. שלא כדון, התושב השיב שמסר הכתבים לפקיד העיר. והפקיד לא החזירם לו, ואיננו עד היום. ויצא דבר מלכות מלפניו שוואינאלאוויטש מחויב לשוט בארץ לבקש את הפקיד באשר הוא שם. ולקבל ממנו הכתבים להחזירם לבעליהם, למען הציל אותם מעושק והזיק רב (שם 339) .

הנוצרים תושבי בריסק. הקשו ערפם, ולא קיימו פסק המלך לתת להיהודים חלקם ממכס הסוחרים, והבהמות המובלות דרך העיר, ולמרות פקודת המלך קבלו כל הכנסות העיר לאוצר שלהם. ימענו לפני המלך שיש להם זכויות ממלכי ליטא, קאזימיר ואלכסנדר, שההכנסות שייכים להם לבדם ע"פ משפט המאגדענבורגי, והיהודים טענו, שלבר הפס"ד של המלך הנזכר למעלה, יש להם הורמנא מהמלך אלכסנדר, לקחת חלק מכל הכנסות העיר, רק הכתב לא נמצא אצלם, והוא כמום עמם במקום רחוק, שלא יוכלו להביאו משם, ויצא פסק מאת המלך שהתושבים יקבלו ההכנסות לידם עד שיביאו היהודים ההורמנא שלהם מהמלך אלכסנדר (שם 149).

בפעם הזאת שנה המלך את מעמו ולא שמר דברו שהבטיח להיהודים זה פעמים (בשנת 1527 ובשנת 1529). לחלק ההכנסות בין הנוצרים ובין היהודים, וכנראה, נלחץ המלך בין המצרים כי חזקו עליו דברי הנוצרים, ואולי מהיהודים בעצמם היתה נסכה כי העתירו מלים למותר להרחיק עדותם, ולתמוך יתדותם על כתב שלא היה בידם, וכל המוסיף גורע.

ובשנת רצ"ג 1533 למספרם, שלח זיגמונד נשתון לכל שרי ליטא הפרתמים, בלי לגרוע זכויות היהודים ושלא לתת מכשולים במשפטיהם, המכתב כתוב כדברים האלה. „אנחנו זיגמונד מלך פולין ונסיד ליטא וכו'. מודיעים אנחנו לכל הנסיכים, להשרים והשרות נשי הנסיכים והאלמנות. להיועצים והמושלים ולכל שומרי פקודתנו. איך שהתאוננו לפנינו עבדינו היהודים אשר בליטא, על אשר תשימו מכשולים על דרכי המשפטים שביניהם, המתנהגים ע"פ הפריווילגעינם והזכויות שנתנו להם אבותינו המלכים ואחינו אלכסנדר, ונתקיימו מאתנו. וגם בבתי המשפט שלנו, אין דן דינם ע"פ הזכויות ההם וסובלים על ידי זה רעות רבות וצרות. ואם עושק וגזל משפט כזה יעשה להם גם בימים הבאים, ולא יהיה עליהם סתרה. לא יהיה להם תקומה ויתמו לגוע על לא חמם בכפיהם, ולכן מפילים תחנתם לפנינו לפקוח עין עליהם, לראות צרת נפשם. והתלאות אשר מצאום מראש מקדם עד עתה, ולהגן בעדם מפני אויב ומתנקם. ע"פ הזכויות שלהם. וכאשר הפריווילגעינא נמצא בידם. ושם מבוארים כל ענינים ואופנים שינהגו בס השופטים שלהם,

לכן

לכן מצוים אנחנו בחסדנו הטוב בלי לעשות להיהודים שום נגישה ומכשול, לבד חוקי המשפט הנהוגים במדינה, ובלי לבטל שום דבר מהזכויות המפורשים בהפריווילעגיע הנמצא בידם. ואם יבאו בעצמם לרזן לפניכם, תשפטו ביניהם בכל בתי משפט, ע"פ משפט הנהוג, וע"פ הפריווילעגיע שבידם. ובנוגע לספר החוקים שכתבנו הניתן מאתנו לכל מדינת ליטא לא נגענו בהם לרעה ולא גרענו שום דבר, כי עוד חוקנו ואמצנו הזכויות שלהם שנתנו להם אבותינו, ויהיו ערוכים ושמורים לעד לעולם, ויתקיימו בשובה ונחת בלי עולה".
(שם 153 שנת 1533)

27

זיגמונד הראשון מת בשנת שיז, 1547 למספרם, ועל כסא פולין וליטא, ישב בנו זיגמונד אגוסט. בשנה ההיא נתן כתב תוקף ועזו ליהודי אחד מפונא שמו גאנוס אוגער על חכירת המכס מהגשר ובית המלון שאצלו בבריסק. גם שאר הכנסות העיר שקנה הסוחר ההוא מאת יהודי בריסק ומהנסיך פאלוביענסקי ע"פ הכתבים שהיו להיהודים ולהארון מאת החוכרים הקודמים, ואשר וקים המלך החכירה הנ"ל בידי הסוחר אוגער לצמיתות. לו וליו"א עד עולם.
(שם 349).

מהפקודות האלו ועוד אחרות שנביא, נשער כי רוח אחרת היתה עם המלך הזה, ולא כמחשבות אביו שדרש טוב להיהודים דבריסק בכל נפשו, מחשבות המלך הזה ודרכיו וכל חפצו היה לקרב אליו היהודים מפולין לתת להם עסקים בליטא, כמו שיבואר עוד להלן. אך ממשלת המלך הזה נפסקה בשנה הראשונה למלו, ומשנת 1548 עד 1551, אחזה ברסן הממשלה המלכה באנא אם המלך כמו שנראה מפקודות המלכות שיצאו מן 25 נאויאבר 1548 עד 22 אקטאבר 1551 כולם חתומים מאת המלכה ההיא, אות היא, כי עד השנה השלישית למלוך זיגמונד בפולין היה שבט הממשלה בידה, ואולי נחלה מבעלה הזכות ע"פ חוקי המדינה, או שבנה חלק לה כבוד מלכים. ופנה לה המקום. ולא לנו לחות דע, בענין גדול כזה.

המלכה ההיא, כשמה כן היא, היתה טובת לב. והלכה בדרך בעלה לררוש שלום היהודים וטובתם ולנהלם על מי מנוחות.

וכאשר

וכאשר נתהוו בגראדנא. סכסוכים בין התושבים הנוצרים ובין היהודים בדבר המסים והחובות להממשלה, עשתה ביניהם פשרה במועצות ידעת. גם פטרה את היהודים מחובת העבודה הקשה בחומר ולבנים בבתי המשרפות של הממשלה (שם).

ובדבר המחלוקת שהיתה בגראדנא בין היהודים. כי האחים בני יודא (יודיטשי) בחרו לרב על העדה, את ה"ר מרדכי חתן אחד מהם (איננו ר' מרדכי בעל הלבושים. הערת הח' הרבני בוואסחאד 84 נומר 4). ובאו שני יהודים, גאשקא בן יצחק. ומשה בן אהרן, בשם כל העדה בתלונה לפני המלכה, על האחים יודיטשי, שמנו רב ואב"ד, בלי בחירה והסכמה מהעדה. ואשר הרב הזה עובר לפני התיבה שלא ברצון הקהל. ובעניני המשפטים שנוטה תמיד למוצת בני משפחתו. ונתנה המלכה צו לארון העיר, להקהיל את כל עדת היהודים, ולצוות עליהם לבחור רב, שלא יהיה לו שום קורבה עם אחד מהעיר. ואם לא יבאו לעמק השוה עם האחים יודיטש אז ישאר הרב ר' מרדכי לאב"ד מצד בני משפחת יודיטש. והעדה תבחר לה ראש אחר שתחפוץ, וכ"א על מקומו יבא בשלום (שם 353). אך הבחירה. כנראה לא באה ולא היתה, ונשאר הרב ר' מרדכי על כנו. ואחר זה באה תלונת האחים יודיטש והרב על שני בעלי בתים, ניסן חצקאוויטש, ויצחק בן ישראל, שמעכבים את הרב שלא יעבור לפני התיבה, והצד שכנגדם התלונן על הרב, שממיל עליהם חרם שלא כדת. ונתנה המלכה פקודה שנית לנציב העיר שיראה לתוך ביניהם בשלום ובמישור ואם לא ירצו הצדדים להביא משפטים לפני המלכה ושריה אז ימסרו המשפט לרבנים שיבחרו מעיר אחרת (שם 351). בכל זאת המחלוקת עוד לא שככה ובשנת ש"י (1550) באו לפני המלכה בעלי הריב של הרב, והתלוננו על האחים יודיטש, שלא מלאו פקודתה ופקודת הנציב. ולא באו למקום האספה לבחור רב אחר בהסכמת כל העדה. במענה שאין להם חפץ בבחירת רב אחר. כי כבר יש להם רב, והממאנים בו יתועדו להם לבדם לעשות חפצם. וצותה המלכה לקיים את האגרת הראשונה שיבחרו אנשי העדה להם רב. וגם הן ושמש. מאשר ימצאו נכון לפניהם. למלאות עניני הדת, בלי מוחה ומפריע מצד ה' יודיטש. וה"ר מרדכי יהיה רב ואב"ד לבני עדה שבחרו בו, וימלא כל עניניהם, בלי מוחה מצד רב האחר, ושני הרבנים, לא יצורנו איש אל אחיו (שם ח"ב

סי' 9) עוד כמה משפטים של היהודים באו לפני המלכה בימי הבינים של ממשלתה והוציאה לצדק דינם לטובת היהודים, בצדק ובמשפט. (א).

זיגמונד אגוסט. אם כי לא הלך בדרך אביו, בהתנהגותו עם היהודים, ולא נמצא ממנו פריווילעגיע כללית, להיות משגב לעתות בצרה, ליהודי ליטא בכלל, ובמשך ימי מלכותו חדש כמה גזרות על היהודים, כמו שיובא. בכל זאת עשה צדקות ליהודים וישבי עירנו ולכד מה שקהלנו היתה הראשונה, שאשר וקיים לה זכותיה הראשונים ואחריה קים זכות שאר הערים, באגרות מיוחדות לכל עיר ועיר, עשה טובות שונות ליהודי בריסק, כמו שיבואר. ונתן להם עסקים טובים וכאשר באו האצילים מזאמוט, בבקשה מהמלך שיתן להם חכירת המכס שם במחיר שמשלמים היהודים השיב פניהם ריקם (שם 1559).

לפסח בן אייזיק, אליעזר בן יעקב, ומיכל בן יעקב מבריסק עשה הנחה משלום מסים על שש שנים, מפני אבדן רכושם בהשרפה, ובכתב המלך מפורש שהנחה כזו נתונה רק לבעלי בתים בבריסק ולא במקומות אחרים.

ליונה בן יצחק נתן פריווילעגיע עם מאניפאלי, להלוות כסף לנוצרים, על משכנות חפצים, בוויילנא. חלף הרשיון שנתן מקודם בשנת שי"א 1551, לר' שמעון דאקטאראוויטש, ור' ישראל יוזעפאוויטש מקראקא. ור' יונה מכר הזכות והרשיון לשני יהודי בריסק

(א) הבאנו פה ספור המחלוקת שהיתה בדבר הרבנות בגראדנא, ומשפט המלכה בין הדודים, יען כי ממנו נקח חוקף להנחתנו למעלה, שהמלך זיגמונד, אשר מחלה בחר ברי מיכאל יוזעפאוויטש לרב כולל, ולראש על כל קהלות ליטא, אחרי ראוהו, כי בחירתו היתה לזר מכשול לבהי ישראל, כי בחלה נפש היהודים בחרב המושל עליהם, בעוז מלך, נמלך לבז עליו, לתח בחירת הרבנים צידי היהודים בעלמם, שיחנו להם ראש אחד שיבחרו וזר לא יתערב בחוכם. וגם המלכה הלכה בדרכיו, ונחנה בחירת הרב בגראדנא צידי ראשי העדה, וגם הרבנים שהיו בבריסק אחרי כן, רבנים כוללים לכל מדינת ליטא, כמוצא למעלה (ב"פ 20) היונבחרים מיהודי בריסק בעלמם, ולכן מצאנו חן ושכל טוב בעיני הקהלות ורבנותם נחסימה בידם.

בריסק , אברהם דלוגאמש , ומענדל בן יעקב (שם 1556) .
 לדוד בן שמערל ויוסף בן שלום נתן חכירת מלח ושעוה
 ומכס הגבול בקאוונא על שלש שנים בתנאים טובים 1558 .
 עוד נתן ליהודים הנ"ל , עם שותפם אברהם דלוגאמש , ויצחק
 ברעדאווקי עסק יציקת מטבעות . גם מקומות הגבולים לקבל מכס
 בזאמוט (שם) . ובזמן מצער אחרי כן , נתן להם חכירת מכס הגבול
 בוולנא (שם) . ובשנת 1565 נתן ליצחק ברעדאווקי עם שותפו דוד
 בן שמערל ואברהם דלוגאמש . מכס הגבולים בפאדליאסי , מינסק
 ווילנא . גם נתן להם חכירות בישול שכר בביעלסק נארווא וקלעשצעל .
 (שם יב) .

לר' משה בן אהרן נתן הכנסת הריחיים , משרפות יי"ש ומ"ד
 ומס ממשקלות ומסחר בשערשוב —
 לחיים בן ראובן מבריסק נתן חכירת מכס הגבול בפינסק .
 ליוסף בן שלום מבריסק נתן חכירת ריחיים ובתי משתה
 בקרעמעניץ (שם) .

לחיים ואברהם בני ראובן , טוביה באגדאנוויטש , ויצחק בן
 משה מבריסק , נתן חכירת המלח בפינסק (שם) ובשנת 1565 כאשר
 צוה המלך לעשות בית אוצר בפינסק לצבור שם מלח לבן , מסר
 אותו ג"כ להחוכרים הנ"ל מבריסק על ג' שנים , בתנאים טובים , ואסר
 אסר על התושבים משם , לקנות מלח אחר מלוצק , בלתי ידיעתם .
 וגם צוה על הביסקאפ משם לתמוך בימינם , ולהיות להם מעיר
 לעזור (שם) .

בשנת 1562 נתן המלך שנית חכירת מקומות הגבולים בזאמוט ,
 לדוד בן שמערל , יוסף בן שלום . ואברהם דלוגאמש על ג' שנים
 (שם 156) .

בשנה ההיא בא לפני המלך משפט התושבים הנוצרים מפינסק
 עם החוכרים מבריסק , על שעשו דין לעצמם , ועכבו המלח של
 התושבים . והחוכרים השיבו , אשר הבריחו הסחורות מן המכס , ועוד
 צעקו

(יב) המוכסים האלו , בכל המקומות אשר דבר העסק שלהם מגיע היו
 להם משרחים ונאמנים מקרב אחיהם עושי רצונם , ועוזרים במלחמתם . וגם
 המשרחים שלהם , השתמשו בזכות של אדוניהם , בלי להשפט במשפט כ"ד העיר
 רק במשפט המלך (וואסחאד 81 נומר 7 נד 127 ראה שם בהערה) וזניהם
 היו שני רבני בריסק , ר' יוסף בן משה , ור' מענדל בן יוסף . שם .

צעקו היהודים חמס על שר האצילים (מארשאליק), שגול מהם החכירה בלא יומה. וצוה המלך להחזיר להם החכירה, והאציל פאדיושקא יאסר בכלא על אשר נחבא לברוח מחצר המלך מרם בלות המשפט. והיהודים ישלמו להתושבים בעד עגלה מלח עם הסוס שנישומו לסך עשרים שאק גראשין במשך ארבעה שבועות. בשנת שב"ג, באו אדוני הנכסים מליטא, בבקשה לפני המלך שימיל מס על היהודים, להעמיד שני אלפים אנשים לצבא המלחמה ושישלמו שכירות להרובים (סטרעלקי) מחיר רב. והמלך השיב אחור בקשתם, באשר כבר המיל מס הגולגולת על כל היהודים יושבי ליטא לצורך המלחמה (שם 179 180).

בשנה ההיא יצא מאת המלך כתב גלוי לכל קהלות היהודים בליטא כדברים האלה: „כאשר מרובים צרכי המדינה. העמסנו עליכם היהודים הגרים אצלנו בליטא, לתת מס שנים עשר אלף שאק גראשין, רק כאשר נודע לנו מפי זקני הערים, כי המס הזה כבד עליכם מנשוא עשינו עמכם חסד להקל מעליכם, ותשאו רק משא ארבעת אלפים שאק גראשין, וכבר עשינו חלוקה לחלק הסך הזה בין הקהלות לפי מצבם, ולכן שולחים אנחנו אליכם אחד מהאצילים, שיקביץ הכסף מהקהלות. והננו מצוים עליכם שתשלמו לשלוחנו המגיע מכם במשך שני שבועות, בלי איחור. ואם אין לכם מטבעות מזומנים תשלמו בכסף מהותך או בנתחים, ליד אנשים בטוחים שיובחרו. ולשלוחנו תתנו מזון ומחיה, כל ימי שבתו אצלכם. וזאת החלוקה שנעשה: יהודי קרעמעניץ יתנו, מאה וארבעים שאק גראשין. אוסטרדא שש מאות שאק, לוצק חמש מאות, לודמיר חמש מאות, קהלות אלו יתנו המס שלהם לאדון פאוול אוראן — יהודי קלעצק יתנו חמש עשרה שאק, דווארעץ ששים שאק, נאוויורדאק שלשים שאק, לעכוויץ שלשים שאק, פינסק שש מאות שאק. קהלות אלו יתנו המס שלהם לאדון מיקאלי קורדי — יהודי מיקמין יתנו מאה שאק, גראדנא מאתים שאק. המס שלהם יתנו ליד האדון קאשקא, ובעד טראק יתנו שלש מאות ששה ושבעים שאק לאדון באגדאן מאקאראוויטש — ואודות קהלת בריסק, נמסר מכתב לר' פסח בן אייויק ור' משה ליפשיץ לגבות מהקהלה מאתים ארבעה ושישים שאק" (ג) (249).

דבר

דבר שלח זיגמונד אגוסט לכל היהודים בליטא בשנת שכ"ו
 1566 למספרם, כדברים האלה. „אל כל עבדינו היהודים במקומות
 שלנו, ושל השרים הנסיכים והכהנים. במושב יועצים ושרים,
 התיעצנו וראינו כי עד כה לא שלמתם מס להכנסת המלך, ומס
 הגולגולת שלכם, מעט מזער לא כביר, על כן העמסנו עליכם
 שתשלמו מס ששת אלפים שאק גראשין בחשבון ליטא (שני זהובים
 וחצי כל שאק) כפי שיצא מאת הועד, ושלחנו לכם אחד מהאצילים
 לגבות המס, והננו מצוים עליכם, אשר כבא המכתב הזה לידיכם
 תתנו הסך 6000 שאק, ליד השליח ובל תאחרו מן המועד, כי כן
 צוינו לו, אשר אם לא תתנו לו הכסף למועד המוגבל, יגבה
 הכסף מנכסיכם, והודענו זאת לכם מראש, לבל תקשיחו לבכם
 נגד השליח שלנו, ובל יערב לבכם לעבור זמן המוגבל" (שם 245).

ובשנת רכ"ז 1567. שלח המלך פקודתו לשר האוצר
 נארושעוויטש, להקל מעל היהודים המס שהוטל עליהם בועד גראדנא
 סך 6000 שאק גראשין ולעשות להם הנחה למחצה. ואלה הדברים
 אשר כתב המלך.

„כאשר שלחנו שלוחים לכל קהלות ליטא לאסוף מהיהודים
 המס 6000 שאק גראשין, שהעמסנו עליהם למלאות צרכי המדינה
 ובין כה באו אלינו שלוחי הקהלות מהיהודים, והציעו לפנינו מצבם
 השפל, כי הם דלים וענים מורה מאוד ואשר לבד זה משלמים
 מס מיוחד ארום זהב לכל נפש ושני מסי הגולגולת, אחד חמשה
 עשר ג"פ מכל נפש והשני שמונה ג"פ מכל נפש, ונוסף על אלה
 כבר שלמו ששת אלפים שאק גראשין שהוטל עליהם בועד בריסק
 ולכן מבקשים מאתנו לעשות להם רוח והצלה להפחית מסכום מס
 החדש

שאק שכח המלך סך 535 שאק? ובלדק ישער ה' צערשטדנקי (וואסטהאד 81
 נומער 7) שהסך הזה הכניסו יהודי בריסק עוד קודם הפקודה, ואם לא כן מדוע
 הוקצב על בריסק רק 264 שאק, פחות מסכום טראק? וגם זאת נראה
 מפקודת זו, כי בני קהלות בריסק שמרו חובות המסים, לעשות אותם כהצבם
 וכזמנם. ולכן ילאו מן הכלל שלא נמסרה גביית המסים שלהם לאדון העיר
 כנשאר הקהלות, רק נמסר הדבר ליהודים צעמם, וייתן הספר בידו ר' פסח
 בן אייזיק, ור' משה ליפשיץ, שהם יכניסו צעמם הכסף לאוצר המלך. —

החדש, וכאשר היהודים באמת נושאים בעול המסים לצרכי המדינה, לכן הטינו אליהם חסד מלכותנו והפחתנו מהסכום הנ"ל שני אלפים שאק, ועוד אלף שאק נשאר תלוי ברצוננו הטוב. וכך שלשת אלפים שאק הנותרים ישלמו במשך שבוע מיום בואנו לגראדנא. ועל כן לא תתבע מהם הסך שני אלפים שאק שהנחנו להם, והאלף שאק תלויים ועומדים ברצוננו הטוב, עד בא דברינו, רק הסכום 3000 שאק מחויבים לשלם, ואם לא ישלמו במועדם תגבה מהם בחווק יד השוטרים שלנו, עם הוספה שני ג"פ על כל שאק, וכל פקודתנו בספר הזה, תשמור לעשות" (שם 259).

30

ע"פ פקודת המלך, להעביר ערי ליטא על יד מונה וסופר ולמרוד את תכנית אחוות התושבים והכנסותיהם, בא בשנת רכ"ז 1566 מספר מפקד הבתים והאחוות במחוז בריסק ע"י האדונים איוואן, ודמיטרי, בני ראפיענא, ונמצא אז בכריסק מאה וששה בתים של יהודים. בדיווין בית אחד. בפיעשצאץ ארבעה בתים. ואולי יפלא הקורא, על מספר בתי היהודים במחוז בריסק, כי הוא מצער, נודיע כי בשנים אלו נמצאו בתי יהודים בגראדנא חמשים ושמונה, בפונסק ארבעה ועשרים, במיקמין שבעה ושלושים, בלוצק שבעה וחמשים, בזה של הקראים ששה ועשרים, ושל הרבנים אחד ושלושים. בקרעמעניץ שמונה וארבעים, ובלודמר ארבעה ועשרים תושבים יהודים ומהם שני יהודים דרים בבתי נכרים (שם 231). בשנת שכ"ז 1567. יצא דבר מלכות מלפניו היהודים אשר בכריסק כדברים האלה. "כאשר השתרגו עלו על צוארנו עניני מדינה וצרכי מלחמה. ואנשי חיל מכל המעמדות יצאו חלוצים לפעלם ולעבודתם, לבד המסים והארנוניות אשר נטל עליהם, ואתם אם כי נושאים אתם בעול, ותוכן המס להמדינה תתנו, אך בכ"ז לאשר רבו הצטרבות נחוצות והכרחיות שנצרך למלאותם חיש מהר הננו מטילים עליכם עבדינו בני עדה בריסק, להביא אל גנדי המלך אלף ושלוש מאות שאק גראשיץ ליטוויש, ושולחים אנחנו לכם אצילים שלנו, ומצוים עליכם לשקול על ידם הכסף בלי איחור כי לא ניכל לעשות שום הנחה וארכה. יען כי נצרך לנו הכסף להצטרבות נחוצה, והסכום הזה קטון ולא יהיה עליכם למשא ולעת מצא

מצא נצוה להחזיר לבם הכסף מאוצר שלנו , או מאיזה הכנסות אחרות . ואם לא תשמעו ולא תביאו תרומת הכסף ליד שלוחנו , אז נצוה לאנשי הפקודות שיקחו שכר לפעולתם מהעדה שלכם בעצמם". הפקודה הזאת נכתבה בקנישין 2 ספטמבר 1567 : (שם 265) .

31

בשנה ההיא , באו לפני המלך ר' יעקב בן יואל , ור' ראובן בן אהרן מבריסק , להתחנן לפניו בעד היהודים שבליטא בכלל להקל מעליהם משא המסים המיוחדים להם לבדם כי כבר עליהם מנשוא . והמלך התפיים בתחנונים , ונתן פקודתו לכל השרים ועבדי המלך כדברים האלה .

אנחנו זיגמונד אגוסט כו' מודיעים בפעם הזאת לכולכם יחד ולכל אחד מכם לבדו . איך שבאו אלינו יהודים מבריסק יעקב בן יואל , וראובן בן אהרן , מכחם , ובשם כל קהלות ישראל שבמדינת ליטא , והתאוננו לפנינו , אשר מפני המסות הגדולות שחועמסו עליהם לצורך המדינה והממשלה נמוכו ונדלדלו מאוד ואין לאל ידם . וגם כשל כח האצילים , השלוחים , לגבות מהם המסים המיוחדים אשר הוטלו עליהם מחדש , כי לפנים שלמו רק מס אחד , בסכום חלק רביע מהמס הכולל שהוטל על כל הערים . כאשר תעיד הפריווילעגיע הנתונה להם מאת אבינו זיגמונד הכתובה על קלף , שהראו לפנינו . ומפילים תחנתם לפנינו לשמור חוק הפריווילעגיע והזכות לדרוש מהם רק חלק רביע מסכום הקצוב על הערים , במקומות מושבות היהודים ולקצוב להם בכל פעם הסכום שעליהם לשלם , ראינו ובחננו , כי המסים המובדלים של היהודים , כמשא כבד יכבדו מהם , וגם היו למורח על השרים הגובים , שלא יכלו לקבץ המסים מפני עכובים רבים . לכן מצאנו נכון לשום חוק וקצבה מהיום הזה ומעלה , אשר בכל עת שיוטל מאת הועד מס על הארץ , מחויבים היהודים לשלם שלשת אלפים שאק גראשין ליטוויש לשנה , ויותר מזה לא נניח להטיל עליהם מס בכל עת שתהי מלחמה בינינו ובין נסיך מאסקווי . וכאשר תשקוט המלחמה , ישובו היהודים לאיתנם וזכיותם שיש להם מאבותינו ומעמנו , רק מס האדומים ששלמו עד כה לאוצר המלך . ישלמו גם בימים הבאים

כמנהג ונימוס הרגיל". הפקודה הזאת נכתבה בקנישין 10 ספטמבר, 1567 (שם 266).

כבר אמרנו, כי זיגמונד אנוסם בתהלוכותיו עם היהודים היה פוסח על שתי הסעיפים, ושנה דרכיו ועלילותיו לבני ישראל כפעם בפעם. כי כפי שראינו פקודותיו על דבר המסים בידו אחת הכביד על היהודים עול מסים מובדלים ליתן ארום זהב מכל נפש יהודי, וכל איש מזרע ישראל יתן חמש עשרה ג"פ, וגם שמונה ג"פ, ובעת המלחמה המיל עליהם מס כבד שנים עשר אלף שאק גראשין לצורך המלחמה. וגם בועד גראדנא הוטל עליהם מס ששת אלפים שאק גראשין, אך בידו השנית היה כמרים עול על לחיהם, להקל מעליהם כובד המשא, מהסך 12000 שאק הפחית אחרי כן עד 4000 שאק, ואודות המס שהוטל בועד גראדנא שלח דברו להשר נארושעוויטש להפחית הסך 6000 שאק למחצה, וע"פ בקשת ר' יעקב בן יואל ור' ראובן בן אהרן, שם חוק ומשפט אשר בכל משך המלחמה לא ידרשו מהם מס יותר מן 3000 שאק לשנה זולת מס האדומים. (לעיל 31) וגם כאשר באו לפניו אדוני הנכסים ובקשו ממנו להעמים על היהודים לחלוץ לצבא שני אלפים רגלים ולתת שכר לעבודת חיל הרובים, השיבם המלך ריקם. והמיל עליהם רק מסת כסף לצורך המלחמה (176), וגם בהתנהגותו עם בני עירנו התהפך בתחבולותיו. ואחרי אשר בראשית מלכותו קים חכירת הגשר ובית מלון שאצלו, עם שאר הכנסות העיר שלנו בידי סוחר אחד מפוזנן. וגם נתן פריווילעגיע לשני סוחרים מקראקא, להלוות כסף על משכנות בוויילנא, אות היא, כי נטה לבו אחרי יהודי פולין, ומשכם בחבלי אהבה לארץ ליטא, ואחרי היהודים שבעירנו לא נטה, ובקרב ימים שב ויתנחם, הפריווילעגיע על הלוואות בוויילנא. נתן אחרי כן לר' יונה בן יצחק מבריסק עם מאניפאלי, חלף הרשיון שנתן מקודם לסוחר קראקא, וכל חכירות המכסים שבבריסק ובשאר ערים. נתן בידי נדיבי בריסק, ר' דוד בראדאווקי, ר' אברהם דלוגאן ר' ליפא שמערלאוויטש ורעיהם בסך 3000 שאק בעת שלום. ובעת מלחמה ישלמו 2000 שאק, ומפני השרפה שהיתה בעירנו בשנת 1567 הנחה עשה לעירנו מכל מס ומכס, וכהנה רבות:

ועוד שנוי גדול יתר מאד נשקף מבעד לפקודותיו ע"ד היהודים בכלל, כי בעת אשר בעינו אחת השקף עליהם לרעה. וגור עליהם, שיבדלו מהתושבים במלבושיהם. לתות עליהם תו למען יוכרו בחוצות, שלא ילבשו הם ונשיהם מעילי יקר ומלבושי כבוד, שלא יותן להם שום משרה במשמרת המדינה, שלא יחוקו עבדים נוצרים, ומיניקות נוצרות, והקונה עבד נוצרי אבד מעותיו. שלא יתבע יהודי חוב מנוצרי ע"פ חשבון אשר לא כתוב בספר, ושלא יקובל עדות יהודי בדיני נכסים וממונות, וכהנה חוקים לא טובים. עינו השנית היתה פקוחה עליהם לטובה. וממכון שבתו השגית עליהם להגן בעדם מרדיפות ועלילות אשר סביב שתו עליהם בימי מלכותו, ואשר נקרו ויאתו בימיו פעמים. פעם הראשון בעיר נארוי הסמוך לביעלסק, שהעלילו על יהודי מבריסק משולחו של ר' יצחק בראדאווקי המוכס, שהרג ילד נוצרי להוציא רמו לצורך חג הפסח, ובגלל הדבר הזה. נרדפו היהודים מעיר ההיא על צוואריהם וסבלו תלאות רבות וצרות, עד כי נתן המלך ביום 9 אגוסט 1564 בפארצווי, כתב מפורש. לאסור אסר על הנוצרים להאשים את היהודים, בעלילות שוא ומדוחים, בהריגת ילדים נוצרים או בבזיון לחם הקדוש. אם לא יהי' ע"ז שלשה עדים נוצרים ושלשה עדים יהודים בעלי בתים ונאמנים. וכל משפט כזה יובא לפני כס המלך לבדו, והוא ישפוט אותו בבית דין הגדול, בעת ועד השרים מהמדינה. ופעם השני. באה ונהיתה עלילה כזאת על יהודי נחום מבריסק, פקיד המוכס ר"י בראדאווקי, בעיר ראסאש הסמוך לבריסק ששם ישב ר' נחום לשמור ולגבות מכס הגבול, והעלילו עליו שהרג ילדה נוצרית, לאכול את בשרה בחג הפסח, ואם כי שומני היהודים הביאו הרבה עדים להעיד שקר ביהודי, לדכא לארץ חיתו. אך המלך ראה ויובח, כי שקר טפלו בלשונם, וכל דבריהם מאפע, ונתן פקודתו עם הספר ביום 16 מאיי שנת 1566 בלובלין להודיע לכל העמים והשרים. כי היהודים מנוקים מכל עון, ועלילות אלו בשקר יסודם.

ואלה דברי האגרת ששלח המלך ביום 9 אגוסט שנת 1564
מפארצווי

מפארצווי להנתן דת גלוי לכל העמים : „זינמונד אנוסט . בחסד
 דה' מלך פולין , ונסך לימא , ורוסיא וכו' , מודיעים אנחנו במכתבנו
 זה לכל השרים , אשר ישנם עמנו היום , ואשר יבאו אחריכם , איך
 שהחנפלו לפנינו היהודים ממדינת לימא והתאוננו באזנינו על השוטרים
 שלנו , השופמים את ישראל , שלא כרת התנונה ליהודים מאת
 אבותינו המלכים , ובאכזריות חימה , יתנו גום למכים ויעשקו רכושם
 וקנינם , ובגלל הדבר הזה , באו לפנינו , ויבכו תמרורים על העושק
 והמרוצה והרדיפות שסובלים , למרות אגרות הזכיות שבידיהם ,
 ומבקשים מאתנו , לשום עין חמלתנו עליהם . למלמם מיד עושקיהם
 כח , ע"פ החוק והמשפט , ולהגן עליהם , במחסה עוז זכיות וחוקים
 טובים , הנתונים לאחיהם שבמדינת פולין . וביחוד בדבר שתי
 האשמות והעלילות שמעלילים עליהם בהריגת ילדי נוצרים , ובחלול
 ופת בג הקדש , ואנחנו ראינו כי דבריהם נכוחים , וכי עלינו החוב
 לסוכך בכנפיו על כל עבדינו מאיזה מצב שיהיו , לתת להם
 מנוחה , ומשפט צדק , לבער הרעה מקרבנו , ולמראה עינינו ראינו
 הזכיות של היהודים שיש להם מאבותינו המלכים ומאבינו זכרו
 ברוך , וגם תעודת האב הקדוש (פאבסט) שבה יזכיה במישור כי
 חפים היהודים מפשע זאת , כי אין דורשים דמים כלל . על כן המינו
 אוון קשבת לדבריהם ובקשותיהם , והננו נותנים להם חוק עולם ,
 ולא יעבור , אשר כל עון וכל פשע שיאשימו את היהודים בהריגת
 ילד נוצרי , או בכזיון לחם קדוש , לא ישפטו ע"פ שר ושופט , ארון
 ונסך ראש ופקיד ולא ע"י שום מושל וכהן , רק יותן היהודי
 במשמר ערבות שיערבו בעדו אנשי עירו , ואם אין יהודי בעירו ,
 יוקח ערובתו מאת יהודים אחרים מעיר הקרובה , עד אשר יבא
 המשפט לפנינו , וגם אנחנו , לא ידון רוחנו לחוות דעת בעצמנו , רק
 במקום ועד הכולל , במושב כל השרים והשופמים , ואם לא יעמיד
 היהודי ערבים בעדו , אז יותן כמשמר בית האסורים אך לא יאמר
 בכבלים , רק ישב במקום מכובד , וכאשר יביא ערבות יצא לחפשי ,
 ואנחנו במשפט הועד שלנו נשית לב לשמור חוק שהמאשים מחויב
 להביא שלשה עדים נוצרים , ושלשה יהודים , העדים כהנוצרים
 כהיהודים יהיו . אנשים ישרים ותמימים שלא יהיה עליהם חשד .
 ואם לא יביא המאשים עדים כנ"ל יענש קשה , כי דמו ישפך ורכושו
 יחרם . ובאם תצא מלשכת הסופרים שלנו , פקודה אחרת סותרת
 לדברינו אלה תהיה בטלה ומבוטלת , ולאין תחשב , רק הפקודה

הואת שלנו עם כל פרטיה תעמוד לעד, ואם אחד מהשומרים ימרה את פינו, ולא ישמע לדברינו אלה יענש, בקנס עשרת אלפים שאק גראשין, ולתוקף ועוו הנחנו חותם שלנו על פרווילעניע הלוו וחתמנו בדינו" —

וע"פ פקודת המלך, כתב סופר המלך שבבריסק זאת זכרון בספר החוקים והמשפטים, ונתן ממנה העתק ליהודים בחותם יד הסופר, וואסילי גריגאראוויטש, סופר העיר בבריסק.

35.

ואלה דברי האגרת השנית שכתב המלך ביום 20 מאי 1566 בלובלין. „אנחנו ויגמונד אגיסט בחסד ה' מלך פולין. מודיעים לכל העמים. איך שבאה אלינו צעקת היהודים מבריסק על הנוצרים. התושבים מעיר רעסאש, השויכה לפלך ווילנא, תחת פקודת השר נארושקעוויטש. שהוציאו דבה רעה על יהודי, נחום, נאמן ועושה דברו של המוכס ר' יצחק בראדאווקי. אשר הפקד מאתו לשמור גביית המכס בעיר רעסאש, שרצח נפש ילדה נוצרית משם. המאשימים, לקחו דמות ותבנית מהמקרה שקרה לפני שנתים ימים בעיר נארווי הסמוכה לביעלסק, שהעלילו שם ג"כ על יהודי מבריסק, משולחו ועושה רצונו של ה"ר יצחק בראדאווקי הנ"ל, ששחט ילד נוצרי, והעלילה היא הסבה רעות רבות ליהודים משם. ואחרי אשר חקרנו ודרשנו היטב, ונודענו אשר היהודים אינם צריכים לדם נוצרים, ואין שום זכר לזה בספרי דתם, וגם לא היה שום ידים מוכיחות להאשמה שהאשימום שם. ולכן נתננו להם אז פרווילעניע לזכותם לעד לעולם, אם לא שיהיה עדות ברורה ע"פ שלשה עדים נוצרים, ושלשה יהודים בעלי בתים נאמנים, כפי הזכות שיש להם מאבותינו, ואז יענש היהודי כרוצח נפש וכו'. וכתבנו שם אשר אם יאונה כדבר הזה עוד, יובא המשפט לפנינו, ואנחנו בועד השרים נוציא לאמת משפט. ועתה היהודים לא חכו ליום הועד, כי כלתה נפשם להוכיח ישרם, כי נקיים הם מכל עון, והגישו משפטים לפנינו בלשכת המזכיר (פאדקאנצלר) זקן העיר בריסק השר וואלאוויטש, אשר העיר רעסאש עומדת בנכול ממשלתו ספר לנו המאורע בע"פ וגם במכתב שהאיש נחום הגאשם יצא מבית האסורים ע"פ ערבות בעלי בתים מרעשאש ומבריסק ולאשר פחד מקול

מקול אויב מפני עקת רשע ברח בהחבא, ולאשר המשפט שייך רק לבית דין המבצר, לכן שלח השר פקירו לרעסאש לחקור ולדרוש היטב ולדעת דברי העדים וראיותם. כאשר בא הפקיד לרעסאש ספרו לו כמה אכרים אנשים ונשים, איך שהיהודי נחום בנסעו מהאראדישץ חטף את הילד הנוצרי בהיותו עם אמו בשדה, והניחו אל העגלה, והביאו לביתו. ואולם העדים לא נתכנוו בעדותן, אף בדבר אחד, זה אמר שראה בהעגלה ראש הילד, וזה אמר שראו איברי ידיו, גם מדרו עקבי הסוס במסילה העולה לרעסאש, ונמצאו מכוונות לעקבות הסוס של נחום, ושחסרו לו שלשה כפות המנעול, ועל כן צוה להביא גם את הסוס למקום המשפט — ושורש דבר האשמה לפי דברי העדים הוא שנודע להם מפי נערה עבריה בת שבע שנים שיצאה עם שפחתה אל היאור לכבס בגדים, וכאשר סמר בשר הילדה מקור באה לבית משרפות שכר שעל יד היאור להחם בקרה, ושם היו חמשה נוצרים, ושתי נוצריות, ותספר להם העלמה, כי היהודי נחום הביא אל ביתו ילד קטן, ויצפנהו שלשה ירחים בתנור הבית, והאכילו לחם יין ודבש, ואחרי כן הוא ורעו ראביי לקחו את הילד ואחיה יצחק אחו בידיו, וישחמוהו. נבהלה מראות, וחשבה אשר הילד הוא אחיה ועליג, אח"כ לקחו את הילד, והוציאו את לבו ולקקו אותו בלשונם. הפקיד שאל כל אחד מהעדים ביחוד, ומצא כי אין בפיהם נכונה ודבריהם סותרים וא"ו בכל פרטיהם, זה יאמר, כי שמע מהילדה אשר את לב הילד צלו באש ויאכלו, וזה יאמר כי רק לקקו את דמו, ואחרים אמרו כי לא שמעו היטב את דבר הילדה, וכאשר לא יכול הפקיד להציל מפיהם דבר אמת, שלח לקרוא לנערה העברית לשאול את פיה, מה היה? ומי היה הרוצח? אולם הילדה כפרה מכל וכל, כי לא ידעה מאומה מכל מעשה הרצח, הפקיד רשם הכל בכתב אמת להגיד לאדונו. אחר זה בא השומר מרעסאש אל השר לכריסק, והביא אתו היהודים שנתנו ערובה בעד נחום הנאשם, ואת האשה אם הילדה הנרצחה, וגם את העדים, וגם תעודה ממקום המשפט, ששמה הובאה גוית הילדה וראו שהילדה נרצחה באמת. וגוה מלא פצעים, השר בחפצו לדון דין אמת לאמתו, שאל בעצמו את כ"א מהעדים, ומצא ג"כ כי עדותם איננה מכוונת. זה מזסיף וזה גורע, ודבריהם עתה שונים מדבריהם הראשונים לפני הפקיד, גם בעיקר ויסוד העלילה, וביום המעשה, ועל כן היהודים מכריסק בקהל עדתם

עדתם והיהודים מרעסאש, הנקובים בשמותם שערבנו ערובה בעד
 היהודי נחום, מבקשים מאתנו, ע"פ תוקף הפריווילעגיע, שנתנה
 להם מאתנו, לפקוח עין על המשפט, להוציא כנוגה צדקן.
 וכפי ששמענו מהשר וואלאוויטש, בעל פה ובמכתב אחרי
 שהעמקנו חקר, והמתקנו סוד ועצה עם השר, לא מצאנו בכל דברי
 העדות דבר אחד שיהיה ראיה מוכחת לחוק האשמה על יהודי
 רעסאש, וגם אין דבר להשביע את העדים, אחרי כי דבריהם לעו,
 וע"פ הפריווילעגיע שיש ליהודים מאבותינו המלכים, וגם מאתנו
 בדבר העלילה שהיתה כנארווי ובביעלסק, ג"כ על הריגת ילד נוצרי
 ע"י יהודים, משפט כזה, ומשפט פת בג הקדוש, לא יוכל השופט
 זקן העיר, וגם המושל לחרוץ עומק הדין, רק לנו לבד לשפוט
 הדבר, לכן משפטנו אור יצא, כי נקיים היהודים נחום ראבי
 ואשתו וכל יהודי רעסאש מכל עון ופשע אשר מפלו עליהם, והערבים
 חפשים מהערבות, ומוסיפים אנחנו במכתב הלוה, אשר מהיום הוה
 ומעלה, אם יקרה עוד אשם הריגת ילד נוצרי, או חלול הקדש,
 באחד המקומות שבמדינתנו, אנחנו בעצמנו כסוד השרים והיועצים
 נוציא לצדק דיננו, ולא יקובל עדות רק מפי שלשה יהודים,
 וארכעה נוצרים, בעלי בתים ישרים, ולמען לשום קץ לעלילות
 שוא ומדוחים על היהודים, כי ימיטו עליהם און, ובאף ישממו,
 ולתת להם מחיה ביחד עם שאר העמים החוסים בצל מלכותנו,
 גזרנו אומר, אשר כל איש שיאשים איש יהודי בשפיכת דם נוצרי,
 ולא יברר דבריו בעדות וראיה כחוק, יענש בעונש אשר זמם לעשות
 ליהודי. ועל זה נתנים אנחנו כתב גלוי הוה ונחתום בטבעת
 המלך, אין להשיב". נכתב 26 מאי 1566 (שם 2:0).

שתי הפקודות הנזכרות. מעון ומחסה היו ליהודים בדור
 ודור, חומה היו עליהם, מרדיפות אויביהם, אשר הציקו להם בשעריהם
 בעלילות שוא ותפל אלו. גם בימי מלכי פולין שהיו אחרי זיגמונד
 אגוסט, המלך הוה עוד יתרה עשה, וצוה לכתוב הפקודות ההם
 בספר המשפטים, ויקראו בכל מקום משפט, וגם להודיע הדבר
 בקהל רב, בחוצות וברחובות, למען לא יזירו שושני היהודים לחות
 מחזות שוא ומדוחים, וידעו כי נכוננו להם שפטים גדולים, אם לא
 יבררו

יבררו דבריהם כחוק האמור בספר —
 על מטה עוז הפקודות האלו, נשען גם המלך סמעפאן באמורי
 שאחריו. ואשר וקים להיהודים הפריווילעגיעס הכל ביום 6 אגוסט
 1576 בווארשא. תוכן הפריווילעגיע של באמורי יובא להלן.
 גם הקיסר מרוסיא. אלכסנדר הראשון, בפקודתו הרוממה
 מן 6 מארט 1817, לכל שרי המדינות והפליכים שברוסיא, וביחוד
 לשר הפלך מגראדנא, תמך יתירותיו ג"כ על פקודת המלך זיגמונד
 אגוסט, שיוסדו לאבן בוחן, פנת יקרת לדורות עולם.

37

עוד פקודה אחת יצאה מאת המלך הוה. לגול חרפת עלילת
 הדם מעל ישראל, ולהגן בעדיהם מפני אויב ומתנקס, נכתבה ג"כ
 בשנת 1566. בה חוק המלך את דבריו הראשונים, ונתן צו להביא
 הפריווילעגיע שלו בכתב מפורש בכל בתי המשפט, ולהעביר קול
 בערים ובכפרים להודיע דבר המלך ודתו גלוי לכל, למען ישמעו
 ולמען ידעו להזהר מלהוציא עליהם דבת שוא ותפל כזו כי מרה
 תהי אחרית המוציא דבה. אם לא יביא עדים רבים לאמת דבריו,
 ואלה דברי הפקודה „זיגמונד אגוסט בחסד ד' מלך פולין וכו',
 לכל השרים והעמים. מודיעים אנחנו לכם, כאשר לפני זה יצאה
 דבה רעה בערי מדינתינו נארוי וביעלסק, על יהודים שומרי המכס
 בערים אלו, בפקודת החוכרים ר' דוד שמערלאוויטש. ור' יצחק
 בראדאווקי הוכרי מכסי הגבולים בפאדליאשי, ששחמו ילד נוצרי.
 מעשה רצח ונבלה נגדה נא לכל עם הנוצרים. אך כאשר בא הדבר
 עדינו, מצאנו ראינו, כי פי המשמינים דבר שוא, כי היהודים אינם
 צריכים לדם נוצרים, רק בעברת זדון יתאכזרו על היהודים לשרשם
 מארץ חיים, והיהודים הציעו לפנינו עוד ראיות נאמנות לענות במ
 צדקתם ולכן נתננו חוק לישראל לזכותם מאשמה ועלילה זאת ולתת
 להם ריוח והצלה, לבל ירגיזום, ובל ידריכו מנוחתם, בכל ערי
 מושבותם בעלילות שקר אלו ולא ביד חזקה מהשופטים והשרים
 רק להגיש אלינו עצומות משפט כזה. הפקודה היא נתננו בידיהם,
 ובה כתבנו באר היטב כל הפרטים, למען יביאו הפקודה בכתב
 אמת בכל בתי דינים, של המבצר, ושל העיר. ולבשרה בקהל
 רב בערים ובכפרים, לבל יערב איש את לבבו להביא דבתם רעה.
 אלינו

אלינו ולפני שופמינו בלי ערות ברורה כאמור בספר שלנו. אולם היהודים התרפו במלאכתם, לא העתיקו כתב שלנו לספרי המשפטים ולא השמיעו קול בחוצות, ועל כן באה אליהם רעה שנית ברעשאש שהתגללו שם ג"כ על יהודי פקיד המוכסים עושה רצון בראדאווקי. והשר וואלאוויטש היושב בבריסק ספר לנו אשר בכל דברי השומר מרעשאש, ובדברי התושבים, אין שום יסוד נאמן ודבר אמת רק שוא ותפל מעורבבים ושונים. ומקור הרעה, לאשר לא הובאה פקודתינו למקומות המשפט ולא נשמע קולה בחוצות מאת היהודים בעצמם יצא כו' לכן מצוים אנחנו במכתבנו זה, לכתוב זכרון בספר שתי הפקודות שלנו, הנוגעות בדבר עלילת הריגת ילדים נוצרים וחלול לחם הקודש, האחת בדבר העלילה בביעלסק והשנית ברעשאש, בבתי המשפט של הערים והמבצרים בכל מקומות ממשלתנו, ולהעביר קול בכל הערים והכפרים למען ישמעו ולמען יחדלו מלבוא לפנינו לשעות בדברי שקר, רק בעדות וראיה כפי הפריוולעגיע שלנו יגשו לפנינו. היינו שיבורר הדבר ע"פ שלשה יהודים וארבעה נוצרים כשרים ונאמנים, בעלי בתים, ואתם השרים דעו וראו ולא תפריעו את היהודים ממעשיהם לכתוב הפריוולעגיע בספר, ולהכריז בחוצות קול רם, כי סוף דבר הכל נשמע, ע"פ ספר החוקים אשר המלשין את רעהו ולא יוכיח דברו בראיה ענוש יענש כאשר זמם לעשות לאחיו, ויכירו וידעו להזהר עוד כל המשטינים והמלשינים, וכל החפץ יביט אל הסטאטוט וימצא שם החוק מפורש".

בשנת שכ"ח (1568 למספרם) נעשו סכסוכים ומענות בין ה"ר יצחק ברדאווקי. ושותפו ר' מענדיל בן פסח, חוכרי המכס בפאדליאשי מינסק וואלין ומאסט, בעניני השותפות שלהם. ובחרו שלשה רבני המדינה לשפוט ביניהם, הלא הם: הגאון ר' שלמה לוריא מאוסטרא (המהרש"ל), הגאון ר' מרדכי מטיקמין, והגאון ר' שמשון מפינסק. הרבנים התאספו כמה פעמים בבריסק, מקום העסק והשותפות. ולא יכלו להוציא לאור משפט המסוכסך הזה ונפרדו איש למקומו, אך באחרית, כאשר כלתה נפש הצדדים לשום קץ למו"ת שלהם ולבצע כל החשבונות, הביאו משפטים עוד הפעם לפני

לפני רבנים אלו, ובהיות הגאון ר' מרדכי מטיקמין כבר נפטר לעולמו בעת ההיא, בחרו במקומו את ה"ר משה ליפשיץ מבריסק. (בנראה הוא הגאון ר' משה ליפשיץ בעל זכרון משה, שנתמנה אח"ז לאב"ד בעירנו). ומפני שהגאון המהרש"ל, לא יכול עוד לצאת ממקומו מפני חליו, קבלו הצדדים עליהם, לנסוע עם הנבררים שלהם לאוסטרא, והתחייבו לקיים כפי הפסק של שלשה הרבנים יחד, או ע"פ רוב דעות, בקנס מצד העובר על הפסק חמשת אלפים זהובים פוליש לצד המקיים, ועוד חמשת אלפים זהובים לאוצר המלך. וכן אם אחד מהרבנים או ה"ג ר"מ ליפשיץ לא ירצו ליתן בכתב, הפסק דין, ומה שנעשה ביניהם לפנים בבריסק לטובת אחד מהצדדים, מחויב הרב שהוא לשלם קנס הנ"ל לצד השני ולאוצר המלך. ואת כל הנ"ל צוה המלך זיגמונד השני לרשום וזכרון בספר המלך ע"פ בקשת ר' יצחק בראדאווקי, ור' מענדל בן פסח, לשמור ולעשות ככל הכתוב בו. ונכתב בספר בגראדנא — .

39

אחרי השרפה הגדולה שהיתה בבריסק בשנת שכ"ז (1567) באו בשנה שאחריה היהודים לפני המלך, והציעו לפניו בקשתם. כאשר בהשרפות הגדולות ותכופות שהיו בעירנו נמוכו ונדלדלו מאוד כי אכלה האש את יגיעם וקנינם. בתיהם ורכושם היו לשרפה וזהבתים אשר נמלטו מיקוד אש נהרסו ונתצו, ורכושם שמו ויביוו, וכעת מגמת פניהם לשוב ולבנות החרבות, וליסד על תלם בתי חומה, אבן בוחן, לכל תקום פעמים צרה עוד. ודורשים עור מהממשלה לפרוק מעל צוארם עול המסים הכבדים אשר נמל עליהם כי אז תמצא ידם בכחם לעשות את שאלתם, לבנות בתים חדשים וטובים, להיטיב חן העיר ולכלול יופי רחובותיה. והמלך נעתר לבקשתם, ונתן צו לכל השרים, השופטים והשומרים הכהנים והפקידים, להניח ליהודים מבריסק, אשר סבלו היוזקות ביום המבוכה, שנשרפו או נתצו בתיהם, מכל מס ומכס המוטל עליהם כבר או שיטילו עליהם מחדש, היינו מהסך שבע מאות שאק ראשין, שהועמם עליהם חלק שלישי ממס הכולל שהוטל על כל יהודי לימא ביחד בוועד גראדנא, וממס אשר יפקוד הועד בימים יבואו, לפוטרו ממס אדומי זהב המוטל על כל יהודי לימא, ממכס מכירת

מכירת משקאות בבתי יהודים (קאפשציונא) ממכס שעוה ומלח .
 וממכס הרגיל ונהוג מכבר, זולת המכס מסחרות העוברות דרך
 העיר, בנהר או ביבשה, ומכס העגלות, מכל המסים והמכסים ההם
 יוחפשו עד כלות תשע שנים מהיום, אם ימלאו דבריהם, להקים
 לתלפיות בתי הימה, לצבי ויופי. וצוה המלך במפגיע לכל השרים
 והפקידים בלי לעשות שום נגישות ליהודים שסבלו היוזקות, ולא
 ללחוץ אותם בתשלומי המסים והמכסים, רק האיש אשר לא יבנה
 בית אבן, כמשך שש שנים מהיום, וגם לא יעשה התחלה, להניח
 אבן פנה ליסוד הבית או התחלה אחרת, אוי אחר שש שנים מהיום
 מחויב לשלם כל המסים והמכסים כמקדם, ואשר יבנה בית עצים
 כבראשונה. לא יבנה בית גבוה שתי קומות —.

גם הקצין ר' רוד שמערלס מבריסק בא בשנה החיא לתא
 הסופרים של המלך ונתן מודעה אשר בהשרפה הגדולה שהיתה בשנה
 הג'ל, בין שאר בתי היהודים. נשרף גם ביתו הגדול. וכל החפצים
 שנמצא תוכו, מגדול ועד קמץ. וגם כתבים שונים, פריווילעגיע של
 המלך על הקרקעות שלו בבריסק, ועל הכירות המכסים שהיו אצלו
 בפקדון. גם שמר הכירה שעשה אבי המלך עם יצחק בראדאווקי
 שותף שלו, בשנת 1564 1566. ועל החכירות שבמינסק נאווארירדאק
 פארליאשי ומאסט בשנת 1568 1569. ושמרי קבלות מאנשים
 שונים, וגם שמרות מהממשלה הרבה. גם קבלות יחשבונו שהיה
 לאביו עם אחרים וחשבונו שעם שותפו בראדאווקי ועוד שמרות
 רבים על סך גדול מאוד אשר נשכחו ממנו בעת צר ומצוק כזאת.
 את הכל אכלה האש, וביקש מהמלך לצוות לכתוב תנאי מודעה
 הזאת זכרון בספר להיות לזכרון ליום יבא, וכן נעשה, וניתן העתק
 מהמודעה לר' רוד. נחתום במבעת המלך, ונכתב בווארשא (שם 274).

40

למלאות דברינו בספור שמץ דברי קורות לב"י בליטא, בימי
 המלך זיגמונד אנוסט, נביא עוד פקודה אחת מאת המלך ההוא.
 הנוגעת לקהלת לוצק, (אם כי איננה שייכה לענין קהלת בריסק)
 שאנו עוסקין בה). וממנה יביט הקורא ג"כ בהשקפה כללית על
 מצב ב"י והליכותם בדבר המסים בעת ההיא. הפקודה הזאת, הלא
 היא כתובה בלשון פולין, כדברים האלה: אל השר קאדעצקי
 המושל

המושל בלוצק . בראסלאוו , ובוויניץ , או לממלא מקומו מאמאש כו' ,
 כן באו אלינו היהודים מלוצק . שלמה בן לוי ועמו . . . . בשמם
 ובשם שאר היהודים מעיר הזאת , ובבכי ודמעה התאונו לפנינו על
 השר סימען איוואנאוויטש מנאוויגאראד , הנשלח מאת סוכן האוצרות
 שלנו , לתבוע מהיהודים היושבים על אדמתנו , ועל אדמת השרים
 והאצילים שבוואלין , המס שהוטל עליהם ועל היהודים בליטא בכלל ,
 לצורך מלחמת מגן בעדנו . בסך שלשת אלפים שאק גראשין ליטוויש ,
 אשר השר הנ"ל באכזרות ועברה יושבים בכלא , ועושה להם נגישות
 שונות , וזה מקרוב נתן במשמר כמה יהודים בלוצק , את הביהכ"נ
 סגר בחותם צר , ורכישים ג"כ סגר על מסגר , ואין חפץ להוציאם
 ממסגר אסיר עד שישלמו לידו המס שהוטל עליהם . היהודים יגידו
 כי תמורת הסך שהיה עליהם לשלם לאוצר המלך על צרכי המלחמה ,
 שלמו מס גולגולת , שהוטל עליהם בועד גראדנא שני פעמים בשנה ,
 שנים עשר ג"פ מכל נפש כפי הפרוויולעגיע , שהיא ג"כ לצורך
 המלחמה , וע"כ אין עליהם חוב יותר , לסלק הסך שהשר איווא-
 נאוויטש תובע מהם , ואנחנו צריכים לדרוש הדבר מפי שר
 האוצרות , ולדעת כמה עולה המס ששלמו היהודים לגולגולתם ואם
 ישאו הקבלות שיש בידם בד בבד עם הסך המגיע מהם , ומצוים
 אנחנו להוציא לחירות היהודים האסורים בלוצק עד כי יבא דבר שר
 האוצרות אלינו , ולהודיע מזה להשר השלוח בדבר המסים , לכל
 יגוש את היהודים , ולא לענותם עד אשר תבא היריעה מהשר
 נארושעוויטש סוכן האוצר מליטא ואז תדרשו מאתנו , להורות לכם
 המעשה אשר תעשון" . נכתב בלובלין א' להודש מאי 1569 .
 . (שם 381) .

41

עוד שתי קורות נוגעות לבית הכנסת , שקרו בשנה ההיא נב א
 פה , מהם נשפוט על מצב העדה שלנו אז , שהתחיל לרדת מטה
 מפני המחלוקת .
 (א) ה"ר ליפמאן שמערלאוויטש , סוכן המכסים , וקצין עם ,
 הגיש למשפט את ה"ר פייבוש ביינישאוויטש , על אשר התנפל עליו
 בביהכ"נ בחרפות וגדופים וקרא אחריו מלא , נגב ורוצח , והשוטר
 מאמרין עבד השר סוחאדאלסקי נקרא לביהכ"נ לעשות אמנה
 פראמאקאל

(פראמאקאל) ובו נתן תעודה לשמערלאוויטש לאמת דבריו. התעודה
 ההיא הובאה לפני השר, ונכתבה בספר (שם 304).
 ב) לפני השר סוואדאלסקי, באה תלונת נוצרי מווארשא
 פעטר ראנק על ראשי בריסק, ר' ליפמאן שמערלאוויטש, ומענדל
 בן יוסף, שבהיותם בווארשא עשו עמו מאמר שיבא לבריוסק, לבנות
 בתי חומה ובית תפלה שנשרפה, והוא, ראנק, נשען על אמונת
 והבטחת היהודים הנכבדים האלה הביא'אתו לבריוסק פועלים ועוזרים,
 וכל כלי בנין אשר הכין לו לצורך מלאכת הבניה, ובבאו לבריוסק
 עשה לו בית לעשות לבנים, ולשרוף אותם לשרפה, ולהכין שם כל
 צרכי העבודה, ועל כל זה עלו לו הוצאות שבע מאות שאק
 גראשין, וכאשר דרש מהיהודים שיתנו לו הכסף שהוציא, וגם
 להמציא לו עבודה ויעשה בה, דחו אותו בדחיות שונות (כי נבצרה
 מוזימתם מפני המחלוקת) והוחיל עד בוש, ואין מענה, עד כי נלאה
 נשוא ההוצאה הרבה לשבת עוד בבריוסק, והוכרח לשוב לביתו. וע"כ
 מסר דינו להשר, וביקש ממנו לכתוב תלונתו זאת בספר ולעשות
 משפטו (שם 305) התלונה הזאת הלא היא כתובה על ספר
 הזכרונות, במקום המשפט שבעירנו.

ובשנה ההיא בקש שר המשפטים (ואיעוואדא) ממדינת וואלין
 מאת המלך, להפקידו על כל משפטי היהודים, כאשר הפקיד שרי
 המשפטים שבפולין (חלף הזכות שהיה ליהודים, אשר כל משפטיהם
 הובאו רק לפני המלך, או לפני ממלא מקומו סמאראסמא). והמלך
 עשה בקשתו, ומסר לו משפטי היהודים, בלוצק לאדמיר וקרעמעניץ,
 אשר בלעדו לא ירים איש את ידו במשפטי היהודים ולא יהיו איש
 לעשות משפטם. רק הוא לבדו ישפוט אותם כל ימי חייו, ואחריו
 יומסר הכח והממשלה ההיא להשר שיבא אחריו, הפקודה הזאת
 נכתבה בלובלין (שם 308) (יד).

אחרי

(יד) הפקודה הזאת כפי השערתנו, נעשה רק למשפטי היהודים עם הגזרים.
 או לדיני נפשות שהיו נהוגים מראש ומקדם בידי המלך או השר הממלא מקומו,
 ולא לדיני ממונות שבין היהודים בעצמם אשר ה"ד של היהודים שפטו בכל
 גת, כפי הזכות שהיו להם מכל המלכים שבפולין, וכפי שהבאנו למעלה, בימי

אחרי מות זיגמונד אגוסט, הוכתר למלך פולין וליטא, היינריך זואלויע. בן מלך צרפת, גם הוא אשר וקים זכויות יהודי ליטא ונתן להם אגרת תוכה רצוף אהבה וכבוד, וכאשר זמן מלכותו היה רק כמשלש חדשים, נוכיח מזה, כי נתן האגרת להיהודים ביום שמחת לבו, הוא יום שניתן כתר מלכות על ראשו, כי אז באו גם יהודי ליטא בתוך הבאים לברכו, ולקדם פניו במנחה, כנהוג אז, וגם בפעם הזאת היתה עירנו בריסק שלישיה לקהלות הראשיות להתייבב לפני מלכים ורוזני ארץ, ולשאול רחמים בעד עמם, וזאת העתקה האגרת בקוצר מלים.

„כאשר ביום העמרה, נשבענו בשם ה' לקים כל זכות, חופש ודרור שנתנו לעבדינו בפולין וליטא מאת המלכים שלפנינו, ולמלאות כל הכתוב בספרי המשפטים והחוקים שלהם בענינים חומרים ורוחנים ולא לסור מהם, וכאשר באו לפנינו ראשי קהלות ליטא, טראק נאוואריגראד בריסק גראדנא ופינסק ושאר ערים וכפרים השייכים לקהלות ההם כולם בעלי בתים וחצרות, ובקשו מאתנו לאשר ולקים בכתב מפורש, כל הזכויות והקנינים שלהם בכלל ובפרט, כפי הפריוויליגעיעס שנתנו להם מאבותינו, אעיר הזכויות ההם, לשמחת לבם נשמרו ונתקומו בכל ימי המלכים שלפנינו. על כן הננו נותנים אוון קשבת לבקשתם ונוסף על הזכויות שנתנו לכל עבדינו בכלל, קימנו גם הזכויות של היהודים מהקהלות בכלל, ושל יחידים בפרט, שיאכלו מטובם גם בימים הבאים וישמרו לעד לעולם בלי שנוי, ככל הכתוב מפורש בספר הזה... ולא לשנות החוקים והמשפטים, הכתובים בספר החוקים (סטאטוט) הישן, אשר על פיו יתנהגו ויתהלכו תמיד כל הימים ובמשפטיהם ישפטום“ (וואסחאד 81 נומר 7).

44.

גם המלך סטעפאן באטורי שעלה על הכבא, אחרי היינריך וואלויע

המלך זיגמונד אגוסט, כבר הוכנו והונחו צמי דינים של די סארזוס. אשר שפטו את ישכאל בכל עוז ותקף, ברשיון המלך זיגמונד הראשון, ובצמי דינים בהם, נשאלו בעלם תומס עוד זמן רב אח"כ.

וואלויע, בשנת 1576 חוק ואמץ הפריווילעגיע של וואלויע ככתבה וכלשונה, וגם בדבר עלילת הדם נתן להיהודים אגרת לחוק דברי המלך זיגמונד אגוסט, במסמרים כל ימושו, האגרת כתובה בווארשא יום 9 אגוסט 1576 כדברים האלה: „אנחנו סמעפאן באטורי בחסד ד' מלך פולין מודיעים במכתב הלוה לאשר ישנו עמנו היום, ולאשר יבאו אחרינו לכולם בכלל, ולכ"א בפרט איך שהיהודים הגרים בארצנו לימא, בערים ובכפרים ובשאר מקומות, הפילו תחנתם לפנינו, והראו לנו שני מכתבי זכות. אחד מהמלך זיגמונד אגוסט אשר היה לפנינו, חתום בכתב ידו ובטבעתו, והשני העתק מספר הזכרונות של בית משפט המבצר דק"ק בריסק דלימא, המועתק אות באות ממכתב המלך זיגמונד אגוסט. המכתבים ההם, יענו בם צדקתם בהיהודים הנאשמים בעלילות בבזוי לחם קדשנו, ובשחיטות ילדי נוצרים, ויעידו בם, כי נקיים הם מאשמות אלו, יען כי ע"פ חוקי דתם, אינם צריכים כלל לדם, ולא ללחם, ולכן צוה המלך ההוא, לשהרם מכל חטאתם אלו, ואם באיבה ושנאה. יגוללו עליהם. אשמות כאלו, יתנהגו עמם כמשפט המבואר בהכתבים. גם בקשו מאתנו לתת להם מכתב שלנו ובו נאשר ונקיים גם אנחנו הזכות ההוא, ובכן בעלותנו על כסא המלכות. הכרנו וזכרנו את חובתנו, להחזיק בידי כל עבדינו ובתוכם בידי היהודים, את כל זכויותיהם הנתונות להם מאת המלכים שלפנינו, ומקימים אנחנו תוקף הזכויות, ומצוים להעתיק כל דבריהם הכתובים על נייר, על יריעות קלף, אות באות ככל הכתוב בדבריהם, למען יעמדו ימים רבים" (שם).

ואלה דברי ההעתק מספר הזכרונות של בית המשפט דבריסק כתוב מאת האדון סוחאדאלסקי ראש העיר, כדברים האלה. „כן באו אלי למקום הועד שלוו, היהודים לאור בן פסח, ליפמאן בן שמערל, ומושה קוקליקאוויטש ועוד יהודים אחרים, והראו לנו אגרת זכויות מאת המלך כתובה על קלף, שנתנה בפארצווי בדבר הנגישות והעלילות המבוארות שם, ובקשו מאתנו, לכתוב האגרת, בספר העיר, להיות להועיל לעת מצא, וכאשר ראינו עליו, חותם יד המלך זיגמונד אגוסט, וח"י הדוכס המנוח ראדוויל שר הצבא בוילנא, מצאנו דבריהם אמת, ומלאנו את בקשתם וצוינו לכתוב הפריווילעגיע ההוא בספרי העיר, ולתת בידם העתק אות באות".

ההעתק ההוא נכתב ביום 1 מאי 1572 (שם).

גם בימי כאטורי, היתה עירנו בריסק נקודה מרכזית לנביות

המסים והסכומות ממדינת ליטא וואלין (בהכרמל שנת תרכ"ב נמצא מכתב כתוב למנהיגי ק' טראק, שיביאו הסכומות שלהם לק' בריסק, המכתב נכתב בר"ח חשוון של"ט לפ"ק 1580 למספרם.
גם המלך זיגמונד השלישי. חוק דברי האגרת של היינריך וואלויע, ונתן להיהודים אגרת, ככתבה וכלשונה של האגרת הנתונה מאת וואלויע, רק בהפרוויילעגיע האחרונה של זיגמונד כתוב שבאו לפניו היהודים: מבריסק גראדנא טראק כו', וזה האות, כי גדולי בריסק היו אז הראשונים בקרב אחיהם הבאים מו).

45

כמבוא העיר והבית, הואלנו להגיד שמץ דבר, על אודות השר ר' שאול וואל, ממשפחת קאצינעלנבויגין שהיתה מנוחתו כבוד בעירנו וחפץ ה' בידו הצליח לעשות טובות לעמנו, ע"פ מקרה אחד, שעל ידו זכה לגדולה, והיה אהוב ונכבד בעיני המלך זיגמונד השלישי ובעיני כל השרים שבימיו, והוא הזמן שאנחנו בו. אך פה לרגל המלאכה אשר לפנינו, מצאנו לנכון לספר קורותיו ורוב גדלו אשר גדלו המלך בביאור יותר ובפרטות, ואם כי אין בידינו שום כתב עתיק, או פנקס ישן לחוק דברינו, שהוצאנו מספרים וסופרים, אך כאשר נשאלו פה עמנו היום, רבים וכן שלמים מגזע משפחתו הנשאה, והזכרונות והתקנות שהשאיר אחריו עודם חיים וקיימים, לזכר עולם, וגם שגורה בפי כל בני עירנו, ההגדה המקובלת, ומסורה לנו מאבותינו, שהשר ר"ש וואל, היה מושל על כל ארץ פולין וליטא זמן קצר. עד כי המפורסמות אין צריכות ראיה, וכבר אזנו וחקרו סופרים רבים חוקרי קדמוניות בענין, וכל אחד חוה דעתו

(טו) הזכרונות והפקודות שהצאנו עד כה, שאנו ממקורות נאמנים, ועל הרוב מהארחיו של הח' בערשאלנקי, משנת 81. 82. אך לדאבון לבנו, ולב כל חוקרי קורות היהודים לא השלים הח' הנ"ל כל המלאכה, וכלל בספרו רק הפקודות והקורות עד אחדות לובלין בשנת 1569, ולכן מוכרחים אנו לשום קץ למלים, גם בדבר פקודות המלכות הנוגעות לעירנו אשר אין לנו לא פנקס, ולא כתבים עתיקים, לרווח אמאנו, וכאשר בלי ספק החכם הנ"ל ימלא את דברו, להביא על ספר חוקס, גם הפקודות שמימי האחדות הנ"ל עד הזמן האחרון, אז לא נמנע גם אנו להעתיקם ולהביאם לקרבן מלאים לחכמתנו זה, ברנות כ' את דרכנו.

דעתו להימין ולהשמאל, (כמבואר בארוכה בס' גדולת שאול לה"ר צבי עדלמאן מלונדן) לא נמנע גם אנחנו לתת יד ולכתוב בספר הפנקס שלנו, קורותיו מעשיו וצדקתו, באר היטב (טז).

46.

השר ר' שאול וואל, היה יליד אימליא, מהעיר הגדולה פאדובה, אביו הגאון ר' שמואל יודא מינץ, חתן הגאון ר' מאיר בר' יצחק פאדוא, היה אב"ד בעיר ההיא. ה"ר שאול, עוד בימי נעוריו היה אמון על ברכי חכמות ומדעים בעיר הזאת, אך כאשר גדל והיה לאיש, וחשקה נפשו בתורה, עזב את ארץ אימליא וילך למסעיו למדינת פולין, ובא לעירנו, מקום תורה ויראת ה' להתחמם באורן של החכמים ראשי הישיבות הגדולות בעירנו. (בעת ההיא היו פה ר"י, ר' מרדכי ריים ור' שמעון, ראה למעלה ברשימת הרבנים) ויהי היום והדוכס ראדיוויל אחד מהשרים הגדולים שבפולין, נסע וילך לארצות שונות ובא לפאדובה, שם תם הכסף מאמתחתו, ולא היה לו מכיר לפנות אליו, וכאשר הרב ר' שמואל יודא מינץ, הית עתיר נכסין ואיש חסד, קרוב לכל קוראיו, פנה הדוכס אליו בשאלתו לתת לו משאת כסף די מחסורו, אשר יחסר לו, עד באן לביתו וישיבנו לו, הרב מלא את כל חפצו, והשר השיב לו תודה ויחשבה לו צדקה, ובמעמד ההוא ספר לו הרב שיש לו בן צעיר לימים מתגורר בארץ פולין. אך לא ידע מקומו איה, והכמיח לו השר, שבשובו אל ארצו, יבקשהו בכל הערים עד אשר ימצאנו, ושם ידבר עמו, וגם יהיה לו מושך חסד בגלל הטובה שגמל לו הרב. השר שמר מוצא שפתיו, וכבאו לעירנו הכירו בבית הישיבה, ע"פ התמונה שנתן לו אביו. ואז לקח אותו אחר כבוד לביתו, וכאשר דבר הדוכס עם השר ר' שאול וימצאהו מלא דבר בחכמות ומדעים, ובלשונות שונות, נשא ר' שאול חן וחסד בעיניו, ודבקה נפשו בו לאהבה, עד כי בחר בו, להיות איש סודו ועצתו, בכל דרכיו ובכל מעשיו. וגם ארח לחברה עמו, בנסיעתו לעיר המלוכה להמתיק סוד בעניני

(טז) כפי שהוגד לנו מפי זלנאוי הסר נ"י, היה צניח אציהס הזקן ס"ר חיים זכהאון בעל מנחה אהרן פנקס מיוחד לנזע הסר וקורוחס אך גם הפנקס. כזו היה לשרפת אש בעיר הישנה.

בעניני המדינה. ושם מצא חן ושכל טוב בעיני השרים היושבים ראשונה במלכות. ולו שמעו ויחלו כמטר, לרבריו המחוכמים ועצתו הישרה כאשר ישאל איש בדבר אלהים. וכאשר מת המלך באמורי. ושרי פולין הפרתמים התאספו יחד בווארשא לבחור מלך חדש, קם שאון רב ומהומה ביניהם. ויחצו לשני מחנות, אלה מזה בחרו בדוכס מאקסימיליאן בן הקיסר מאשכנז, ואלה מזה בחרו את זיגמונד חתן המלך זיגמונד הראשון מלך לשוועדן בעת ההיא. ויהי ריב ומדון ישא, ולא יכלו להשלים חוק לגמור הבחירה ביום אחד. אז קם הדוכס ראדויוויל מתוך העדה ונתן בקולו קול עזו. הסו אחי! חדלו מריב ומצה, שאור ימלוך עלינו, השרים התרישו ולא ענו, עוד, כי למען שבת מריב, או למען מילוי חוק המדינה, בע"כ ענו אמן. ונשאר ה"ר שאול מכונה בשם מלך, עד אור הבוקר למחרתו, כי אז נכנס ה"ר שאול בעצמו בעובי הקורה. ובכל מאמצי כחו השתדל להשקיט הריב והמחלוקת ולהכריע הכף, לצד השר ואמויסקי לשום העמרה על ראש זיגמונד בחירו רצתה נפשו בו. ונשאר זיגמונד מלך על כל פולין וליטא בהסכם כל השרים, אשר קרבו עצם אל עצמו, והיו לאחדים. וזיגמונד הוא. הנקרא בשם זיגמונד השלישי, הצליח וישב על כסאו ששה וארבעים שנה, עד שנת שצ"ב 1632 למספרם.

47

המלך זכר את הר"ש וואל, ואת כל אשר עשה לטובתו ולטובת הממלכה כולה, ותקשר נפשו בו לאהבה, באהבת עולם. ולא את אהבתו נתן לו מתנה שרשרת זהב גדולה, משובצת באבני יקר, אשר לא היתה כמותה לרבי המדינה, לבד בני משפחת המלך, ועם כל תוקפו ופרשת גדולתו בבית המלך לא שאל מאת המלך טובה וחסד לו ולביתו אחריו, אך היה מגדל עזו לעמו ולבני עירו, לשמרם מכל רע ולתת להם משפמים ישרים וחוקים טובים יחיו בהם בשלום והשקט בקרב עם פולין וליטא. גם בנה פה בעירנו ברחוב היהודים שני בתי כנסיות, אחת לתפלה, ואחת לישיבת לומדי תורה ועל יד בית הכנסת הגדול בנה עזרת נשים. גם בנה בית טבילה, ובית מרחץ, ותשע חניות, ובעזר רכני זמנו עשה תקנה, להיות בית המרחץ והטבילה, אחד מיוחד בעירו, ושיהיה שייך לו ולמשפחתו עד

עד עולם. ושיהיה ממנו פרוי נמצא, לעזר לעניי משפחתו, ביום חתונתם, ליכר חמשים והובים ולנקבה מאה והובים. ויהי לפלא, כי עם כל צדקתו וחסדו הטוב שהיטיב לכל אדם, בכל זאת רבן שונאיו בקהלתו אשר חשבו מחשבות להרע לו. ובסתר רקמו עליו שטנה לפני המלך. וכפי המסופר. כאשר מתה המלכה, הסיתו את המלך והשרים שיקח המלך את בתו לאשה לבעבור הרעימו. (זה חלק אדם ישר ועושה טוב לעמו בשאט נפש ישטמוהו ומררוהו ישבע קלון מכבוד. וכל צדקותיו לא תזכרנה).

אך ה"ר שאול ברב צדקתו הפר את מחשבתם, כי מהר ויחיש להשיאה לאיש אחר. מורע הרבנים ותופשי התורה —

לפני מותו צוה לבניו, ללכת בדרכיו להטיב לבריות, ולשמור תורת ד'. גם צוה למכור השרשרת זהב שנתן לו המלך ולחלק הכסף לעניים. (תולדות היהודים בפולין מאת קרויוהאר) ועד היום נמצאים בעירנו, בתי טבילה ומרחצאות, השייכים למשפחת בתי אבות, הם, צאצאי השר ז"ל, יהי שמו לעולם. ויתר קורות השר ומעשיו, הלא הם כתובים על ספר גדולת שאול להחכם ר' צבי עדלמאן מלונדן. שחיבר בשנת תרי"ד, לבקשת השר ר' דוד דענים מלונדן, נצר מגזע השר הצדיק ז"ל. ובס' תולדות אנשי שם להרב היג מו"ה דוד מעבלי אפרתי ז"ל מוויטעבסק.

מכל האמור עד הנה. הראינו לרעת. א', כי לב מלכי פולין היה טוב ליהודי עירנו, כי בחרו מהם אנשים נאמנים ומובים לפקוד על ידם עסקים גדולים ועצומים. בעניני המלוכה. ומלאו את ידיהם בגביות מסים ומכסים, ופעמים נתנו להם משרות נכבדות, וגם המו חסדם אליהם, בדברי ריבותם ומשפטיהם. ב', כי חלקן כבוד והדר לאמונתנו ודתנו ונתנו עזו ותעצומות להרבנים לשפוט את ישראל בעניני דת התורה, ובדיני ממונות בין איש לרעהו, ואשרו וקיימו הפס"ד של הרבנים. אך פעמים רבות הפריזו על המדה להקים עליהם רבנים, כלי בחירת העדה, ותהי זאת למוקש ולאבן נגף בישראל. ג, כי היהודים תושבי עירנו ישבו כאחים יחד עם שכניהם הנוצרים, ולא נשמע פרץ וצוחה ברחובות עירנו כמו בשאר ערי לימא הוראדנא. ביעלסק נארווי ראשי. ששם שומני היהודים

היהודים, רפום באף ובחימה, והסיתו במ את ההמון לחילות
 חימה, ולנקום נקם. ולא כן בעירנו. כי זולת המשפט שהיה בין
 הנוצרים והיהודים שבעירנו בדבר הכנסות העיר שהניח להם המלך
 אחר השרפה. לא נתעורר ביניהם ריב ומרון מעולם (י). ד', כי
 קהלת בריסק נשאה בעול המסים להממשלה יתר על אחיותיה
 קהלות ליטא, ועדת בריסק קדמה תמיד בהכנסת המסים לאוצר
 המלך, ולא אחרו מן המועד. ה', כי עיר בריסק היתה נקודה
 מרכזית למסחרים שונים, וגם לקבץ גביות המסים משאר קהלות.
 ז', כי מנהיגי בריסק נבחרו תמיד לעמוד בפרץ בעניני הכלל.
 ולפני מלכים התיצבו, להתחנן לפניו לתת ליהודים רוח והצלה.
 ובלו ליתן למוט רגליהם. ז', כי כבוד רבני בריסק ומנהיגיה,
 הוחד בקהל ישרים ועדת הוערים של ד' ארצות פולין עד שנת
 שפ"ג, שנפרדו מפולין וערכו הנהגה מיוחדת. ח', כי שוא ידברו
 שונאינו ומנדינו, אשר היהודים להם עם בלא בינות אוכלי לחם
 עצלים, ובעבודת הארמה תגעל נפשם בלתי אל המסחר הקלוקל
 עיניהם, הבל יפצה פיהם, היהודי עובר אדמתו, ועפרה יחונן.
 וגם הגדולים מעמנו פעמים רבות התחננו מאת מלכי פולין להפילם
 בחבל נחלת אדמה, לעבדה ולשמרה. ואך מלכי פולין בעצמם
 דחום בשתי ידים מהסתפח בנחלת שדה זכרם, ובחבלי שוא משכום
 לשעות במסחרים והלוואות, ולא למענם עשו. רק להרחיב מומות
 כנפי המסחר וחרושת מעשה במדינת פולין, אשר שריה בבוקר
 יאכלו ברפיון ידים, וריח יגיע ומסחר היה להם לזרא. על כן ככלי
 אין חפץ בו, נתנו המסחר וההלוואות ליהודים לענות במ. ובכל
 זאת כמה פעמים נדבה רוח המלכים אותם לתת ליהודי בריסק
 חלקות אדמה לאכול מפרים. והמה קבלו אותן בספ"י ותחשב להם
 לצדקה. ט', בדבר העלולה העקובה מדם אשר בימי הבינים
 שפכה דם נקיים לרוב. וגם בימינו אלה ימי דעה והשכלה עדיין
 השמן מרקד בינינו. חקרו מלכי פולין באהבת אמת, ודרשו היטב
 בספרי היהודים, וגם התחקו תמיד על שרשי העלילה במועצות
 ודעת, והוציאו כאור משפטם, כי שקר בימין המלשינים אשר בודון
 לב יתמכרו לעשות הרע ליהודים המנוקים מכל עון אשר חמא;

בשפיכת

(י) הנזירות כרעות שבנות ח"ח וס"ט, לא מלת חושי עירי היסה נכסה
 ולא ידיהס היו צמעל כ"א מלת זריס קסאזאקין הפרסיס. כהססה נונדיס ומורדיס.

בשפיכת דם נוצרים או כאכילת פת בג הקדוש . כי כל מאכל אשר יומהל במסך דם חיה או עוף תועבה הוא להם , אף כי בדם האדם הוא הנפש . ולכן היו המלכים תמיד מחסה ועוון על היהודים ובאזהרות נמרצות הזהירו , לכל יויד איש את לבו , לגלול עליהם אשמה זו , אשר אין לה שחר . ולהעניש קשה את הודים והמלשינים כאשר ימלאם לבם , לשום אשם נפש איש יהודי בלי ראייה ברורה ועדים נאמנים . י' , כי כגנה זרועיה תצמיח נמעי נעמנים ופרחי חמה , יתענגו בם כל רואיהם . כן הולירה והצמיחה עירנו , נמעי שורק כולו זרע אמת , הוא זרע השר וצאצאיו אשר צמחו בכרם התורה והתושיה . ועל יובל יראת ד' שלחו שרשיהם , וימלאו ארץ , כל רואיהם הכירום כי הם זרע ברך ד' והארץ האירה מכבודם וי"ע .

תקנות המדינה הנוגעות לבריסק .

מודעת זאת , כי מאז התישבו בני ישראל על אחוזתם במדינת פולין וליטא שחוברו לה יחדיו בשנת קמ"ז , ונסדו קהלות יעקב בעריהם למושבותם . היו הנהגות הקהלות בדברים הנוגעים לישראל תחת רבנים כוללים , שהוקמו על בכל גליל ופלך , ע"פ בחירת היהודים בעצמם , או מטעם הממשלה . ומלכי פולין נתנו בידי הרבנים עוז ותעצומות , לרעות ביעקב עם , ע"פ התורה והמשפט לשפוט בין איש ובין אחיו , ולפקח על עניני הכלל בדברים שבינם ובין המלוכה ובעניני המסים וחובותם להממשלה . ובמשך הימים ע"פ רשיון המלוכה בחרו להם ד' קהלות גדולות , ראשי ד' ארצות , והם פולין גדול , פולין קטן , רוסיא וליטא . יח) וקהלות הראשיות היו פוזנא או קראקא לבוב לובלין , ובריסק דליטא , הרבנים מה' קהלות התוערו יחד בכל שתיים ושלוש שנים , לפקח על הנהגת המדינות . ולתקן כל דבר הצריך תקון , ולעשות סכומים והערכות , בדבר המסים אשר הוטלו מהממשלה , ביחוד על היהודים . והתאספו בכל הירידים הגדולים זמן קהלה לכל , לתקן תקנות ולשפוט

את

יח) כן הוא דעת הכ"י יאספ. ואולם לדעת ה' הרבני מונא בנולסחאד 84 נומר 1 , מדינת ליטא לא נכנסה מעולם באגודת הארצות , והיו מחזיקים רק ב' ארצות ואח"כ נספחה אליהם מדינת וולין , וראה דברינו למעלה (כפ' 20) , דעהנו בזה .

את ישראל בין איש ובין רעהו. וגם אונו וחקרו בעניני הכלל, ובמילי דשמיא, ונמשך הדבר ימים רבים, עד אשר באחרית הימים נפרדו גדולי ליטא ממדינת פולין ולקץ ימים התחברו, ושמו להם לברם ג' קהלות ראשיות, והם בריסק הוראדנא ופינסק (יט) אשר רבני הקהלות האלו, ינהגו כל עניני הקהלות בכלל ובפרט, כמנהג הארצות שבפולין, וכל ערי ליטא נחלקו לשלש מפלגות, אשר כל מפלגה היתה כפופה תחת אחת מקהלות אלו, ויכתבו על לוח שמות כל הערים למחלוקותן, השייכים לבריסק לבד, להוראדנא לבד ולפינסק לבד, וכפי הקבלה שאצלנו היו ר"פ ערים כפופות תחת קהלת בריסק ומנהיגיה, ובכל שתי שנים התועדו מנהיגי שלש הקהלות באחת מהערים הקטנות השייכות להן חליפות, אך ברבות הימים נתמעטו הועדים, ונמשך מועד לועד זמן ארוך מעשר עד עשרים שנה, עד שנת תקכ"א כי אז נפסקו הועדים לגמרי.

בשנת ת"ל באו מנהיגי ווילנא לרון לפני הועד בטענה כי גם קהלתם ראויה להתכבד ולהחשב בין קהלות הראשיות וזכו בדין, ונתקבלה קהלת ווילנא, לקהלות הראשיות שבליטא (כ) והיו הועדים מאוספים מן ד' קהלות ראשיות עם רבניהן ומנהיגיהן והתנהגו על הסדר כבראשונה. אחר זה, באו גם מנהיגי סלוצק לפני הועד בשנת תנ"א, והציעו מענותיהם כי גם להם המשפט, להחשב בין קהלות הגדולות והראשיות לאשר הקהלה שלהם רחבה ונסבה למעלה, במספר תושביה היהודים ובגדולת הרכבים והחכמים אשר בקרבה, וזכו גם הם בדין, ומני אז נחשבו בליטא חמש קהלות, חמש ערים נשבעות לד' צבאות ומהן יצאה תורה לכל הארץ. והועדים ישבו לפעמים גם באחת מהקהלות השייכות לסלוצק, כמו מיר ונעשוויז, והועד האחרון היה בסלוצק עצמה. סדר חתימות הרבנים במשפטי הועדים היה, לפי מעלות הקהלות והרבנים, וראשון לכל דבר היה האב"ד דק"ק בריסק, אחריו הגאון האב"ד דק"ק הוראדנא ואחריו הגאון.

(יט) מיסד הועדים בליטא כפי הנראה מהסקנות שביא היה הגאון ר' מאיר וואל בן השר שהיה אז אב"ד צבריסק כמבואר בפנקס תקנה ס"ז, וראשית יסודתם היה בשנת שפ"ב, בימי המלך זיגמונד השלישי שהשר היה אהוב וכבד צבינו וזאת היחה לו להשיג רשיון מאת המלך ליסד המנהג בליטא כמו בפולין. (כ) מזה מבואר בעליל שערך ווילנא נעירה לימים הרבה מצריסק ולאחיותיה (כ"א) וואסמחאד שנת 811 נומר 7 מאמר ה"ח בערשאלקין).

הנאון אב"ד דק"ק פינסק, ואחריהם באו באחרית הימים האב"ד דק"ק ווילנא, והאב"ד דק"ק סלוצק באחרונה, וכן הראשים והמנהיגים מקהלות הראשיות חתמו עצמם ג"כ בסדר זה (כא).

והננו נותנים לפניכם היום, רשימת התקנות שהותקנו בוועדי המדינה, בזמנים שונים, תקנות הנוגעות לעירנו, וגם שמיך דבר מהחשובות של המדינה הדרושות לנו לרגל המלאכה אשר לפנינו ואלו הן.

(א) בוועד שנת יפ"ג הותקן: הנהגת המוכס במכס חדש בכל המדינה כולה יצאו בעקבי המכס דק"ק בריסק וע"פ הנהגת ק"ק בריסק יתנהגו גם הם, והנהגת המכס ישן, אל ישנו את תפקידם ממעמד ומצב אשר כבר להם בכל כרך וכרך, ואף מכס חדש אשר יעלה להבא, הן בק"ק בריסק והן בכל המדינה כולה, ולא ליקח דמי מכס יותר ממה שקיבל המוכס דק"ק בריסק יצ"ו לשעבר. (פנקס ליטא תקנה ס"ד) וראה בפקודות המלכות ולמעלה בהערה למבא העיר והבית.

(ב) שם. יחיד או רבים אשר יקבלו כתב משני ראשי הקהלות האחרות לפי פנקס המדינה כנ"ל, מקום שיש שני ר"מ לא יבאו על החתום כ"א אותם שנתמנו לראשי מדינה וא' מראשי הקהל, ובק"ק בריסק יצ"ו שאין שם ר"מ בפ"ע יבאו שנים מראשי הקהלה על החתום.

(ג) שם. בחיי האלוף מו"ה מאיר יצ"ו, בהיות שהוא זקן בא בימים, ולא יוכל עוד לצאת ולבא מן העיר וחוצה, עלה ונגמר בכל עת וזמן, כל ימי חייו של האלוף מוהר"מ הנ"ל שיתוערו ראשי עם מדינתנו ליטא יחד, יבא הוועד פק"ק בריסק, ובהיות שהאלוף מוהר"מ הנ"ל, ממנו יתר ואבן פנה, ועיני כל המדינה אליו צופות, יזהירו
כל

(חא) הפנקסים מועדי ליטא, נמלאו לפניס בעצם הומס, בכל אחת מקהלות הראשיות, מהם צנוף הכסף, ומהם בהעמקה, רק הפנקס הראשי שהיה כחוס בעירנו, כבר אבד וחינו, או אש אכלתהו או ידי זרים שלטו בו וחבל על דאבדון, ועם כל עמלנו והשדלותנו, בצירוף השדלות הגאב"ד דקסלהנו לא עלתה בידינו לעשות העסק מהפנקס הנמלא בהוראדנא, ככתב ישן וזשן מאד, עד אשר הפליא חסדו עמנו הרב הח' מו"ה א"ל ראבינאוויץ ממינסק, שהשאל לנו פנקס המועחק אלוו מופנקס הוראדנא וסלוצק, (ואחרי שהקלנו והגהנו הפנקס הלז עם פנקס הוראדנא, מלאנו ראינו שהעמק נכון ונאמן בלי שום שינוי) ולכן העמקנו ממנו ג"כ, וממנו הולאנו תקעת הנוגעות לעירנו, ודרושות לחפן מלאכתנו, זכרה י"ו אלוה למזכר.

כל הקהלות שלא למנות ראשי מדינות הפסולים מחמת קורבה
להאלוף מוהר"מ הנ"ל, (שם ס"ז).

(ד) שם. אודות קבצנים העולים משוט בארץ, ומתהלך בה
לארכה ולרחבה, מארץ רחוקה הם באים ומתפשטים בארץ לימא
ורוסיא ודרכיהם דרך לא סלולה, ממים עקלקלותם בדרכי חושך,
ואין נוגה להם במעשיהם החשוכים, ומכבידים על המדינה לאכול
מטובה ביתר שאת ועוז, עוד זה מדבר וזה בא, והנם למשא, עד
אשר לא יוכל מלט משא, וביותר אנשים בלתי הגונים, מתלכשים
במלית שאינו שלהם ובחלוקא דרבנן לדרוש ברבים, ולהורות
ולהבריל ובקרבו ישום ארבו, מלא מרמה ותוך, שבע תועבות בלבן,
נהום כרוסיה לא שוי, כמעשים רבים שהיו. שנתפשו בבתי הזונות
ובבתי משתאות, ויתר הלולים רבים שאין הדת סובל, ואין להעלות
על הספר. על זאת עלה ונגמר בחרם ושמתא ובקנס גדול ממון
הערוך די מסת ירו, שלא יותן כלום לשום קבצן בעולם, וזלת הפור
(עגלה) לשלחו משם ולהלך ואין להחזיקו בביתו יותר ממעת לעת.
גם שלא ליתן לשום אדם לדרוש ברבים, ואם יזיד מצחו לדרוש
שלא ברשות, וירידוהו בחרפה ובזו, אם לא שיש בידו ספר אגרת
מראש ב"ד, דהיינו יושבי סביבות ק"ק בריסק יתנו עיניהם אל אגרת
ק' בריסק, יושבי סביבות ק' הוראדנא, לאגרת ק' הוראדנא, ויושבי
סביבות ק' פינסק, לאגרת ק' פינסק, ואם אין לאל ידיהם לפטור
אותו, ולשלחו ע"י כפית יד ישראל יגרשו אותו ע"י גוי, ואין חטא
ואשמה בדבר, כי כבר הליצו בערנו חכמינו ז"ל במתק לשונם,
באמרם באו ונחזיק טובה לרמאים. וזלת איש אשר לו גואלים
וקרובים שם בארץ לימא ורוסיא, ידקדקו אחריו כל ראש ב"ד וראש
ב"ד, אם הם באמת קרובים שראוי לשקוד על דלתותיהם שיש להם
כח וחיל לעמוד לעתות בצרה בעזר הגון וראוי שלא לצאת שכרו
בהפסדו, אוי יתנו לו רשות לעבור ולהקדים פני קרובים, ואם לאו
יסגרו הדלת בעדו, לבלתי תת לו מדרך כף רגל בכל מדינות לימא
ורוסיא. וכל ראשי ב"ד מחויבים לשלוח תיקון זה להסביבות שלהם,
למען ידעו להזהר, ואיש אשר ירמה בנפשו לנהג בו מדת רחמניות,
לעבור על דברי תיקון זה, נחשב לו לעון להענישו בעונש חרם
ושמחא ועונש ממון וזלת שאר עונשין ורדיפות (שם פ"ח: כב).

ואלה

ואלה הם הגבולים מהסביבות. סביבות ק"ק בריסק, מזערמיש, וואיהין יאנאווי, ראש לומאז, ביאלי ביעשצאץ, וולאדאווי, קארני, סלאווימיש וויסקי אמסביאווי, קאברין, האראדעץ, פרוזנא, מאלמש סעלץ צערנאוויץ, קאמעניץ, שערשוב ראזינאוי, סלאנים דווארעץ, נאווארידאק נעשוויז, סלוצק, מינסק, מאהלוב, ויושבי רוס (נג). סביבות הוראדנא, אמדור, מיסמעצקי, קונויצא, נאווידוואר, אסטריין ראדין לידא, סביבות פינסק, קלעצק לעכאווימיש, חאמסק, ברעיהין דובראווימיש וויסאצק, טוראו ויושבי נוז. (שם פ"ט).

(ה) שם בוועד ההוא ירדו לחשבון כלל המדינה שקבלו ושהוציאו מן י' תמוז שפ"א עד היום, וחתמו עליו הרבנים והר"מ כד). ע"פ חשבון ההוא עלו קבלות ק' בריסק, שתי גולגליות, שני סכומים ופאוואראטנע משנת שפ"ב. שני סכומים ופאוואראטנע משנת שפ"ג, ועוד חובות שעל ק' בריסק לתוך המדינה, שנתנו להוצאת פסק המלך בעסק מו"מ של צעניק, וגם לק' מינסק, ולק' ווילנא, מחמת בלבולים ומחמת

מעמים בכל עיר, וידי המנהיגים שכל עיר רב להם לכלכל מחסורם, ולהשביעם ברעב, לא כן עתה, אשר העניות הולכת ורבה, העניים והאביונים מבקשים להם ואין לאל ידם, מה לעשות באיש מסכן וחסם, אם הרעב יזיקהו, ורוחו ישאהו ללכה לנוד צערים, להביא אוכל לנפש ונפש ביתו העמוסים ברעב, נודד הוא ללחם איה, לשבור רעבונו, ולא למלאות כרשו מעממים ודשן, ועל עת כזו המלינו חז"ל בלשונם הזה. כל הפושט יד נוהגין לו, וכפי שראינו בהקנה המדינה, שבוק העמים, אחרי גזרות ח"ה ות"ס שחו הועדים בעצמם על לב, לראות בעני עמם, מורה מאד, וישנו את החקנה לטוב:

(ג) השם רוס, או מדינת רוסיא, מחזק כמה פעמים בפנקס, וכפי המבואר ממשמעותם הוא כולל מדינה וואלין, אשר מפני סמיכותה לגאליצו הנקראת רוסיא האדומה נקראה ג"כ בשם רוסיא, (ראו הערות הג' רמ"ש לקריה נאמנה, ומאמר רוס רוסיא מה' הרכזי בהכרמל החדשי שנה ג' :

(ד) פה יראה הקורא, שהראשים והמנהיגים בימי קדם עם היוחס אלופים לראש, ראשי אלפי ישראל, לא מנעו מלכתוב בספר הגלוי כל חשבונות ההוצאות וההכנסות, למען יעמדו ימים רבים, ולהודיע בשבטי ישראל חשבון ודעת מכל אשר נעשה, ולא חשבו זאת לשמן דבר רע, או לאי כבוד. ואולם במגינת לב סגנו רואים עתה כמה קהלות וגם בעירנו שהמנהיגים ימשכו ידיהם מלחה דין וחשבון פעולתם לפני דעת הקהל. והיה במחשך מעשיהם. כי יחשבו זאת לקיקלון על כבודם. או יחליקו בלשונם לאמר. כי הוא מנהג חדש. אשר ריה זרות בו, יראו נא וזרחו לב אלה מנהג הועדים בימים הראשונים. אולי יקחו מוסר.

דמחמת נקמה, ואחר חשבון כל ההוצאות, נשארה המדינה חייבת לק' בריסק ב' אלפים מאה וארבעים שאקלין, ועלה ונגמר לגבות בהמדינה תיכף ומיד שלשה סכומים לפרעון החוב, ואם לא יספיק, לעשות עוד גביות (שם סי' צ"ה).

(ו) ועד שפ"ו הותקן להשיא בכל שנה שלשים בתולות עניות, היינו בריסק שנים עשרה בתולות, הוראדנא עשר בתולות ופינסק שמונה בתולות. וליתן לכל אחת שלשים זהובים (שם צ"ג).

(ז) שם. זה יתנו כל העובר על הפקודים לגלגולת, בריסק ק"מ שאק, מחמת שרפה הניחו להם מחצה, ע' שאק, סביבת הוראדנא פ' שאק, ווילנא ע' שאק. סלוצק עם בני ר' משה י"ב שאק וכו' (שם צ"ז) —

(ח) שם. האלוף מו"ה יואל סג"ל מבריסק נבחר לסכב עירות זכפרים כל מקום אשר שבט ק' בריסק מגיע לגבות סכום מכל נפש מישראל. ונשא באלה נפשו, ע"י קבלת אמונתו שלא ישא פני איש, ויעשה הכל באמת (צ"ט).

(ט) שכר ה' מו"ה יואל הנ"ל לפניו יהלך שני מאות זהובים מתוך המדינה והקהלות אשר יעבור שם יסיעו אותו ממקום למקום היינו שישלמו לו שכר, העגלה בכל מקום מלבד ק' ווילנא יצ"ו (שם ק').

(י) בועד שפ"ח קבעו דין בורח בכלל ובפרט ככל המבואר בפנקס התקנות דק"ק בריסק יצ"ו (שם קמ"ח). (כו)

(יא) שם. עלה ונגמר אשר מקום הועד יהיה תמיד בק"ק פרוזנא (גליל בריסק) בסוף כל שתי שנים מהועד שלפניו, ובתוך הזמן כשיסכימו שתי קהלות ראשיות מחויבת קהלה השלישית לבא אחריהן. ובאם שהגאון מו"ה מ"ש כז) אב"ד דק"ק בריסק יתן דעתו שהשעה

(כה) השבועה המדינה עם בריסק, הסגנו והוכפלו בכל הועדים. עד תקי"ח. ולמחר נחשוב להניא כולם, והכחנו רק חשבון זה בשביל דבר שנחמדש בו והוא תקון סגבזים תיכף לפרעון החוב. וגם לראות ההפרש בין בריסק. לשאר הקהלות.

(כו) חבל על דאגדין כי גם פנקס זה אבד זכרו ולא נודע אם עודנו בחיים או גשרף.

(כז) ר"ה מ"ט, הוא מאיר שואלם שכן נקרא ה"ג ר' מאיר, וואל מצבאר בג"ז בשם יש מנהילין ולא כמו שהשג הרא"ל ראבינאוויץ שהר"ם אה"ר' משה ספינס ?

שהשעה צריכה לכך, אוי מחויבות הקהלות עם האב"ד שלהם לבא אל הועד כדת, ודבריהם במלים נגד דברי הגאון רמ"ש, ואין להם אלא ליסע, ולא לעמוד חוץ (שם קצ"ב) . (נח)

יב) שם. נבחרו שלשה אנשים גבורי חיל לשמור משמרת ועד הממלכה ושריה (סיימיקס) ולהשתדל לטובת המדינה כולה. הלא הם: ר' ישעיה מק"ק ווילנא, ה"ר בירוך מק"ק בריסק, והקצין כמר מרדכי מלאמאז, המה יעמדו על הפקודים, להיות עיניהם פקוחות בכל דבר השתדלות, ה"ר בירוך וה"ר מרדכי יסעו ראשונה, ויעמדו שם במקום הועד ביום ראשון של הועד. ור' ישעיה יקדים לצאת ולבא אחריהם זריו ומהיר ע"צ היותר טוב והאפשר (סי' ר"ו) .

יג) שם. החליטו והחזיקו ביד הקצין ר' משה ליורם מברויסק ובניו ר' ישעיה ור' אלעזר עם השותפים שלהם, חוקת מכס חדש וישן של כל המדינה על שלש שנים עד שנת שצ"ב, לעומת זה נדב הקצין הנ"ל ליתן לשלש הקהלות, בכל שנה ושנה שני אלפים ומאה זהובים, היינו לק"ק בריסק אלף ושני מאות זהובים, לק"ק הוראדנא חמש מאות זהובים ולק"ק פינסק ארבע מאות זהובים (שם סי' רי"ז), ובועד שצ"א הוסיפו עוד תקנות בענין זה — .

יד) שם. ווילנא עם שאר קהלות הבלתי נכנסין בסכום בריסק יש להם דין גליל מיוחד: מן ראשי הקהלות וסביבותיהן לענין הוצאות השתדלות, ונקמת רציחה וכיוצא בו, וכן מינסק והגליל, וארץ רוסיא ואגפיה כו' (שם רמ"ח) .

טו) שם. נעשה הלוואות ממון על רוחים, לפרעון פאווראמני והוצאות הועד ד' אלפים זהובים קרן, וע"ז נתנו מנהיגי בריסק, ר' יוסף ב"ר דוד ור' דוד בר' שמואל שמי"ח בחי' (שם רנ"ה) .

טז) ועד שצ"ב עלה ונגמר. אשר ח' ימים בחודש אדר שצ"ג, יתועדו ויתאספו יחד אלופי ראשי הקהלות בק"ק בריסק לעיין ולפקח בדבר הסכומות להוסיף או לגרוע על איזה קהלה או ישוב, מסכום הקדום כפי הראוי (שם רס"ז) .

יז) ועד שצ"ד ליתן להאלוף מו"ה יוסף ב"ר אליעזר סג"ל מברויסק גבר תמים ופועל צדק, שמונים ליבן מאלר, על הוצאות נסיעה

כה) החילם התקנה. לודות מקום כועד בצרונא, לפי הנראה, לא: גהקומה. ונשאלה התקנה הראשונה מסי' ס"ז עד שנת שצ"ז. כל ימי חיו שצ"ב בגאון ר' מאיר וואל — .

נסיעה לאה"ק ולשלוח לו כל ימי חייו ארבעים ליבן מאלר בכל שנה (שם רפ"ו) .

יח) שם . בענין מכס ומו"מ של אורחים בעיר ווילנא , יהיו יושבי קהלות הוראדנא ופינסק , שוים ליושבי סביבות וישובים דשאר מדינות ליטא , ויושבי ק' בריסק יעמוד ויקום , לפי תקון המדינה כנהוג מקרמת דנא . אך באם יהיה לאיזה אורח מענה בענין הקנס על העברת המכס , הרשות בידו להתרות במנהיגי ווילנא שיעמדו עמו לדין בק"ק בריסק , וההתראות יהיו במקום פתקא דהומנותא שיצייתו לדין בק"ק בריסק תוך ל' יום מיום ההתראה (שם רפ"ט) .
 יט) שם . עוד בענין שותפות ווילנא עם קהלות וישובים הבלתי נכנסין בסכום בריסק , כפי התקנה בועד שצ"א , עלה ונגמר שהשותפות יהיה להוצאות נקמת רציחה וכיוצא בו בכל דבר הוצאה אשר יש לק"ק בריסק שותפות עם הישובים מסכום שלהם (שם רצ"ו) .

כ) שם . העתק מצואת הקצין מודה' משה לזורס: [מבריסק :

אלף זהובים פוליש יהיה קים על עולמית , ויותנו לבני המדינה באופן שהרוחים מזה יחלקו , לאותן קהלות שיבאו לפני מנהיגי המדינה ויבקשו סיוע לבנין ביהכ"נ , יתנו מהרוחים הנ"ל חלק לבנין ביה"כנ וכה יכתבו בפנקס המדינה , ואלף זהובים המגיע מהאלופים ה"ר יונה וה"ר פנחס עבור כתב שבידם , קבלנו מהם ונתחלקו לג' הקהלות באופן זה דהיינו שני חלקים בשוה , וחלק שלישי לפי ערך חלוקת ב' אלפים ומאה זהובים המבוארים למעלה בפנקס . כן האלף זהובים המגיע בעד חוקת מכס ישן דג' קהלות על שנה אחת מנאוי לאטיא שצ"מ לפ"ק יתחלקו באופן זה, היינו החצי לכלל המדינה , והחצי לג' הקהלות לפי ערך חלוקת ב' אלפים ומאה זהובים הנ"ל (כ"י ש"ה) .

כא) שם . אודות שותפות המדינה . בדבר עלילות שקר כו' על כל צרה שלא תבא , שיתהוה ח"ו איזה סכסוך בק"ק הוראדנא או בק"ק פינסק יודיעו הכל להקהל דק"ק בריסק , ואם יסכים הקהל דבריסק להיות ההוצאות על שותפות כן יקום , ואם יתהוה ח"ו בק"ק בריסק יודיעו הענין לק"ק הוראדנא (שם שי"ז) .

כב) בועד שצ"ז , אודות סכום המדינה שנעשה מחדש נעשה.

הגחה לק"ק בריסק, שלשים שאקלין מסכום הקדום עד ר"ח אלול שצ"ט לפ"ק מחמת היוזק רב הנעשה להם בעוה"ר (שם שלי"ח).
 (נג) שם. אודות עסק ביש, איינגילייף דק"ק בריסק, שיצאו בהשתדלות עד מקום שירם מגעת, וכל הוצאות שהיה להם יקובל בחשבון המדינה (שם שמ"ט).

(כד) שם. לקבל שבעה וחמשים נערים לחלקם להקהלות שיש להם רב ואב"ד, ולמסור אותם לת"ת או לשירות, או ללמדם מלאכה ואומנות, וכך יחלוקו, לק"ק בריסק עם הקהלות והיושבים הסרים למשמעתה שלשים וחמשה נערים, לק"ק הוראדנא עם הסביבה עשרה נערים, לק"ק פינסק עם הסביבה שנים עשר נערים (שם שנ"א).
 (כה) בוועד שצ"ט, עלה ונגמר בכל יריד ויריד, יעמידו שמש מיוחד שיהיה ראוי להשתדלות בו, וקבלת השמש ביריד קאפוליה יהיה ע"פ שני קהלות, סלוצק ונעשוויז, בצירוף סוחרי ק"ק בריסק, וקבלת השמש ביריד סמאלוויטש, יהיה ע"פ סוחרי בריסק (שם שע"ו).
 (כו) שם. מפני צורך השעה, לירד בדינא ודיינא עם מנהיגים דפולין מחמת כמה חלוקים שבין פולין וליטא ישלחו כל קהלה מראשי הקהלות ר"מ אחד לעמוד על המשמר בהמשפטים בו, וכן אם יהיה מהצורך לבא לק"ק לובלין, גם ביריד ת"א לפ"ק, מחמת עסקים שיהיו בין פולין וליטא יודיעו הקהל דק"ק בריסק, לק"ק הוראדנא ולק"ק פינסק שהוא צורך שעה ואז ישלחו כל קהלה ראש ב"ד ור"מ ללובלין בו (שם).

(כז) בוועד ד"ת לפ"ק, נגד הגדר שגדרו מנהיגי בריסק, על כל יחיד שיש לו דין עם רבים, שלא יציע דבריו בקובלנא לפני ראשי ומנהיגי המדינה יצ"ו, ערך הועד מסעלץ בשנה ההיא במכתב גלוי למנהיגי בריסק כתוב כדברים האלה.

„אל אצילי בני ישראל, היושבים במלכות ראשונה, לכל קהלות עדת מי מנה, קריה נאמנה, בחכמה ובדעת ובתבונה, הם העומדים על הפקודים, אל דבר ה' חרדים, ה"ה האלופים המכובדים, ראשי מנהיגי העדה הקדושה גוחלי דת מורשה דק"ק בריסק יצ"ו.

הנה עתה באנו להודיע למעכ"ת קושט הברי אמת אשר שמועה שמענו, וקול שאון עלה באזנינו, אשר יש תקנה בקהלה שלכם, אשר כל יחיד שיש לו דין עם רבים יצ"ו, ושנראה בעיניו, שנעשה לו שלא כדת, שלא יציע דבריו לפני ראשי ומנהיגי המדינה בו. מלבד אשר אנחנו ח"מ בעצה אחת ובלב אחד, אין רצוננו לשמוע

לקול

לקול דברי התקנה ההיא. היא סותרת ומבטלת, ועוקרת שותפות המדינה משרשה, בכך יד גזירתנו נטויה בגזרת נחש וקנס שני מאות זהו' הגריים שלא תתנהגו בתקנה הנ"ל, עד עת בא דבריתכם לפני מנהיגי המדינה ביום הועד הקבוע בר"ח אלול אי"ה, לידע מי ומי ממנהיגי הקהלות נתנו לכם רשות על התקנה הנ"ל כו', והזהרו שלא תלכדו במצודת החרם והגזרה ולשומעים ינעם" (שם שפ"ט).
 כח) שם. עלה ונגמר, באם יודמן שהמלך יעבור דרך איזה קהלה מג' קהלות הראשיות, אזי באם יעבור דרך הוראדנא או פינסק, יודיעו לק"ק בריסק, ובאם שהקהל דק"ק בריסק ישלחו שמה אחד מקהלתם, לקבל פני המלך במנחה, אזי כל ההוצאות שיוציאו בעסק הנ"ל, יהיה מתוך המדינה, ואם לא ישלחו הקהל דק"ק בריסק לשם, אזי יהיה החצי מההוצאה על המדינה והחצי על אותה הקהלה, ובאם יעבור המלך דרך בריסק יודיעו לק"ק הוראדנא ולק"ק פינסק, ויקויים ג"כ כנ"ל (שם שצ"ח שצ"ט).

כט) שם, עלתה הסכמה, באם ח"ו יפלו איזה חלוקים בין המנהיגים באחת מראשי הקהלות, או יחיד עם רבים בדברים השייכים להמדינה ויצטרכו לשלוח לראשי הקהלות אזי ישלחו בהדרגה, דהיינו באם יודמן בק"ק בריסק, ישלחו תחלה לק"ק הוראדנא, ואלופי מנהיגי ק"ק הוראדנא ישלחו דעתם לק"ק פינסק, ואם ח"ו יודמן בק"ק הוראדנא או בק"ק פינסק ישלחו תחלה לק"ק בריסק, ואלופי מנהיגי ק"ק בריסק ישלחו דעתם לקהלה שניה וכו', (שם תי"ט).

ל) שם. ע"ד מקום הועד עלה במוסכם על משך י"ד שנים רצופים על אופן זה, שני פעמים רצופים יהיה הועד בגליל ק"ק בריסק כו' אח"כ פעם אחד בגליל הוראדנא ופעם אחד בגליל פינסק, וחזור חלילה. אך בשעת התקון נתרצו הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ אב"ד דק"ק פינסק, ואלופי ר"ט דק"ק פינסק יצ"ו, להלוק כבוד להגאון מו"ה זלמן אב"ד דק"ק בריסק יצ"ו, שכל ימי היותו אב"ד דק"ק בריסק, יהיה הוא שלישי בקריאת ס"ת בשבת, כעיהיה הועד בגליל פינסק וכו', ואודות השמש וסופר של הועד, עלה במוסכם שיהיה בכל ועד מדינה שמש אחד וסופר אחד מבריסק, ומק"ק הוראדנא ופינסק ביחד יהיה ג"כ שמש אחד וסופר אחד, (שם תי"ג).

לא) שם. אודות דיון ממדינת ליטא. בירידי לובלין, עלה ונגמר יריד סי' וגראמניץ ת"ה לפ"ק, יהיה דין מק"ק בריסק, ביריד סויאנמקי יהיה

יהיה ג"כ דין מק"ק בריסק, וביריד סי' ת"ז לפ"ק יהיה דין מק"ק הוראדנא, ובגראמניץ ת"ז מק"ק פינסק, וחוזר חלילה תמיד עד כלות י"ד שנים מהיום. אך אחר גמר התקנות נתרצו הרבנים הגאונים יצ"ו ואלופי ר"מ דק"ק הוראדנא ודק"ק פינסק שמשך ששה שנים רצופים מהיום דלמטה, יעמוד ויקום כמקדם, היינו שהדין ממדינת ליטא, על ירודי לובלין יהי' מק"ק בריסק, ואחר כלות ששה שנים יתחילו להתנהג ע"פ תקון הנ"ל (שם תי"ד).

(לב) שם. ע"ד סדר החתימות של האלופים ר"מ יצ"ו, עלה ונגמר שיחתמו כסדר הזה, בראש יחתמו הר"מ דק"ק בריסק, אחריהם ר"מ דק"ק הוראדנא ואחריהם ר"מ דק"ק פינסק. אך זקן שראוי לכבדו מבין ששים ומעלה חייבים להקדימו, וזה יהיה ג"כ משך י"ד שנים רצופים מהיום (שם תמ"ו).

(לג) בועד ת"ז עלה במוסכם הנבררים מהג' קהלות שיהיה ביריד גראמניץ שנת ת"ח לפ"ק בלובלין, יעשו מעמד עם האתרוגר שישלח האתרוגים לק"ק בריסק יעשה חלוקה שני כלים מיוחדים עם האתרוגים השייכים לק"ק הוראדנא ולק"ק פינסק, באופן ששני קהלות הנ"ל ימצאו אתרוגים שלהם מוכנים, כשיבאו לק"ק בריסק, בלי שיהוי מצוה, (שם תל"ז).

(לד) שם. אודות דינים דיריד קאפוליע, עלה ונצמר במוסכם, אשר תמיד בכל ירוד יהיו שני דינים מבריוסק, ודין השלישי יהיה פעם אחד מהוראדנא, ופעם אחד מפינסק, וכן יהיה הדין השלישי פעם בפעם חוזר חלילה (שם תמ"ג).

(לה) שם. עלה במוסכם, שכל גביות המדינה, יושלחו הכל לק"ק בריסק, ומהיום עד ר"ח אלול תמ"ו לפ"ק, הרימו מעם שלשה נאמני רוח מק"ק בריסק, ה"ה האלופים, ה"ר ישראל סג"ל, ה"ר אברהם רשמ"ה, וה"ר שמואל רמ"ז סג"ל והגביות האלו יהיו רק לצורך פרעון החובות מהמדינה שרבו והריבית אוכלת בהן. (שם תנ"ג כט).
בועד

(כט) כפי החצונות מועד זה, עלו חובות המדינה אז יותר ממאה אלף זכובים קרן והרוחים י"ד אלפים ד' מאות זכובים, בזה להקלוז דק"ק בריסק קרן ג' אלפים רוחים תק"ע זכובים. להאב"ד מצריסק קרן אלף ר' זכובים רוחים ר"מ זכובים. לאבי יחומים מצריסק. קרן ס"ה זכ' רוחים ק"מ זכובים לכד החוב להקהל סך רב, וביד אלופי בריסק היו שני סמ"ח על המדינה ביחד ע"ש חמשה ושלשים אלף וארבעים זכובים. זמ"ס בח' אדר ת"ח לפ"ק, ובועד מ"ו בוויסאקי

לו) בועד תמיז אודות חובות כלל המדינה שחייבים לק"ק בריסק ולק"ק הוראדנא ולק"ק פינסק ולק"ק ווילנא. נעשה ונגמר שיתפרע הקרן והרוחים באופן זה, היינו מגביית לובלין תמוז תמ"ו, וביריד יערוסלב תמ"ו לפ"ק, יתפרע ק"ק בריסק, עשרים אלפים זהובים, ק"ק הוראדנא עשרת אלפים זהובים, ק"ק פינסק החצי מחוב שלהם, ק"ק ווילנא י"ב אלפים זהובים, ומגביות הירידים הבאים אחריהם, בלובלין ויארוסלב. יתפרע ק"ק בריסק עוד עשרים אלפים זהובים והוראדנא עשרת אלפים זהובים (שם תק"ח) ל).

לו) בשנה ההיא בלובלין עלה במוסכם, אודות החובות שנתנו מנהיגי בריסק עליהם, משמעות שמ"ח להמלוים, אין רשאי שום ב"ד בכל מדינות מלכותנו, לעקל שום יחיד ממדינת ליטא או מק"ק בריסק, שאינו חתום על השמ"ח מחמת עכוב פרעון החוב, אך אותן שמ"ח שנתפשרו לשלם לזמנים אז הכח ביד המלוה, לעשות כל הכפיות לבני קהלה או הגליל של החתום, אף לאותן שלא באו על החתום (שם תקנ"ד).

לח) בועד תכ"ב בסערין, עלה ונגמר 'שאלופי המדינה יתועדו יחד בק"ק זאבלודאווי בר"ח שבט תכ"ד לפ"ק, ואודות אם שיהיה בצירוף הרבנים או לא, ע"ז יפקחו ג' ראשי הקהלות רביעית שנה קודם זמן המוגבל, היינו אלופי ק"ק בריסק, יודיעו דעתם לק' הוראדנא בו' וכפי הסכם שני קהלות בן יקום (שם תקמ"ז).

למ) בועד תכ"ד נתמנה ה"ר יוסף בן דוד מבריסק על כל גביות המדינה וניתן לו תוקף ונאמנות על הכל (שם תקע"ח).

מ) שם. אודות הסכמת שני ראשי הקהלות שמבואר למעלה (סי' ל"ח) עלה במוסכם שיהיה עכ"פ אחד מראשי הקהלות ההם, ק"ק בריסק דוקא, ולעומת זה, התחיבו אלופי בריסק ליתן להאלוף ר' יוסף בר' דוד הנ"ל תוקף ועזו לכל הכפיות שיצטרך לענין הגביות הנ"ל, וליתן לו כתבים על זה (שם תקע"ט).

מא) בועד תכ"ז באו האלופים מו"ה יוסף בן דוד, וגיטו מו"ה

דוד

בוויסאקי עלו חובות המדינה קרן מאה ועשרים אלף טעם מאות זהובים לכד רוחים. וצוה להקבל דבריסק י"ב אלפים ועשרה זהובים להקסל. לכד מוכות להאב"ד ליחידים.

ל) בשנה ההיא עלו חובות המדינה לק"ק בריסק קרן ל"ז אלפים ותקס"ב

זהונים ורוחים י"ד אלפים ומ"ז זהובים.

דוד ב"ר שמואל מצד עצמם, ומצד חבורא קדישא מקלווי דק"ק בריסק, והראו שמ"ח שבידם על המדינה ע"ס תשעה אלפים זהובים קרן, והעלו בקשתם לפני הועד, שיהיה הכסף שצור ביד המדינה עולמית על רוחים ע"צ היתר, שיתנו המדינה בכל שנה, לצורך החזקת לומדי תורה בהקלווי, שלא פסק פומייהו מגירסא, והוסכם אצל הועד למלאות דבריהם בזה ונקרע השמ"ח שלהם, אחר שהתחילו ראשי הועד בחוב גמור ואמיתי בכאוהי"מ ע"פ דין, ליתן לבני החבורה אלף זהובים בכל שנה, לצורך הוצאות ביהמ"ד הנ"ל, אך בתנאי שהאלופים הגבאים דהקלווי, מחויבים להראות רייסטר בחשבון צדק, לפני ב' מנהיגי הקהלה, מכל הוצאות פרמרוט ששייך ללומדי תורה, ושאר הוצאות הכרחיות השייכים להקלווי פעם אחת בשנה, ובאם לא יעלו ההוצאות לסך אלף זהובים, או יופחת להם מהנתינה כפי ראות עיני המנהיגים, ואם יהיו בימים הבאים הוצאות יותר מאלף זהובים, ימולא להם הפחת שהפחיתו להם בעבר, כולו או מקצתו, וכתב הלוי הוא כתוקף שמ"ח ביד הקלווי, והח"ק דקלווי קבלו עליהם לתבוע החוב הנ"ל עולמית, ושלא לגרוע ולשנות מאומה (שם תר"ט), ובשנה ההיא, סלקו להקלווי הרוחים בעד ג' שנים. (שם תרכ"ה).

מב) שם. אודות המכות ופצעים שהכה הפריץ את ר' שמואל בן דוד, ומת מהמכות, הוטלו על הקהל דק"ק בריסק להוציא הוצאות על נקמתו עד שיבאו בחשבון לפני הועד כתיקון (שם תרכ"ח).
 מג) בועד ת"ל לא) תבעו מנהיגי בריסק את מנהיגי שני ראשי הקהלות האחרות, מחמת השנויים שנשתנו משנת ד"ת לפ"ק בכמה ענינים, ויצא מאת הועד, שהגבולים והקהלות והגלילות שהחזיקה במ קהלת בריסק עד היום, יעמדו ויקומו לק"ק בריסק עד עולם, וכן הישובים והגלילות שהחזיקו שאר ראשי הקהלות, יקומו ג"כ לדורות עולמים לב). אודות השנויים שנשתנו בשנת ד"ת לפ"ק. אחרי שכבר נעשה ע"פ רצוי כל ראשי הק"ק הורחב להם זמן

לב) בהסתלק שבידנו. נרשם בסוף הפס"ד ק' סלוצק, ויפה העיר הח' רח"ל ראזניאווין. שז"ל ק' סלען. כמבואר בהתקנס שאח"ז משנה היא.
 לב) התקנסה הזאת הותקנסה בעקב הסדשות שנעשו בצירוף קהלת ווילנא.
 לקהלת הראשונה ופרטי המשפט ואח"כ בדבר הצירוף כמזכיר בפסק סו' מתקמ"ז מתק"נ מתקנ"א.

זמן משך שלשים שנה שישארו כמבואר בפנקס ד"ת לפ"ק. וכן בדבר הדינים ליריד סמאלוויץ קלעצק וזעלווא יקום ג"כ עד שלשים שנה (שם תרמ"ח).

מד) שם. הותקן אשר לכל ועד ממלכה ושריה. בווארשא מחויבים להיות ב' מנהיגים, והמנהיג מבריסק מחויב להיות שם עב"פ בהתחלת הועד (שם תרל"ו).

מה) שם. מי שיבא מפולין לבריסק, ולשאר ראשי הקהלות היושבים על הספר, רשות לפשר עמו, וליתן לו עד שלשים זהובים שלא יסע לליטא, ויהיה נכתב ההוצאה בפנקס של הר"מ כמו הוצאות סיימיקם ושאר הוצאות המדינה (שם תר"מ). (לג)

מו) בוועד תר"ג תקנת שלשים זהובים לעניים שלא יסבבו במדינתנו שנעשה בוועד ת"ל נתבמלה בוועד דהאידנא (תרפ"ו).

מז) שם. כשישלחו אלופי בריסק כתבים לקהלות הראשיות,

יתנהגו כפי התקנה הקדומה לשלוח תחלה להוראדנא, ואלופי הוראדנא ישלחו דעתם לפינסק, ואלופי פינסק ישלחו דעתם ודעת

ק' הוראדנא לק"ק בריסק, ובדבר השלוח לוויילנא (לד) יתנהגו כפסק הרבנים

לב) התקנה הלזו, היחה לפי דעתנו כשגגה שיוצא מלפני השליט. והיחה נכזה להרחיב הפרוד בין יהודי פולין וליטא, ועברת אנשי פולין לכל איש ליטא שמורה עד היום. וכנראה. הכיר הועד בעצמו את שגגתו אשר שגג. ולא ארכו הימים, ובטלו התקנה בוועד רבא. כמוכא בסמוך אחר זה.

לד) זירוף קהלת ווילנא לראשי קהלות ליטא נמשכת בכבודות ימים רבים

וכפי המכורה אלנו, במשפט זה היה הטוען מלד ווילנא הש"ך ז"ל, ונא

בטענה, שזעת ההיא, כבר היחה ווילנא מלחה חכמים וסופרים, יותר מצעיר

בריסק, והזירוף נעשה באופן זה, בשנת ת"י בוועד חומסק הורשה שיטב

באסיפת הועד ר"מ אחד מווילנא הפורע מס דוקא אח"כ בשנת ת"ל בסעל,

הורשה להם. שיטב הגאון מו"ה נחמן אב"ד דק"ק ווילנא במושב הרבנים שן

ראשי הקהלות בכל הועדים, אך כשיהיה בוילנא רב אחר, אזי על קהלת

ווילנא מוטל להביע בקשה בפני ראשי הקהלות, וכשלא יסכימו למלחה

בקשתם הרשות להם לבא במשפט לפני ועד הג' קהלות, וכפי שיטא מפייהם כן

יקום. אך בתנאי שלא תחשב דעת הרב מווילנא, בזה עם דעת רב אחר

משאר הרבנים לענין רוב דעות, זולה אם יהיה ע"ז הסכם מק"ק בריסק.

(כפי הנראה הקשיחו ראשי בריסק מאוד נגד זירוף ווילנא, ונכנסו בזה בעובי

הקורה. ומעט זה ענה הגאון הש"ך ז"ל אוחס ג"כ קשות כנ"ל) ובשנת תמ"ז

בוועד זאבלודאזוי ניתן רשיון למנהיגי ווילנא, שיהיה להם בעת הירידים סופר

הרבנים בועד דהאידינא שבדבר ממון ישלחו גם לוילנא . והם ישלחו
כל הדעות לבריסק (ת"רצ"ט) .

מח) שם . נרשם לזכרון ע"ד עלילה דק"ק קאברין . בדבר
הכומר שמת שהיה ע"ז הוצאה לק' בריסק עם קאברין עד היום ערך
תס"ט והובים לכר הוצאה סך רב , שהיה לר' איצק בעצמו ,
נפסק מפי הרבנים שלא לחשוב היום , וימתינו עד אחר גמר
העלילה . אז בועד הבא לחשוב כל ההוצאות ע"פ הנהוג כו'
(שם תש"ו) .

ממ) בועד תרצ"ו אודות התקנה מועד סעלץ תל"ג . כשישלחו
מנהיגי בריסק כתבים להקהלות . שישלחו כסדר , נתחדש שהקהלה
הראשונה יכתבו בפירוש שלא יועיל דעתם , עד שיסכים אחד משאר
הקהלות . ואם יהיה איזה דבר שיצמרכו לק' ווילנא יצ"ו , מחויבים
לכתוב בתוך הכתב , שלא יועיל עד שיסכימו שלש קהלות (תשכ"ט .
נ) בועד תמ"ב ע"ד הנאמנים , עד ועד שיהיה בפינסק .
יהיה מבריסק נאמן אחד . ומפינסק הוראדנא ווילנא אחד (תשצ"ט) .
נא) בועד תמ"ז עלה במוסכם ליתן להאלופים דק"ק בריסק ,
ה"ה הראש מו"ה שלום בהנאון מו"ה חיים סג"ל והראש מו"ה זלמן
במו"ה יואל על שט"ח שני מאות מאלר ישנים , וע"ז נתפרעה המדינת
קפ"ג מאלר (שם תשצ"ט) .

נב) שם . עמדו למשפט מנהיגי מדינת ליטא יצ"ו , ה"ה מנהיג
שלש הקהלות עם מנהיגי ק"ק בריסק יצ"ו , אודות הרבה מענות
וסכסוכים הנזכרים למטה , ויצא הפס"ד . א' , בדבר הנבולים , אותן
הישובים שנתישבו והערים שהיה בהם מנין עשרה קודם שנת תמ"ו
לפ"ק והיו סרים עד הנה למשמעת בריסק יהיו שייכים לבריסק לעולמי
עולמים , כפי הפסק שיצא בשנת ת"ל לפ"ק . רק הערים והישובים
החדשים שמשנת תמ"ו ואילך , נתנה להם הורמנא לבחור להם בית
דין הגדול מאחד מקהלות הראשיות שיחפוצו וכו' , ואף שיבחרו למנות
עליהם ביה"ג בקהלה אחרת ולא בבריסק , עכ"ז מחויבים ליתן חלק
ההכנסה המגיע להמאוה"ג הרב המופלג מו"ה מרדכי (גינצבורג) אב"ד
ור"מ דק"ק בריסק יצ"ו , רק כשיעקר דירתו להיות אב"ד בקהלה
אחרת שיבחרוהו למובה , אז שייך ההכנסה לאותו הרב של הקהלה
הראשית

אחד ושמש אחד מקהלות , כשאר הקהלות , ומני אז נחשבו בליטא ד' קהלות
בלשיות בזכות שוות .

הראשית שיבחרו להיות לבית דין הגדול עליהם. ב', באשר הסבה של המחלוקת נתהוה בק"ק סמאלוויטש, יצא הפסק שאותן הקהלות הראשיות, שלא יובחרו בם הערים שנתישבו מן תמ"ו ואילך וכו' אותן הקהלות יהיה להם שייכות בק"ק סמאלוויטש עם ק"ק בריסק, ומחויבים לסור למשמעתם, היינו שנה אחת לק"ק בריסק, ושנה השניה לג' הקהלות בחוזר חלילה. ג', אודות הריונים שעל הירידים יהיו לאלופי בריסק בכל הירידים שני דיינים, ולג' קהלות הראשיות האחרות ג' שני דיינים, ודיין אחד שהוספנו. הוא דוקא בירידים הסרים למשמעת ק"ק בריסק. אמנם ביריד זעלווי, וביריד קלעצק, יעמוד המנהג כמקדם וכו', ואחר כלות ג' שנים מהיום יהיה לוילנא עוד דיין אחד. ד', אודות הקובלנא של אלופי בריסק על הג' קהלות, שקושרים קשרים נגדם להיות לצנינים בצדיהם ומחמת זה רצו להפרד מהג' קהלות וכו', יצא הפס"ד שיתנהגו כבשנים קדמוניות ויחדיו יודבקו, וחד"א שלא יפרד אחד מחבירו רק הרשות ביד המאוה"ג מו"ה מרדכי אב"ד דק"ק בריסק לגזור אומר על המנהיגים שישבו באותו ההתועדות, בכל פעם שיראה לדעתו שקשר הוא לכל אשר יאמר קשר, בחרם יב"ן, והקשרים שיעשו לא שרירין ולא קימין, וכן הרשות לרבני שאר הקהלות הראשיות באם שיהיה קשרים על קהלתם. ה', אודות מענת אלופי בריסק, שמנהיגי הג' קהלות ממילים עליהם גודא רבא, בהערכות שאין ידם משגת לסבול, נתנה ברירה למנהיגי הקהלות או שלא יוסיפו על סכום הקדום יותר מחמשים למאה מלגאו, והרשות להגאב"ד דק"ק בריסק, להטיל חרם על השמאים שיעריכו לש"ש, ולבטל כל הקנוניות, ואם יעשו להם כחות, ינהגו כמנהג ד' הארצות שבפולין להציע דבריהם לפני רוני המדינה, והם ישמעו לצעקתם לפחות מהסכומות, כפי הנהוג בהארצות, או שיתנו מנהיגי הג' קהלות שמאים לכל הקהלות וגלילות כפי המנין וכו'. ו', אודות מקום אסיפת בועד יהיה לכולם בשוה בחוזר חלילה. אך ק"ק בריסק, יהיה לעולם הראשונים להתועד באחת מהערים הסרים למשמעתם, ואודות המאוה"ג דק"ק ווילנא, יהיה שוה להרבנים של שארי הקהלות, כפי הכתב שבידם על זה, ז', ואודות הסופרים ושמשים, כל זמן שהאלוף מו"ה מענדל סג"ל יהיה סופר והאלוף מו"ה משה כ"ץ יהיה שמש בבריסק, יתנהגו כמקדמת דנא, ומכאן והלאה, כל הג' הקהלות יהיה להם שמש וסופר כמו לק"ק בריסק (סי' תתקמ"ט) ושם מבואר המשפט בפרמט, ויתר

פרמי המשפטים בין בריסק, ווילנא, הלא הם כתובים בכנקם התקנות
(תתקמ"ז תתק"ן תתקנ"א) .

נג) בועד תנ"א בחאמסק הקריבו אלופי רווני ק' סלוצק משפטים
נגד מנהיגי בריסק, בהיות שמשנים קדמוניות היו כפופים וסרים
למשמעת ק"ק בריסק יצ"ו, והיום הרבה ד' אותם, והעיר רבתי עם
בחכמה וזרעות וראוים להיות להם יד ושם בעניני המדינה, כשם
הגדולים אשר בארץ לימא, והאריכו במענותם, ויצא הפס"ד מהועד
להיות ק"ק סלוצק קהלה בפני עצמה, יוצאת מתחת שלטון וממשלת
ק"ק בריסק בכל הדברים וכו' וכמו ד' קהלות הראשיות היושבות
ראשונה בועדי לימא תחשב אף היא להיות לה כל זכות קהלות
הראשיות שבלימא (סי' תתכ"ט ושם מבואר בפרטות יותר) .

נד) בועד תקכ"א בנעשווי, נכתבו בספר כל החובות
שנפסקו בועד דהאידינא, בהם לקהלת בריסק עשרת אלפים ושמונה
מאות זהובים ולהקלויז של בתי אבות דבריסק לו' אחד וארבעים
אלף זהובים (שם תתקס"ה) .

נה) בשנה ההיא, בועד סלוצק, הוא הועד האחרון, אודות
הפרצה שרבו פורצי גדר התקנה הקדומה שתקנו בחד"א וח"ח,
שביריד זעלווי ישבו למשפט רק הדיינים דק"ק הוראדנא, בצירוף
דין אחד מק"ק בריסק, והרב דק"ק זעלווי, עשו כעת אוהרה ותוקף
לחוק התקנה הנ"ל בח"ח, על כל המסרב ומסייע לעבירה, ולפרסם
נדויו ברבים, ולעשות בהם משפט הכתוב במכתב הרוונים דק"ק
הוראדנא (שם אלף ל"ט) .

נו) שם. ה"ר שלמה בר' חיים בהגאון ז"ל מק"ק הוראדנא תבע
מכלל המדינה חוב עצום, שהפרישו א"ז הגאון ואמו נחמה, שיהיה
קרנא לרוחא משתעבד לעולמית וכו', ויצא הפס"ד שנוף החוב שמונת
אלפים ושני מאות ר"ט עם הרוחים עשרה למאה לשנה, מזמן הועד
שבחאמסק, הוא חוב גמור, על הפסק חתמו רבני ד' קהלות עם
ר' צבי הירש סופר המדינה, ועוד פס"ד שני, שעל הקלויז של הג'
ר' משה הורוויץ אב"ד דק"ק הוראדנא לסלק רוחים מהחוב הנ"ל
בכל שנה אלף ושש מאות זהובים ועשו מקום גוביינא מהאתרוגים
של

לו) בתי אבות דבריסק, נקראו בני המשפחה של הסר ר"ש וואל, שיש
לסע עזרון שסיח הסר לעניים מזרעו. מהכנסת בתי החנויות ובתי הסבלים
הסמכתנאות שלהם. ¹

של המדינה עשרה ג"פ מכל אתרוג, על פס"ד זה חתמו הג' ר"א קאצינעלנבוגין מבריסק הג' ר' משה הורוויץ אב"ד מהוראדנא הג' ר' ישראל איסרל מפינסק, הגאון ר' שמואל מווילנא, הג' ר' ישכר בער מסלוצק. וגם האלופים הר"מ, הר' ראובן בר' שלמה ולמן ור' יעקב בר' מאיר סג"ל מבריסק, הר' זאב וואלף בר' נטע ור' שלמה בן חיים מהוראדנא ה"ר יחיאל מיכל ור' יצחק בר' נחמן מפינסק ה"ר אליעזר בר' גרשון היילפרין מווילנא, ר' אלי' במ' הירש פ"ו דמדינה רבא, ור' יעקב בר' אייזיק עפשמיין מסלוצק. אך גם רוזני בריסק, הראו פס"ד שבידס מכבר, שמגיע על ביהמ"ד שלהם עשרה ג"פ מכל אתרוג, ויצא הפס"ד שרוזני ק"ק בריסק ינכו לעצמם מן האתרוגים דקהלתם ויתנו החלק להביהמ"ד שלהם, וק"ק הוראדנא כפי הנהוג שם לקבל 93 אתרוגים, ישלמו א עשרים ג"פ שנים וששים והובים, פסק זה, נכתב בהוראדנא, ונמצא בסוף הפנקס.

יודע כמביא למעלה, שדבר גאוני בריסק ואלופיה היה ראשון בכל הועדים, ובכל התקנות, ולמען דעת שגם מספר מפקד המקומות מהועדים, שהיו בבריסק והגליל, משנת שפ"ג עד תקכ"א, היה גדול יתר מאד ממספר הועדים שבשאר הגלילות, נביא פה רשימת מקומות וזמנים של הועדים, ואלה הם.

א	ועד הראשון בח' אלול שפ"ג, היה	בבריסק
ב	בחדש אדר שנה הנ"ל,	בלובלין (ז)
ג	בחדש אייר שפ"ו,	בבריסק
ד	בחדש מנחם אב שפ"ח,	בפרוויץ, גליל בריסק
ה	בחדש אדר שצ"א	בבריסק
ו	בחדש אלול שצ"ב	בסעלץ, גליל בריסק
ז	בחדש טבת, סיוון אלול שצ"ד	בסעלץ
ח	בחדש אלול שצ"ז	בסעלץ
ט	בחדש אדר שני שצ"ז	בסעלץ
י	בחדש מנחם אב ת"א	בסעלץ
יא	בחדש אלול ת"ד	בסעלץ (ח)

בחדש

(ז) הבחנו פה גם הועדים שבלובלין, לאשר נמצאים בפנקס ליטא, וזמנים

לעניני ליטא ניכ.

(ח) מחאה נגד מנהגי בריסק, נכחזה בלובלין שצ"ז, וסעקתה בסעלץ שצ"ט.

בלובלין יריד גראמניץ	ת"ה	בחדש ניסן	(יב)
בסעליץ	ת"ז	בחדש אלול	(יג)
במיסמעצקי גליל הוראדנא	ת"ח	בחדש שבט	(יד)
בסעליץ	ת"י	בחדש אדר שני	(טו)
בוויסאקי גליל בריסק	ת"א	בחדש אדר	(טז)
בחאמסק גליל פינסק	ת"ב	בחדש טבת וח' אדר	(יז)
בסעליץ	תפ"ו	בחדש אדר שני	(יח)
בלובלין	תפ"ו	בחדש ניסן	(יט)
בסעליץ	תכ"ב	בחדש חשוון	(כ)
בזאבלודאווי גליל הוראדנא	תכ"ד	בחדש אדר	(כא)
בחאמסק	תכ"ז	בחדש אדר	(כב)
בסעליץ	ת"ל	בחדש סיוון ומנ"א	(כג)
בלובלין	הנ"ל	בחדש ניסן	(כד)
בסעליץ	תל"ג	בחדש תמוז	(כה)
בזאבלודאווי	תל"ו	בחדש אדר	(כו)
בחאמסק	תל"ט	בחדש אדר	(כז)
בלענטשני גליל לובלין	תמ"א	בחדש אדר	(כח)
בסעליץ	תמ"ד	בחדש תשרי וטבת	(כט)
בקרניק, גליל הוראדנא	תמ"ז	בחדש אלול	(ל)
בזאבלודאווי (לט)	תמ"ז	בחדש תמוז	(לא)
בחאמסק (מ)	תנ"א	בחדש אדר	(לב)
באלקניק גליל ווילנא	תנ"ה	בחדש סיוון	(לג)
במיר	תנ"ז	בחדש שבט	(לד)
בסעליץ (מא)	ת"ס	בחדש ניסן	(לה)
בבריסק	ת"ע	בחדש תמוז	(לו)
באמדור גליל הוראדנא	ת"פ	בחדש טבת ושבט	(לז)
באסיפה קטנה בחאמסק (מב)	תפ"א	בחדש אדר	(לח)

בחדש

(ס) אודות בקשת מנהיגי ווילנא, שיהיה להם סופר ושמש צהעדים .

(מ) המשפט של ק"ק סלוצק, להיות קהלה בפ"ע .

(מא) בועד זה, לא היו שום תקנות קבועות, רק השבועות הסדירה .

(מב) אודות החובות מהמסים לגולגולת שנשארו חייבים להממשלה, ושם לא גמלאה החימה אחד ממנהיגי בריסק, והוא אשר דברנו למעלה, כי קהלת בריסק הכניסה חלק המסים שלה במועדו, תמיד בלי איחור .

	תצ"א	בדוראדנא	לט) בחדש חשוון
במיר גליל סלוצק	תקי"ב	במיר גליל סלוצק	מ) בחדש חשוון וכסלו
בהוראדנא	תפ"ז	בהוראדנא	מא) בחדש כסלו
בסלוצק	תקכ"א	בסלוצק	מב) בחדש סיוון

ע"פ האמור. מן שנים וארבעים ועדים שהיו בליטא, ובלובלין בענינים הנוגעים למדינת ליטא. היו בגליל בריסק תשעה עשר ועדים. בגליל הוראדנא, שמונה ועדים. בגליל פינסק חמשה ועדים. בגליל ווילנא ועד אחד. ובגליל סלוצק ארבעה ועדים ס"ה שבעה ושלושים ועדים, לבד החמשה ועדים שהיו בגליל לובלין בפולין קמן — .

ואלה אלופי בריסק, קרואי מועד אנשי שם הנמצאים בפנקס ליטא, מהם חתמו על התקנות, ומהם שחתמו על החשבונות. או שנבחרו לנאמנים על הגביות, ולשתדלנות בעסק המדינה. ודברים רבים כהמה .

ואלה שמותם במאה הרביעית .

האלוף הגאון מו"ה מאיר וואל, או קאצינעלנבוגין חתום בפנקס המדינה כראש גאוני ליטא, בשנת שפ"ג, שפ"ח. גם נמצאה חתימתו על הפס"ד שהיה בין מנהיגי פולין, ומנהיגי ליטא, בדררי דממונא, בשנת שפ"ג כאשר נפרדו קהלות ליטא, ויצאו מתחת הנהגת הארצות שבפולין והיו ביניהם מו"ת בדבר הסכומים וההוצאות מקודם וחתמו על האמנה. הגאון מו"ה שמשון במ' יצחק. הגאון מו"ה אהרן בנימין במ' חיים מארפצונ, והגאון מו"ה מאיר וואל לבית קאצינעלנבוגין הנכבד מצד קהלות ליטא. ובועד שפ"ז נמצאה חתימתו כזאת. נאום ישכר בער ספרא דמתא בריסק דליטא, החותם בצווי האלוף מו"ה מאיר וואל נ"י החולה את ידיו ד' ירפאהו, ובועד שפ"ח חתום שני פעמים רק בשם „מאיר" לבד, מפני כי כבדה ידו לכתוב יותר — .

(ב) הרב מו"ה עוזר' מבריסק מוזכר בחשבונות המדינה, שנת שפ"ג (ראה בהערות) .

(ג) הרב מו"ה זלמן שמש מוזכר בחשבונות המדינה שפ"ג

(ד) ה' מו"ה שאול מוזכר בחשבונות המדינה שפ"ג שפ"ז .

מו"ה

(ה) מו"ה בירוך שנבחר בשנת שפ"ח לעמוד לפני מלכים ושרים.
 (ו) ה' מו"ה יואל או (ר' יוסף יואל) ב"ר אליעזר חתום שפ"ו
 שצ"ו, ונזכר אודות גביית המדינה .

(ז) הרב מו"ה ישכר בער ספרא דמתא בריסק חתום שפ"ז,
 בצווי הר"מ וואל .

(ח) הרב מו"ה שלמה ב"ר נתן כ"ץ . שפ"ז .

(ט) ה' מו"ה יוסף שילמס בח"ה שצ"ב תי"ב .

(י) הגאון מו"ה יעקב ב"ר אפרים נפתלי בפנקס שצ"א, שצ"ב
 בראש כולם אב"ד .

(יא) ה' מו"ה סעדיה, הנקרא ר' ישעיה ב"ר משה חתום
 שצ"ט וכנראה הוא הקצין ר' ישעיה ב"ר משה ליורם .

(יב) הגאון מו"ה אברהם ב"ר מאיר עפשטיין (אב"ד) חתום
 שפ"ח אחר הגאון ר' מאיר וואל, (אולי הי' או בהוראדנא) בשנת
 שצ"א שצ"ב, חתום אחר הגאון ר' יעקב ב"ר נפתלי . ובשנת שצ"ד
 חתם בראש כולם (כי היה לאב"ד בבריסק) .

(יג) הרב ר' משה ב"ר הילל א"ז של הגאון בעל בית הילל
 מן שפ"ג עד שצ"ט בראש המנהיגים .

(יד) הגאון מו"ה אברהם ב"ר בנימין סאלוניקי (אב"ד חתום
 שנת שצ"ט, בראש כולם) .

(טו) הרב מו"ה שלמה זלמן ספרא דמתא חתום שנת שצ"ט .

(טז) האלוף מו"ה אליעזר ב"ר משה ליורם, משנת שפ"ז עד ת"ל :

(יז) הגאון מו"ה יהושע ב"ר יוסף שצ"ד ושצ"ט, קודם שהי' אב"ד .

(יח) הרב ר' בינוש בהאלוף הגאון מו"ה מאיר וואל שצ"ט תמ"ז .

(יט) ה"ר יצחק אויערבאך שמש דבריסק, חתום על התקנות
 בפקודת האלופים . שצ"ט .

(כ) ה"ר צבי הירש לוי בה"ג מו"ה אלעזר סג"ל חתום שצ"ט .
 (ובתשו' ב"ח החדשות (סימן ס"ג) חתום ביחד עם הג' ר"א עפשטיין

ועם הקצין ר' יוסף ב"ר ליור, וגם נמצא בפ"י ס"ג) .

(כא) ה"ר נחמן בהאלוף החסיד מו"ה שלמה כ"ץ חתום שנת שצ"ט .

במאה החמישית

(כב) הגאון מו"ה שלמה זלמן בר' ירמיה יעקב חתום ת"ד .

ת"ז בראש (אב"ד) .

הגאון

כג) הגאון מו"ה יעקב בהג' מו"ה אפרים זלמן שור תי"ב .
 ית"ז . בראש . אב"ד .

כד) ה' מו"ה אברהם רשמ"א , נתמנה על גביות המדינה
 שנת ת"ז .

כה) הרב ר' משה אב"ד דק"ק לאמא , מוזכר בח"ה ת"ח ,
 תמ"ה וגם אודות שט"ח שבידו לדבר משפט .

כו) הרב ר' וואלף חתן ר"א ר"ש רמ"ה או ר' וואלף סתם
 מוזכר מן ת"ז , תמ"ז .

כז) האלוף ר' ישראל סג"ל , מוזכר בשנת ת"ז שנתמנה על
 גביות המדינה .

כח) האלוף ר' שמואל רמ"ז סג"ל
 כט) אבי יתומים מבריסק מוזכר בח"ה שנת ת"ט .

ל) הגאון מו"ה משה במ' יצחק יהורא לימא בעל ח"ט (אב"ד)
 זתום בפנקס שנת תי"ב בהיותו עוד בוויילנא , על הפס"ד בין מנהיגי
 לימא ומנהיגי וויילנא , וחתמו על האמנה , הגאון מו"ה יעקב שור ,
 הגאון מו"ה משה בה"ג מו"ה נתן שפירא , הגאון מו"ה יונה תאומים ,
 והגאון משה הנ"ל , ומשנת תמ"ז , תכ"ב לא היה ועד כלל , ובעד
 תכ"ב חתמו רק המנהיגים ולא שום רב — .

לא) ה"ר יוסף מבריסק או ה"ר יוסף דוד מוזכר בח"ה שנת
 תמ"ז תכ"ב .

לב) האלוף מו"ה אלעזר סג"ל
 לג) ה"ר מאיר ב"ר בינוש בח"ה תמ"ז , כנראה הוא בנו של

ה"ג ר' בינוש האב"ד , נכד השר — .

לד) ה"ר יצחק אייזיק ב"ר שמעון איש שטיין חתום תכ"ב תל"ג .
 לה) הגאון מו"ה צבי הירש במ' משה יעקב (אב"ד) חתום

שנת תכ"ד , תכ"ז חונה בק"ק בריסק , ראה בהערות .
 לו) הגאון מו"ה יודא איש טראפא , חתום תכ"ד , בראש

כולם , וכנראה היה אז אב"ד בבריסק (ראה למעלה ברשימת הרבנים)
 לז) ה"ר אברהם ב"ר מרדכי אהרן שמש בבריסק , ומקיים
 העתקות הפס"ד של הגאונים הרבנים מהג' קהלות , חתום בשנת

תמ"ו (מקומו קודם) .
 לח) ה"ר הירש פרומעש . חתום שנת תכ"ד .
 לט) האלוף ה"ג מו"ה יוסף ב"מ דוד נאמן המדינה וזתום

על ש"ח עם גיסו , מוזכר משנת תכ"ד עד תמ"ד — .
 האלוף

מ) האלוף מו"ה יעסל מבריסק, חתום בשנת תכ"ד, ומוזכר גם בח"ה, וכנראה הוא ר' יוסף החתום בשנת תמ"ז.

מא) האלוף מו"ה דוד בר' שמואל, מוזכר בח"ה, גיסו של הגביר מו"ה יוסף במ' דוד הנ"ל, ושניהם חתמו על ש"ח שהוציאו בעד המדינה.

מב) ה"ר וואלף מבריסק, מוזכר בח"ה ת"ל.

מג) הגאון מו"ה מרדכי במ' בנימין וואלף גינצבורג (אב"ד) חתום משנת ת"ל — תמ"ד בראש כולם.

מד) ה"ר צבי הירש בהגאון מו"ה יעקב שור, מוזכר בח"ה תל"ז — תל"ט.

מה) ה"ר יהודא ליב בר' יצחק שתדלן, חתום תל"ז.

מו) ה"ר יצחק בר' יוסף ב"מ דוד, מוזכר בח"ה תל"ז תל"ט תנ"ה.

מז) ה"ר ליוור בר' הירש דרשן, מוזכר בח"ה תל"ז תל"ט.

מח) ה"ר משה כהן, ג"מ דבריסק והמדינה לע"ע חתום תל"ז בהסכם האלופים.

מט) ה"ר שמואל בר' יו"ט ליפמאן העלר, (בנו של התו"ם

וחתן הג' ר' אבראשקא) חתום בחשבונות המדינה תל"ט.

נ) ה"ר שמואל ר"ל סג"ל, בח"ה תל"ט ואולי הוא הקרום.

נא) האלוף הראש מו"ה שלום סג"ל בה"ג מו"ה חיים הלוי חתום בפס"ד תל"ט, תנ"ה.

נב) ה"ר יעקב לאמאור, בח"ה תל"ט תנ"ה.

נג) ה"ר גרשון מבריסק, בח"ה תל"ט.

נד) ה"ר משה שמש חתום בפס"ד תמ"ג.

נה) האלוף המנהיג מו"ה יואל ר"ש ר"א חתום תמ"ד תמ"ז (*).

נו) האלוף מו"ה מענדל סופר חתום תמ"ד.

נז) ה"ר מנחם מענדל במ' בנימין, חתום על התקנות והפס"ד

תמ"ב תמ"ד תמ"ז.

נח) האלוף מו"ה פייבוש חתום תמ"ד.

נט) ה"ר יואל ר"ש ר"ש תמ"ד.

ס) הגאון מו"ה שאול בהגאון ר' ר' העשל, תמ"ז חתום, שאול בהרב מו"ה אברהם יהושע העשל נבחר מק"ק בריסק (ראה למעלה) ולפעמים חתום בשם, ספרא דרייני בק"ק בריסק, (בפנקס סי' התקמ"ז).

האלוף

(* ראה במכתב הר"ל ראבינאוויטש.

- (א) האלוף מו"ה אליה ר"א, מוזכר בח"ה תמ"ו, תני"א .
(ב) האלוף מו"ה מרדכי שתדלן, בח"ה תמ"ז .
(ג) האלוף מו"ה מאיר מוכסן, חתום תמ"ז :
(ד) האלוף מו"ה הירש פרעגר, תמ"ד תני"א .
(ה) הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד רוטינבערג (אב"ד) חתום תמ"ד תני"א .
(ו) האלוף מו"ה זלמן במ' יואל בח"ה תני"א .
(ז) האלוף מו"ה יוסף בר"מ ז"ל, בח"ה תני"א בן הגאון ר"מ גינצבורג הרי"א .
(ח) ה"ר אליעזר ש"ץ בח"ה תני"א .
(ט) ה"ר אהרן ר' עברלס בח"ה תני"א .
(ע) ה"ר יואל נאמן המדינה תני"א .
(עא) ה"ר שמעון בר' יצחק אייויק איש שמיין תני"א .
(עב) ה"ר זאוול סופר תנ"ה .
(עג) ה"ר יודא ר' וועלוולס תנ"ה .
(עד) ה"ר צבי רמ"ה מיאנאווי בח"ה תני"ה .
(עה) האלוף הראש מו"ה שלום בהגאון מו"ה חיים סג"ל בח"ה ובפ"ד תל"ט תני"ה .
(עו) ה"ר צבי ר"פ חתום תנ"ה .
(עז) ה"ר משה בר' העניך תנ"ה .

במאה הששית

- (עח) הרב ר' יעקב בר' מאיר סג"ל חתום תקי"ב, ועל הפס"ד מהחוב של ר' שלמה בר' חיים מהוראדנא בשנת תקכ"א, וגם חתום במכתב להג"ר ר"י אייבשיץ בדבר הקמיעות עם הפו"מ דבריסק .
(עט) הרב מו"ה ישראל במ' יונה, חתום תקי"ב בפנקסי ובמכתב הפו"מ דבריסק להג"ר ר"י אייבשיץ .
(פ) הרב ר' דוד בר' משה יצחק, תקי"ב וגם במכתב הג"ל .
(פא) הרב ר' ראובן בר' שלמה זלמן תקי"ב וגם במכתב הג"ל ובפס"ד הג"ל :
(פב) הגאון מו"ה אברהם קאצינעלנבונין, חתום על חתקנות ועל פס"ד הג"ל בשנת תקכ"א .

בשנת תקכ"א. נפסקו הועדים, לדאבון נפש כל חובב עם ישראל ודתו, כי עמהם מתה חכמה, וגלה כבוד מישראל. סבת הפסק הועדים בעת ההיא לפי השערתנו היתה מפני מצב ב"י או בפולין ולימא תחת מלך פולין האחרון סטאניסלאוו אגוסט פאנימאוסקי שכפי הנודע הומלך על פולין ממעם הקסרית עקאמרינא השנית. ולכן כל עניני מלכות פולין היו נחתכין על פיה, ונודע אשר לא רצתה לעשות בקשת היהודים לתת להם רשיון להשפט בכל דברי ריבותם במשפט מיוחד להם לבדם. וגם עניני המסים מסרה בידי ראשי הקהל, וע"כ לא מצאה חפץ בוועדי הרבנים, אשר יסודתם מקדם היה רק לעשות חובות הממשלה.

הנה כי כן, נמשכו הועדים בלימא, והאריכו ימים רבים מאה שלשים ושמונה שנה, והתנהלו על מי מנוחות הדת והתורה, בשלום ומישור ישבו כסאות למשפט, הרבנים והמנהיגים, שבת אחים גם יחד, ואזנו וחקרו תקנות טובות, משפטים ישרים ותורות אמת אשר במ ישראל יתפאר, ולא היה נודר כנף ופוצה פה ומצפצף, ומה נאמנו מאד, דברי הח' הרכבי (וואסחאד 84 נומער 1) במאמרו ע"ד ועדי ד' הארצות, באמרו, "לא עתה יבוש יעקב בתקנות הועדים, אשר ממי יהודה יצאו, ולא עתה פניו יחורו, אם נציב התקנות ההם, מחוזה מול מחוזה תקנות וחוקי המדינות היותר טובים ומיוסדים על אדני משפט וצדק ואהבת אדם בימינו אלה", על אף שומנינו מנדינו, אשר זה מקרוב קמו עלינו, כמו בראף מאן ליוט"ס וסווארין אשר בלי דעת יכבירו מלים לתת לחרם יעקב וישראל לגדופים, וככלב שב על קאו, כן ישנו באולתם לשתות לעג כמים על התלמוד והש"ע, כי לא ידעו מה הוא, והשם קהל, לא ימוש מפיהם, להחריד במ את שכנינו הנוצרים היושבים לבטח אתנו. לו תפקחנה עיניהם, לראות מעשי הקהל וקורותיו בימים הראשונים ולבחון תקנות הועדים ומשפטיהם, הלא יראו, כי שקר בימינם. הלא תאלמנה שפתותם, כאשר ימו אוון קשבת לשמוע, כי כל המלכים שבפולין ולימא, נתנו לפעלי הועדים צדק, ותחת לשום תהלה במעשי הרבנים ותקנותיהם, עוד נתנו להם עוז ותעצמות כל ימי היותם משך זמן רב כזה, אחרי אשר ראו ובחנו כי הרבנים והמנהיגים שבחרו היהודים אלופים לראש, כולם ישרים ותמימים אנשי חיל, יראי אלהים שונאי בצע, דורשי משפט ומהירי צדק ועולה לא נמצא במ. גם בענינים הנוגעים להממשלה ועם החלוקי דעות והסכסוכים,

אשר

אשר נקרו ויאתו, לפעמים בין הרבנים והמנהיגים, ובין הקהלות והראשים, בכל זאת אמת ומשפט שלום שפטו בשעריהם, ואיש על מקומו באו בשלום.

ובני עירנו גילו ושמחו לראות, מכל מה שדברנו ועשינו, כי גם גדולי קהלתנו, באו בסוד ישרים ועדה, בכל עניני המדינה ותקנותיה, וקהלתנו לקחה תמיד שכרם אחד על אחיותיה, באספת הועדים ותקוניהם אשר עד דור אחרון יעמדו לנש עמים, ובצדק יאמר עליה. "כי בריסק דלישא, היתה על כל שליטא, קרתא קדישא, מתנשא לכל לרישא", כדברי הגאון מו"ה נטע מאוסטרהא, שהבאנו למעלה במבא העיר והבית, אשרי עין ראתה כל אלה:

סוף דבר

אחרי אשר עד הנה עזרנו ה', לכתוב חזון עירנו, קורות ערתנו וזכרון אבותינו, אשר היו בעירנו לשם ולתהלה, ושאר דברים אשר מצאה ידנו לאסוף ולכנוס להביא אל בית האוצר הזה, הוא חלק הימים הראשונים שקראנוהו בשם קדם לעיר או ימות עולם הננו נותנים תודה וברכה, להרבנים המאורות הגדולים אשר האירו לנו הדרך, בזכרון הרבנים הראשונים, כיד בקיאות, בספרים הטובה עליהם, ולהחכמים הגדולים אנשי השם אשר היו לנו לעינים לפקוח על תולדות עירנו ועדתנו, ע"פ ההיסטאריא והביבלוגראפיא: הלא הם, הרב הגאון מו"ה אריה ליב יעלין שליט"א אב"ד דק"ק ביעלסק, הרב הגאון מו"ה מאיר יונה אב"ד דק"ק סיסלאוויטש, הרב הגאון מו"ה מרדכי גימפל אב"ד דק"ק ראזינאיי. הרב הגאון מו"ה יוסף לעווינשמיין אב"ד דק"ק סעראצק, הרב הג' מו"ה דוד טעבלי אפרתי מוויטעבסק. הרב ר' צבי יחזקאל מיכל זאהן מוזאמושיץ. הרב המופלג החכם מו"ה אליעזר ליפמאן ראבינאוויטש ממינסק. והרב ר' רפאל נטע ראבינאוויץ ממינסק. הרב החכם שוח"ה, ועל כולם יזכר לטוב, הרב החכם הראקטור הרכבי נ"י, אשר מכחו שחד בעירנו לשלוח לנו דשימה מספרים נדפסים השייכים לעירנו, וגם הכתיב לנו להיות מעורר לעזור גם בחלק ההיסטאריא, כאשר יבא דברינו אליו אחרי צאת לאור שאר חלקי חבורנו זה, וגם דלה דלה לנו, להשקות לנו

לנו ממי מאמריו הנעימים, בכ"ע שונים.
כולם יעמדו על הברכה, ואלהי המערכה, ישלם פעלם תמים,
לראות בשוב כל הימים.

ואנחנו איפא במה נכף ונקדם פניהם, ומה הגמול נשלם להם,
אך זאת חובתינו, להביא בקונטרס מיוחד רצוף לחבורנו זה, כל
דבריהם ומכתביהם, אשר כתבו אלינו, למען תהיה זאת לעדה על
הכרת טובתם, מאת אודהם המתכבד באהבתם.

המחבר

הוספה לחלק זכרון לראשונים

זה מקרוב בא לירינו פנקס ישן מבית המדרש של הרב, והוא פליטה ושארית מביהמ"ד חומה שהיה בעיר הישנה, ונקרא בשם ביהמ"ד של ר' שמעיה אתרוגר, שם מצאנו ראינו מנהג בני עירנו מלפנים. כי בכל בתי התפלות דקהלתנו, נוסדו חבורות בתי אבות, לחבר כאיש אחד חברים כל המתפללים בביהכ"נ, העוברים על הפקודים בפנקס העשוי לדבר, ומהם נבחרו בכל שנה גבאים לפקח על צרכי ביהמ"ד, ע"פ קלפי, ואיש זר, אשר לא הוחד כבודו בקהל החבורה לא היה לו חלק בשום התמנות, ולא התערב בתוכם. זשם ראינו, כי גם רבים מגדולי עירנו אלופים נכבדים, נתנו ידם להתחבר לאגודת הבתי אבות, לצבי ולכבוד, ובעד זה נתנו מתנות לביהמ"ד איש כמתנת ידו, ונכתבו בספר, ולזכר עולם נציגה פה דשימה, מאלופי גדולי עירנו, אשר מצאנו שמותם נקובים בפנקס זה, במספר צבא החבורה, והעתקנום העתקה נכונה.

הרבני המופלג האברך מו"ה יואל בהרב המופלג מו"ה משה נ"י (קאזעס) נתקבל להחבורה יום ג' כ"ג אייר תקמ"ה, ונדב בעד זה להיות קורא בתורה בביהמ"ד בשבת ויו"ט ובה"ב משך שלש שנים. התורני הרבני המופלג האברך מו"ה יואל בהרב הגאון המפורסם מו"ה אברהם נ"י (ק"ב) אב"ד דקהלתנו נתקבל להחבורה יום ה' כ"ב אדר א' תקמ"ו ונתן מתנה לביהמ"ד חומש טוב דפוס דיהרנפורט — .

הרב המאוה"ג מו"ה צבי הירש בהמנוח מו"ה דוד ז"ל (פרילוקר) נתקבל לחבורה קדושה של הביהמ"ד יום א' כ"ב אייר תקנ"ב, נתן נדבתו שינדלן על גג ביהמ"ד כתיקון בשנה ההיא — .

הרב המאוה"ג החריף מו"ה אהרן ב"ר מאיר ר"ח רש"ם בעל המחבר ס' מנחת אהרן. ובנו המופלג הנגיד האברך מו"ה חיים נתקבלו להחבורה בביהמ"ד, ובעד זה נתן נדבה לביהמ"ד ספרו מנחת אהרן, ביום ב' ט"ז טבת שנת תקי"ג לפ"ק.

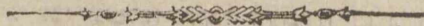
הרבני המופלג האברך מו"ה יהודא ליב בהרבני הנגיד הראש מו"ה מרדכי צבי (גיטלס) נתקבל להחבורה יום ב' ט"ו שבט תקנ"ו ונתן דמי קדימה כנהוג.

הרבני המופלא ומופלג האברך מו"ה העשל בהרב המאוה"ג המנוח מו"ה שמחה זצ"ל שהיה אב"ד בק"ק זאבלודאווי נכד הגאון אב"ד

אב"ד דקהלתנו, נתקבל להחבורה י"ח סיוון תקס"ג וסילק דמי קדימה
בנהוג.

ארוני אבי זקני הרבני המופלג הנגיד מו"ה מאיר מיכל ב"מ
מרדכי ז"ל נתקבל להחבורה כ"ח שבט תקס"ה (ובפנקס נרשם אדם
כ"שר לפ"ק) וסילק דמי קדימה, וכפי נדבת לבו לב טהר ידים הוסיף
על המדה יותר מכפי התיקון, ונשאו פניו לתת לו ת"ח בכתב מפורש,
הרבני האברך מו"ה יעקב ב"מ יהודא ליב לובלינר, נתקבל
להחבורה א' דר"ח אדר תקע"ג, וסילק דמי קדימה כתיקון.

בפנקס הנ"ל נמצא תקנה בח"ח ובחדר"א שלא לשלוח מקופת
הצדקה של ביהמ"ד דרשה גישאנק לשום אדם. וגם לא לשלוח מי
דבש הן לאורח או על חתונה או על ברית, ושלא יעדיפו הוצאות
בהו"ר ובש"ת ובשמ"ע ובאסיפת הנבאים יותר מסך ארבעים זהובים
לשנה. התקנה נעשתה על ג' שנים. גם נמצא שם דברי ריב ומשפט
בין גבאי הביהמ"ד עם גבאי הצ"ג בדבר התינה מביהמ"ד על חטים
לאביונים קודם הפסח ונתפשרו ביניהם, שלבד הג"ח שנתנו גבאי
ביהמ"ד מכיסם כך כ"ד זהו' על חטים יתנו עוד מידי שנה להצ"ג
סך ארבעה זהובים על חטים, ויותר מזה לא יתבעו מהביהמ"ד שום
מעות. ובימות החורף מחויבים לשלוח חמשה אנשים להתפלל בביה"ב
הגדולה, כ"ז נעשה ר"ח אדר תקמ"ה. וחתמו על זה שלשה גבאי
ביהמ"ד, עם שלשה גבאי הצ"ג. גם היה דו"ד בין החבורה דביהמ"ד
עם אלופי הקהל דק"ק שערשוב ע"ד החוב מאה ישנים קשים,
ותבעו גבאי ביהמ"ד מהקהל הרווחים שהתחייבו הקהל ליתן להם בכל
שנה ששים זהובים, רק אלופי הקהל מענו שמטה ידם לשלם בעתו,
ויצא הפס"ד שאלופי הקהל יתנו ששה ישנים קשים, ואז פטורים
מהרווחים עד זמן דלמטה ולהבא יסלקו בכל חנוכה כ"ד זהובים ולא
יעבור, על הפס"ד חתמו הרבנים, הק' מו"ה שבתי חופ"ק שערשאב,
והק' יצחק במ' ברוך כ"ץ חונה בק"ק וואלא, וק"ק סקירל, וק"ק
אוסטרא ואנפיה יצ"ו.

קונטרס

רחובות עיר

כולל איפנת מכתבים הארות והערות מאת
גדולי זמננו אשר כתבו ידם אלינו והיו בעזרנו
להוציא לאור חפצנו.

דברי חכמים כדרכונות
וכמסמרות נשועים בעלי אסופות
(קחלת יב)

אף אתה עשה אונך כאפרכסת
וקנה לך רב מבין לשמוע

• (תנינה ג)

מכתב הגאון מו"ה אריה ליב יעלין אב"ד דק"ק ביעלסק יצ"ו .

כבוד ידידי אהובי נפשי הרבנים הגבירים בתורה ובחכמה
ובתבונה חו"ב, שועים ורוזנים מפורסמים יקרים ונכבדים
כ"ש מו"ה אריה ליב פיינשמיין ומו"ה אברהם מרדכי פינקל
שמיין נ"י, גבאי ביהב"ג דק"ק בריסק דליטא יצ"ו :

אל יפלא בעיני כה"ר אחר תשובתי, כי אפפוני טרדות רבות
ועלומות, ובהיותי גדור משני העברים מעבר אחד טרדת העיר,
ומעבר השני מעשה הגהותי על הס"ס אשר המדפיסים אלים עלי
לגמור כל מסכתא, טרם כלותם הדפסתה לא יכולתי לסול אף מסילה
קלרה למהלך פעמי רעיוני בענין זה, גם בקראי בקול פנו דרך
ומקום למען כה"ר, עד שגמרתי בעו"ס בשבוע העברה הגהות למס'
ע"ז, ונפרץ גדר אחד, מאלתי עת בין הפרקים בעד עיני כה"ר, גם
בראותי כי נדרש לענין זה, הרבה ספרים מימי קדם, אשר אינם
אללי, לויתי בין מה לחפש בעיר בצתי מדרשים, ואיזה בעה"ב אולי
ימצאו לי וינעתי ולא מצאתי, כ"א מהנמצא אללי משלי מעט, וספרי
הבוקרת ג"כ אינם פה, לא ס' קריה נאמנס, ולא ספר גדולת שאול,
וכבר עלי הדבר לשפוט בלי ראיה, ממקור הדברים ומחלבתם, אך
למען כה"ר אשר הוא יקר בעיני מאד, לא אחשה מלהגיד את אשר
ראו מזימותי בהסקיפי בענין זה.

א) והנה ס' מגיני שלמה ד' אמשטרדם איננו אתי, לראות בו
הסכמת הג' ר' מרדכי זיסקינד, ע"כ לא יכולתי לעמוד על חוכן
דברי כה"ר הנאמרים בקיבור, כי כה"ר כתבו שחתם שם בשנת ת"ס
ולא גלו לבאר ע"ש איזה עיר חתם שם והמוצן הפשוט שחתם חוזה
בבריסק, שזזה עוסקים להביא שמות רבניהם וגאוויהם, ואם חתם
ע"ש עיר אחרת, למה יביאו חתימתו והסכמתו א), ויפלא אחרי
שבהסכמתו לס' עולת יצחק חתם א"ע בשנת תמ"ט בלובלין, ועוד
מצאתי ראיתי בס' נפחלי שבע רלון שחתם בהסכמה בשנת תס"ה חוזה
בלובלין

ב) בהסכמה נאמר בפירושו ח"ק לובלין, והנאלו זאת רק לבעבור הזכיר
שמו והלהטו, שיש שם בעד ד' ארצות פולין ביערוסלב, וה"ג ר"ש היה שם
ג"כ בעת רבוהו בקרקא .

בלובלין, אך יתכן שהיה ביניהם צבירסק, ושם למקומו הראשון. ושפטתי שבטח חותם שם בהסכמתו לס' מגיני שלמה ע"ש עיר לובלין ולא הביאו זאת כ"א לברר עי"ז באיזה זמן היה צבירסק, שהיה אז או קודם תמ"ע או אחר ת"ס, ולמה שמלאתיו גם בשנת תס"ה בלובלין נאמר אחר תס"ה, והנה אחר תס"ה אין למלוא לפניו עת פטויה מרבנים צבירסק, וגם אחר ת"ס אין למלוא, כי מתס"ב או תס"א מלך הרה"ג רא"ל נכד הצי"ח כמוכח מהסכמתו לס' ראש יוסף ע"ש צבירסק, והיה שם עד שנת תע"ג שחתם לא בהסכמתו לס' ברית שלום אב"ד צבירסק, ובשנת תע"ח הושב ה"ג ר' נחמן על כסא רבנות צבירסק, כנראה בעליל מהסכמתו לס' עיר דוד שנת תע"ח אב"ד צבירסק, וכה"ר כתבו שנת תע"ט, והוא שנת הדפסת הספר, שכתב שם בעתו לפ"ק, גם בס' ברית שלום, הנדפס בתע"ח הצי"ח המדפיסים על הסכמתו מקדם מזאמושטש וכהיום נתקבל לאב"ד צבירסק והיה שם עד תקי"ד, כמ"ש בהסכמתו לס' הליכות עולם על ש"ס בשנה ה"ל, וחותם אב"ד צבירסק (ב), ע"כ אין המקום פנוי להכניס שם את הג' רמ"ז לרב מזמן תס"א או תס"ו והלאה, כי גם בין תע"ג ותע"ח יתכן לה"ג ר' שמואל לבי הירץ בן הגרא"ל נכד הצי"ח להיות שם, כידוע שהיה יורש מאביו הרבנות והניח גם הוא לבנו אחריו, וכ"כ בס' זכר ישעיה, מעבר להשער בחשבון יחוסו, שקודם הג' ר' נחמן היה אביו ר' הירץ אב"ד צבירסק, ועוד לפני"ש שבו של הג' רמ"ז, הג"ר משם היה אב"ד שם בשנת תנ"ג, אין אופן שיהיה קודם להאב, וע"כ רבנות הג' רמ"ז צבירסק היה קודם תמ"ט, והרואה בלמח דוד סוף חלק הראשון, יחפלא שבעמלו בשנת תנ"ב שבו כלה דבריו בהחלק, כתב, הג' ר' זיסקינד אב"ד בהוראדנא ועתה נתקבל לרב ור"מ בק' לובלין, מ"ש ועתה יתכן דסיינו מקרוב בשנת תמ"ט, אבל למה לא הזכיר אלו רבנות צבירסק שקדם ללובלין, וזאת אין להכחיש דבר רבנותו צבירסק, כי בהקדמת ס' תשו"י הרמ"ז מהמביא לביה"ד, כתוב עליו שהיה אב"ד בלובלין צבירסק ובהוראדנא, ולפי הנראה המאוחר קודם, וכ"ה הסדר שהיה מתחילה בהוראדנא, ואח"כ צבירסק, ואח"כ בלובלין. וכמ"ש בה"ר שרבנותו בהוראדנא קדמה לצבירסק, אך בשנת תמ"ה עד תמ"ח היה הג' רמג"ב צבירסק. כמ"ש בה"ר בשם הלמח דוד.

חף

(ב) לפי המובא למעלה נרשימת הרבנים נמשכה רבנות ר' נחמן שר שנת ה'ת

(א) כי לא ידעתי מאין ידעו זמן בואו בחמ"ה, כי בל"ד אין מבואר רק זמן סלוקו בחמ"ח) לזאת נראה הדברים שהיה מקודם צבירסק, ובשנת תמ"ה או תמ"ד יאל להוראדנא, והג' רמ"ג מלא מקומו צבירסק, והג' רמ"ז היה בהוראדנא, ומשם נקרא ללובלין כמשמעות לשון ה"ד וגם משמעות ועתה מורה שאין להקדים זמן הרבה שהקבלותו ללובלין, כ"א שהיה או שלש שנים שהוא בחמ"ט, ומה שמחסר ה"ד מלחשוב הראשונה מצבירסק, אין פלא, כי אין דרכו לחשוב אלל כ"א מהפך הערים שהיה בהם רב, אך ממה שמזכירו בהוראדנא, וכותב ועתה נהקבל ללובלין, משמע שמכוראדנא נהקבל לשם, והדבר החוס באשר שאין לפני ס' מג"ש ולהם המשפט אחר העיון בגוף הספר ג).

(ב) מה שנתפלה כה"ר על קאור ימי שבתו של הג' מו"ה שאול על כסא רבנות עירנו שלא היה כ"א משך שנה א' שנת תס"א (ואחד מצעלי הצקורת ראש הסכמת הגר"ל לס' ראש יוסף שהיה בשנת תס"א, וחזתה שם אב"ד צבירסק, א"כ לא היה כ"א משך איזה ימים ולא נשאר לפני הג' ר"ש אף שנה אחת) ובאמת לפי מה שמלאנו ראינו בשו"ת יד אלי' י"ז י"ח שמזכר שם הג' ר' שאול לאב"ד צבירסק והמעשה היה בשנת תכ"א, מבואר בפירוט שהיה בזמן מוקדם אב"ד שמה, ובהסכמתו לס' אוהל יעקב משנת תנ"ח, שחתם ע"ש גליל קראקא, ואח"ז נתקבל בקראקא, היה אחר לאחו מצבירסק בשנת תנ"ג שראינו שהיה צבירסק הג' ר' משה בהגרמ"ז אז, וימי הגר"ש יתכן משנת תמ"ח, שנפטר הג' ר"מ גינזבורג עד שנת תכ"ג, וע' חשו' שבות יעקב ח"א סי' ק"ז, שחתם שם מאפטא, והיה מערי גליל קראקא, והסכמתו לס' ראש יוסף שחתם עלמו אב"ד בקראקא, היה זה בתס"א, בראשית ימי בואו לקראקא ד), א"כ מש"ש ונבחר לע"ע לצבירסק (כי אין מבואר שם בדבריו לאב"ד כמ"ש כה"ר, כ"א לע"ע לצבירסק), אין לפרשו לאב"ד נ"י, איך יעלה על דעתו ועל דעת אנשי צבירסק

ג) בהנה ערה ויגע כבוד הגאון נ"י, לחקור בזה, אחרי כי הפקס (מליטא) פתוח לפנינו ושם נרשמו שנות פקודות הרבנים רמג"ב ורמ"ז בדיוק ובנמאום ואין לפקפק בזה כלל וע"פ רשמו שנות משמרת עבודתם צבירסק, ברשימה שלנו סי' ל"ג ול"ד, עיין שם :

ד) בהסכמה לס' מג"ש משנת ת"ס החוס ג"כ הג' ר' שאול, החונה בגליל קראקא. ואין שום ספק בזה :

בריסק שיטתה מקומו בתחלת ימי שנתו שם, ולשוב להעיר אשר יאל
 משם, ובפרט לפי ה"ל שהג' רא"ל היה בבריסק בתח"א אב"ד,
 ומוכרח שכונת הלשון שכ' ונבחר לע"ע לבריסק היינו להיות בהועד
 שנהגו אז גדולי המדינה, כאשר יוספר מימי קדם. וזה מדקדק ל"ע"ע,
 שהוא רומז לענין שאין נמשך ימים רבים כ"א לשעה הדרשה להענין,
 ועפ"ז יש להאריך ימי שנתו של הג' ר"ש בבריסק, ערך ארבע או
 חמש שנים מתמ"ט עד תנ"ג, ומשם הלך לאפטה כנ"ל, ועכ"פ סרה
 פליאתם בזה ה'. ומה שמסתפקים, אם הגר"ש המבואר בסוף השו'
 הרמ"א, הוא הגאון ר' שאול בר' העשל או בהגאון ר' משה מחעלם,
 לה ידעתי נ"מ בזה לבריסק, כי בסוף השו' הרמ"א חותם א"ע
 בשם אב"ד דקראקא, ולא הזכיר שם בריסק, וגם אין מוזכר שם
 השנה שנכתבה השו"ב הזה, ובראש השו' רשום עליה מפורש
 בהגאון ר' העשל, ואין לספק בזה, אך כאשר שאין הספק מוגע
 לבריסק, כן אין הפשיטות מוגע, אולם בדבר הספק הזה, יש לתת
 מקום לדברי הג"ש, ואמרחי לדונו לזכות שלא בפניו (כי אינו אחי כנ"ל)
 אחרי ההבדל האלו, שהג' ר' שאול בר' העשל היה בקראקא כדמוכח
 מסוף השו' הרמ"א כנ"ל, וכן מוכח ממ"ש בהשער לס' השו' הרמ"א
 שנדפס ע"י הג' ר' א"ל בהג' ר' שאול בהג' ר' העשל וסיים שם בזה"ל,
 ושניהם מנוחתם כבוד בקראקא והגליל, מזה ג"כ ראינו שהג' ר"ש
 בר' העשל הוא שהיה אב"ד בקראקא בסוף ימיו, ונשאר שם או
 בהגליל, ומבורר ג"כ מהסכמתו לס' אוהל יעקב, ומתשו' שבות יעקב
 סי' ע"ז, שמתחלה היה בגליל קראקא באפטה, ומשם הלך לקראקא,
 א"כ יפלא אם הוא הוא שהיה אב"ד בבריסק בשנת תנ"א קודם
 לרבותו באפטה, איך המיר טוב דרע והלך מגדולה לקטנה, ע"כ
 שפט הג"ש ב"דק שהאב"ד בבריסק הג' ר' שאול הוא בהג' ר"מ מחעלם
 והגר"ש בר' העשל היה באפטה, ומשם בא לקראקא, והלך מקטנה
 לגדולה, ואף שגם בהסכמה לאה"י ובתשו' שב"ג ג"כ לא הזכיר שם
 אביו עכ"ז הלא ידוע שהיה הוא בקראקא ע"פ השו' הרמ"א כנ"ל
 בשער ובסופו, גם הוא היה מתחלה באפטה בגליל קראקא, שמשם
 בא לקראקא כמ"ש בחתימת הסכמתו לס' אה"י כנ"ל, ולפ"ז יבואר
 מ"ש

(ה) גם שאר הגדולים הוכיחו שכן כונת הלשון „נבחר לע"ע" וגם אוחזו כבר
 שבו מפעוהו וקבעו זמן הגר"ש בבריסק משנת תנ"א עד שנת תנ"ה כפי הפקס
 ראה למעלה.

מ"ם ונבחר לע"ע לבזריסק שהוא שיתכן ששלחו אליו כתב רבנות מבזריסק
 לאפגמא, אך לא נגמר הדבר ולקחו את הג' רא"ל וכד הב"ח מקראקא
 (שכן כתוב על שער ס' הליכות עולם, שהג' רא"ל וכד הב"ח סיה
 מקודם אב"ד בקראקא, ואח"כ נתקבל לאב"ד בבזריסק) ונתמנה הג'
 ר"ם במקומו בקראקא, ועכ"ז לא עזב מלכתכבוד בכבוד הכתב ששלחו
 לו מבזריסק, והזכיר שיש לו כבוד הבחירה שהוא לע"ע שלא יסאר
 שם, רק בקראקא יסאר ושם הוא חוגג, ולהכריע הדבר יש לעבור
 בספרים רבים, ולעיין בהסקמות אם לא נמצא הגר"ש בהגר"מ חתום
 בשנת תנ"ח מפייטשוב או שאר שנים שימצאו ואז יחכוף עלינו הסכרת
 ליתן משרת הרבנות המבואר בתשו' יד אלי' להגר"ש בר' העשל ולהיות
 כמחריש בדבר הפליאה שהלך לזוע מגדולה לקטנה, ופה אין ספרים
 רבים, ולע"ע לא רחוק דבר משפט הגדולה שאלו בעיניו (ו) :

ג) בענין ספקותם בדבר המסופר בם' מגלת איזה שג' תו"ט
 היה אלל הג' ר' יעקב, איזה ר' יעקב הוא, ובאיזה מקום
 היה זאת, אם בבזריסק או בלובלין, לפי מה שראיתי במגלת איזה,
 אין להפק על לובלין, כי הדברים מוכיחים שבחזרת התו"ט מלובלין
 אחר החתונה בתמוז של"ב [ומש"ש של"ז] הוא ע"ס כדמוכח אח"כ שעת
 חזרתו לבזריסק היה סוף של"ב] נסע לבזריסק והתאכסן שם בבית בנו
 מו"ה שמואל ואחר שבת טובה יום ג' אחר שנת של"ב, נסע עם בנו
 מוהר"ש ועם ס"ר שאלו וואל (ז) לנעמרוב, מוכח שהיה המעשה בבזריסק,
 ושם כזדוהו הר"י אב"ד דשם בראון העדה להגיד הדרשה בשבת טובה
 ומחל הג' הר"י האב"ד על כבודו (כנהוג שדרשות שבת טובה שייך
 להרב אב"ד) ואין לפרשו על לובלין כלל, ובהמג"א שלפני (כי אין
 אחי מהחדשים) אין כתוב לא אז ולא אח"ז, אבל מוכרח להגיה שם
 אח"ז, כאשר מצאו שהג' ר"י בהג' ר' אפרים נפתלי היה בלובלין
 אב"ד בשנת של"ה, בתשו' גאוני בתראי שמוכירו הב"ח בסו' כ"ז על
 שם אב"ד מלובלין, ובתשו' שהשיב ע"ז שנית הג' ר' יעקב, חתום
 שם

(ו) ראה למעלה ברשימת הרבנים, שם הבאנו דבר ברור שבשנת ת"ב היה
 ס"ר שאלו בר' משה עוד אב"ד בפייטשוב, ונפלה השערת הג"ש, ובהפנקס חתום
 שאלו סהם, וראה בעיר הודק.

(ז) במגלות ואיזה החדש, (שנדפס בדיוק היטב) לא נאמר שנסע עמו
 הר"ש וואל, וזה הלשון שם: ואסרו דבורה בה הגאון מו"ה אבראשיק ז"ל ב
 הקיץ מו"ה שאלו וואל, ונסתרה לפ"ז ראיה הגאון יחיה.

שם, יעקב במו"ה אפרים נפתלי פ"ק לובלין, וא"כ ע"כ להגיה שם
 שהיה אח"ז בלובלין, ועל הג' ר"י שור, אין לפרש לא צבריסק, ולא
 בלובלין, אחרי שמלאוהו בתשו' פ"י סימן ס"ג בשל"ט חתום בין דייני
 צריסק בהגב"ע באחרונה בשל"ט שהיה הג' ר' אברהם האב"ד לא יתכן
 שישפיל כבודו מרצנות צריסק או לובלין להיות מונה בין הדיינים
 דצריסק. ועוד לחתום באחרונה, וע"כ הוא הג' ר"י צה"ר אפרים
 נפתלי ולא הג' ר"י שור, ואחר רצנות צריסק העתיק הג' ר"י צה"ר
 ר' אפרים נפתלי אהלו ללובלין, ואין זה חידוש כמו שמלינו להגרמ"ז
 שכתב מרצנות צריסק, להוראדנא או ללובלין, כמ"ש לעיל אות א',
 ובתשו' ג"צ סי' ל"ח מלינו עוד תשו' מהגר"י מצריסק, והשיב עליה
 הצ"ח, ומוכרח שהיה קודם ת"א שנעדר הב"ח אז, ואם נפרש כונת
 מצריסק היינו האב"ד ע"כ היינו קודם של"ה, ואם נפרש מצריסק
 לת"ח וגאון בלא אב"ד, יש לפרשו ג"כ על הגר"י שור, כי שם לא
 נזכר לא שם אביו ולא השנה, ואם הוא הר"י שור יתכן לאחרו עד
 שנת ת' או תחלת ת"א, ויש להעיר שמלאו להג' ר"י כהנא בשנת
 ת"ח, שכתב עליו המחבר אהל יעקב בהקדמה שהיה אור תורתו
 זורחת בק"ק צריסק, והיה דודו של המחבר, ובלא אלו בשנת ת"ח,
 ואפשר דהפ"י אור תורתו זורחת היינו אב"ד ונתמנה אז אחר פטירת
 המג"ש בשנת ת"ח, כמו שיבאר בלאת שאל"ז, והיה אב"ד עד שנת
 תי"ב לערך, שנתמנה אז הגר"י שור, ואולי הוא אשר כתב להב"ח
 מקודם עוד בחיי הצ"ח, וקוראו "מצריסק" לא בתואר אב"ד, אך
 אחרי שהיו עוד בשם ר' יעקב גאוני צריסק, היה הצ"ח מסמנו
 בשם אביו, וע"כ מצריסק היינו האב"ד שנודע שהוא הגר"י צה"ר ר'
 אפ"י שהיה בימי הצ"ח אב"ד שם וע"כ היה קודם של"ה שהיה עדין
 אב"ד צריסק. דבשל"ה היה בלובלין כנ"ל, ונמלא עוד הגאון ר"י
 שור בתשו' ג"צ סי' מ"ה מ"ו, וחוחס שם פה לולק ומשמע שהיה
 שם אב"ד, אך אין ידוע הזמן, אחרי שאין שם תשו' הצ"ח עליה :
 יתכן שנכתבה אחר מות הצ"ח (רק משום שנוגע ל' הצ"ח בצפרו
 הובא שם) וכ"כ שהיה בזמן מאוחר לזמן הגב"ע שבתשו' פ"י סי' ס"ג
 שנת של"ט, כי אין סברא שיזלזל בכבודו לחתום באחרונה שם, אם
 כבר נשא כתר רצנות חף מלולק, ויתכן בשנת ת' שהוא אחר הגב"ע
 ובחיי הצ"ח.

(ד) מה שנסתפקו אם היה המג"ש צריסק אב"ד, הנה מהמכתב
 שהביאו ממ"ש המג"ש להב"ח אין ראיה. דהלל מש"ש, ולא בלובלין,
 תמוה

תמוה, שלא מלינו שהיה הצ"ח בלובלין, רק המג"ש היה בלובלין וע"כ
 דונתו במכתבים שו"ת שלא זכה לקבל מכתב בדבר הלכה משו"ת,
 ומוכרח שאין זמן המכתב, כ"א קודם לשנת של"ט שהרילו מכתביהם
 זה לזה בשו"ת, ומטיקטין ראיו הליכות שו"ת ביניהם. וע"כ כתיבת
 המכתב שהביאו היה זמנו קודם רצונתו בטיקטין, כן יתכן שהיה
 קודם רצונתו שבבריסק, ע"כ לא הזכיר בריסק כ"א בעת עמדו לפניו
 בימי רצונת הצ"ח שס. גם יתכן שרצונתו בבריסק היה אחר מות
 הצ"ח, אולם יש לעיין באיזה זמן יתכן שהיה שס אב"ד, דבשנת של"ח
 מלינו להמג"ש שחותם פה ק"ק טיקטין בתשו' גאוני בתראי סי' י"א,
 שעל מכתב הצ"ח שכתב בשנת של"ח השיב מטיקטין, וסוף התשו'
 שבתשו' פ"י ה"א סי' ע"ו באה"ע שהיא תשובה על דברי הצ"ח
 שבתשו' הצ"ח סי' ע"ד. וגם שס זמנה של"ח, וא"כ לא יתכן שהיה
 מקודם אב"ד בבריסק, והעתיק אהלו לטיקטין, להחליף גדולה בקטנה,
 ובשנת ת"ג מלינו בתשו' פ"י סי' ס"ג מקראקא. ועוד בשנת ת' מלינו
 בסיומן כ"ג כ"ד שס שכתב מקראקא. וא"כ באיזה זמן יתכן לו התמנות
 הרצונת בבריסק, אשר שס בשנת של"ט היה בג' ר' אברהם אב"ד
 בבריסק, וכן בשנת ת"ג כמבואר בתשו' פ"י סימן ס"ג בח"ב. ומקראקא
 משמע שלא ילא לעיר אחרת, דהלא במגלת איצה חושבו בין הסעדרים
 ונקברים שס. ה"כ אין עת וזמן להתמנותו ברצונת עיר בריסק, וס'
 קריה נאמנה, אין אחי לראות מקור מחצבת דבריו. אך ממ"ש בשס"ג
 זמן התמנות ההוי"ט בקראקא הוא בשנת ת"ד וכ"כ הלמ"ד, וכ"ה
 במגלת איצה, והמג"ש נפטר בשנת ת"ח. כמבואר בדברי הס"ך
 מגזרת ת"ח בהקדמתו להסליחות, ויפלא שבעוד היות המג"ש בקראקא
 בחייו, יביאו את התוי"ט לאב"ד לשס, ואף שוכל לומר, שזה היה ר"י
 וזה אב"ד. עכ"ז קשה להאמין שיכניסו לו לרה בתוך משכנו אחרי
 שלא שמענו בבקראקא יחזיקו תמיד שני רבנים, למה זה שינו דרכם
 אללו, וקרוצ לשפוט בבעבור שילא המג"ש מקראקא לאב"ד בבריסק.
 ע"כ מנו אז את הג' בעל תוי"ט. גם מדברי הס"ך שמסבת הרעש
 בשנת ת"ח נעדר המג"ש. ובקראקא לא נגעה כלל הרעש שס. וכל
 לשער כי היה בבריסק מקום הרעש. ואשר נמלא קבורתו בקראקא,
 יתכן שמרוב הפחד מהשערורה גם וברח אז לקראקא שהיה שס שקט.
 זהפלות ובעתה, שאחזתו נגעה עד הכפש ויחלה ויאנש ויגוע וימת
 שס. אולם כ"ז אינם כ"א השערות החלויים בשערות. ועיין מ"ש עוד

אבות שאח"ז ח) :

ה) מ"ם כה"ר בדבר רמות הג' ר' אברהם שנסתפקו בזה גם אללי לא נמלא תשו' ב"ח החדשות וע"פ השערה יש להאמין להם לקדם את הגר"א עפשטיין, לפני בן המ"ב, ושהיה הגר"א עפשטיין עכ"פ שם בשנת של"ו, מטעם שמאחר שנמלא בתשובת הב"ח תשובות בין הגר"א עפשטיין ובין הב"ח שהשיב לו לבדיסק ע"ש אב"ד דשס, אין לדקדק עוד בזמן השנה דממילא מוכח שהיה זאת קודם ת"א, שאז נעדר הב"ח, ויש הכרח להקדים את הגר"א עפשטיין להגר"א בן המ"ב, בדבר רמות בדיסק, כי מ"ם כה"ר בשם תשו' הפ"י סי' כ"ה שהגר"א היה אב"ד בבדיסק שנת של"ו, וכס"ר סמכו על המפתחות שרשום שם הגר"א בן המ"ב, והחכם טען שאין להאמין להמפתחות ונתן התשובה להגר"א עפשטיין, העירני חתני יקירי הרב וכו' מו"ה ילחק מייזל כ"י, כי אין מבואר שם כלל הזמן של"ו, ואדרבה מוכח שם דקאי על התשו' שלפניה ל"ד, ושם הוי הגב"ע בת"א, וגם כתוב שם על הב"ח ז"ל ולא נזכר שם בחתימתו רק אברהם, ולא אב"ד בשום מקום, זולת מ"ם במפתחות, רק בת"א באה"ע סי' ע' יש הזמן של"ו, אך שם חתם מפורש, אברהם במו"ה מאיר עפשטיין ואין לספקו בה"ג ר"א בן המ"ב, אולם אין מבואר שם המקום שעמד בו, אם בבדיסק או במקום אחר, ובסי' ס"ג ח"ב זמנו בשל"ע, ות"ב, כמוכח מהגב"ע, והגב"ע האחרונה בחשון תג"ל ומפורש שם ג"כ המקום אב"ד בבדיסק, כמבואר שם סוף סי' ס"ג, ובריש סי' ס"ד שכותב עליו הפ"י האב"ד דק"ק בבדיסק דליעא, ושם אין לספקו בה"ג ר"א עפשטיין, שבגוף התשו' מזכיר אביו ה"ג בעל משאת בנימין שפסק ג"כ בספרו קן, ולפ"ז נראה אחרי המבואר שהגר"א בן המ"ב היה אב"ד

ח) לפי מה שהבאנו למעלה, ברשימת הרבנים. והוכחנו בכמה ראיות שם הראשי ישיבות שבקלויז של השר בבדיסק, היו מוכתרים בשם אב"ד, ושפטו את ישראל, בחלק העיר שלהם, יהיה העקוב למישור, כי אז נקבע זמן רבות המג"ש פה, בהשנים שמן שליט והלאה, בהיות פה אב"ד הגאון ר' אברהם בר' בנימין רק שאחד מהם הי' בקלויז, ולא נגעו זה בזה, בפרט שנתשו' פ"י חלק יו"ד סימן ד' (שעליה חמך הקריה נאמנה יתדות השערה) לא נאמר בפירוש שהי' אב"ד רק שהסכים על הפס"ד בענין רבות: הלא יחנן שהיתה הסכמתו על הפס"ד שג"כ הרב אב"ד שנימו, בחלק העיר שלו. בחור מורה ודאין, ובעל בעמיו.

אב"ד בשל"ט ות"ג, אין לומר שאחריו היה ה"ג ר"א עפשטיין, אם
 אך נמלא ממנו שו"ת לסב"ח בשם אב"ד דבריסק, כמו"ס במכתב
 כס"ר, אף בלי הזכר הזמן, תאלצו הסכרה להקדימו ולתתו בין ה"ג
 ר' יעקב ב"ה"ג ר' אפרים נפתלי, ובין הגר"א בן המ"ב, דסיינו
 משל"ג עד של"ח ט), והנה בחתימת הגר"א בסי' ס"ג נרשם הזמן
 כ"ח חשוון תז"ל, ונפלאתי שאלל גאונים כמוהם תמשך השו"ת שמונה
 שנים שהתחילו לעסוק בה בשל"ט, וכבר נכנסו בעומק הלכה
 בענין זה, וכל עוד שהיה חסד איזה גב"ע, ו"ל שלא יוכלו לחתוך
 הדין, אבל מזמן גב"ע האחרונה בת"ג, למה נמשך עוד ארבע או
 חמש שנים, אבל המעיין יראה שט"ס שם הפרט תז"ל, ו"ל תג"ל,
 כי מבואר בתשו' הגר"א השנים שם, שכבר הותרה בשנת של"ט,
 ואך מפני השנוה מק' פ"פ נתעכב שריותא דהך אתתא ארבע
 שנים, והיינו משנת של"ט עד ת"ג בראשו הס' ד' שנים ולזאת
 נחרבו גב"ע שם לבטל השנוה, ומוכה בעמוד בשנת ת"ג וע"כ ט"ס
 בחתימתו ו"ל תג"ל כנ"ל, והנה שם בסוף סי' ס"ג, וראש סי'
 ע"ד כתב הפ"י על הגר"א ז"וק"ל אב"ד דק"ק בריסק" מזה מבואר
 שנת בשנת זו היינו ת"ג ובזה תתחזק ותתעודד השערתי הנ"ל באת
 שלפני זה, דהמג"ש בא בשנת ת"ד מקראקא לבריסק, שהיה נקרא
 מזריסק למלא מקום הגר"א בן המ"ב שנפטר בשנת ת"ג כנ"ל.
 (ו) לפי מ"ש בס' ברכת שמואל לה"ג הרש"ק בהקדמתו, היה
 המהרש"ק אב"ד בבריסק דליטא, ועל כל מדינת רוסיא, משנת תכ"ט
 עד אחר שנת תל"א, ומשם נסע לקראקא לאב"ד שם, וכס"ר לא
 הביאורו. נמלא מכל האמור למעלה סדרן של רבני בריסק הגאונים
 מזמן הב"ח והלאה, כך הוא, הב"ח ילא מזריסק לקראקא שנת
 שע"ט בסופו כמו"ס בתשו' הב"ח סי' ל"ח, ונתמנה במקומו ה"ג ר'
 שלמה זלמן כמו"ס כס"ר, ואחריו ה"ג ר' יעקב ב"ה"ג ר' אפרים
 נפתלי, ומשך ימי כהונת שניהם הוא לערך שלש עשרה שנה, מש"פ
 עד של"ב, (שאו נמלא ה"ג ר"י במא"כ אב"ד דבריסק כנ"ל) ולא מודע

מי

(ט) זר לנו, שהמרחנו את מאהביו הגאון שי' להסיר ספק שלנו בענין
 זה. כי אחרי שזכנו נחמנו ומלאנו בהפנקס דבר על אפניו. שהגר"א עפשטיין
 חתם בהועד בראש כולם בשנת של"ד (לאשר היה אז אב"ד בבריסק. אבן
 הראשה) וה"ג ר"א בן מ"ב חתם בראש בשנת של"ט. ולא נשאר בזה שום
 ספק. וראה למעלה, ברשימה אלוסי בריסק החתומים בפנקס ליפא.

מני מהם היב רבות בשנים יותר. ואחריו ה"ג ר"א עפשטיין נמלאהו בשל"ו ככתשו' ב"ח החדשות. ואחריו הגאון בן המ"ב, נמלא בשל"ט עד ת"ג ככתשו' פ"י סי' ס"ג בח"ב. ואחריו המג"ש מת"ד עד ת"ח, ע"פ האמור למעלה, אות ד' ה'. ואח"כ ה"ג ר"י שור נמלאהו בשנת תי"ב כמ"ש כה"ר (וע"פ האמור למעלה אות ג' יש לתת את הר"י כהנא בין המג"ש, ובין הר"י שור. אך יתכן שהלשון אור תורתו זורחת בבדיסק שכתוב בהקדמת ס' אוס"י, אין פירושו אב"ד כ"א ראש ישיבה), ואחריו ה"ג ר"מ בעל חלקת מחוקק נמלא בשנת תע"ו, אחריו ה"ג מהרש"ק, ת"ל ותל"א, כבהקדמת בנו לס' ברכת שמואל, ואחריו במשך השנים עד תמ"ד הגאון ר"מ זיסקינד. אחריו ר"מ גינזבורג עד תמ"ח, אחריו ר' שאל, נמלאהו ככתשו' יד אליה סי' י"ח בשנת תנ"א. (אם זה או זה כמש"ל אות ב'), אחריו ה"ג ר"מ בהרמ"ז, נמלא בשנ"ב כמ"ש כה"ר (אף כי לא נודע מדבריהם אם קאי על רבנות הגר"מ או על שנת הסכמת ה"ג ר' ישראל ב"ר יונה לס' זבחי לרק) ובתנ"ח נקרא הר"ד אופנהיים לאב"ד בעירם, חותם עלמו, מל"פ על בדיסק דליטא, ומתס"א עד תע"ג ה"ג רח"ל וכד הב"ח, ואחריו בנו ה"ג ר"ש הירץ, ואחריו מתע"ח עד תקי"ד בנו ה"ג ר' נחמן כמש"ל אות א', שבכל השנים הנ"ל נמלאהו בהסכמות חתום ע"ש אב"ד דבדיסק. ואחריו ה"ג ר' אברהם קאלינעלנבוגין נמלאהו בתקנ"ח עד תקמ"ד שחתום על ס' מנחת אהרן בש' תקמ"ד. ואחריו ה"ג ר' יוסף ק"ב בהגר"א ז"ל, ואחריו ה"ג רח"ל ק"ב בנו. כה סדרן לפי המבואר. אכן בין גברא לגברא, לא נודע אם היה ריווח בינתיים בלא רב, או שנמשכה מלוכת א' עד שלאחריו, וקודם הב"ח אין לי ספרים הנדרשים לדעת סדרן.

(ז) בס' נפתלי שבע ראון, נמלא הסכמה מהאב"ד דמדינת רוסיא, וחתום תחתיו „מנחם בלא"א מו"ס בנימין כ"ך ז"ל מבדיסק, חונה פה בועד מדינת רוסיא בשנת תנ"ה"י) ונמלאתי בהקדמת יד אליה

(י) על דברי הרב ל"י, תמכנו יחדותינו, והבאנו את הרב מו"ס מנחם במו' בנימין בקהל הרבנים שיטבו על מדין, בעירנו: וקבענו זמנו בשנת תכ"ה, אחר הגאון ר"מ ברמ"ז. ואולם אחרי רואנו בפקס שחתום ה"ר מנחם ב"ר בנימין בשנת תמ"ד. בעת רבנות ה"ב ר' מרדכי גינזבורג. שמי פעמים בין האלופים ר"מ, ולא בין הרבנים. וגם בשנת תמ"ז בעת רבנות ה"ג רמ"ז. וה"ג ר' שאל בר' העל חתום אחר הגאב"ד דווילנא.

חליה, שקוראו המחבר דודי מופת הדור המאוה"ג מו"ה מענדל כ"ץ, ה' יאריך ימיו, ונדפס בשנת תע"ב, וכנראה שחושבו בין רבני בריסק עכ"ס. ובעל יד אליהו כתב עליו בשער הס', רועה לאן קדשים א' מבני עלייה, רוזני קלוי פרנסי עיר ואס בישראל ק' בריסק דליטא, מדוע לא הזכירו את ה"ג בעל מנחת אהרן, אחרי שחושבים גם גאונים בלא חב"ד. מה ששפטו כה"ר בסי' כ"ו שבשנת תקי"ב לא היה רב בבריסק ולזאת כתבו הפו"מ דבריסק להגר"י אייבשיץ ולא הרב חב"ד, לפי מה שכתוב לעיל אות א', דמוכה שס"ג ר' נחמן היה חב"ד בבריסק גם בשנת תקי"ד, שחתם אז בהסכמה לס' הליכות עולם, חב"ד דבריסק בשנה ה"ל, והתחלת רבנותו משנת תע"ח, היה שם באותה עת שנת תקי"ב רב חב"ד. וסיבת מניעת כתיבתו וחתמתו בענין ה"ג ר"י אייבשיץ יש לתלות בטעמים שונים, ואין עלינו למואלס. (יא)

זה שעלה במאודת רעיוני בעברי בענין זה בעת טרודה ולחולס. (כי גם לכתיבת המכתב, מאלה יד הטרדה להפריע ולעשות הפסקות בינתיים), לפי מעט הספרים הנמלאים אחי. והגני דורש שלומם וטובם, ומברכס מקירות לבב יודס ואוהבם מוקירם ומכבדס כערכס הרס.

אריה ליב בלא"א מו"ה שרום שבנא וצלה"ח הפ"ק חנ"ל :

מכתב הגאון מו"ה מאיר יונה אב"ד דק' סיסלאוויטש.

לכבוד ידיד נפשי הרב הג' המפורסם חכם חרשים, ידיד
בא באנשים, החכם הכולל מופלג בתורה, ידיד רב לו בש"ת
מו"ה אריה ליב נ"י, אבן חן יבונה, ה' היה לון מנן וצנה .

ידיד נפשי ! ביום ה' העבר שבת לביתי מווארשא, אשר נסיעתי

נתעכב

ומאז והלאה לא נמלאה חתימתו, מההכרח להודות, כי לא היה חב"ד בליטא כלל. ובעל יד אליהו מזכירו רק כחור קצין ופרנס, ורק מפני השיבותו וגדלותו מכנהו בשם רועה ל"ק וכו'. והשם חב"ד דמדינת רוסיה ששם נפחלי שבע דאון. אולי הכוונה, על ערי שקלאוו ומהלוב שקראו רוסיה ובהסכמה לס' זרע אברהם עה"ת החום בהסכמה, אחר ר"י בן ר"י, מיטלש ראה מכתב הרב מסערלאק — ;

(יא) הסבה הנעלמה מעין הרב ש', מאלנו ראינו בחורת הקנאות ובס' עדות ביעקב, להגאון ר"י עמדין. והביאונה למעלה בר-ימת הרבנים .

נחשב שלשה שבועות ויותר, כי מסרתי חבורי על צה"ע ח"א לדפוס .
 גם ביאור קצר על הגדה של פסח, אשר היה עמוך באמתחתי יותר
 משלשים שנה, והנה תמול לעת מנחת הערב הושיטו לי בני
 ביתי מכתב מעכ"ם, ומידי פתחי אותו הכרתי את כתבו היקר,
 ואת לשונו הלך ומזוקק, והיה צפי כדבש למתוק, וזיקי אהבתי
 העלורה כחש בעלמותי לאנשי בריסק יע"א כו' להטו מסביב ותתי
 ללכת אש, ובפרט להידידים אנשי חסד ואנשי בריתי. אמנם על
 חפלו אשר שאל כבודו ממני, אם אמנם כי הגדיל לעשות וחסד ד'
 בידו ילליה ללכות את אשר החל, וחורני כי בעוד הייתי בעירכם
 שאלתי תמיד, איך יתכן שיעיר גדולה ועתיקה כמוה. ראש גלילות
 לא יהיה לה פנקס רשום כל דור ודור ושופטיו ומנהיגיו, אשר גם
 בעירות קטנות נמלאים פקקי הקהל, או מחצרות, אשר באמת
 הם מתוק לעינים ולשאוב מהם קורות בני עמנו, והיה תשובתם,
 כי מרוב השרפות אשר חלה ד' בה לא נשאר דבר. אך מה שבקש
 מעכ"ם ממני, ידע כבודו כי הקשה לשאול, האחת כי רוב ספרים
 לא נמלא אחי כאשר ידידי יודע, ומאז היותי עמכם ועד כה לא
 נתוספו לי, רק נחמר איזה מהם, אולי מפני הטלגול והנדוד.
 והשנית כי כל מעיני ועיקר לימודי בספרים הקדמונים (זה איזה
 שבועות, אשר גמרתי חבורי על הירושלמי בעז"ה). ובספרי אחרונים
 מעט אשר אשא עיני עליהם ורק לעת הצורך. וגם לדבר הזה לריך
 שיהיה העוסק בזה, לצורים ומונחים לפניו כל קוראי הדורות, אשר
 אני חסר מכל זה. וידעתי בטח כי ת"י ידידי יש אולר מלא ספרים,
 ונמלא הוא גבור מזויין וכלי זינו בידו, ואנכי מה, ואירא כי עירום
 אנכי, ואין תשורה להביא, רק אחר אשר דפק על דלתותי, ומגודל
 אהבתי אליו נדחקתי ונכנס. לפנים ממחילתי והשכתי לשואלי דבר,
 אך בקילור נמרץ, למען לא יחשוב, כי השלכתי דבריו כעניינים
 אחר גוי. וארמוז בקלרה כפי סדר אופיותיו (יב) —

באות א'. על אודות הרב ר' מיכאל, לדעתי ימלאהו בס' קריה
 נאמנה לידינו החכם ר' שמואל יוסף פין אשר איננו ת"י (יג). באות ג'
 מהרב

(ב) הרשימה שלחתי להרה"ג שיחיה יהיה מסודרת באופיות בסדר
 אחר לא כהרשימה שלמעלה.

(ג) קורא דברינו למעלה, יראה כי הידיעות על דבר הר' מיכאל שאבנו
 ממקורים אחרים נאמנים, אשר לא היה למראה עיני החכם פין, ודברנו אודותיו
 בדברים צורים צאר היעב.

מחרב ר' קלונימוס, הנה צסי' ל"ו לא חזר רק בסימן ל"ז, והוא
השובת מחר"ס פדוא אליו, ורחוק שיהיה בצריסק דרך רחוקה כ"כ.
אות ד' מש"כ צס"ר נפתלי הערץ שור, אני ראיתי בתשו' איזה
אחרון שמכנה אותו צס"ס חכם לא צס"ס גאון, ולא צס"ס רב. מש"כ
באות ס' ע"ד הגאון מו"ה יודא ליווא איילנבורג, לא נודע לי ממנו
כלל, וגם ס' תקוני זבח לא ראיתי. באות ו', בעל זכרון משה גם
אותו לא נודע לי. ואם כונתו על ספר זכרון משה שרשום שם כל
מאמרי הס"ס והירושלמי והמד"ר אותו ראיתי והיה בבית מדרשו
וגנוב, חבל על דאבדן. באות ז' הגאון מו"ה אברהם עפשטיין חזר
ג"כ בתשו' גאוני בתראי סימן כ"ג. באות ט' הגאון ר' אברהםקי זה
לא נודע לי כלל, ומש"כ צס"ג ג"ש, ידע רומע"ל, כי אינו כדאי להעלותו
כו'. כאשר הוכחתי מאגרת א', שחתום שם, י' ב' ח' ס' בהרב מו"ה
א', הוא בדוי מעיקרו, כי ידעתי את האיש ואת שיחו ולא היה
ביכולתו לכתוב. באות יו"ד, אודות הג' ר' ביוש ליפשיץ, הס' הוא
לא ראיתי רק א' על טו"ד ולא ידעתי לדיק מה פעל. י"א י"ב י"ג
י"ד לא ידעתי, רק איזה מהם נזכרים בגדולת שאלו. אות ט"ו,
הב"ח, באתי להוסיף כי בת' ב"ח הישנות ס' ל"ד חתום בשנת שט"ח,
שהיה בצריסק, וצסי' ל"ו כתב שהיה שנת שכ"ח בצריסק, והנראה
שהוא ט"ס, דאיך יתכן שהיה זמן גדול כזה, ובריש ס' ל"ט כתוב
שצס"ק שנת שט"ט בא לקראקא (וביו"ד ס' ל"ה סעיף ו' כתב הב"ח
שצצריסק נוהגין לאסור יתרת מקמא, והתימה שעכשיו נהגו להקל בזה
בצריסק, ובהיפך זה שמעתי שם, כי מה שנוהגים לאסור שם ב'
מוהלים בשבת הוא מיינות הב"ח ואילך, ובאמת שם צס"ק ס' מילס
לא נראה כן). מש"כ באות ט"ז ע"ד סר' ט"ז בר' ירמיה יעקב.
הס"ך הראשון על יו"ד לא ראיתי מעודי. באות י"ז אודות ר' יעקב.
הס' בית יעקב על סנהדרין ג"כ לא ראיתי. אך מה שהזכיר שם ר'
ישעיה בר' משה ליזרס ר"ל, כי שמו חזר בקריה נאמנה כמדומה לי.
ונ"ל כי משה יקח כמה דברים הנלרכים לעיניו. (באות י"ח עלובס
העיסה, שהנחתום מעיד עליה, כיון שרומע"ל כתב בעלמו שלא נודע
שהיה אב"ד בצריסק (סמג"ש) למס הזכירו). באות כ' וכ"א וכ"ב, לא
נודע לי. אות כ"ג זה נודע לי, אך לא דרכה רגלו בגבול עירכם? .
אות כ"ד סר"ש בהגאון ר' ר' העשל, שם איחא שהיה זה בשנת ת"ס
ושם כתוב שנבחר לע"ע בק"ק צריסק. אבל מההסכמה שנאסר אחריו
והיה זה בשנת תס"א, נראה מזה שהג' ר' שאלו לא היה בצריסק רק
בבחר

נבחר לע"ע, ואולי לא נבחר כלל לרב, רק לישב בועד הסווא
 במקום צורך מצריסק. אבל הרב ר' יהודה אריה ליב חתום בהסכמה
 על ספר נתיב הישר בשנת ת"ע, ונמלא ששימש משנת תס"א עד
 שנת ת"ע בצירור, ואח"כ לא נודע לי. גם בס' הזה, יש שם הסכמה
 מהגאון ר' אברהם ב"ג ר' שלמה, אב"ד ור"מ בהקלויז צריסק.
 וחתום שם ביום א"ח של פסח שנת תע"א, וכתב שם שהוא אב"ד
 בפניסק, ונדחה לפי שעה: בס' דברי הצרית איתא שם הסכמה ע"ש
 הגאון מו"ה ישראל איסרל אב"ד צריסק, וזה היה ביום ד' כ"ו
 תשרי שנת תפ"ט. בזהו כ"ח הג' ר"א ק"ב, אני ראיתי כשהייתי נער
 קטן אמון על צרכי אבי (לא ידעתי אם הייתי אז בר מזה) פנקס
 הקהל בעיר פארזאוו, ושם חתום ר' אברהם ק"ב, שמרשה אותם
 להיות לעיר צפ"ע, וזה היה בשנת תקכ"ז, זה זכר אני בצירור, אך
 מה לי לעדות הזה הלא ס' עמרת ראש על ברכות הדפס באמשטרדם,
 וכנראה היה הדפסתו בשנת תקכ"ז ושם כ' שמתאונן על ב' פרידות
 טובות שנאבדו ממנו, הסכמת הגאון ר"א ק"ב מצריסק והסכמת
 הגאון ר"ח כהן ראפאפורט מלבוב יעו"ש, ומ"ש רומעכ"ה שנראה
 שבעת המחלוקת בין ר"י אייבשיץ ובין ר"י עמדין לא היה אז אב"ד
 צריסק, עיין בחזרת הקנאות ליעבץ, שאז היה האב"ד הרב ר' נחמן,
 אך הוא לא הסכים עם הר"י אייבשיץ רק ידו היתה עם ל' השני (יד)
 יעו"ש למי שמאמין בזה, ובחולדות הגאון הזה ידע רומע"ל, כי
 בעת בואי הנה מלאתי זקן אחד וכבד הרב מו"ה אברהם קאלינעלנבוגין
 נכד הגאון הג"ל ושמו בקרבנו, והיה מופלג בחזרה ועשיר עד יום
 מותו והיה בידו כתב יחוס ושם כתוב שהיה להגאון הג"ל בנים. א'
 הרב ר' יוסף דק"ק צריסק, ב' הגאון מו"ה נחום אב"ד דק"ק צירי,
 ג' הגאון הלדיק מו"ה יחזקאל אב"ד צפה סוויסלאטש ויש ממנו הסכמה
 על ס' מראות הלבואות, ד' המאוה"ג מו"ה יואל אב"ד דק"ק
 קאמעראווקא, ה' הרב מו"ה דוד ספרא דויינא דק"ק צריסק (עו),
 ו' מו"ה אפרים (אביו של מוהר"א הג"ל), ז' המופלג מו"ה משה (עו)
 והרב

יד) בחזרת הקנאות שם לא נאמר שהיתה ידו עם הל' השני, רק של
 ראה לחתום על הקמיעות בקפשת הל' של ר"א, ולא התערב במחלוקת:
 (עו) מוצא למעלה ברשימת הלופי צריסק.
 (עז) בחו"ש להג' מו"ה דוד טעבלי אפרתי, מונה ג"כ שמות הג' בני
 ר"א ת"ב רק בסדר אחר.

והרב מו"ה אברהם הכ"ל מסיסלאוויטש, היה מתמיד ביחוסו מאד, והיה אומר, כי לוקנו היו שבעים אוכלי שולחנו, וכולם יואלי חלציו: מש"כ ב'אות כ"ט שם בכתב היחוש מבואר שהיה להרב ר' יוסף ד' ציים, הא' הגאון ר' אריה ליב אב"ד דבריסק, ב' החסיד המקובל מו"ה משולם זלמן מלובלין, ג' הגאון מו"ה שמחה אב"ד דק"ק זאבלודאווי, די הגאון ר' שאול מווילנא יז). וזכרתי כי ראיתי דבריסק מחזור על קלף גדול וכבד מאד, וראיתי שם הקדמה ארוכה ורחבה, ולא קראתי אותה, ונ"ל כי הכותב היה בנו של הגאון ר' אברהם הכ"ל, כך מדומה לי יעיי"ש רומע"ל יח). עוד כתב שם בכתב היחוש שאשת הכנסת יחזקאל, הייתה בת הגאון מו"ה שלמה זלמן בן הגאון מו"ה יואל דבריסק בן בנו של הגאון מו"ה יואל סירקס בעל המחבר ספר צ"ח, אך אולי לא היה אב"ד. זאת אשר מלאה ידי יד כהה, להשיבו מפני הכבוד, ולע"ע די צום, והיה אם תמלא ידי עוד בזה בעז"י, וכבוד רומע"ל יעוררני בזה אז תהיה עוד ידי נעוים בעז"ה להשיב ולברר וללבן הענינים האלה, ולע"ע יספיק בזה הקאור, יידו דו"ש וחפץ בהלחתו ובהלחת כל העדה שהוא שרוי בתוכו ודורש שלומו בלב תמים.

מאיר יונה חפ"ק הנ"ל *

מהנ"ל בעז"ה יום ב' לירח השביעי * * * * * לפ"ק פ"ק סוויסלאץ *

תחל שנה וברכותיה לכבוד ידידי הרב המופלג חכם לב ורב תבונות נודע בשערים לתהלה ותפארת. כליל המדעים, כל רו לא אגם לו כ"ש מו"ה ליב פיינשטיין נ"י.

קונטרסו הכחמד שמתי עיני עליו קאת, ואם כי עתותי אינם בידי ובפרט בימים האלה, אשר הטרדה רבה, עכ"ז לאהבתו, שמתי את פני לזה, ובאתי באהבה גלויה בו.

ב'אות א', הביא את הגאון ר' יחיאל, בסגאון ר' אהרן לוריא ורשם

(ז) גם בני יוסף אלו, הובאו בשמותם לחולדותם גם' חו"ש להג' הכ"ל.
 (ח) כן הוא באמת. ומזכר למעלה ברשימה האלופים, אך לא מחזור.

ורשם ג"כ בהקדמת חשו' רש"ל. והנה לא מלאחי שם ר' יחיאל בר' אהרן, ואדרבה איפכא מלאחי ר' יוחנן בר' אהרן בר' נתנאל בר' יחיאל בר' שמשון מערפורט יעו"ש ושאר מקומות שרשם לה זיין באיזה סי' בו יעו".
 באותו ז' מביא הרב ר' קלונימוס. אמת שטובא בתשובת רש"ל סימן ל"ו, אבל לא הרש"ל הביאו רק המהר"מ פדוא, וכ"ה בתשובת מהרמ"פ סימן ע"ז, ולא נמלא שם הפלגה בשבחו, ואולי היה חכם איטליאני קרוב וסמוך למוהרמ"פ, ולא ידעתי מקור לדבריו שהיה אב"ד בצריסק כ).

באותו ז' כתב, כי בימיו היה ר"י ר"מ רייס ור' שמעון. אמת כי כן הוא בסדר הדורות, אך בלמה דוד איתא, שר' מרדכי היה בצריסק ור' שמעון היה בחעלס, ובסה"ד נדפס בטעות (א), וראינו להזכיר דבר אחד כי בתשובת מביט ח"ב סימן ע"ח מוזכר שם ישיבת צריסק דליטא, יעו"ש היטב בסי' מ"ד על ר' נחמן, הנה בס' שלמי שמחה, שחבר הרב מו"ה יהודה ליב אב"ד בק"ק זאגער, בן הגאון מו"ה שמחה טיקטינר, וכד הגאון החסיד המפורסם מו"ה נחמן ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק צריסק דליטא והמדינות, בן הגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירץ שהיה ג"כ אב"ד ור"מ דק"ק הני"ל, בן הגאון האלקי מו"ה יהודה ליב ז"ל שהיה ג"כ אב"ד ור"מ בק"ק הני"ל. ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק קראקא הבירה, בן הגאון מו"ה שמואל לבי הירץ, בן הגאון ראש נשיאי ישראל בעל ב"ח ז"ל. כ"כ בשער הספר, ושם מעל"ד בהסכמת הגאון ר' אברהם קאלינעלנצוויגן כתב שהיה המחבר מחותנו חותן בנו הרב ר' דוד שהיה ראב"ד בק"ק וואלקאוויסק, ושם כתוב פרט השנה של ההסכמה. ל'א'ב ש'מ'ח'ה א'ס' ב'ן ה'כ'ס' העולה לשנת תקמ"א לפ"ק, ומדבריו למדתי כמה דברים

(ט) לא ראינו אינו ראייה, ובאמת נמלא הגאון ר' יחיאל הני"ל בכל המקומות שרשמנו למעלה, ועיקר יסודהו הוא על כתבי הייחש שהביא הרב הגאון ר"י לעו"ש.

(כ) במחכ"ה שגה ברואה, כי שם כתב הרש"ל בעצמו, וכן מלאחי שפסק אב"ד הזקן ר' קלונימוס אשר מנוחתו עתה כבוד בק"ק צריסק בשנת תחכמוני, וכל בעלי הריסין אבני פז הנמלאים שם עמו, עכ"ל.

(א) אמת הדבר, כי בלמה דוד נמלא ערבונו לשון וז"ל שם ר' מרדכי רייס ר"י בצריסק גם ר' שמעון היה שם ר"י בחעלס? גם ר' זלמן ר"י בחעלס, שמשון היה שם מובאר שהיה בצריסק ובגראה חסר שם שם גדול אחד שהיה ר"י בחעלס לבד ר' זלמן ועב"פ אין סתירה על הסה"ד, וראוי לסמוך עליו:

דברים, חדא שהגאון ר' יהודה ליב שחתום בהסכמה לס' ראש יוסף בשנת תס"א (שלא כדברי רומע"ל בלות מ"א שכ' תס"ב, וכן מש"כ בהערס לסי' ל"ה שהסכמת ר' שאול היה בשנת תס"א ל"ל ת"ס כב) ומדבריו למדנו ג"כ שהיה ר' אברהם עוד בחיים בשנת תקמ"א כג). גם למדנו מדבריו, שהגאון ר' יהודה ליב היה מקודם צבריסק ואח"כ בקראקא שלא כדברי רומע"ל בלות מ"א, ועוד למדנו שר' נחמן היה בן ר' נפתלי הירץ, ולא כאשר כתב רומע"ל בלות מ"ד, ולא ידעתי להכריע, כי רומע"ל מביא בשם עיר דוד אשר לא ראייתו מעודי כד). והנה די בזה המעט שכתבתי כי אין אני פנוי לחקור בדברים כאלה. ידירו דו"ש אהבבו ומוקירו כערכו הרם.

מאיר יונה חופ"ק הנ"ל

מכתבי הגאון מו"ה מרדכי גימפל אב"ד דק"ק ראוניא

בעזה"י שלום וכבוד לבני בו' מו"ה צבי הירש יפה.

אשר דרשתני לעיין בדברי זכרון, אשר העלה ואשר הביא הנגיד הנכבד הח' ה"ר האלף ר"י. אם כי ידעתי כי אינני מאנשי המלאכה הזאת. אמנם למלאות רצון וכבוד המבקשים ראייתי ועברתי על דבריו בחפזון, מאשר אין עתותי בידי, והנני רושם בזה אשר העירותי על הרשום בדברי הח' הלז, ואינתי ע"פ אותותיו לפי רשימתו מספר הרבנים, וע"כ באתי רק על אחדים שנתתי עיני בהם.

בלות ג' הרב הגאון מ נפתלי הירש שור בן הגאון מ' זלמן שור ממשפחת צכור שור, מוזכר בתשובת רמ"א סי' י"ד, (כולו מקריה נאמנה) לא ידעתי איפא. א', מי הגיד להם שזה המוצא בתשובת רמ"א היה שם אביו זלמן. ב', ואשר כנוי משפחתו שור. ג', ושםיה אב"ד

(כ) שמח לבי, כי מאהבי הגאון חושב אותי לנדיק ומדקדק עמי כחוש השערה וכבר תקנתי במקומות אלו.

(ג) הגר"א ק"ב היה בחיים באמה עד שנת תקמ"ו כי כן נמלאו הסכמותיו לס' מו יחזקאל ושאר ספרים עד שנה ה"ל. וכבר תקננו המעות ההוא.

(ד) כפי הנראה לא ראם ס' עיר הדק שבהערות שם מוצא בשם ה"ח ר' אליקים כרמולי. ראיות והוכחות שהג' רמ"ל היה צבריסק החלה ואח"כ בקראקא וראוי למוך עליו יותר, מעל הרשום בשער הספר שמיא הרב ה"ל.

חב"ד בק"ק **זריסק** שלשה אלו המה ופלאו, ואינם בתשובת **רמ"א**
שם . ד' , גם מאין נדע שהגאון מו"ה הירש שור שהיה חב"ד בק"ק
זריסק היה שם הקודש שלו ופתלי ולא לבי, ובכתב יחס מיש מנחילין
הסובא בגדולת שאלו מבוחר רק שמו החול הירש, בלא שם הקדש .
וכן אמת כי לשם הירץ המוזכר בת' **רמ"א** שם, גלוס לשם הקודש
נפתלי ע"פ רוב. אבל ע"ז עלמו התפלה ביותר על הח' הכל . ה' ,
החלוף שהחליפו ל' בשין . ולא דייקי בשמא . שהרי שם הגאב"ד דק"ק
זריסק היה רק הירש בשין . וע"כ אף שבאמת הגאב"ד דק"ק **זריסק**
היה שם הקדש שלו ופתלי כמו שכתב בטיב גיטין (אות ה' ס"ק י"ב)
שהוא היה חבי הגאונים בעל תורת חיים, ותבו"ש הראשון, אבל עכ"פ
גם ממקום שבחנו בח"י בניו הגאונים, נזכר רק הירש בשין . ו' , גם
הזמן לא יסכים להשערותם, וכפ"מ שודע מהגאון בעל נחלת שבעה
סי' י"ב במחודשים (ומעט רמז לו גם בנ"ג שם) שהגאון ר' הירש
שור היה תלמידו של הרמ"א ורבו של הב"ח, והוא היה בן דורס
תומ"י אחר הב"ח, ונמלאתו בסי' ל"ה וקו"ג בתשובת רמ"א, וחתום
בסימן קי"ג הירש עלזאשר שהיה אשכנזי מלידה, מסכים למ"ש בג"ש
שהיה חביו ממדינת מעהרן, אשר היה נחשב אז לאשכנז, והוא היה
האב"ד **זריסק**, והמעין בתשובת רמ"א מסי' י"ג עד סי' י"ח, ימלא
כי הענין היה בשנת שי"ח, והיה לפ"ז בערך ע"ז שנים קודם פטירת
הרמ"א ז"ל : ולפי המוסכם ששני חיי הרמ"א לא היה על כל פנים
יותר מחמשים (ולא ארלה להאריך בזה, שכבר נחברר מפי ספרים
וסופרים במ"א), והיה הרמ"א באתו הפרק עכ"פ לא יותר מן ל"ה
שנים, וכן נראה עוד חתימת הרמ"א שם, ובסוף ס' שארית יוסף
חתום לשלישי בבית דינו, אחר הזקן ר"מ לגדא וגיסו הגאון בעל
שארית יוסף, עכ"פ היה לעיר לימים עדיין, והמתבונן עוד בענין
החשו' הסס, יראה שהמעשה הוא הרעישת לב גדולי הדור ההוא,
וע' תשובת רש"ל סי' ל"ג . וכפי הנראה שהבעל לא קיים דינם עד
שהגיע להגאון מאור הגולה ר' שכנא חמיו ורבו של הרמ"א, אשר
ראינו בתשובת הרמ"א סי' מ"ה, שהיה הרמ"א בעלמו נרתע ממורא
רבו להשיב בימיו, במעשה **זריסק**, ואיך יתכן לפ"ז כי יבא תלמיד
לעיר של הרמ"א להכריע אחר פס"ד של הגאון רש"ש, ואף גם כי
נראה מלשון התשובה הדיא, שלא נכתבה בלשון תלמיד הבא לדון
בקרקע לפני רבותיו, אבל בלשון מדברת גדולות . כמכריע ומסכים
לד' הגאון ר"ש שכנא ז"ל . והארכתי בזה מעט לקעקע את הצורה
אשר

אשר בזה הח' רש"י פין בקריה נאמנה בלי כל יסוד, ואדמה שכל משכיל דורש חמת יבין שגגתו בזה. ואם כי לע"ע הן לא ידענו זה הגאון ר' נפתלי הירץ מצריסק המובא בתשובת רמ"א סס"י י"ד. מי הוא ומאין, מ"מ ח"א לומר דבר שח"א להשמע, ואולי הוא ה"ג ר' נפתלי הירץ ר"י דלבוז או הגאון ר' הירץ אבד"ק פפד"מ שהיה באותו הפרק, והיו נקראים ע"ש צריסק שהיה אפשר עיר מולדתם או גידולם, או ז"ז גאון ח' בשמו צצריסק, ואין זכרון לראשונים, וכבוד ה"ג אשר היה שמו רנ"ה אב"ד דק' צריסק במקומו מונח בתשו' רמ"א כ"פ כאמור, אבל לא בתשובה זו (כה).

באותו י הגאון ר' בינוש ליפשיץ, לבד המזויין, אריך להוסיף ליון לתשו' מהר"מ מלובלין סי' מ"ד המקר"ה מסוף ימי חייו (כו).

באותו טז הגאון מ' ירושע בעה"מ מגיני שלמה ופ"י. אך לא נאמר שם שהיה אב"ד, ובחמת ג"א אדמה שהיוהו צצריסק היה כ"פ. אבל לא לאב"ד, כמ"ש בשו"ת צ"ח החדשות סי' ג', ומשם נראה שהיה בתור שמושו לפני ת"ח, בעת היה הצ"ח מורו אבד"ק צצריסק, ובזמן הגאון מו"ה זלמן שור, וגם בתשובת פ"י ח' יו"ד סי' ד' „שכתב בהיותי בק' צצריסק הסכמנו". אפשר שטרפוסו או רבותיו הגאונים למנין, או שהיה אז בועד הרבנים שהיו שם, כאשר יעיד ע"ז לשון הסכמנו, וביחוד שהענין שם מאיכסור רבית שנועדו בענין זה כ"פ, כמו שידענו מקונטרס הסמ"ע שנת שס"ז, והלא נודע כל המקומות שהיה לאב"ד שם, צטיקטין סוראדנא ולבוז חוץ לעיר (עיין תשובת גאונים צצריסק סי' י"א, פ"י ח"א סס"י ד', טיב גיטין אות שי"ן סק"ד). וצצריסק לא שמענו ולא ראינו, אך כי לא ראינו אינה ראייה אבל גם להיפוך לא מוכל להביא ראייה (כז).

באותו כח הגאון מו"ה דוד אופנהיים נתקבל לאב"ד ש' חנ"ח אך מסיבה לא נודעה לנו כו' ובשנת תס"ב נמאל חתום בהסכמה לס' ראש

(כה) ברשימת הרבנים ששלחתי לכבוד הרב הגאון נ"י, אמרתי בחפזי באמת, שה"ג ר' נפתלי הירץ היה שם אביו ר"ז שור וכו', כי סמכתי אז, ערם בינותי בהפריס על דברי הקריה נאמנה, ואחרי בא אלינו דברי הרב ז"ל ושאר גדולים שהעירו לנו אוזן בזה, שבנו מטעותנו והקגנו כדברי הרב כמוכח למעלה. (כו) גם זה כבר נתקן, אחרי הפשנו בספרים, כי בעת כותבי להרב נ"י, היה מעשנו רק בוסר טרם הם פרה — והיה נלה :

(כז) ראה השערותינו למעלה במכתב הגאב"ד מביעלסק בערה ח .

ראש יוסף. ודגלו אהבה פרוסה בק' פראג בית"ן לפ"ק, והמעייין
 בהסכמות שם, יראה החתימתו ז' תמוז בית"ן, והסכמת הגאון האדיר
 ר' אברהם ברודא שם ז' אב תס"ב, חסס א"ע החוב"ק פראג,
 ופיתכן שנתקבל שם בחיי הגרא"ב, ורק יסוד הדברים, שהגאון ר"ד
 אופנהיים היה זכרו כיון לבנון בהיותו גאון וחכם גדול ותפארת
 חכמים בעשרו, ועקד ספריו הרבים והעלומים (הכח עתה באקספורד
 אשר באנגליא). כבוד והדר עטרוהו מכל עזרים, ואחייקורי קא
 מתיקרי בית, שיקרא שמו עליהם, וכדוהו ברבנות הרבה גלילות
 ונשיאות אה"ק כרשום בס' ראש יוסף, וזה ביאור החתימה, ודגלו
 דגל אהבה פרוסה" שהרי צעת שקבע דירתו בפראג, אחרי פטירת
 הגרא"ב, החוס על ספר נפחלי שבע ר'און, החופ"ק פראג, וכן
 היה בצריסק, רק להקרא שמו עליהם נחכד, ולא לבא ולחון
 פני העיר כח.

באות כ"ב כ"ג הגאון מו"ה שאול בהג"מ העשל, ובהסכמתו
 לס' ראש יוסף החוס הנבחר לאב"ד דצריסק שנת תס"א בו', הגאון
 מו"ה אריה ליב מקראקא בהסכמה לס' ר"י חותם אב"ד דק"ק צריסק
 שנת תס"ב, ולפלא כי לא עברה רק שנה אחת מעת שנבחר הגאון
 ר' שאול שמש עב"ד, והנה המנבחר עיר הודק לקראקא, לא מלא ידיו
 ורגליו בזמן ומקום שני הגאונים האלו ונדחק, והנה בג' ר' שאול
 מלאוהו בשו"ת יד אליה סי' י"ח, בהיותו אב"ד דק"ק צריסק, ומסי'
 י"ז שם נראה שהיה שנת תנ"א, ובשנת תנ"ח החוס בהסכמתו לס'
 נחלת יעקב, אב"ד דק"ק קראקא, וכן בשנת תס"ה החוס על ס'
 נפחלי שבע ר'און, החופ"ק קראקא והגליל, ומזה מובן, כי איך יפסיק
 נשיאותו בקראקא, ליסע לצריסק על שנה אחת הלוך ונסוע למקום
 היה אז שם בתחלה, אבל המזוכה הזאת גרם, מאשר לא סועתק
 מס' ראש יוסף על נכון, רק הנבחר לאב"ד צצריסק, ובאמת כחוב
 שם הנבחר לע"ע לק"ק צריסק החוב"ק קראקא, ואחריו חתמו ארבעה
 גאונים, אב"ד דק"ק הוראדנא פינסק ווילנא סלולק, וקודם החתימות
 מפורש שהיה בסמועדות קודם פס ק"ק סעלץ, כי הגאון ראש יוסף
 היה אב"ד שמש, ובאותו הפרק שנועדו יחדיו לועד חתמו על הסכמתו
 ובסיוט הגאון ר' שאול אב"ד דק"ק צריסק כמה שנים בתחלה קבל
 ע"ע

כח) אולי לא ראה הרב ר"י תוכן הכתב ששלחו לו מצריסק ששם נראה
 שקבלוהו לאביד באמת וכן מובא להלן אגרת שלו לצריסק, בדבר קבלת הרבנות ;

ע"ע המשורה אשר כבדוהו ק"ק בריסק להיות מזכור עזרס . גם בהיותו אב"ד בק"ק קראקא , וכהנה רבות בועדים , וכן על ס' בית הילל נמלא הסכמה שהיה בעת הועד בחת"י חמשה גאוים , וחתם שנית שאלו קאלינעלנבויגין מזכורר מק"ק קראקא והגליל , ואחריו חתומים הגאון ר' נפתלי כהן אב"ד דק"ק פונא . ועוד גאוים , ובה מוזן החתימה של הג' ר' שאלו החוב"ק קראקא , ונבחר לע"ע לק"ק בריסק , שר"ל שאף בהיותו אב"ד בגאליציען , ובחר לשעת הועד בליעא לבריסק , [ואגב אעירסו על כמה טעויות סופר בהסתקס מס' ראש יוסף , שח"י הגאון ר' שאלו היה חת"י הגאון ר' ליב היה תס"א , וגם ששמו של ר' ליב היה אריה יהודא ליב , כחתימתו בכמה חשבות והסכמות ובספר שאגת אריה וקול שחל , וע' שו"ת שבות יעקב סי' ק"ז ק"ח , וכן היה גם חת"י דודו הגאון מו"ה אריה יהודה ליב בנו של הב"ח בת' גאוני בתראי סי' ל"א נ"ו , כן יודע מזה שהגאון ר' שאלו נודע שהיה בבריסק לאב"ד משנת תנ"א עד שנת תנ"ח ואז נתקבל לקראקא , ובה תחתיו הג' ר' ליב בבריסק והיה שם משך ט"ו שנים שהרי בשנת תע"ג מלאוהו בהסכמה על ס' ברית שלום עה"ת] .

באות כ"ד כ"ה הגאון מו"ה שמואל לבי הירש בהגרא"ל ה"ל , והגאון ר' נחמן סירקין בהגרש"ה הוא חתום בהסכמה בס' עיר דוד שנת תע"ט , והנה הגאון ר' נחמן בהסכמתו לס' ברית שלום שנת דע"ת חתם א"ע החופ"ק זאמושץ , ורק המדפיסים כתבו ע"ג הסכמתו ועתה נתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק בריסק , והספר נדפס שנת תע"ח , וכן בס' עיר דוד הפרט בהסכמתו בעה"ו ולא תע"ט , ולפי מה שהבאתי למעלה , שהגאון ר' ליב היה עד תע"ג , אב"ד דק"ק בריסק , ובשנת תע"ח נתקבל נכדו הגאון ר' נחמן , א"כ היה הג' ר' שמואל הירש רק שנים מועטות ולא יותר מארבע שנים , ואף שזה ברור שגם הגאון רש"ה היה אב"ד בבריסק כמפורש על שערי הספרים , מים עמוקים , תפארת ה"כ"י אבל שנת שבתו היו מועטים כנ"ל , [ואגב אעירו מה שלא ידעתי מאין לקח לו לר' נחמן הכנוי סירקין , וגם אם היה כנויו ע"ש ראש בית אבותיו הב"ח ז"ל , היה ראוי לקרות כנויו סירקש כנויו של הב"ח ז"ל , אבל גם זה לא ראיתי , לא בחתימתו , ולא בחת"י בנו הגאון בעל מים עמוקים ז"ל] —

עוד הרבה היה ראוי לזיין ולהעיר , אבל עתוהי לא ירשוני לזה .

כ"ד אביך הרו"ש מרדכי גימפל

מכתב ב' מהרב הנ"ל

בעזה"ת א' ב' אדר שני תרמ"ג ראזינאיי .

כבוד הרב הגביר הנכבד חכם ושלם מפורסם מו"ה אריה
ליב פיינשטיין נ"י, שלום וברכה .

בדבר אשר יתרעם עלי אשר לא עניתיו ישר כו'. הלא גם
כבודו יודע כי מכתבו קבלתי רק מידי בני החריף טי' כו' וסנני
משיבשו עתה כו' על יסוד הרבנות של ה"ר הירש שור המזכר בתשו'
הרמ"א סי' י"ד, מזה עלמו שנכתב עליו, אס גם ע"ז יש לדון, אבל
אס נחליט זה, היה עוד אחד ושמו הירץ, ומה יועילוגו השערות
פורחות אס הזמן יכזיבו. כי זה ר' הירש שור שהיה אבדק"ק בריסק
כאמור בס' יש מנחילין היה בל"ס בערך חמשים שנה אחר פטירת
הר"ש שכנא — השם וואל שנעתק משם שור היתה טובה, לולא
שיפלא איך שנה כנויו מאבותיו. אס ע"ש עירס פדוא או ע"ש
משפחת קאלינעלנבויגין. גם לפי המסופר התאחדו משפחת שור
עם משפחת השר רש"ו. רק אחר שלקח לו לחתן הגאון ר' יעקב שור ?
ואשר ראה כבודו להגיד, שר' הירש עלזאסר ור' הירץ
המוזכר בתשובת רמ"א סימן י"ד אחד הוא, ע"ז תעידנה בו התשובות
אשר הראשונה כנגיד ומלוה מכריע ופוסק, והשני כחלמיד שואל
ודורש כו' .

והנני דובר שלום מכברו כערכו הרם הדו"ש מרדכי גימפל

מכתבי הרב המאוה"ג וכו' מו"ה יוסף לעוונישטיין נ"י
אב"ד דק"ק סעראצק במחוז לאמזא (ט) .

אחד"ש המ' וכו' וכעת הנני שולח הערותי לכבוד הרב
החריף והבקי הגביר איש ישר וחכם לב להודיע תעלומות
המפורסם בש"ת מו"ה אריה ליב פיינשטיין מבריסק .

ואס אמנם בנה איש נכון כמוהו ימלא בדברי חלס אשר כבר
אתו

כט) המכתב הלז נכתב לידידתו הרב הגאון וכו' מו"ה טעבלי אפרתי זל"ל ופוסק
שלחו אלינו :

אחת במחברתו בכתובים, ומה אדע אשר לא ידע, עכ"ז כתבתי, ואשר ימלא אתו בכתובים יוכל להשמיט בהדפסתו. אכן אשר חדשות ימלא בהם ידפיסם בשמי, כי יום תמים עמלתי בזה להפיק רווחו, ואקוה כי זכות הגדולים אנשי שם יהיה אתו להוילאם לאור, ויוכלו להנות מעובו כל דורשי קדמוניות. וגם תבואתה לראש יוסף, לשלוח אלי מחברתו. במחיר אשר יוקלצ מהמחבר.

(א) הרב ר' מיכאל יוזפאוויטש, נזכר במחברת שנתה עולם לעם עולם לה"ח נחום סאקאלאו, כל עניני הרב הגז' (ל).

(ב) הרב ר' קלונימוס, יוכל להיות שזה הוא אשר הוצא בתשובת מרן ר' הב"י ז"ל דיני נשואין סימן י"ד, תשובת הרמ"א סימן ע"ו, תשובת מהרש"ל סי' ל"ח (שם מביא שהיה חותמו), יש"ש יבמות פ"א סי' ג', גיטין פ"ד סי' ל"ב ל"ד, חולין פ"ד סס"ו, ליקוטי תורה פ' בהעלותך, חסד לאברהם, עין הארץ, גלעד סי' ל"ב, ואולי הוא אחר בשם ר' קלונימוס קלמן זימיו שנפטר בלבוש ר"ח טובה, כמבואר בס' מצבת קודש, ובסילולא רבא ללדיקייא לא).

(ג) הרב הג"מ נפתלי הירץ שור הנקרא ר' הירש עלזאסר, בע"ס הגסות על המרדכי, ויש לו הסכמה במדרש רבה, תלמיד רבינו הרמ"א ורבו של הב"ח, הוצא בצ"ח על או"ח סי' תמ"ז ותנ"א, ובט"ז יו"ד סי' ס"ע סק"ט, ובעל קריה נאמנה ייחסו לחבירו של הגאון ר' שכנא רבו של הרמ"א, והביא ראיה מזה, שהסיג עליו בתשובתו שצא בתשובת הרמ"א סי' י"ד עיי"ש. והאמת עד לעלמו, שהיה תלמיד הרמ"א, כמבואר בתשובת הרמ"א סימן ל"ח ל"ט מ' ל"ה ק"ג ק"ה קכ"א קל"ה, וכן מבואר להדיא בנחלת שבעה סי' י"ב במחודשים ד', ולא היה זה בזמן הרב ר' שכנא ז"ל רק חתן בנו, והתשובת י"ד שצא בתשובת רמ"א, הוא הגאון ר' הירץ, ולא זקני ר' הירש שור הנ"ל, ובזה טעה גם המחבר ידידונו שי' מזריסק, שיחס תשובה י"ד להרמ"א, להגאון מו"ה נפתלי הירש שור.

אשתו הרבנית מ' רבקה ע"ה (הזכרה בס' ים מנחילין שנדפס בס' ג"ש) בת הגאון הלדיק המפורסם מו"ה ישראל ר"מ דק"ק לובלין

קן

(ל) במחברתי הגז, נזכר אפס קאהו, וכאין יחשב לפי רוב הידיעות

שכתבו אודותיו :

(לא) ראה להלן בהערות הח' הרבני :

(כן שמעתי מש"ב הרב החריף מו"ס אלעזר הלוי איש הורוויץ מפיעטרכוב
 בכתב יחוסו מדודו הנגיד המנוח מו"ס מאיר ז"ל מש"ס) בע"ס הגסות
 על המרדכי ויש לו תשובה בשו"ת הרמ"א סי' כ"ה ק"א הובא בס'
 ברכת המים אות ריש (דף מו) ובס' ברכת הזבח וטיב גיטין ונפטר
 בלובלין (וכן שמעתי מהגאון האמיתי מו"ס לרוק הכהן סי"ו מלבוב ,
 שהיה בידו נוסח המלכות וראה ג"כ תוארי כבודו ז"ע) בן הגאון שר
 הסורה קדוש ישראל בחיר ד' רבינו שלום שכנא ז"ל , האב"ד דק"ק
 לובלין והגליל , בעל סדר גיטין וחליטה באקספורד הובא בד"מ או"ת
 סי' תרנ"א סק"ט , ובהגהה ס"ט וזיו"ד סימן ק"י ס"ו , אה"ע ססי'
 קנ"ד אות א' ל' סימן מ"ה ס"ב בהגהה , אור ישראל בהקדמה (דף
 ג'), ב"ח יו"ד סי' נ"ד אה"ע סי' קי"ט , מ"ב סי' ע"ז ס"ו , מהר"מ
 מלובלין סי' קל"ח , טיב גיטין ש"נ אות ד' סק"ד , שו"ת רמ"א סי' י"ח
 ל' מ"ה , קול יעודה יומא דף נ"א , של"ה מס' חולין , ד"ה ארבע
 פרשיות , תשובה מהרש"ל , נפטר בלובלין ר"ח כסליו שני"ט לפ"ק (כן
 ראיתי על נפש ליונו וכן מבואר בתשובת רמ"א סי' כ"ה , ולא כמ"ש
 בשה"ג מ"ס אות ר"ן שנפטר שנת שי"ז לפ"ק) .

אשתו מ' גאלדא (כ"כ בס' טיב גיטין ש"נ אות ג' סק"ב שראה
 בן בכת"י לבנו הגאון מו"ס ישראל ר"מ דק"ק לובלין) והיה בן הרבני
 המנוח מו"ס יוסף ז"ל , ותלמיד הגאון החריף מו"ס יעקב פאלאק ז"ל
 האב"ד דק"ק לובלין , הובא בתשובת מהרש"ל סי' מ"ח אה"ע סימן
 קנ"ה סכ"ב תשובת מהר"י הלוי אחי הטי"ז סי' מ"ח , באר שבע סי'
 מ"ו ב"ח או"ת סי' ל"ו , נפטר שם כ"ג סיון ש"א לפ"ק , כן ראיתי
 על נפש ליונו , וזה דלא כהרב שלשלת הקבלה שכתב שנפטר ביום
 ושנה א' עם הגאון מו"ס אברהם מיינץ , שהרי הגאון ר"א מיינץ נפטר
 בפאדווי שנת רפ"ה , כמבואר בס' ג"ש , וגם דלא כהרב בעל למח
 דוד וסדה"ד , שכתבו שנפטר שנת ר"ן . אולם לדעתי ע"כ ב' היו ,
 שהרי זה שראיתי שם ומקובל בידי אגשי עיר לובלין שהוא הגאון ר"י
 פולאק בעל החילוקים (וע"כ נמועים לילך סמוך לקברו מטעם גאוני
 הדור שחלקו עליו , כמבואר בשה"ק ובסה"ד שם) נרשם שם אביו ר'
 יהודה הלוי , ואלו בתשובת הגאון ר"י פאלאק , חתם אה"ע בר' יחזק
 הלוי , וע"כ שזה שחתם אה"ע על התשובה , היה נכדו של הראשון ,
 זה שנפטר בלובלין , ובה מיושב קושית שה"ג מ"ס אות ר"נ שהקשה
 דהיאך יתכן זה שהגאון ר' יעקב פאלאק (רבו של הגאון ר' ר' שכנא
 ז"ל , שהיה רבו של הגאון מו"ס חיים ז"ל אחיו הגדול של המהר"ל
 מפראג

מפראג ז"ל) כתוב צידון פסק הגה"ג המהר"ל מפראג שנת ש"מ"ג ל' ע"ט, ולהכ"ל ח"ט דתרי הוו, ורחיה לזה, שהרי הגאון ר"י פאלאק לא עשה שום ספר, כמ"ש הגאון מו"ה ישראל בהג"מ שכנא הכ"ל בתשובת רמ"א סימן כ"ט בשם אביו (ומה שהעיר בעל קריה נאמנה מהסדר גיטין וחליה שנומלא כעת באנקספורד, אפשר שכחב זה לעלמו למזכרת שיהיה בסדר נכון לפניו, לאפרושי מאיסור, ואין זה בכלל ספר פסקים). אולם לדעתי העולם עושים בזה, כי זאת המלצה היא מלכת הגאון ר' יעקב חס קופלמאן, והוא ה"ר קופלמאן שהביאו הד"מ או"ח סימן חס"ז סקי"ב, ועוד בכמה מקומות, לזה נראה שזה פסק הגאון המהר"ל (מפראג) היה המהר"ל הזקן שנפטר שנת ר', כמבואר במגלת יוחסין או שנת ט', כמבואר בגלעד סי' ר"ג, וט"ס ש"מ"ג וז"ל רמ"ג או ש"ג, בר פלוגתא דמור"א מינץ, והובא במחלוקתם בחי' מהר"י מינץ סי' י"ג יש"ש יבמות פי"ג סי' י"ז, בן מו"ה יהודה הלוי ז"ל.

וכבוד זקני הגאון מו"ה נפתלי הירש שור היה בן הג' מו"ה משה אפרים זלמן שור ז"ל וכן חתם ח"ע בהסכמתו למ"ר וכ"כ בס' יש מנחילין שהובא בס' ג"ש והוסיף שם שהיה ממדינת מעהרן, והשמיט שם משה, ובזה הלך גם המחבר שי' לקראו בשם זלמן שור, ובאמת שמו היה משה אפרים זלמן שור) והיה ממדינת מעהרן (כ"כ ג"כ בפתח השער לספר ברכת אברהם מוכדו) נכד לה"ר יוסף צכור שור שהובא בחוס' בני זקני הגאון מו"ה נפתלי הירש שור הכ"ל. א' הגאון האמתי מו"ה אפרים זלמן שור ז"ל בעל תבואת שור על ד' שו"ע (ד' לובלין ש"ע"ו לפ"ק), הובא בתשובת ב"ח החדשות סימן ב' (נפטר בלובלין). ב' הרבנית הלקת מ' מרגלא ע"ס. אשת הרב המפוי מו"ה לזר אשכנזי ז"ל בן הרב מו"ה משה אשכנזי ז"ל, הוחמו של זקני המהרש"א ז"ל, הובא בס' גדולת שאול. ג', האשה מ' ריזל ע"ס, נפטרה בקראקא כ"ד שבט ש"צ לפ"ק, אשת הגאון ר' ישראל מייזל ז"ל, בהג"מ אברהם ז"ל (הובא בס' מפלת עיר הלק). ד', זקני הגאון מו"ה אברהם חיים שור ז"ל האב"ד דק"ק סטנוב לצוב ונפטר שם יום ג' ט' שבט ש"צ לפ"ק, בע"ס לאן קדשים, תורת חיים על ש"ס, והובא בס' אליס להיט"ר, י"ב מ"ז. ובתשובת משאת ציומין סימן פ"ח. (ובס' טיב גיטין ש"א אות ה' סקי"ב הביא שהיה לו עוד בן, הגאון מו"ה אברהם שור, ובזדק השיגו בספר קריה נאמנה שהרי הגאון בעל ח"ח זקני היה נקרא ר' אברהם חיים שור). ה', הגאון מו"ה שמואל שור ז"ל, הובא בט"ג ש"א אות ה' סקי"ב, בנו הגאון מו"ה

מו"ם אברהם שור ז"ל (נפטר בלבוז) אבי הגאון מו"ם יהודה ליב ז"ל
 מ"מ דק"ק לבוב, שהיה אבי הגאון מו"ם אפרים זלמן שור מ"מ דק"ק
 לבוב. נפטר שם ד' אייר תל"ד לפ"ק אבי הגאון בעל תבואת שור זל"ס •
 (ד) הרב ר' יהודה ליווא בר' טובדיא איילנבורג. במ"ע הלבוז
 סימן כ"ד № 24 נמלח הסכמתו בין שאר גדולי זמנו. בהתקנה
 מיריד גראמיץ בלובלין בועד ד' הארלות שלא ישתדל להשיג רבנות ע"י
 כסף וכדומה, וזכר שם עוד אחריו, הגאון מו"ם יהודה ליב מזריסק
 דליטא, וגרסה שהוא היה אב"ד דק"ק צריסק לב).
 (ה) הגאון מו"ם משה ליפשיץ, הובא בס' גדולת שאל (דף ו')
 שהיה חותן הרב מו"ם משה אשכנזי ז"ל. שהיה חותנו של הגאון
 המהרש"א •

ו) הגאון מו"ם אברהם בן בעל משאת בנימין, הובא בשמו בס'
 נחלת יעקב, אבן השוהם עה"ת, וגם בת' אביו בעל מ"ב, היה
 מחותנו של זקני הגאון בעל מג"ש ופ"י •

ז) הגאון מו"ם אברהם בר' מאיר עפשטיין, הוא היה א"ז הרב
 הגדול המפורסם מו"ם יחיאל מיכל הלוי עפשטיין שהיה חתן זקני
 (זקנו של הגאון הג' מו"ם ד"ט אפרתי מוויטעבסק) הגאון מו"ם
 מרדכי יפה בעל הלבושים •

וחתן הרב מו"ם יחיאל מיכל ה"ל היה זקני הגה"ג המפורסם
 מו"ם אברהם היילפרין האב"ד דק"ק קאווע, שהיה מגזע רבינו
 אלחנן ז"ל, מבעלי התוס' שחיבר תוס' (יומא דף כ"ה תי' ב"מ דף
 קי"א, ושבעות דף כ"ח מבואר הכל), בן רבינו יצחק הזקן, הנודע
 בשם ר"י מבעלי התוס' (כמבואר במרדכי ריש מו"ק), בן רבינו
 שמואל מוויטרי ז"ל, הובא בתוס' עירובין דף ט"ו, אשתו היתה בת
 רבינו מאיר ז"ל מק"ק רומרוג בעל התוס' (אבי הרשב"ם והריב"ם
 ור' יעקב תם), ואשתו היתה בת רבינו מאיר הגולה רש"י ז"ל, כנודע •
 ח) הגאון מו"ם אפרים זלמן שור מלובלין היה חותן הגה"ג
 מו"ם יהודה קאלינעלבוזגן ז"ל, בהגאון מו"ם מאיר ק"ב ז"ל,
 שהיה חתן זקני הגאון הקדוש מו"ם פנחס הלוי איש הורוויץ
 מקראקא, ועיין בס' גדולת שאל •

ט) הגאון מו"ם מאיר וואל בן־השר ר' שאל וואל ק"ב ה"ל •
 בניו, (א), הוא הג' מו"ם יהודה ק"ב ה"ל חתן דודו הג"מ
 אפרים

לב) ראה למעלה ברשימה הרבנים, וגם מבואר שהיו שניהם אב"ד צריסק •

אפרים זלמן שור ז"ל, האב"ד דק' ברסק בעל ס' תבואות שור
 ישן. (ב), הגה"ג המפורסם מו"ס משה ק"ב ז"ל האב"ד דק' העלמא,
 אבי הג"מ מו"ס שאול ק"ב ז"ל, האב"ד דק' פינטשוב. (ג), זקני
 הרבנית מ' זיילא ע"ה, אשת הרב בעל קיקיון דיונה ז"ל. (ד), הרב
 המופלג בחורה מ' זיינוס ק"ב ז"ל חתן הקלין מו"ס יעקב דעלטש
 ז"ל מלאדמיר לג). (ה), הרב המאוה"ג החסיד מו"ס ישראל ק"ב
 ז"ל, אבי הגאון החסיד מו"ס שלמה זלמן ז"ל, הוצא בהקדמת
 נכדו, בע"ס בית הלל. (ו), הלועה מ' אסתר ע"ה אשת הוגיד
 מו"ס אברהם אשוויג ז"ל. (ז), הרבנית מ' דבורה ע"ה אשת הגה"ג
 מ' נחום האבד"ק סלוצק. (ח), הרב המופלג בחורה ובחסידות מו"ס
 יהודה ק"ב ז"ל, [שנקרא ע"ש אחיו ה"ג שמת בקולר ימים ר"ל].
 גיסו של הרב הש"ך חתן הקלין המפורסם מו"ס בנימין זאב וואלף
 ז"ל מוויילנא. (ט), הרבנית מ' ניסלא ע"ה אשת ה"ג מו"ס משה
 ז"ל, האב"ד בקלויז דברסק סלוצק וולק, בן הגאון מו"ס פסח
 ז"ל, בה"ג מו"ס תחום כ"ץ ז"ל, בהגאון רשכ"י מו"ס יוסף כ"ץ
 ז"ל מוקראקא, בעל שארית יוסף. בניו, הוצאו בהקדמת שירי תהלה.
 (י) הגאון מו"ס זיינוס ליפשיץ, חתן השר ר"ש וואל סני"ל,
 הוצא בתשו' מהר"מ מלובלין סי' מ"ד, ב"ח החדשות סי' מ"ב — .
 (יא) הגאון מו"ס יוסף קאזא (כנ"ל ולא קאזאק), חתן השר
 סני"ל הוצא בס' משאת בנימין, וגם הוא היה מהמסכימים להתקנה
 סני' במ"ע הלבנון סני"ל, בניו הוצאו בס' מלצת קודש, ובקדמת
 שירי תהלה.

(יב) הגאון מו"ס שלמה זלמן ז"ר ירמיה יעקב שהביא הרב
 המחבר בהוספתו, הוא היה מגזע זקני המהרש"ל והוצא ממנו
 חדושים בהקדמת יש"ש על יצמות והיה מקודם אב"ד בק' גרידיץ.
 (יג) הגאון מו"ס יעקב שור בהג"מ זלמן שור, הוצא בח"מ
 סי' י"ז סקע"ח, ויש לו תשובה בגאוני בתראי סי' מ"ה מ"ו, הוצא
 בתשו' זקני הפ"י ח"ב סי' ס"ג, בית הלל יו"ד סי' ח', ומה שהעיר
 שארנו הגאון מו"ס דוד טעבלי אפרתי מוויטעבסק מהג"ש כבר
 מבואר אללנו „בתולדות משפחת בית הלוי איש סורויץ" שזה הגאון
 רבינו יעקב אב"ד דק' לובלין, היה אבי הגאון רבי ר' העשל זקני.
 (יד) הגאון מו"ס יחשע בעל מגיני שלמה. (שנסתפק הרב
 המחבר אם היה אב"ד דברסק) היה באמת אב"ד, וכן מבואר
 בתשובתו

(לג) מוזכר בפנקס כ"ט והחוס משנה ש"ט עד חט"ו, וראה למעלה .

בהשוכחו ח"א חיו"ד סי' ד', ו' ט', וע' ב"ח החדשות סי' ג' .
 ג'ו) הגאון מו"ה משה בעל חלקת מחוקק הובאו כמה תשובות
 ממנו בשו"ת אסיפת הגאונים, שהתוכח עם זקני הגאון רבי ר'
 העשל, עיין בהשו"ה הפ"י, וזכו היה הגאון הק' מו"ה לימא האב"ד ק'
 ווענגריצ, ופטר בקאלק, בעת שזכו מהיריד דלובלין, כי נסע להאנדק
 עלמו לפני גאוני בתראי על אשר הלך בדרכי החסידות, אשר אחריו
 מילא הבעש"ט, וזכו השני היה הגאון מו"ה רפאל שעשה הקדמה לח"מ .

ג"ז) הגאון מו"ה מרדכי גינלבורג (זקני) ויש לו הסכמה בספר
 זרע אברהם עה"ת ובס' שמונה לחמו תמ"ג לפ"ק הובא בספר זרע
 אברהם (דף ט"ו ע"ט) ובס' מקום שמואל (ריש ברכות) ובספר עיר
 דוד סימן תי"ז, ובס' קול יהודה, וחבר לקוטי דינים ושו"ת על יו"ד
 ואה"ע חו"מ כת"י לאור הספרים להגאון ר' דוד אופנהיים בקאטאלאג
 סי' תמ"ו חתן הנגיד המפורסם מו"ה יחזקאל מק"ק זאלקאווי וכד
 מהר"מ מרוטענבורג וחתן הגאון מו"ה מרדכי הנ"ל היה הגאון החסיד
 מו"ה לבי הירש ז"ל האב"ד דק"ק מעזעריטש, שהיה אבי זקני הגאון
 הקדוש מו"ה אברהם אבוס האב"ד ק' פפד"מ בע"ס ברכת אברהם (ילא
 לאור זה שתי שנים), ועוד כמה כ"י על הש"ס ועה"ת ודרושים
 יקרים בזיתי .

ג"ח) הגאון מו"ה מרדכי זיסקינד רוטענבורג, הוא היה אחר זקני
 הגאון בע"ס מהדורא בתרא בלובלין והובא בס' עיר גבורים לגאוני
 כוראלנא, והסכמתו בשו"ת חוות יאיר בסופו שנת תמ"ב, ואז סי'
 חב"ד דק"ק ווילנהויזין במדינת העכו, ואח"כ נתקבל לאב"ד ק"ק
 פוזנא, ויש לו הסכמה בס' מגן אברהם דפוס דיהרנפורט שנדפס
 פעם ראשון .

ג"ח) הגאון מו"ה משה רוטענבורג בן הנ"ל. וכדו היה הגאון
 מו"ה משה האב"ד ק' וולאלאווי קאזימיר, שחבר שו"ת מהר"מ מרוטענברג
 האחרונים, וחתנו הג"מ אייזיק חב"ד דק"ק לעברטוב .

ג"ח) הגאון מו"ה דוד אופנהיים, החס א"ע בהסכמתו לספר
 עבודת הגרשוני, ודגלו אהבה פרוסה בק"ק בריסק לייטא", וכן חס
 א"ע בהסכמתו לס' הפארת הגרשוני, ובהסכמתו על ספר מגן אברהם
 דפוס דיהרנפורט, ובהשוכחו לס' חות יאיר ובהסכמה שם, וחבר ס'
 דינים והנהגת האדם, ובלבוב אלל ב"ד שארי הגאון מו"ה נפתלי
 סירן בערנשטיין, ראיהו ממנו בכת"י שו"ת נשאל דוד (והוא היה רבו

של הגאון מו"ה יונתן מפראג בע"ס או"ת וכו') בן הרב הגאון מו"ה אברהם אופנהיים בע"ס חשל אברהם .

(ב) הגאון מו"ה שאול (צ"מ העשל) בהגאון ר' ר' העשל ז"ל , ומקודם היה אב"ד בק"ק לאקאטש אפטא , זריסק קראקא , נפטר בגלוגא יום ה' י"ז חייך תס"ז לפ"ק (כ"כ בס' עיר הודק) ויש לו תשו' בשו"ת יד אליהו סי' י"ח תשובת הרמ"א בסופו שבות יעקב ח"א סי' ק"ז , והסכמותיו בס' אוהל יעקב , זרע אברהם עה"ת , זרע ברך שלישי , חמדת לבי , כבוד חכמים , מדרש רבות , נחלת יעקב , מגיני שלמה , נפתלי שבע ראון , שמחה לחמו , הוצאו דבריו בס' קול יהודה חתן זקני (זקנו של הגאון המפורסם מו"ה דוד טעבלי אפרתי מוויטעבסק שליט"א) (לד' הגאון המובהק מו"ה אריה ליב האב"ד דק"ק קראקא כמבואר בהקדמת ס' אור הגנוז (הנקרא הוכער ר' ר' ליב) ותולדותיו הוצאו בתולדות בית הלוי איש הורוויץ .

(בא) הגאון מו"ה אריה ליב מקראקא , הוא חבר ס' שו"ת שאגת אריה ונדפס בק"ק נייחאוויט ואשר הוצא שם הש"א בשמו , כבר בא אות באות בחבור הט"ז (שהיה אבי חורגו) בסו' קכ"ט לאה"ע וכדו הבע"ס קול שחל לא ידע מזה , והדפיסו על שם הגאון מו"ה אריה ליב הכ"ל , ויש לו תשובה בתשובת גאוני בתראי סי' נ"ז ונ"ח .

(בב) הגאון שמואל לבי הירץ בן הכ"ל . זמכאן ראה לדברי בע"ס עץ הדעת טוב , שהגאון מו"ה שמואל לבי הירץ בן הכ"ח היה אבי הגאון מו"ה אריה יהודה ליב אבי הגאון מו"ה שמואל לבי הירץ מזבריסק , ושלא כדת השיג עליו הגאון מ' רפאל נתן נטע ראבינאוויץ במ"ע המגיד שנה י"ט שזה אינו לפי הזמנים ויש רבות להאריך ואכ"מ .

(בג) הגאון מו"ה נחמן סירקין בן הכ"ל הוא היה אבי הג' ר' מרדכי מזבריסק בע"ס מים עמוקים , כמ"ש בעץ הדעת טוב .

(בד) הגאון מו"ה אברהם קאלינעלנבוויגין , יש לו הסכמה בס' כוכבי יעקב על אה"ע ובס' בית אברהם , קונטרס גט כשר , והוצא בעליות אליהו , בנו היה הגאון מו"ה נחום האב"ד דק"ק בירז (הוצא בפתח השער לס' שערי רחמים להגר"א מוויילנא) חתן זקני הג"מ יחזק הלוי איש הורוויץ אבד"ק האמצורג (ראה בתולדות מצה"א"ס) .

(בה) הגאון מו"ה יוסף קאלנעלנבוויגין . יש לו הסכמה בספר רזוסי גלין .

הגאון

(לד) הדיק אבד ואינו , כי לקח אותו אלהים בשנה זו , מי יביא לנו תמורתו ?

ב) הגאון מו"ה אריה ליב קאלינעלנבויגין בנו, הוציא בס' כרם שלמה לה' פסח ובס' מנחה כלולה שו"ת מהרס"ג ר' שמעון מסלאנימא חתן הגאון ר' לבי הירש עטיאש ז"ל. אבי אס אמו של הגאון החריף מו"ה דוד טעבלי אפרתי מוויטעבסק ובספר שבעה עניים.

ויש לי לחוסוף עוד גאוני בריסק

א) זקני הגאון המפורסם בדורו מו"ה שמואל מזריסק בן המרום הראש אשר שמו היה נודע בשערים. ר' שמואל ר' משה ר' הילל, וזכר בפתח השער לס' בית הלל יו"ד לנכדו, וחתנו היה זקני ראש משפחתי הג"מ יושע מקראקא. בעל מגיני שלמה ושו"ת פ"י ונפטר שנת שפ"ט, ובתולדות משפחת בית הלוי איש הורויץ.

ב) הגאון החסיד המקיבל מו"ה לבי הירש בן הרס"ג מו"ה משה יעקב ז"ל, האב"ד ק"ק בריסק, הוציא בס' זרע אברהם עה"ת בהקדמה, ובא בהסכמה לספר עמודים שבעה להגאון הדרשן מו"ה בללאל מסלוצק.

ג) הגאון הדרשן האלוף כמו"ה אברהם ב"מ בנימין מזריסק, חתן המנוח מו"ה אליה ליפשיץ מזריסק חבר ס' זרע אברהם עה"ת, ועל חרון הברית, ונדפס בזוללזבאך תמ"ה בהסכמת זקני הג"מ מרדכי גינלבורג אב"ד דק"ק ה"ל. וזקני הג"מ יחזק אב"ד ק"ק פוזנן והג' מו"ה ישראל אב"ד דק"ק לוצק, והג' מו"ה משה אב"ד דק"ק פינסק, והג"מ משה ר' מאיר קרעמערס מקראקא, האב"ד דק"ק ווילנא. והגאון מו"ה משה אב"ד דק"ק רישא. והגאון מ' יחזק אב"ד דק"ק קראקא. והג"מ לבי הירש האב"ד דק"ק לבוב (בהחסיד זכריה הנביא). והגאון מו"ה נפתלי הירש אב"ד דק"ק לובלין (חתן ר' ר' העשל). ואח"ז הסכמת האלופים הקלייניס והראשיים המדברים היושבים ראשונה במדינת ליטא. ראשיים וטובים דק"ק בריסק, וחתמו, ר' יודא בן ר"י ר' מישלש, מנחם בר' בנימין כ"ץ, שמואל במו"ה לבי הירש לוי. חיים זעליג ב"מ משה, יעקב במו"ה שמעון משאשטויין, משה ב"מ ליב כ"ץ יאנוור. שמואל במו"ה שלמה ז"ל, לבי הירש ב"מ שלום מלובלין.

ד) זקני הגאון המפורסם בדורו מו"ה ישראל איסר ז"ל האב"ד דק"ק בריסק. ואח"כ נתקבל לאב"ד בלובלין. והוציא בסדר יחוש שבסוף ס' אלפי ישראל על חו"מ, ונפטר בלובלין והוא היה בן הג"מ משה

משש ז"ל, האב"ד דק"ק לובמלא לובלין. בע"ס מהדורא בתרא על מסכתות. נפטר בלובלין כ"א כסליו תכ"ט. אלל סג"מ אפרים זלמן שור .

(ה) גם נודע לנו מהרב הגדול מו"ס מרדכי ז"ל מצריסק . ונפטר שם אחי בעה"מ אבן תקומה , וזכו היה מופת הדור המפורסם מו"ס נטע זי"ע מחעלם (נפטר שם ר"ח שבט תקע"ב) ויש ת"י כת"י ממנו עה"ת .

הדברים האלה ימחול הד"ג לשלחם כמו שהם , להרב הגדול מצריסק ה"ל ומאפיסת הפנאי אקלר , וסניי דו"ס . כנפש הדושת מרחוק שארו מוקירו כערבו הרס .

הק' יוסף לעווינשמיין האבד"ק סעראצק .

מכתב ב' מהרב הנ"ל

כבוד הרב המופלג , גבר חכם בעוז התבונה והמדע , לו יד ושם בקדמוניות וחדשות , שוקד על דלתי התורה , להוציא דבר לאורה , כש"ת מו"ה אריה לייב פוינשמיין נ"י .
 ייזרח כשמש בצהרים שלום ! עד עולם ועד !

אחדש"ט כו' , והנה לאשר בתחלה לא בא אלי מכתב כבודו בעלמו , הוכרחתי לכתוב לש"ב וידי"כ הגאון כו' מו"ס דוד טעבל מוויטעבסק . וכעת אחלה כבודו שי' לזרף מכתבי הקדום למכתבי הלז , והיו לאחדים ולאשר כי עתהי הונס בידי , להיות ידי אסורות בכותרות חג הספסח במילי דמתא . לכן דברי מעטים , ועוד חזון למועד .

(א) הרב הראשון לעדת צריסק וסגליל היה הרב הגאון מו"ס יחיאל לוריא ז"ל בן כבוד הסורס הגאון מו"ס אהרן לוריא ז"ל , ויש לו תשובה בתשובת מהר"ם מנין , ובתשובת מהר"י ברונא , בהגאון מו"ס נחמאל לוריא , בהגאון מו"ס יחיאל לוריא ז"ל , בהגאון מו"ס שמשון מק"ק ערפורט — עיין במ"ע המגיד שנה ראשונה נומערן 44. 45. בהאופס (וביט"ש יבמות פ"ד סימן ל"ג , ובסדה"ד ס' תנאים ואמוראים ערך ר' יוחנן הסנדלר בסופו ובתשובת מהרש"ל בהקדמתו ד' פיורדא), בנו היה הגאון מו"ס אברהם לוריא , אחי הגאון מו"ס

מו"ם יחיאל לוריא אביו הגאון המהרש"ל זקני. הרב הלז היה בשנת ר"ל לפ"ק לערך. ודלא כמ"כ .

ב) הרב ר' יוסף ב"ר משה, לדעתי היה זה ר' יוסף שור בהג"מ משה (אפרים) שור אחריו מלא זקני הגאון ר' נפתלי הירש שור .

ג) הגאון מו"ה יהודה ליווא ב"ר עובדיה איילנבורג, יש לו

הסכמה בס' תקווי זבח, הוא חבר ס' מנחת יהודה על רש"י על

התורה, הוא ספר נכבד והביאו השפתי חכמים בכמה מקומות. והגני

להעתיק התקנות אשר באו בזמ"ע הלבנון שנת תרכ"ז נומער 24 .

י"תה תקנה שנת שמ"ז ביריד גראמניץ בלובלין שלא ישחל שום רב

להשיג משרת הרבנות ע"י הלוואה או מתנה הן ע"י עלמו, והן ע"י

אחרים, ולא יחזיק ברבנות לא ע"י כסף וזהב, ולא ע"י ממון מוקדם

או מאוחר, או ע"י איזה ענינים אחרים קרובים ורחוקים המביאים

הנחת ממון, וכל איש ואיש, אשר יקשיח לבו ויאטיס אזנו משמוע

בקול התקנה הזאת, לא יאבה ד' סלוח לו, מהיות כי באים אנחנו

בצרות ובאלה, ומקבלים עלינו בקשר חזק ואמיץ, ללאת במערכה

נגד המסרב לרדפסו עד החרמה, לדחותו בשתי ידים, ולהבדילו מכל

קהל הגולה ומכל קדושת ישראל, כי יהיה מודע משני עולמות, גם

נפרסם קלונו ברבים, זולת שאר טונשים קשים, ולהשומע יונעם

ותבא עליו ברכת טוב, והתקנה תקום לדור דורים עד עמוד הסהן

למורים, בהסכם גאוני ארץ, גודרי הפרץ .

בשנת ש"ן נחזקה התקנה בדבר הרבנות, שלא לקנות הרבנות

משור העיר, כאשר נעשה מאז ומקדם בימים ההם בימי כה"ג בבית

שני לזאת עשינו קללות וסיגים גזירות וקנסות על הדבר הרע הזה

ובאלו על החתום, ובכל עת ברירת רב, מוכרחים החזן והשמש

לקרא הכרוז .

הק' שלמה מלובלין רבו של הב"ח. הק' יושע וולק כ"ץ בעל

הסמ"ע. הק' מאיר מלובלין חתן ה"ג מו"ם י"ח מקראקא .

הק' שמואל אידלס ז"מ יהודה הלוי. הק' שרגא וויבוש מקראקא (ה) .

הק' בנימין אהרן חריף מטיקטין. הק' זכריה דער אלכוד, הק' אייזיק מלובוב. הק' לייב איילנבורג (לו). הק' חנוך הענדל. הק' וואלף

ולה) רבו של הב"ח ג"כ שהיה אבד"ק קראקא, ועיר מולדתו בבריסק, עה"פ 57 63 ,

(לו) הוא ה"ר יהודה ליווא איילנבורג שהיה אז אב"ד בבריסק,

וואלף אירצאך מפונא. הק' דוד משעברשין. הק' ילחק כ"ך ר' נעטס.
 הק' יעקב כ"ך. ב"ר ילחק. הק' בנימין בנימין. הק' יהודה ליב
 מזריסק דליטא. (זו) הק' יוסף קאזא לח). הק' שמעון (ז"ל שמשון)
 ב"ר זללאל מקרעמיץ. הק' זעליג זעלעו. הק' משה ב"ר אהרן
 מליטא. הק' יהודה סג"ל ב"ר שניאור. הק' אפרים איש לונטשיץ.
 הק' משה, (הנקרא ר' משה מת). הק' ישעיה ב"מ אברהם הלוי
 בורוויץ. הק' מנחם מענדל ר' אביגדורש מקראקא. הק' בנימין אלקיס
 ב"ר אליהו ז"ל. הק' אברהם ב"ר שלמה פוזנר. הק' מאיר מאנוש.
 הק' קאפיל כ"ך ממגרש לעמבערג. עכ"ל.

ומן האמור יראה שהגאון מו"ס יהודה ליווא איילנבורג לא
 היה אב"ד צבריסק וכן בהקדמתו לס' מנחת יהודה „חתם א"ע הגר
 בק' צבריסק דליטא" כי לא חתם א"ע בשם אב"ד רק הק' יהודה
 ליב מזריסק דליטא. (לט)

(ד) הגאון מו"ס מאיר וואלש, היה אב"ד ור"מ דק' צריסק
 דליטא, כמבואר בהקדמת ס' בית הלל לנכדו, על יו"ד משנת
 תנ"א, ולא כמ"ס מע"כ בשם הרא"ל ראבינאוויץ ממיינסק, שהוא היה
 ראש המדברים לזד. (מ) ומה שהעיר מעכ"ה כי נקרא וואל, על
 שהתאחד עם משפחת שור, אינו נראה בעיני, כי חותנו היה שמו
 ר' דוד דרוקער, כמבואר בס' ג"ש, ולא שור, [משום הא לא איריא,
 כי השם דרוקער, אינו שם משפחה, רק העתק משם מדפיס,
 ואולי היה לו בית הדפוס], אולם יש מקום לומר, מחמת שזקני
 הגאון ר' שאול וואל היה יליד פאדוא, אשר במדינת איטליא, ובלשונם
 נקראת המדינה וואלש. (עיין תשבי) וכן נקראת וואלך, לכן נקרא
 שאול וואלש, (כמו שנקרא ר' ישעיה הלוי איש בורוויץ, שהיה
 מעיר

(ז) הוא המובא בתשו' מהר"מ מלובלין סי' פ"ח.

(ח) ז"ל קאזס. ראה למעלה ברשימת הרבנים.

(ט) במחילת כבודו שגה צרואה, כי, ובתשו' מהר"מ מלובלין מוזכר
 בפירוש בשם אב"ד דק' צריסק וכל מדינת ליטא, וע"ד ה"ר יהודה ליווא
 איילנבורג, מוסכם ג"כ מהתכמים שהיה אב"ד צבריסק, כמבואר בשער הס'
 מנחת יהודה. רק בל"ס היה ה"ר יודא ליווא קודם וה"ג ר' ליב אחריו, כפי
 פרשמו למעלה, או שהיו בזמן אחד רק אחד, מהם היה אב"ד בקלוין.
 (מ) כוונת ה' ראבינאוויץ, שהיה ראש המדברים בין הרבנים מליטא,
 במוסק הועדים.

מעיר הורוויץ, ועל שמו נקראו כל אללחיו בשם הורוויץ, (בחנם) כביא רחיה ממרחק, כי גם השמות פאדוא וקאלניעלנבוגין, שנתקיימו בר"ם וואל ובניו היו ע"ם הערים של אבותם (כדודע). כן גם כאן יוכל להיות כך. עיין בהמליץ ש"ו נומער 13 כו' גם אולי נקרא שמו וואלי, שזה שם המבואר בב"ש שם צאלי בבית רפויס.

יא) הגאון מו"ה זאב וואלף, חתן נכדו היה הגאון מו"ה יעקב היילפרין האב"ד דק"ק זואנץ. בן זקני הגאון מו"ה יחיאל מיכל האב"ד בערזאן.

יב) הגאון מו"ה יהושע ב"מ יוסף בעל מג"ש, לדעתי אחרי שיש לי מקור נאמן שהיה חתן הגאון מו"ה שמואל מצריסק, א"כ יתכן לומר שלא היה אב"ד מצריסק אחרי שהגאון בעל הב"ח בתשובותיו מכנהו בשם הגאון מו"ה יהושע מאורחא, ושאר הגאונים כווסו הגאון מקראקא, ולא הביאו מצריסק, וע"כ שאז לא היה מפורסם מצריסק ובפרט שמעלין בקודש ולא מורדין, ועטרת צריסק היתה גדולה מטיקטין ובורחאנא ופרעמיסלא. (מא).

יג) הגאון מו"ה יעקב שור, חתנו היה הרב הקלין ישר ונגיד מו"ה אברהם דעס רעביש ז"ל מק"ק צראד, בן הרב הנגיד המפורסם זקני מו"ה יצחק ז"ל מואלקווי, שהיה חותנו של זקני הגאון מו"ה מרדכי גינלבורג האב"ד דק"ק צריסק.

יד) הגאון מו"ה ישראל איסר מוצא צס' היהש בסוף ס' אלפי ישראל (ולא אלופי יהודה).

טו) הגאון מו"ה מרדכי גינלבורג היה לו עוד בן, הג"מ יוסף בעל לקט יוסף על א"ב ד' פראג תמ"ט.

טז) הגאון מו"ה אברהם קאלניעלנבוגין, יש לו הסכמה בסדר הדורות.

יז) הגאון מו"ה יוסף קאל"ב, בימיו היה הבר"ל. הק' משה צאחמ"ו מו"ה לבי הירש זל"ה. הק' שמשון צאחמ"ו מו"ה פייבוש ז"ל. הק' מרדכי בהגאון מו"ה אהרן, וכולם באו בהסכמה על ס' חדושי מהר"י ד' סוראדנא חקמ"ה להגאון מו"ה יעקב מחושבי ק"ק צריסק דליתא — בהרב מו"ה לוי נכד הגאון מ' יעקב אב"ד ק"ק נעמרוז (מב) אבותי

(מא) ראה דברינו למעלה הערה ה' למכתב הגאב"ד מביעלסק. (מב) אולי הוא הר' יעקב צריסקר. בן הקדוש ר' משה אברהם ז"ל מריזוש אשכנזי המוזכר בהקדמה להשפתי חכמים מאת בעל שפתי ישנים.

ולאבותי המגיני שלמה . ה"ר ר' העשל ור' יצחק פוזנר .
 למ' הגאון מו"ה אריה ליב קאלינעלנבוויגין , הסכמותיו : בס'
 של"ה , ובמדרש תנחומא עם ענף יוסף ד' ווילנא והוראדנא , ובס'
 שאגת אריה ובס' תורה אור ודרך חיים .
 עוד נמלא בפחה השער לס' מסילת ישרים יטן , הובא לביה"ד
 ע"י החסיד העניו הרב הגדול מו"ה אליהו בן ישראל ז"ל מק"ק
 בריסק דליטא" . גם הש"ך בחו"מ כו' א' .
 עתה הנני לזכרו , אשר חפץ ה' יללח בידו , להוליא תעלומות
 לאור הוא ספרו ולרוות נפשות הלמאים לראות קדמוניות עיר העתיקה
 שבת תחכמוני ראש לור נשפחתי . ויחוג חג המלות , בשמחה ודילות ,
 וכראה בגאולתנו ופדות נפשו , בזכות אלה גדולי קדמונינו .
 הק' יוסף במהור"א ז"ל לעווינשטיין האבד"ק סעראצק .

עם חיתום אגרתו זאת בא אלי מהבי דואר ספריכם , תלפיות"
 פירוש מספיק על הסגדה , שכל פיות עוין לה , שהוא "אבן יפה"
 לחבר רוכסי המאמרים על סדר הנאות , ואם כי עוד לא שמתי עיני
 בם , אך במעט הלך הדבש , ראיתי כי הפלא ופלא , האלף לך יקירי ,
 ומשכורתך שלמה . גם אנכי שלחתי , ביאור הסגדה , מזקני הגאון הקדוש
 מו"ה אברהם אבוב ז"ל האב"ד דק"ק פפד"מ . בע"ס ברכת אברהם
 אשר ילא על ידי . להגאון הד"ר הירש בפפד"מ , והוא בטובו
 הצטייחני לעשות ביאור אשכנזי עליה , כיד גאונו הרמה , ולהדפיסה
 עס בשנה הבעל כאשר יוגמר בעז"ה אשלחו אליו , ושם ימלא כמה
 דברים מאתי , והנני ידו דור"ש בתשואת חן הנ"ל .

מכתב ג' מהרב הנ"ל

כבוד הרב המופלג בתורה , ההריף ובקי משכיל מפואר
 מו"ה אריה ליב פיינשטיין ג"י .

אחדשט"ס , יקרתו מן יוס ד' יו"ד ניסן הגיעני , ולהיות ידי
 אסורות בכוסרות החג , עלרתי עד כה , והנה רבת שבעתי עונג
 ממחברתו על הסגדה ולאוח כי בחלף המגן דק מ"ב ע"א העיר במלח
 הבאי , שסיח מלש יונית ונעלם מכבודו לשעתו דברי הר"ן נדריס דף
 כ'

כ' שמיר ושית מתרגמין הבאי ובור מג) וסני למלא רלמו להשיבו
דבר על אפניו :

א) הרב הראשון לעדה בריסק וסגליל, היה הרב הגאון מו"ה
ליחאל לוריא, כן מצוהר במ"ע הסוגר שנה ראשונה בהאופה נומער
44. 45 גם בכתבי יחוסי אשר לי לזקני הגאון המהרש"ל, בכתב יד
ש"ב ז"ד הגאון הגביר מו"ה נפתלי הירץ בערנשטיין מלבוז חזר זה,
והוא היה חוקר עד להפליא, ויש לנו על מי להשען, ויוכל להיות כי
הרב ר' מיכאל יועפאוויתש, היה נקרא בשמו מיכל המכונה ליחאל,
כי היה מזרעו .

ב) הרב ר' יוסף בר' משה, במכתבי הראשון שפטי כי הוא
אחי זקני הגאון מו"ה נפתלי הירש שור, ואחרי שובי נחמתי. להיות
כי נשמת משה, שם הכווי שור, ושם אביו העיקרי אפרים השגור
כפי כל, (כי לבד הסכמת בנו על המד"ר, לא ידענו מהשם משה)
ע"כ היה נראה לי, כי זה בע"ס ביאורי סמ"ג וש"ד ורש"י עה"ת
שהוצא בשפתי ישנים ומקודם היה בקרעמניץ. והוא היה אבי זקני
הגאון מו"ה יוסע בע"ס מגיני שלמה, ולפ"ז היה סמג"ש, מילידי
בריסק, ואחמון השערתי ע"ז. להיות כי בס' קרנים ודן ידן
לסמקובל ר' שמשון מאוסטרפאלי הביא לזקנו הגאון מ' יהושע מקראקא
הנ"ל בשם ש"ב וב"ד, ונודע מס' מגלת יוחסין למהר"ל מפראג, כי
הרב ר' שמשון הנ"ל היה נכד הגאון מו"ה שמשון מקרעמניץ, א"כ
בולחי גם סמג"ש היה מזרעו, ואח"ז העתיק הגאון מו"ה יוסף הנ"ל
לבריסק, כי ז"ז לא ידענו מקום מולדתו של זקני סמג"ש הנ"ל. ועוד
יש רגלים לזה, כי סמג"ש היה לו בן אחר שם אביו הזקן מו"ה משה
(ונוסח מלכתו בס' עיר הלבד סי' ל"ד) .

ג) הרב ר' מענדל פראנק, הוצא בס' עיר הלבד בהערות ל' 8
וכתב שם, אולי היה מארץ לרפת כפי הנראה משמו עכ"ל", אבל אחר
שידענו כי היסודים גורשו מלרפת עוד בשנת קנ"ה, הסכרה לומר,
בי שם פראנק הוסב לו אחרי שהשיג החופש מהנסיכה באלא, לעשות
ביסודים

מג) הפירוש הזה. ימלא גם בתשבי, ולא נעלם ממני, רק נחשב אללי
לדחוק, ובהכרח החדשי שנה א' מאמר שמוש לשון המקרא, בארתי מלה
הבאי בד"א. שהוא על משקל רמאי גבאי קנאי, שהוא הואר בל"א, ושארשו הב,
שהוראה הרמת קול לפי שהמגזס, מרים קולו, כי גם גוזמא, הוראה הרמת
קול, כמו עביר אינש דגזים. ראה שם, והמלא בדברי ממש .

ציהודים כל אשר ירלם, פרחק און פריי מד) .

(ו) הגאון מו"ה נפתלי המכונה הירץ, נדפס ממנו בקראקא שנת שכ"ט, פי' קלר על המדרש וכתב על השער חזרו הגאון מו"ה נפתלי דמתקרי הירץ בר' מנחם ר"מ בק"ק לעמבערג צמדינת רוסיא, (עיין בתשובת מהרי"ק, מכנה ג"כ לעמבערג אשר לרוסיא) ובסוף הספר נדפס, וכאשר ראם המשורר מו"ה דוד דרשן מקראקא, יופי פרישת הגאון פתח פיו בשער וכו', ונמלא מאתו תשובה בתשובות הרמ"א סי' פ"א והוציא גם בצרכת המים (וגם חבר ס' שיר המעלות לדוד, וכתב החללות לדרשנים. ונדפסו בקראקא הביאם השפתי ישינים) .

(ז) הגאון מו"ה יהודה ליווא בר' עובדיה חיילנבורג, מה שמוזר עליו שסיה אב"ד דק"ק בריסק, היה גם בסדור שערי שמים, נדפס בהסכמת החו"ט אבד"ק לובלין, ועל השל"ה בפתח השער לספרו. האב"ד קראקא, מה שלא היה ולא נברא, אבל העיקר הוא בחתימתו בצלמו, המתגורר, הגר, ואין זה דרך הרב .

(ח) הגאון מו"ה יואל סירקאש, עיין בקונטרס יוסף לספר זכור לאברהם בהגהות דף כ"ז מעשה נפלא ממנו, גם אחי יודע ממנו מעשה נורא ונפלא, מהמחלוקת שהיה לו בצעלו, ששאל אז ממסר"ל מפרהג בת' ב"ח החדשות אבל אחרי כי לא באלה חפני השמטתי .

(טו) הגאון מו"ה שלמה זלמן, כנראה שבו היה הג"מ שמעון שהוציא בשו"ת גבעת שאול סי' כ"ז .

(יז) הגאון מו"ה יעקב בהגאון מו"ה אפרים נפתלי הירש, הוא היה אבי א"ז הגאון ר' ר' העשל, ונראה שהיה קרוב של רבני בריסק שקדמוכו: הג' מ' אפרים (זלמן) ואביו הג' מ' נפתלי (הירש), וז"ל אביו כשמו, ושמו כשם ר' יעקב בן הג"מ אפרים זלמן, ולפיכך כשנפטר הג"מ אפרים זלמן, ובו היה עדין לעיר לימים למלאות את מקומו, לקחו לאב"ד את קרובו ר' יעקב, וכשהתקבל ללובלין (אחר המהרש"א) אז בא ר' יעקב שור מלוצק (כמ"ס בתשובות גאוני בתראי סי' מ"ה) תחתיו על כסא אביו, ובשנת של"ט חתם אז בגב"ע בתשו' זקני הפ"י סי' ס"ג פה בריסק דליטא .

הגאון

(מד) טעם זה אינו מסכים עם גוף הפקודה מהמלכה, שלא היה בו שום חופש וחירות .

יח) הגאון מו"ם אברהם זיה"ג בעל משתה צנימין, ויש לו תשובה בס' גבורת אנשים דף כ"ו, לאבי הס"ך.

יט) הגאון מו"ם יהושע ז"מ יוסף בעל מג"ש, היה בעירנו משנת ת"ד עד ת"ז. הנה עוד בשנת ת' מלאוהו שחתם על גב"ע בקראקא, כמבואר בפ"י ח"ב סי' מ"ג ובשנת של"ז השיב על עגונה מסוראדנא, כמבואר שם סי' י', שהרי הב"ח בתשובתו סי' ק"ד חתם עלמו ביריד לובלין של"ז, וכתב שם, ומ"ש הרב מו"ם יהושע מסוראדנא, ובשנת של"ח היה בטיקטין, כמבואר בתשובת חלק א' חאה"ע סי' ח', ובתשובת גאוני בתראי סי' י"א, ובשו"ת איתן האזרחי סי' כ"ט מבואר שהיה בפרעמיסלא, ונתקבל שם על מקום רבו הגאון מו"ם שמואל ז"ל בהגאון מו"ם פייבוש מקראקא, הביאו בתשובת פ"י ח"א סי' י"ג, וח"ב סי' כ"ב, ובשערי תשובה או"ח סי' תס"א, והובא בתשובת בית יעקב סי' ס"ח, וב"ש ש"נ סוף אות פ', ובטיב גיטין שמות נשים אות מ' סק"א, ויש לו תשובה בז"ח החדשות. גם היה תלמיד להגאון מו"ם ישע וואלק כ"ך, בע"ס דרישה ופרישה סמ"ע וכ"כ ההיד"א בשם הגדולים להחיד"א. וכן מבואר בתשובת פ"י ח' יו"ד סי' י"ד חו"מ סי' ז' ח"ב סי' ל"ג ס"ד פ"ז ל' ז"א ל"ב ל"ד ל"ו ק"א ק"ג ק"ז, וח' אה"ע סי' ג' ד' י"ד, וח"ב סי' י"ח י"ט, וכן היה תלמיד להגאון מהר"מ מלובלין בעודו בימי קטנותו, כמבואר בתשובת ז"ח החדשות סי' ב', שלמד ביהד עכ הגאון מו"ם זלמן שור, וא"כ אחרי שבשנת שע"ו נפטרו בו המהר"מ מלובלין היה בעודו קטן, א"כ מאותו זמן עד שנת של"ז שמלאוהו בטיקטין היתכן שיהיה רב בצריסק ובלבוב ובפרעמיסלא הערים היותר גדולות והרי נפטר בקראקא כ"ז אב שנת ה"ח, מכל אלה ראיות מוכיחות, שמעולם לא היה אב"ד בצריסק, רק היה יליד וחזן בצריסק מה).

כו) הגאון מו"ם שמואל קאידמבר, ומפס צריסק נסע לקראקא לדעתו היה בין צריסק לקראקא בפסד"מ, שהרי על שער ברכת הזבח שנדפס שנת ת"ל, וכן בתשובת אמונת שמואל סי' כ"ח, שנכתב אליו תשובה מהשטר שזמנו היה כ"ב תמוז ת"ל, הביאנו לאב"ד בפסד"מ, וע"כ שמצריסק נתקבל לפסד"מ, כמבואר בהקדמת ברכת הזבח לחתמו בג"מ

מה) הראויה שהביא הרב, שמשנה שע"ו עד שז"ז, לא היה רב בצריסק ובלבוב כו', אך למוחר, כי גם לפ"ד היה בעירנו משנת ת"ד עד ת"ז ורק ע"ז חנו דנין, וראה למעלה במכתב הגאב"ד מביעלסק. והערתו שם,

הג"מ נחום הכהן (אחי הש"ך) שמתחלה היה אב"ד בצריסק, ובפפד"מ היה שנת תכ"ט ות"ל, ובנו שכ' בס' ברכת שמואל פפד"מ קודם לצריסק, לא הקפיד בין מוקדם ומאוחר, רק למנות כל המקומות שיהיה שם.

ב) הגאון מו"ה שאול בהגאון ר' ר' העשל, כמבואר בסוף תשובת הרמ"א. הנה קן מבואר בהסכמת מחותני החכ"ל. והגאון מו"ה משה חאגיז בהסכמתו, וסוף היה נכד הגאון מסר"מ פדוא, להיות שאביו הגאון ר' ר' העשל היה חתן מו"ה יהודה וואל, בהגאון הש"ר ר' שאול וואל בהגאון ר' שמואל יהודה בהגאון המסר"מ פדוא, כמבואר בס' גדולת שאול.

ג) הגאון מו"ה אריה לייב מקראקא נכד הב"ח ז"ל, הובא בקול יהודה ברכות דף ז'.

חדשות

א) הגאון המפורסם מו"ה אברהם אבלי, האב"ד דקלויז בצריסק דליטא, בהגאון האמיתי מו"ה שלמה חריף ז"ל, האב"ד ק סלוצק (מזכור בפתח השער לס' מחנה ארון ד' אלעקסיץ תקכ"ח) בהגאון החסיד מו"ה אלחנן ז"ל, האב"ד דק"ק בושטשאטש סטראי, בהגאון מ' זאב וואלף האב"ד דק"ק אליק, חתן זקני רבנו המהרש"ל.

ב) הגאון מו"ה רפאל מצריסק, הובא בגבעת שאול סי' א'.
ג) הגאון מו"ה משה מצריסק אבד"ק טערעספאליע הובא שם סי' ד' י"ד כ"א.

ד) הגאון מו"ה יעקב אהרן מצריסק אבי הגאון מו"ה משה בעל אבן משה עכ"ת (ווארשא תרי"ח).

והנני ירדו דוי"ש באהבה הק' יוסף לעוויגשמיין האבד"ק סעראצק.

מכתב ד' מהרב הנ"ל

ב"ה למעלת החכם ידידי כו' כו' מ"ה אריה לייב פייגשמיין נ"י.

היום באתי מדרכי ומלאתי את שאהבתי נפשי ויקרתו, סניי למלא דלוננו אשר מלאתי עוד (ואולי כבר בא זכרם מזולתי או ממני כי לאגרותיו הקדומים אינם אחי). א ס"ר יוסף מצריסק אחי הרמ"א הובא בתשובת

בחסדות רמ"א סימן מ' ול"ט, ונפטר בפומא הובא בדרישה יו"ד סי'
 של"א ס"ק י"א. ב) הגאון מו"ה הירש דרשן מזריסק דליטא הובא
 בס' בית הלל יו"ד סי' פ"ד סהק"ד ואולי הוא הובא בשו"ת בית
 יעקב סי' קכ"ט בשם אב"ד, והבאתיו למעלה. ג) ר' מרדכי האב"ד
 דזריסק שהבאתי למעלתו, הובא בשו"ת בית יעקב חבירו של הש"ך
 סי' נ'. ד) ה"ר משה בר' זבולון אליעזר ליפשיץ אב"ד דזריסק בע"ס
 זכרון משה, מלאתי באורך בהאסיף להח"י האקעלאוו שנת תרמ"ו לד
 ת"א אודותיו, ובס' ג"ש בשם יש מנחילין שהוא היה חותנו של
 הגאון מו"ה משה אשכנזי מפומא, שהיה חותנו של המהרש"א. ה) ה"ר
 פישל מזריסק עשה הגסות על הטורים, והביאו הפרישה א"ח סימן
 כ"ה כ"ז והא"ע סי' מ"ב סק"ו, ובסמ"ע סי' ס"ט סק"כ הר"ר וישל
 והוא הוא, כמבואר באה"ע סי' קכ"ט בהג"ה ס', וביש"ש גיטין פ"ד
 סי' ל"א אות ו' והוא כנוי לאפרים מלשון וידגו ויפרו, ותלמיד הרב
 ר' אפרים וידאל הרפתי שדפס ממנו על המדרש, והביאו בנחל
 קדומים לר' חיד"א ד' במקום ז גוזו גוזו חילנא. וכנוי למשה, מן המים
 משיחיו. וזילדותי ראיתי מלכתו בלובלין בשם אב"ד בכמה מקומות
 חתן המהרש"ל, וזה ב' שנים שהודעתיו ע"י מח"ו הגאון המנוח רד"ע
 אפרתי ז"ל.

ידידו המצפה לחבורו יוסף לעוונישמיין אבד"ק עראצק

מכתבי הגאון מו"ה דוד מעבלי אפרתי ז"ל מוויטעבסק.

מחבר ס' מגדל דוד. תוא"ש, דברי דוד, יד דוד מעבלי.
 ושתילי זיתים, קול דוד, וכו'.

שול"ת במוצאי מגוחה, ליום א' י"א אדר תרגיל לפ"ק
 וויטעבסק יצ"ו.

כבוד ירי"ג הרב ה"ג החכם וסופר, שר האלף, נגיד ומצוה
 בו יקר מני אלף בו' כ"ש מו"ה אריה לייב פיינשמיין שי'.
 בו' בעיר רבתי עם, בריסק יע"א.

כן הגיעני מועס יקרתו אמש, ואקרא לשבת עונג, וליקר מני
 אלף מכוזד, והנס ידי"ג, לבד גדל יקרת מלכתו הנכבד, אשר
 כבד

כבר הקרוה גדולים חקקי לב, ויפרשו כשמלה, פרשת גדולת ויקר
 תפארת המליצ ליונים, יד ושם לרבותינו גאוני ארץ, מה גם בעמות
 הסם בעוס"ר, אשר כבוד תוס"ק ולומדיה רפויים, ועמודים יטו
 לנפול ח"ו, מאין מקים ומחזק, לתקוע יחד במקום נאמן. מה יקרה
 ומה נכבדה העבודה הזאת, אשר שם כת"ר משא לעיפה על שכמו
 ומה נאום לראות גבר גדול בתורה ובחכמה, גביר מזויין בעדתו,
 אשר לו רב עיני רב קנין, ועוסק בבנין, כאוד מולל מאש השרפה,
 אשר קרהו בשנת תרמ"א, ובזוה ביתו מחדש, ממסד עד הטפחות,
 יקה עליו לעסוק בדבר מלוא זה בעת להוליא מפלסא לאור, חדיר
 ונאור, ולהאיר לנו הדרך ישן אור גאוני בריסק דליטא, יע"א, מקום
 משכנו, ד' הטוב ישלם פעלו ומשכורתו תהי שלמה, ולפני שמש
 יכון שמו, בלב שמח ובכליות עליזות, סניי מהראשונים, לחזק את
 ידיו הגדולות בהמפעל הגדול הזה, יסי ד' עמו ומעשי ידיו יכון,
 ויהי נועמו עליו, להלליהו במפעליו, ואור האמת יאיר לו במסלוליו,
 ועושר ואושר בזוליו = וכו'.

נטעי אפרתי.

ה' אור לי.

בעזר לורי, אטע פה שורק שריגים אחדים להיות למגן האלף
 ידי"י הרב ה"ג החכם וסופר המחבר סי', כפי הטולה על זכרוני
 ברגע זו, ואסדרם לע"ע בסדר א"ב, ואם יזכני ד' ואביא לאומר מן
 החדש אטעם שורק ג"כ על סדר א"ב, ואבינו שבשמים יברכס
 בשלום וחיים —

(א) סג"מ אברהם צ"מ מאיר הלוי עפשטיין אבד"ק בריסק
 בשנת של"ה, של"ז, הזכר בשו"ת צ"ח החדשות סי' ל"ו ול"ז,
 [לרבינו המהרש"א זי"ע והרש"א כתב לו בכבוד גדול מאוד ועלה]
 ובסי' ס' וס"א [לרבינו הב"ח, והב"ח מזכירנו לגאון מו"ה אברהם
 סג"ל אבד"ק בריסק]. ס"ב [להגאון השיש מו"ה מאנוש]. וס"ג [ביחד
 עם גדולי עירו אז ב"ד דק מצריסק, בימיו הרב מו"ה לבי הירש
 לוי בה"ג מ' אליעזר סג"ל, והרב מו"ה יוסף יואל צ"ר אליעזר,
 חתומים שם על גב"ע מעגווס, נכתבה שנת של"ו]. ובסי' ל"ג שם
 ג"כ תשובה אחת ממנו משנת של"ה. ובשו"ת פ"י חלק אה"ע סי'
 ט', נמלא תשובתו משנת של"ז, ובשו"ת גאוני בתראי סי' כ"ז נמלא
 תשובתו משנת של"ב עם רבינו הב"ח, והג"מ יעקב צ"מ נפתלי

הנקרא ר' הירש לאדמינרר, אשר הג"מ יעקב הלזה היה אבד"ק
 בריסק לפני הג"מ אברהם הלוי עפשטיין הלזה.

(ב) הג"מ אברהם ז"ל מו"ה ציימין אהרן בעל משאת ציימין
 היה אבד"ק בבריסק בערך שנת של"ט, וגמלא ג"כ הרבה תשובותיו
 בז"ח החדשות, ובסי' ס"ה קורה להז"ח מחותני, ובסי' ס"ו שנת
 של"ב, ובסי' פ"ו שנת של"ו, וכתב שם "בדרך עמי חכמי יושב פה
 טרנאפל שנת ה'שועה", ובשו"ת פ"י ח"ב נמלא תשובתו בסי' נ"ה,
 ואח"כ בתשו' הגאון פ"י חלק לו כבוד והדר מאין כמוהו ופרץ בימים
 ההם, ובסי' ס"ג שנת של"ט, והיה אז אבד"ק דק' בריסק. (ומזכיר
 שם שהלוי תשובתו ביריד לובלין לפני הגאונים אה"ז הגאון סתוי"ע
 זי"ע, והגאון ר' משה ר' מענדלש אבד"ק דק' פוזנא, והגאון מו"ה
 מאיר אבד"ק לבוב, והסכימו לדבריו להסיר האשם). ובסי' ס"ד
 בתשובה הג' פ"י אליו, בחילוקי הכבוד הרב אשר יחלק לו, יכנסו גם
 הגאון החכם השלם, וכו'.

(ג) ש"ב הגאון מו"ה אברהם קאלינעלנבויגין אבד"ק בריסק
 דליטא, בהיותו בראשונה אבד"ק דק' סגולק חתם בראש גאוני דורו
 בס' לוחות הברית בשנת תקי"ז. והסכמותיו נמלאו למכזיר על ספרי
 גאוני דורו, והוא בנו של ש"ב הג"מ דוד ק"ב אבד"ק דק' קידאן
 והגליל, בן ש"ב הג"מ יחזקאל בעל הכנסת יחזקאל ובני ש"ב הג"מ
 אברהם ק"ב ז"ל הכל, היה הג"מ יוסף ק"ב, שגמלא מקומו להיות
 אבד"ק בבריסק ואשר הוריש גם הוא כסאיו אחריו לבנו ש"ב הגאון
 אריה דבי עילאס מ' אריה ליב ק"ב אבד"ק בריסק, ואחיו ש"ב הג"מ
 שאול ק"ב מווילנא זי"ע, ויתר אחי ש"ב הג"מ יוסף ק"ב, למספר
 שבעת בני ש"ב הג"מ אברהם ק"ב הלזה: ה"ה הג"מ יחזקאל אבד"ק
 בוויסלאטש, והג"מ נחום אבד"ק דק"ק בירז, והג"מ יואל אבד"ק דק"ק
 קאמעראווקי, והג"מ דוד אבד"ק וואלקאוויסק, וסו"ד דק"ק בריסק,
 והג"מ משה קאלינעלנבויגין, והג"מ אפרים קאלינעלנבויגין הזכרתיים
 בספרי תולדות אנשי שם בתולדות אה"ז הגאון השר ר"ש וואל זי"ע,
 וש"ב הג"מ אברהם ק"ב זי"ע הכל עם ש"ב הגאונים מו"ה משולם
 זלמן ק"ב אבד"ק ק"ק גליל קידאן, ומו"ה מנחם נחום ק"ב זי"ע באו
 בהסכמה שנת תקל"ג על ס' תפארת ישראל זוטא, מש"ב הגאון הק'
 בעל אור ישראל זי"ע.

(ד) הרב הפרנס מגדולי קייני מדינת ליטא, מו"ה דוד בשרז
 מ' משה יחזק ז"ל מבריסק, נמלא חתימתו בס' לוחות הברית בשנת
 תקי"ב

חקי"צ פעמים, בעד קדש ק"ק מיר, וצין רבני וגידי ק"ק בריסק
דליטא, גם נמלאה הסכמתו על ס' שערי צימין בענין קבולת נדבות
לצנין ביסק"נ רצונו הב"י בניקאפאל.

ה) ש"ב הג"מ דוד קאלניעלנבוין (בן ש"צ הג"מ אברהם ק"צ
אבד"ק בריסק) וכו"ד דק"ק בריסק דליטא, כנזכר למעלה אות ג' .
ו) ש"צ הרב הראש מו"ה זלמן בנ' יואל מזריסק, חותנו של
ש"צ הג"מ יחזקאל ק"צ זי"ע בעל הכני"ח אשר מזכירו שם בהקדמתו .
וחותנו של דו"ז הג"מ משה בן אח"ז הג"מ יוסף בעל הראש יוסף על
הש"ס, חתן אח"ז הגאון מהר"מ קרעמר זי"ע אבד"ק ווילנא, וש"צ
הרה"ג ר' זלמן ר' יואלש הלזה ז"ל היה בין ונכד לאח"ז הגאון החוי"ע
זי"ע, ובס' חמדת הימים ח"י דרושים הנדפס בהוראה שנת תקס"ז
(מזכר באולר הספרים לבן יעקב) מהרב הגאון מו"ה אליעזר אבד"ק
אמסטיבאווי מזכירו לשם ותהלה, ומכנהו בשם: „התייר הגדול פו"מ
המדינה מ' זלמן ר' יואלש מזריסק דליטא” .

ז) דודי זקני הגאון האמתי החרף העלום מו"ה דוד טעבלי
אחי אח"ז הגאון הק' דער הויכער ר' ר' ליב אבד"ק קראקא, (אביו
של אח"ז הגאון מו"ה זכריה מענדל מצעלנא, בעל הבאה"ט, והג"מ
פישל לאדמור, פרנס דד"א. וחותנם של דו"ז הגאון הב"ש והג"מ
יחזקאל פייוול תאומים אבד"ק פרעמיסלא, ואחיהו דו"ז הגאון הק'
מו"ה נפתלי צבי הירש הנקרא ר' ר' הירש אבד"ק לובלין, לבוב
וסגילות זי"ע, כולם בני אח"ז הגאון הק' מו"ה זכריה מענדל הנקרא
צימיו, זכריה הכביא, חותנו של אח"ז הגאון מו"ה צללאל ליואי אביו
דו"ז הגאון המהר"ל מפראג, ואחיו קדושי עליון זי"ע .

אשר דודי זקני הגאון החרף ר' דוד טעבלי הנ"ל, היה שוכן
כבוד בק"ק בריסק ונקרא בשמו ר' דוד טעבלי בריסקר זי"ע,
ונדפסו חידושויו בס' חסיפות יהודה פפד"א תקכ"ג ע"י נכדו ש"צ
הרב החסיד מו"ה יוסף יהודא ליב בן הרב החסיד החרף מו"ה ישראל
איסר הלוי ז"ל משערשובי. זה לשון שער הס' „חבור נאה ונחמד דברים
ישרים חריפים וברורים, וכמה הלכות חספות, ולפי סדר פרשיות
חגים וזמנים, והוא תועלת גדול לחדד תלמידים הגונים ומלמדיהם,
אשר חסף ולקט המופלג בתורה ויראה מו"ה יוסף יהודא ליב בתחומי
הרבני המופלג בתורה ובחסידות מו"ה ישראל איסר הלוי ז"ל משערשוב,
מכתבי כבוד אביו זקנו הגאון המפורסם מו"ה דוד טעבלי בריסקר
ז"ל, אחיו של הרב המאו"ג הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב ז"ל
ש"ה

שהיה אב"ד דק"ק קראקא, ואחיו השני להמשיל לו הרצ המאוהב
 הגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירש ז"ל שהיה אב"ד בק"ק לובלין,
 בניו של הגאון הגדול המפורסם מו"ה זכריה מענדל גיסו של גור אריה
 ז"ל, עכ"ל השער. והעתיק בקלרה גם לשון המסכימים, הגאון מהר"ג
 אבד"ק פפד"א (מקום הדפוס) כותב בזה"ל פה עבר הרבני המופלא
 מו"ה יוסף יהודה ליב בהתורני המופלג מו"ה ישראל איסר הלוי ז"ל,
 ובידו חכריך של חדושי תורה על גפ"ת מאזי זקנו החריף הגדול
 הגאון מו"ה ר"ד טעבלי בריסקער, אחיו של הגאון מו"ה אריה ליב
 שהיה אבד"ק קראקא, ואחיו השני הגאון מו"ה נפתלי הירש ז"ל שהיה
 אבד"ק לובלין, וכן דברים ערבים לשומעיהם כו'. גאוני ברלין כתבו
 כזה, האי גברא רבא ויקירא הרבני המופלג בתורה מו"ה יוסף
 יהודה ליב בהרצ המופלג בתורה וביראה מו"ה ישראל איסר הלוי ז"ל,
 בין ונכד להגאון הגדול רמ"א ורש"ל והגאון הגדול מו"ה טעבלי בריסקר,
 אחיו של בני תרי אחי הגאוני המפורסמים המאורות הגדולים מו"ה
 אריה ליב שהיה אבד"ק קראקא, ומו"ה נפתלי הירש שהיה אב"ד
 בק"ק לובלין, בניו של הגאון הגדול מו"ה ז"מ, גיסו של הגאון גור
 אריה ז"ל בא לבית מלונו כו'. גאוני גלונא ז"ל כתבו כדברים האלה:
 גם פה נטב ללון האי אכסניא של תורה, משלשלת היוחסין אדירי
 התורה. וכד להגאון רמ"א ומהרש"ל והגאון מוהר"ד טעבלי ז"ל, אחיו
 של הגאוני מו"ה אריה ליב אבד"ק קראקא, ומו"ה נפתלי הירש
 אבד"ק לובלין, וכד הגאון מ' פתחיה ז"ל, פיו מפיך מרגליות דברים
 חריפים ומפיקים מוגה, וכל חיך טועם יאמר לו הוא מתכריך כתבי
 קודש שנמלא צבית גזיו מאזי זקנו הגאון מוהר"ד טעבלי ז"ל הכ"ל,
 נכרין מחשבתו דהאי גברא רבא המופלא החריף שי', שכל כונחו לש"ס
 כו' גאוני פולין [הגאון מו"ה יעקב אבד"ק קראקא ואפעה והגליל,
 והגאון מהר"ל אבד"ק עורבין, והגאון מוהר"א סענדר מאפעה אבד"ק
 וואיעסלאוויטש, וש"ב הגאון מו"ה יואל ק"ב אבד"ק שוואווי (כד
 ש"ב הגאון בעל כני"ח ז"ע) והגאון רמ"מ אבד"ק רומנוב ז"ע], כתבו
 כזאת: מודעת זאת ככל האר"ש שפתי דעת כו' כו' מאפי לרבא מרבנן
 החריף ושמן פלפלא חריפתא באורייתא כו' מו"ה יוסף יהודה ליב
 בהתורני הרב מ' ישראל איסר הלוי, והוא מעוער ומוכתר בכתר יחוס
 ארץ, ומוסדי הרים. אשר שמם טעוב גדול אישורם נחפשטו בקרב
 ישראל. מלד א', בין ונכד של הגאון הגדול המפורסם הרמ"א אשר
 מימיו אה שוחים. וכד להגאון מהרש"ל ז"ל. ומלד השני בין ונכד של
 הגאון

הגאון המפורסם מוהר"ד טעבלי בריסקר ז"ל, אחיו של הרב הגאון המפורסם מו"ה אריה ליב ז"ל אבד"ק קראקא, ואחיו של הרב הגאון המפורסם מו"ה נפתלי הירש ז"ל שהיה אבד"ק לובלין, וכמד להגאון מו"ה פתחיה ז"ל כו' כו' — הארכתיו בדברים להראות פרשת גדולת דו"ז הגאון החריף רד"ט בריסקר זי"ע, אשר כ' ידי"ג האלף שי' העליה עינו ממנו.

(ח) הג"מ יושע בעל הפ"י ומג"ש, היה בריסקר יושב ולומד לפני הב"ח זי"ע כמבואר בס' עיר הלדק, ואשר העיר ש"ב ידי"ג הרה"ג מו"ה רפאל נטע ראבינאוויץ שי' ממינכן, כי לא היה תלמיד הב"ח, לפלא, אשר לא שם עינו הסדולה, בתשובת ב"ח החדשות סי' ג' שהזכיר בעלמו, והג"מ יושע כותב שם באר היטב „לא זכיתי מימי ליטא וליחן עם מעכ"ת לא בהיותי לפניך בק"ק בריסק דליטא ולא בק"ק לובלין, וחוחס שם תלמידו", כן בתשובת פ"י ח"ב סי' מ"ז קוראו „מורי" וחוחס בסוף התשובה תלמידו, וכן בהסכמתו לסדור שער השמים מהשל"ה הקדוש כותב מרנא ורננא מו"ה יואל זאוק"ל, ומזה נפשט ספיקו של ידי"ג האלף המאמר שי' אס היה אבד"ק בק"ק בריסק.

(ט) הגאון מו"ה יעקב אבד"ק בריסק בהגאון מו"ה אפרים נפתלי הירש זאוק"ל שהיה נקרא ר' נפתלי הירש, לאדמירר (עיין בהקדמת ש"ב הג"מ זכריה מענדל לס' ממורת זכריה), וש"ב הגאון מו"ה יעקב הכ"ל היה אבד"ק בריסק בשנת ש"ב לפני הג"מ אברהם הלוי עפשטיין, ונמלא תשובתו בשו"ת גאוני בתראי סי' כ"ז שנת ש"ב שפלפל עם הג"מ אברהם הלוי עפשטיין שהיה אחריו אבד"ק בריסק דליטא, ועם הגאון הב"ח זי"ע, והוא היה רבו של הגאון מו"ה חיים חייקא הלוי ז"ל אבד"ק הורבשוב והוראדנא, כמזכר בס' גאון לבי מה"ג מו"ה לבי הירש הלוי הורוויץ זי"ע שנדפס בפראג שנת תל"ז, והוא ב"א של הג"מ חיים חייקא הכ"ל, וכן נמלא הסכמת ש"ב הג"מ יעקב הכ"ל על סדור שער השמים הכ"ל ושם נאמר שהיה אביו של ש"ב הגאון רבי ר' העשל אבד"ק לובלין וקראקא זי"ע, וחוחס שם, יעקב בן לא"א מו"ה אפרים נפתלי נקרא ר' הירש.

(י) ש"ב הג"מ יעקב שור, שהיה אבד"ק לואק, כמזכר בשו"ת גאוני בתראי סי' מ"ה מ"ו ובשנת ש"ט היה כפי הנראה אחד מב"ד הלדק של הג"מ אברהם בן הגאון בעל משאת בנימין ז"ל שהיה אז אבד"ק בריסק דליטא, ומזכר למעלה אות ב', כי בשו"ת פ"י ח"ב סי'

סי' ס"ג נמלא חתימתו בשנת של"ט בצריסק בתשובתו אודות עגונה, מהג"מ אברהם הכ"ל, והוא המחבר בית יעקב על סהדרין, חתן הקצין מו"ה ישעיה ב"ר משה ליזרס מווילנא, וש"צ הג"מ יעקב שור הכ"ל הוא בנו של דו"ז הגאון מו"ה אפרים זלמן שור אבד"ק צריסק דליטא. (חתמו של אב"ז הגאון אשר מו"ה שאול וואל זי"ע). מחבר ס' תבואות שור קילור ב"י על הד' טורים, אחיו של הג"מ אברהם חיים שור מחבר ס' תורת חיים ולאן קדשים, וש"צ הג"מ יעקב שור זי"ע הכ"ל, היה בסוף ימיו אב"ד דק' צריסק דליטא, וזכר גם בס' חלקת מחוקק חס"ע סי' י"ז ח"ק ע"ה — .

יא) הרב ס"ג הנגיד מו"ה יעקב ב"מ מאיר סג"ל מצריסק, חתום בשנת תקי"ב בין גדולי חכמי ונגידי ק' צריסק בס' לוחות העדות. יב) הרב מ' ישראל בנ' יונה כסנא, אחד מגדולי מדינת ליטא, מחכמי צריסק חתום ג"כ פעמים, בס' לוחות עדות בשנת תקי"ב בועד ק' מיר, ובין חכמי ונגידי ק' צריסק, וכן חתום בהסכמות ס' שערי ציונים, על נדבת ביהכ"ל רבינו סבי' זי"ע, שבעיר ניקאפולי.

יג) דו"ז הגאון מ' מאיר וואל, בן אב"ז אשר וואל ז"ל, כפי הנראה אליו כיון בתשו' ב"ח החדשות סי' כ"ו, שהזכירו בשם הגאון מו"ה מאיר אבד"ק צריסק.

יד) הגאון מו"ה מרדכי גינלבורג אבד"ק צריסק, נמלא גם הסכמתו בס' דברי חכמים בשנת תל"ט בועד חאמסק.

טו) הגאון מוהרמ"ז רוטענבורג היה אב"ד ק' ווילנהוזן, שכן זכר בתשו' סי' ו' שכתב בשנת תמ"ב, ובהסכמתו לס' אור ישראל בשנת תס"א היה ג"כ עודנו אבד"ק לובלין, והוא היה רבו של הגאון בעל כנסיות, כמבואר בהסכמת ש"צ הגאון בעל כני"ח הכ"ל, ושו"ת מהרמ"ז ר"ב הכ"ל.

טז) הג"מ נחמן היילפרין ראב"ד דק' צריסק, חתום בהסכמת על ס' תפארת ישראל זוטא, הנדפס בפפד"א תקל"ד מש"צ ה"ר ישראל זוטא, וכך ש"צ הגאון סק' אור ישראל סבא זי"ע, וחתום גם, אחרי הג"מ יחזק אברהם בהג"מ אשר אבד"ק מינסק (אחיו של הגאון השאג"א זי"ע) כזאת סק' נחמן היילפרין מתגורר פ"ק ציחאב, וראב"ד דק' צריסק, ואחריו חתום הג"מ אברהם שמואל אבד"ק מאהלוב והגלילות זי"ע.

יז) הגאון הדרשן ר' לבי הירש דרשן בצריסק, רבו של הגאון

בעל

בעל בית הלל מזכירו בספרו בית הלל יו"ד סי' פ"ד חק"ד :
 יח) הג"מ לבי הירש לוי בהג"מ חליעזר סג"ל, שנמלא בשנת
 של"ו יחד עם הג"מ אברהם הלוי עפשטיין זי"ע, החוס על גב"ע
 בשו"ת ז"ח החדשות סי' ס"ג, ונמלא גם בשו"ת פיי ח"ב סי' ס"ג
 על גב"ע אודות עגונה .

יט) הרב מ' ראובן ז"מ שלמה זלמן ז"ל מזריסק, החוס בין
 חכמי גדולי גידי ורוזני ק' זריסק בס' לוחות העדות בשנת תקי"ב לפ"ק .
 כ) דודי זקני הגאון מ' שאל אבד"ק זריסק וקראקא, (חתן
 וא"ז הגאון מו"ה זכריה מענדל בעל הבאה"ט זי"ע, בן אח"ז הגאון
 הק' דער הויכר רבי ר' ליב מקראקא ז"ל) . בנו של ש"ב רבי ר'
 העשל מקראקא זי"ע, ונמלא ממנו השו"ב בסוף שו"ת הרמ"א הנדפס
 ע"י בנו ש"ב הג"מ אריה ליב אבד"ק אמ"ד, חתן דודי זקני החכם
 לבי זי"ע, (ואביהם של ש"ב הגאונים מו"ה שאל אבד"ק דק' אמ"ד
 ומוהר"ר לבי הירש אבד"ק ברלין זי"ע) . ונמלאת הסכמת דו"ז הג"מ
 שאל הנ"ל, בהיותו עודה אבד"ק זריסק בשנת תנ"א, על ס' דברי
 חכמים, שחתם בוועד חתומם, והוא אביהם של ש"ב הגאונים מוה"ר
 יוסע העשל אבד"ק ווילנא, ומו"ה אריה ליב אבד"ק אמ"ד הנ"ל .
 ועתה ידי"כ כו', הא לך עשרים שריגים וכו', ואנכי הנני
 עומד הכן בכל אל ידי לסייע לדבר מאז כזאת, וכו' .
 והיה זה שלום כפשו שזעו ונפש אוהבו עד אחרית נשימתו
 הק' דוד טעבלי כו' .

בשולי מכחב הנ"ל, הוסיף כדברים האלה, אחלה פניו להדפיס
 המכתב עם הערותי, נטעי אפרתי, בלי מגרעת רק כמחכותו, וגם
 אנכי אראה בגלל זאת למלאות חפאו כשידרש ממני, ואם יהיה
 ברצונו לחלק ולנתח המכתב בפ"ע וההערות בפ"ע כו' הרשות בידו,
 אך אלא מבלי מגרעת אף אות א' וכו', ולכשיודפס ספרו אחלי
 לכבדני בו וכנני אוהבו הק' דוד טעבלי מפ"ק וויטעצסק .

ואנחנו איפא, חשבנו עלינו לחובה ולמאז, לקיים דברי המת
 ז"ל, להביא דבריו במכתבו הלאה, ויתר דבריו במכתבים שיבאו,
 זכרון בספר שלנו, כמחכותם בלי גרעון . (זולת דברים הבלתי מוגעים
 לחורף הענין) . אף כי הרבה מדבריו כבר נכנסו בכלל דבריו,
 ובדברי הגדולים הרבנים במכתביהם שהבאנו למעלה, בכ"ז לא
 ספלנו דבר ארלה, למען חסינס שפחותיו דובנות בקבר, ושמו הטוב
 וחסדו אשר הטיב עמנו, יגון לעולם .

המחבר

מכתב ב' להרב החכם מוהר"א ל' ראבינאוויטש

ששלח לנו הרב ה"ג ר' דוד טעבלי ז"ל עם הערותיו הרשומים
למטה בשולי היריעה ,

(א) הגאון מו"ס יושע ב"מ יוסף בעל מג"ש לא היה מעולם אב"ד דק' בריסק, כי בשנת של"ד ושל"ו, נמלא חתימתו בפנקס הסמדינה בק"ק הוראדנא, ובשנת של"ח מלאנו אותו אב"ד דק' טיקטין, כי כן חתם א"ע בתשובתו הנמלאת בשו"ת גאוני בתראי סימן י"א, ובשנת של"ט מלאנו בהפנקס החוס הג"מ אברהם ב"ג בעל משאת בנימין לאבד"ק בריסק, ועוד בחיי הב"ח (שנפטר בחמת שנת ת') מלאנו אותו בקראקא. (עיין עיר הלבד ל' 89). וזה דבר בלתי אפשר שהיה לאב"ד בבריסק עוד קודם הוראדנא וטיקטין. (מו) ומה שמזכיר בשו"ת פ"י יו"ד סימן ד' „בהיותי בק' בריסק“. (שמזכיר בעל ק"ל). אולי היה שם קרוא לאיזה ועד, ויותר נראה כי למד אלל הב"ח בבריסק, כמ"ס בתשו' להב"ח. (שו"ת ב"ח החדשות סימן ג'). לא זכיתי מימי לישא וליתן עם מעכ"ת לא בהיותי לפניך בק' בריסק, ולא בק' לובלין. (ובלבד העיר ש"ב הרב הגאון רד"ט אפרתי מוויטעבסק, כי היה תלמיד הב"ח בקראקא, ובחמת לא בקראקא לבד למד אללו כ"ל. (א) וכבר הארכתי הרבה בזה בתוא"ש שלי המחובר להפנקס להראות כי היה תלמיד הב"ח לא כדברי ש"ב הרה"ג ר' ר"נ ראבינאוויץ ממיינכען, בתיקונים והערות שלו לס' עיר הלבד, וביותר הראיתי שם כי בסוף התשו' שזכרתי שכתב הפ"י להב"ח, חותם בפירוש תלמידו, וכן בשו"ת פ"י ח"ב שאלה מ"ז קורא להב"ח בשם מורי, ובסוף התשובה כותב, וכנפש תלמידו.

בב"ח

(א) אמר דוד אפרתי, ה"ל אבני לא שנית וכדבריו אלה (לבד הפנקס) כבר כתבתי במו"ש ליום א' י"א אדר במכתבי הראשון לידידי הרב שר אלף טי' .

(מו) למותר נחשוב, להעיר עוד הפעם השערותנו, שיהא שיהיה המג"ש בבריסק בתור אב"ד בהקלויז, והיה מוכתר ג"כ בשם אב"ד כמו שאר הרי" מהקלויז, ועפ"ז יכורו כל הקושיות של החכמים, ויהיה העקוב למישור, כמו שהצבנו למעלה בהערה למכתב ה"ג אב"ד מביעלסק.

(ב) ב"ח או"ח סימן רע"ו בסוף הסימן כתב הב"ח, וכן קבלתי
 ממוורי הרב מו"ה וי"ט ז"ל מבריסק דליטא, ובעל עיר האדק לך 63
 כתב שכונתו על מורו הגאון מו"ה משולם פייווש שהיה אבד"ק
 קראקא, קודם הב"ח, אך השם נשתבש מעט ע"ש. ובאמת אינו כן
 כי נמצא בסמ"ע חו"מ סי' ס"ט ס"ק כ"ו. וכן כתב מהר"ר ווישיל ז"ל,
 וחולי גם הב"ח כוון אליו (ב).

(ג) משה בר' הלל ז"ל, ולפעמים (משה ר' היללש) חתום
 בפנקס משנת שפ"ג עד של"ט הוא היה אבי זקנו של הגאון מו"ה
 הלל ז"ל בעל ס' בית הלל, כי כן חתם הגאון הנ"ל בפתח שער
 ספרו „הלל ב"מ ופתלי הירץ ז"ל בהמרום הראש וכו' מו"ה שמואל
 מק"ק בריסק דליטא, המרגלא בפומי דאינשי ר' שמואל בר' משה ר'
 הלל" ומחתימתו אשר הוא בפנקס תמיד בראש הקרואים, נראה שהיה
 מראשי מנהיגי ופרנסי ק"ק בריסק.

(ד) יודא נקרא ר"י ר' משלש, חתום בפנקס משנת תל"ו עד
 תמ"ד, וכנראה היה בן ה"ר משה ר' הללש המזכר לעיל והיה דו"ז
 של הגאון בעל בית הלל.

(ה) שמואל זאנוויל בר' זכריה מענדל ז"ל שפירא, חתום בפנקס
 על פס"ד בשנת תט"ו, וכנראה הוא עלמו הרס"ג שמואל המכונה זאנוויל
 בהר"ר מענדל שליט"א, החתום על גב"ע, בענין עגונה המובאה בשו"ת
 ב"ח החדשות סי' ס"ג ביחד עם הג"מ אברהם הלוי עפשטיין ז"ל
 אבד"ק בריסק, ועם הרב ר' לצי הירש לוי בהג"מ אליעזר ז"ל סג"ל,
 והיה אז מבד"ר דק"ק בריסק.

(ו) הגאון מו"ה שלמה זלמן בר' ירמיה יעקב אבד"ק בריסק,
 היה מהגאונים הגדולים המפורסמים בדורו, וכל הגאונים שבדורו
 חלקו לו כבוד גדול, ונמצא בפנקס המדינה תקנה תי"ג וז"ל „מקום
 חסיפת הועד יהיה שני פעמים רזופים בגליל ק"ק בריסק, ופעם א'
 בגליל ק"ק הוראדנא, ופעם אחד בגליל ק"ק פינסק, ובאיהם גליל
 שהיה הועד יסא מרא דאתרא הרב ופה"ח דקסלה ראשית של הגליל
 הכוא

(ב) לו שם ש"ב וידי הרב שי' עיניו באה"ע סי' קכ"ט מ"ש דו"ז הגאון הב"ח ש"א
 אוח ו', כי וישל ביו"א, הוא כנוי למשה לאפרים לשמואל לירוסה. אבל יש הוא כנוי
 לאפרים אחד, ע"ש וידגו לרוב שגא' באפרים, וכתיב זאת בשם אה"ז הכ"ל, ועי' בט"ג, כי
 לו ראה זאת אז לא הוריד קדושת עלמות אה"ז הג"מ ווישל ממקום מנוחתו, בסמ"ע סימן
 ס"ט ס"כ.

הסוף" אך בשעת תקון הלו, נתרצו הגאון מו"ס נפחלי כ"ץ אבד"ק פיוסק ואלופי ר"מ דפיוסק י"ו לחלוק כבוד להגאון מו"ס זלמן אב"ד דק"ק בריסק י"ו, שכל ימיו היוו אבד"ק בריסק יהיה הוא שלישי בקריאת ס"ת בשנת כשיהיה הועד בגליל פיוסק, אף שהגאון מוהר"נ כ"ץ יהיה לעובתו בקהלה אחרת, והרב דק"ק פיוסק יהיה ישראל ולא כהן ולוי, מ"מ יהיה הגאון מוהר"ז הכ"ל שלישי כ"ל.

(ז) הג"מ אריה לוי נכד הב"ח היה אבד"ק בריסק, גם בשנת תע"ג, כי בשנה שהיה החס א"ע בהסכמה לס' ברית שלום, ובשנת תע"ח כבר היה נכדו הג"מ נחמן בהג"מ שמואל לבי הירץ לאבד"ק בריסק, כי על ההסכמה שלו הודפס ג"כ בס' ברית שלום הכ"ל, אשר זמן הדפסת הס' הוא שנת תע"ח, כתוב מלמעלה (והדפסה אחר הסכמת הג"מ אריה יהודה ל"ב הכ"ל) הסכמת נכדו הגאון אבד"ד ור"מ דק"ק זאמושץ, וכעיוס נתקבל לאבד"ד ור"מ בק"ק בריסק. מזה נראה כי הג"מ שמואל לבי הירץ, בנו של הג"מ אריה יהודה ל"ב, היה זמן מועט אבד"ד בק"ק בריסק, בין שנות תע"ג לתע"ח, אך לפלא גדול, אחרי שמלינו שהג"מ נחמן היה לאבד"ד בבריסק עוד בשנת תע"ח, ובשנת ת"ל מלאנו לאבד"ד בבריסק, הגאון מו"ס ישראל איסרל, כי כן מלא הסכמתו בשנה הכ"ל על ס' גאון לבי, וחוס: ישראל איסרל חונה בק"ק בריסק דליטא, ובשנת תקי"ב בעת חבירת המחלוקת בין הגר"י אייבשיץ ובין הגר"י עמדין היה אז הגאון מו"ס נחמן אבד"ק בריסק, כי כן נזכר שמו כמה פעמים בס' עדות זיעקב (הנדפס שנת יוסר) להגאון ר"י עמדין ובמכתב הרב מבייאלא, בן הגאון פנים מאירות בס' הכ"ל קוראו בשם מחותני הגאון הישיש מו"ס נחמן נ"י אבד"ק בריסק, ואיך אפשר שבאמלע רבנות הג"מ נחמן יקובל בג"מ ישראל איסרל לאבד"ד, והג"מ נחמן ידחה מנקומו, ואח"י יקובל עוד הפעם, אם לא נאמר ששני גאוניו בשם נחמן היה לאבד"ד בבריסק, האחד בשנת תע"ח קודם להג"מ ישראל איסרל, והשני אחר הגאון מו"ס ישראל איסרל הכ"ל ולע"ג (מז) ג.

כ"ד ירדו שיב אלעזר ליבמאן ראבינאווימש ממינסק.

(מז) פשר דבר זה, ראש למעלה ברשימת הרבנים אזה מ"ה.

ג) לנכ ש"ב הרב הכותב ש"י ינח לו. אולם לו ראה בהסכמות ס' תפארת ישראל
 זקא

מכתב ג' מהרב הג' מו"ה דוד מעבלי אפרתי ז"ל .

יום ג' ז"ך אדר שיל"ת תרגיל לפ"ק פ"ק ווימעבסק יצ"ו .

כבוד ידיד"ג הרב הג"ג החכם הנעלה שר האלף , הנודע לשם ותהלה , מחבר חבורים מחוכמים, הנכבדים בספרות העברית בקהל חכמים פאר עדתו הרוממה כ"ש מו"ה אריה ריב פיינשטיין . שלום כפול (עיין גיטין סי'ב)

יקרת מכתבו הגיעני עוד שבוע העבר , ואחרתי להשיבו עד היום , יען הגיעוני מכתבים אחדים במוגע לספרו היקר לכבוד גאוני וחכמי צריסק הע"י , הלא הם מכתבי ש"ב ידי"ג הגאון מו"ה יוסף לעוונישטיין שי' אבד"ק סעראלק , ומש"ב הרב המפורסם מוהר"א ליפמאן ראבינאוויץ כ"י ממיוסק . ומש"ב ידי"ג ולבני הרב הגדול המפורסם מו"ה לבי יחזקאל כ"י מיכלסזאן שי' , אשר כולם השכיחו לבא בהערות ישרות איש איש לפי דרכו . אשר אמנם כולם נכונים המה לפאר מעשהו בקדש . וכן גם ידי"ג הרב החס"ג חזיר הסופרים הד"ר מו"ה אברהם אליה הרכבי כ"י מקמ"ר ס"ט פ"ב , הצטיח להקדיש עתותיו בזה , ולעשות כגודל כחו הכביר (אשר בטח יגיעני בימים אלה מטעם מדבריו במוגע (הערותי) והיחס המלאכה רבה עלי להשיב לכולם כו' .

זוטא מנכר ש"ב הגאון אור ישראל וקדוה יסע זי"ע , כי אז ראה אשר אמנם ש"ב הגאון מו"ה נחמן סירקין נכד אה"י הכ"ח (הנקרא ע"ש זקנו הגאון מו"ה נחמן ליפשיץ סכה ראשאפורט אבד"ק דובנא אבי הגאון מו"ה שמחה ראשאפורט אבד"ק דק"ק הוראדנא ולובלין , חותמו של דו"ז הגאון מו"ה שמואל לבי הירץ , נכד אה"י הכ"ח זי"ע . אבי ש"ב הגאון ר' נחמן ז"ל) שהיה באמת אבד"ק צריסק ובשנת תע"ה , כמ"ש ידידי הרכ ראל ראבינאוויץ בעל המכתב שי' , אולם הג"מ נחמן הוזכר כס' עדות ביעקב , מש"ב הגאון מהר"י עמדין זי"ע , הוא הגאון מו"ה נחמן טיילפרין שהיה ראב"ד דק"ק צריסק , שהיה גם צימני ש"ב הג"מ אברהם ק"ב זי"ע כשהיה אבד"ק צק"ק צריסק , היה הג"מ נחמן טיילפרין אז ראב"ד דק"ק צריסק כאשר בספר תפארת ישראל הנ"ל הנדפס בצער"א שנת הקל"ד נמצא שם הסכמת ש"ב הגאון מו"ה אברהם ק"ב הנ"ל . שחם ז"ך ניסן תקל"ג (טוב וישר) לפ"ק , בהיותו כבר אבד"ק דק"ק צריסק דליעא (ובסלוזק היה אז ש"ב הג"מ יוסף בהג"מ מנחם מענדל מנכדי א"ז הגאון מהסל"ל מפראג זי"ע) וחם אז על הסכמה שם הג"מ נחמן טיילפרין הנ"ל כזה , ה"ק נחמן טיילפרין מתגורר פה ק"ק ציחאב . וראב"ד דק"ק צריסק , ומזה נמצא פתירת דברי ש"ב הרב מהר"ל הלום שי' במכתבו הראשון אות ט"ו , ואכ"ע .

הק' דוד מעבלי בן איש אפרתי ספה ק"ק ווימעבסק יצ"ע

כו' ע"כ נתאחרו דברי עד היום ועתה יקבל נח בזה כל דבריהם, ואשחרה פניו, להואיל להדפיס דברי כולם כמתכונתם בלי מגרעת כי הלא רבות עמלו ויגעו בזה כאו"א לפי ערכו וכו', והיה זה שכר העמלים בראותם לפניהם מעשיהם נחקקים בספר לדור אחרון, וזכות גאוני וקדושי העיר. אשר כולנו עמלים להרבות כבודם, יעמוד לנו ולזרענו.

והנה אנכי בא בזה להעיר דברים קלרים, כפי קולר עתה ורוב טרדותי, (וע"ד הערותיו במכתבו אלי, יתברר עתה כגוגה ע"פ העתקות הספקס הגדול מש"ב הרב ר' אל"ל ראבינאוויץ ממינסק שי')
 א) ע"ד אח"ז הגאון המפורסם ארי שבחבורה מ' אריה יהודה ליב מקראקא, שהיה אח"כ אב"ד דק"ק בריסק דליטא, בעל השו"ת שאגת אריה וקול שחל שנדפס בניי וויט שנת תל"ו, ואח"כ בהוספות השו"ת רבות בשאלימיקי תק"ו (כמבואר באולר הספרים של בן יעקב, אות ש' 1) ומוזכר בהשוצה גאוני בתראי, כן זכר בהשוצה שבות יעקב חלק אש"ע שאלה ק"ז בראש המדברים, וזכ' וזבלות לבי שהיה משולח ממדינת פולין להאיש הידוע שהרעיש את העולם (לשון ש"ב בג"מ זכריה מעגל מפאדסייץ ז"ל בהקדמת ס' זכריה משולם) והוא היה בנו של אח"ז הגאון הגדול ומפורסם בדורו מו"ה שמואל לבי הירץ אבד"ק פינטשוב בעל ההקדמה לספר ז"ח או"ח, בן אח"ז הגאון המפורסם מו"ה יואל סירקש אבד"ק קראקא, בעל הב"ח זי"ע בן אח"ז הגאון החסיד מו"ה שמואל יפה, ובהקדמת ס' זכרון למשה, נאמר שהגאון מו"ה שמואל לבי הירץ יפה, היה אבד"ק קראקא, אכן לא כן נשמע מדברי אח"ז הגאון מו"ה שמואל לבי הירץ אבד"ק פינטשוב ה"ל, בהקדמתו לס' מר אביכו זקנו הב"ח זי"ע לאו"ח ע"ש, (ועיין בהקדמת ש"ג בג"מ זכריה מעגל לספר זכריה משולם ה"ל) ואח"ז בג"מ שמואל יפה אבי אח"ז הב"ח זי"ע ה"ל, היה ממשפחת אח"ז הגאון החוקר האלקי מו"ה שמואל יפה אשכנזי, אבד"ק קוסטאנדינא, זי"ע. בעל סיפי תואר, (שהיה בזמן הרשד"ם ומסראנ"ח ומסריע"ץ, ע' שס"ג ר' חיד"א אות ש' 110) ויין וכד לא"ז הגאון מו"ה שמואל לאיינאדל, מחבר ס' כלי יקר על נביאים שהיה בזמן מהר"מ אלשיך, ומסרה"ו ומסרימ"ל, (ע' שס"ג ה"ל אות ה"ל 115), ומבני בניו של אח"ז הגאון מו"ה שמואל יודא ק"ב פאדוא, בן אח"ז הגאון מסר"מ שדוא זי"ע, גם יין וכד לאח"ז הגאון הגדול הארוך בדורו מו"ה נאן גטע כוליש זי"ע, ועוד מכמה משפחות מיוחסות מישראל, הכל כמבואר

מבואר בהקדמה ש"ב הג"מ זכריה מענדל לספרו זכריה משלם, ועוד
 מבואר שם שהיה אה"ז הגאון מו"ה אריה יהודה אב"ד דק"ק קראקא
 ובריסק הלזה, אציהם של הגאונים מוהר"ג נטע (ע"ש אה"ז הגאון
 נטע הוליש סכ"ל) ומו"ה יואל (ע"ש אה"ז הגאון סב"ה זי"ע) ומו"ה
 שמואל לבי הירץ, שמואל אחרי מקום אציהו ז"ל, להיות אב"ד בבריסק
 (ואשר הוריש כסאו אחריו לבנו הגאון מו"ה נחמן ז"ל אב"ד ק"ק בריסק
 שהיה אציהם של הגאונים מו"ה מרדכי מבריסק בע"ס מים עמוקים
 שנדפס בזאלקווא שנת תק"כ, כמזכר בזה"ס לבי"ה סכ"ל, ומו"ה
 יהושע העשל סירקין משקלאס, אבי הרב הגביר מו"ה יחזק סירקין,
 חותנו של הרב הגביר האדיר מו"ה חיים יהושע העשל ראזנבערג
 מקיעוו, חותן הרב החכם הכולל, הפר האביר בישראל תפארת ישורון
 הבאראן (מו"ה נפתלי) האראץ גינלבורג, ד' יארץ ימינו וימי לאלאיו
 אשר המה לתפארת עמנו) ועוד לאה"ז הגאון מו"ה אריה יהודה לבי
 האב"ד ק"ק בריסק וקראקא זי"ע המזכר, בן רביעי הרב הלדיק מו"ה
 דוד מק"ק זאמושץ, אבי אמו של ש"ב הגאון מו"ה זכריה מענדל
 מפאדסיץ זי"ע סכ"ל.

ודע כי לאה"ז הגאון סב"ה זי"ע. היה ג"כ בן, גאון גדול וחסיד
 מפורסם בשם אריה יהודה לבי, הזכירו בתשובת סב"ה בשני חלקיו
 ובשו"ת גאוני בתרא (ע' שה"ג ממר חיד"א זי"ע אות א' 232) ואחיסו
 אה"ז הגאון מ' שמואל לבי הירץ אב"ד ק"ק פינטשוב זי"ע, מזכירו לשבח
 גדול בהקדמתו להב"ה או"ה עיי"ש.

אה"ז הג"מ אריה יהודה לבי האב"ד ק"ק בריסק וקראקא סני',
 הזכירו גם אה"ז הגאון רשכ"י מו"ה דוד טעבלי מבראדי זי"ע, האב"ד ק"ק
 הארחוב וליסא בם' מכתב לדוד (הנדפס מחדש בפרעמיסלא ע"י
 נכדו ש"ב הרב החריף החסיד מו"ה אלכסנדר סענדר חיים אמקרוט
 ש"י) באות י"ג דף י"ב מדפי הספר, וכותב שם, כי היה אה"ז של
 זקנהי הרבנית מ' פערל ע"ה, אשת אה"ז הגאון רשכ"ה"ג מו"ה דוד
 טעבלי סכ"ל זי"ע. וכי היה חורגו של דו"ז רבינו הט"ז זי"ע. אשר
 בטח היה אה"ז זה, אציהו חורגו של דו"ז הט"ז זי"ע. כי לא יתכן
 שדו"ז הט"ז היה אציהו חורגו של אה"ז המזכר, כי הלא אשת דו"ז
 הגאון הט"ז זי"ע, הייתה בת הגאון סב"ה זי"ע, וא"כ הייתה אחותו
 של אה"ז הגאון מו"ה שמואל לבי הירץ שהיה אב"ד ק"ק פינטשוב סני'
 אציהו של אה"ז הגאון מו"ה אריה יהודה לבי אב"ד ק"ק בריסק וקראקא
 סכ"ל. ואין יתכן היות אשת דו"ז הט"ז, אמו של הג"מ אי"ל סכ"ל,
 הלא הייתה אחות אציהו הגאון ז"ל. וע"כ בטח היה דו"ז הגאון הט"ז
 זי"ע

זי"ע בנו חורגו של אח"ז הג"מ אי"ל הנ"ל ושנשא את דודתו של אחיכו
 חורגו אח"ז הגר"א ז"ל. וזאת לא יפלא, אם לעת זקנת הגאון הנ"ל,
 נשא לו לאשה חותנת דודתו ע"ה, אשר אולי היתה דודתו בת אח"ז,
 הב"ח ז"ל בת זקונים לאח"ז הב"ח זי"ע. והדבר לריך בירור, ואין
 לע"ע בידי מקור לזה, כי אין הס' שאג"א וקול שחל מאח"ז הגאון
 הנ"ל עתה בידי .

(ב) ע"ד ש"ב הג"מ משה הגאב"ד בקלוז בריסק וסלואק בן
 הג"מ פסח בהג"מ תנחום כ"ץ מקראקא בהגאון רשכ"י מו"ה יוסף
 כ"ץ בעל שארית יוסף שהזכיר ש"ב ידי"ג הגאון מו"ה יוסף לעווינשטיין
 שי' אבד"ק סערלאק, במכתבו אות ט' סי' ט', לעורר בזה,
 שבשנת תכ"ד היה עודנו אבד"ק לוינק, כמבואר בהסכמתו ע"ס
 עמודים שבעה מהג"מ זללאל דרשן דסלואק, שנדפס בדיסרנפורט
 שנת תנ"ג, ואעיר בזה כי בס' זכרון למשה (שנדפס באדעסא תרל"ג)
 בהסקדמה שם לנוכדו הנ"ל והמדפיס, הביא גאון א' אבד"ק בריסק
 בשמו מו"ה משה שהיה בן דו"ז הגאון מו"ה מאיר וואל זי"ע. ובאמת
 שגה ונתחלק לו בחתנו ה"ג מו"ה משה ב"ג מו"ה פסח ר' תנחומש
 מקראקא הלזה, שהזכרתיו גם בספרי תוא"ש, ואמנם לא היה לדו"ז
 הגאון מ' מאיר וואל, בן בשם מו"ה משה, ע' בספרי תוא"ש
 ובגדולת שאל, ובמכתב ש"ב ידי"ג הגאון מו"ה יוסף לעווינשטיין
 האבד"ק סערלאק הנ"ל עמו בזה .

(ג) ע"ד ספקו של ש"ב ידי"ג הרב המפורסם מו"ה אל
 ראבינאוויץ שי' ממינסק במכתבו אות ט', על אודות הגאון מו"ה
 יהודה טראפא ז"ל אם היה אב"ד בריסק או הוראדנא, לא ראה
 בס' עמודים שבעה הנ"ל, ומשם פתרוניס, כי בשנת תכ"ד עו"ב
 אדר שחתם בפנקס לפני הג"מ לבי הירש בהר"ג מו"ה משה יעקב
 ז"ל שהיה אב"ד בבריסק, בשנה הזאת ר"ח אדר כד"ת היה בועד
 זאבלודאווי במדינת ליטא (יחד עם הג"מ לבי הירש בהג"מ משה
 יעקב הנ"ל), וחתם שם בהסכמתו על ס' עמודים שבעה הנ"ל,
 נאום הלעיר באלפי יהודה בן לא"ה מו"ה בנימין וואלק טראפא ז"ל
 חונה בק' הוראדנא, ואחריו חתם הגאבד"ק פינסק בעת שהיה כזאת.
 נאום נפתלי הירץ גינזבורג חונה בק' פינסק חותם בועד הנ"ל, ובס'
 זה עלמו נמלא גם הסכמת ה"ג מו"ה לבי הירש בהגאון מו"ה משה
 יעקב הנ"ל בהיותו אבד"ק בריסק שחתם ג"כ שם על הועד הנזכר,
 וחתם כזאת, דברי הלעיר לבי הירש בן הרב הגדול מו"ה משה
 יעקב

יעקב זללה"ה החוזה בק' בריסק, וחוחס פה צועד זאבלודאווי ג"כ שנת כד"ת הנ"ל, אשר בשנה שהיא היה צוילנא הג"מ ילחק ב"מ אברהם לאב"ד, ובק' לובלין היה אז הג"מ מו"ה משה ב"מ ילחק מקראקא ז"ל, הן רבינו המהרש"א זי"ע אשר הוא המו"ל, ומוסיף הגהות וחידושים על המהדו"ב שגם הסכמתו נמלא שם, ואחריו חתם דו"ז הגאון כט"ז בהיותו אבד"ק לבוב, ואחריו הג"מ נחמן ב"מ שלמה נפתלי האבד"ק לאדמיר, ואחריו ש"ב הגאון מו"ה שאל בן ש"ב הג"מ משה קאליעלנבויגן, וחוחס עלמו אז, חוזה בק' ברעד מבורר דק' קראקא, ואחריו הג"מ יהודה אבד"ק שעברשין, ואחריו הג"מ יעקב בהגאון מו"ה יחזקאל אבד"ק ווענגראווי שהיה מבורר דק' פוזנא, אשר חתמו כולם בק' לובלין ביריד גראמניץ י"א ניסן כד"ת לפ"ק, ודי בכל הזכר לפתור ספקו של ש"ב ידידי הרב ראל ראבינאוויץ מנייסק שי'. (מח)

ד) ע"ד ש"ב הג"מ יעקב אבד"ק בריסק ולובלין, בהג"מ אפרים נפתלי הירש לאדמירר שהזכיר ש"ב הרה"ג מו"ה ליב"א חז"ק מיכלסזאן שי', שהיה מנכדי הגאון מו"ה יהודה ווייל, עיין גם בהקדמת ספר זכריה משלם, שכ' שם ש"ב הג"מ זכריה מענדל, היות הג"מ יעקב הנ"ל (אבי הגאון רבי ר' העשל). וכד המהר"י ווייל ואחיו של הג"מ אליעזר, שהיה נקרא ר' לזר לאדמירר, אביו של הגאון מו"ה ילחק אבי אמו של ש"ב הרה"ג מו"ה אריה ליב מבוטשאטש, שהיה נקרא ר' ליבוש ראש מדינה, כי היה מנהיג המדינה בגליל לבוב וכל המדינות השייכים להגליל, אביו של הג"מ זכריה מענדל מפאלהייץ, בעל המנורת זכריה, וזכריה משלם הנ"ל עיי"ש.

ה) ע"ד ש"ב הגאון מו"ה שאל אבד"ק בריסק, בן הג"מ ר' העשל זי"ע, אשר הזכרתיו בהפרי תוה"ש כו' היה חתנו של אה"ז הגאון הק' דער הויכער ר' ר' ליב אבד"ק קראקא זי"ע ובמכתבי הרה"שן לכתר"ה שי' הזכרתיו לחתן אה"ז הגאון מ' זכריה מענדל מצענזא בעל הבאר היטב, בן אה"ז הגאון הק' דער הויכער ר' ר' ליב הנ"ל, הוא מאשר השיגורו בהכרמל מס' העורבים ובני יונה מהרה"ח

(מח) דברי ה"ג, טובים ונכוחים, ואחרי שכבר הבאנו את ה"ג ר"י טראפא במספר הרבנים דבריסק ע"פ עדות הח' ראבינאוויץ, השארנוהו על מקומו משום משנה שנשנית לא זה ממקומו, והבזזר יבחר —

מהר"ח ר' אליקים כרמולי ז"ל, היות ש"צ הגר"ש הכ"ל חתמו על הג'
 ר זכריה מענדל בעל הבא"ט, וכאשר הם' העוב"י הכ"ל איננו ת"ר
 והר"א כרמולי ז"ל נאמן לי בתולדות גאוני ישראל, ע"כ תקנתי הדבר,
 ועתה אמנם ממכתבי ש"צ הגאבד"ק סעראלק נ"י וש"צ הרמ"ג ליב"א
 חז"ק מיכלסזאן הכ"ל נתחזקו דברי צם' תוא"ש מהקדמת ס' אור הגנוז,
 ע"כ אין בידי לומר דבר ברור בזה עד אשר יתברר לי .

ומרבות המטרדים, אנוס אנכי לקלר, והבקשהו לשום מקום גם
 למכתבי זה בתוך ספרו סיקר אחרי מכתבי הראשון והיו שניהם
 תואמים בנטעיו אפרתי אשר יטע סביב לכרמו. והנני תוא"ג המלפס
 חשבתו הרמח"ס. ואשר בו יכדני להודיעני מתי יקום להוליא לאור
 ספרו סיקר, מוכן לסדרש לו כל עוד נשמתי צי, הק' דוד טעבלי בן
 איש אפרתי שכני פק"ק וויטעבסק יל"ו .

בתשובתי להרמ"ג מו"ס דוד טעבלי על מכתבו הראשון מן י"א
 אדר הרמ"ג, העירתי און ע"ד הגאון ר' נחמן מזריסק, שכפי דעתו
 ה"ר נחמן המזכר צם' עדות ביעקב שהיה בשנת תקי"ז אב"ד דזריסק,
 הוא הג"ר נחמן היילפרין הראב"ד, ולא הגאון ר' נחמן סירקין וכד
 הב"ח, מפני שנמלא כי הגאון ר' ישראל היסרל היה אב"ד דזריסק בשנת
 ת"ץ, ואין אפשר שבאמלע רבנות הג"ר נחמן סירקין יקובל אב"ד
 אחר במקומו, ולכן שפט שר' נחמן המוזכר בלוחות עדות הוא ר' נחמן
 אחר, לא ה"ר נחמן סירקין, והוכחתי לו שאין הדבר כן, כי בחידושי
 הר"ח כהן ראפאפורט, מובא הסספד שעשה על ה"ר נחמן סירקין,
 ונאמר שם, בהיותי עמו בועד ליטא בשנת ה"פ, היה חוזר בע"פ ד'
 מסכתות, ובשליש ושבעה שנים מה הוסיף, ומבואר מזה, שהג"ר
 נחמן סירקין נפטר בשנת תקי"ז, ולפ"ז גם ה"ר נחמן מזריסק המוזכר
 בתוס"ק ובעדות ביעקב משנת תקי"ז היה ר' נחמן סירקין וכד הב"ח,
 הוא ולא אחר, והשגתי ע"ז תשובת הרב הג' הכ"ל מן כ"ד אדר שני
 ונעתיק אותה ג"כ כמתכונתה .

כבוד ידי'נ ולבבי הרב החה"ג שר האלף לתורה ולתעודה
 בעל בעמיו כ"ש מו"ה אריה ליב פיינשטיין שי' שלום
 בנהר יקח !

ועם יקרתו הגיעני לשמחת לצבי, והנה ע"ד דו"ז הגאון מו"ס
 נחמן סירקין אבד"ק זריסק זי"ע, נלחתי, כי אמנם הוא הוא הג"מ
 נחמן המזכר בעדות ביעקב, ואעתיק לכ' ידי'נ שי' בזה מ"ש לי ש"צ
 רב

הרב המפו' בתו"י כבוד מו"ס אליעזר ליפמאן ראבינאוויטש שי', וז"ל
 בחוך מכתבו אלי, אודות החלטת כהה"ג שהג"מ נחמן המזכר בעדות
 ביעקב, הוא הג"מ נחמן היילפרן שהיה ראב"ד בק"ק בריסק בימי
 הג"ר אברהם ק"צ והסכמתו נמלא על ס' הפה"י זוטא שנת תקל"ג,
 אנכי לא קן עמדי, כי במכתב הרב מבייאלי, בן ה"ג בעל פנים
 מהירות הנדפס בעדות ביעקב משנת תקי"ב מכנהו אחד בדרא, הגאון
 הזקן ריש גלותא מו"ס נחמן נר"ו ראב"ד ור"מ דק"ק בריסק"א ח"כ אם
 נאמר שכונתו להג"מ נחמן היילפרן קשה הדבר משני טעמים, א' איך
 אפשר שהיה מקודם נחשב אחד בדרא, ולאב"ד ור"מ בק"ק בריסק,
 ואח"ז יורידוהו מגדולתו ויקבלו לאב"ד איש אחר, וליתן לו רק משרת
 האב"ד. ב', אחרי שבשנת תקי"ב מתואר בשם הזקן בודאי היה אז
 לערך שבעים שנה ואולי עוד יותר, וא"כ היה בשנת תקל"ג קרוב
 למאה שנה, וזה דבר רחוק, ע"כ נשאר לי דבר זה בלי פתרון עכ"ד
 ש"צ ידי"נ הרא"ל ראבינאוויץ שי', והנה עתה הוסיף כ"ת ידי"נ שר
 האלף שי' להעירני מהדושי הג"מ חיים כהן ראפאפורט זי"ע, אשר
 סניי אמוס לסודות על האמת, כי הג"מ נחמן המזכר בעדות ביעקב
 הוא דו"ז הג"מ נחמן סירקין זי"ע. וע"ד הגאון מו"ס ישראל איסרל
 זי"ע אולי היה בעת רבנות דו"ז הג"מ נחמן סירקין לראב"ד ומנהל
 הרבנות לגודל זקנה ושיבת דו"ז הג"מ נחמן סני"ל זי"ע, וסדבר לריך
 פתרון (ראה דבריו למעלה ברשימת הרבנים) וכו', ולע"ע יקבל נא
 ידידי בזה מעל"ד עוד הערות נש"צ ידי"נ הר"ב מו"ס אל"ל ראבינאוויץ
 שי', וה' יהיה בעזרו לבלע זממו ולהוליא דבר לפעלו בקרב לתפארת
 עדתו ק"ק בריסק דליטא, וגאונים זי"ע.

וסניי אוס"ג המלפס תשובתו הרמתה רלוף הסגדה ש"פ עם
 ביאורו ומחכה להודע מתי יתן ספרו אודות חכמי בריסק דליטא זי"ע
 תחת המכש, מזכרכו בחג שמח.

הק' דוד מעבלי אפרתי מפה ק"ק וויטעבסק :

העתק מכתב ש"ב ידיד נפשי הרא"ל ראבינאוויץ שי'

החור"ש לכבוד ש"ב הרב הגאון שלימ"א

סניי שולח לכתר"ס עוד מעט חכמי בריסק, אשר קבלתי מפני
 סופרים וספרים קמא קמא דמטי לידי אמרר לשלחם לכתר"ס.
 הג"מ

א) הג"מ יהודה ליווא (ליב) בר' עובדיה איילנבורג, אשר נמלא הסכמתו על ס' תקוני זבח (כפי שרשם האלף) הוא בעהמ"ח ס' מנחת יהודה על רש"י תורה הסדפס בראשונה בלובלין שנת תשס"ט, ועל שער ספרו נאמר בפירושו שהיה אבד"ק בריסק.

ב) הרב ר' אלי' ליפשיץ מזריסק דליטא, חותנו של הרב ר' אברהם בר' בנימין זאב מגולי ווין בעהמ"מ ס' זרע אברהם דרושים בסמיכת הפרשיות כסדר התורה, נדפס בזולזבאך תנ"ס.

ג) הרב ר' אברהם בר' בנימין זאב מזריסק דליטא, בעהמ"ח פ' על עשר עטרות נדפס בפפד"א שנת תכ"ג (כפי הנראה הוא א' עס בעהמ"מ זרע אברהם ה"ל).

ד) הג"מ אליה בהמפורסם מו"ס שמואל מלובלין, בעהמ"מ שו"ת יד אליה נדפס באמשט"ד שנת תע"ב, וכתוב על שער ספרו, אשר היה אב"ד בכמה קהלות גדולות וכו' ומקדמת דנא קרוב לשלשים שנה היה איחן מושבו בין גדולי רמ"ס, היה רועה לאן קדשים, א' מבני עלייה רוזני קאיני פרנסי עיר ואס בישראל ק"ק בריסק דליטא, בהיותה בשלוחה. ונמלא שס בספרו שו"ת של הג"מ שאול שהיה אח"ז אב"ד דק"ק קראקא, ושו"ת של הג"מ משה בהג"מ מרדכי זיסקינד רוטנברג.

ה) המאה"ג מ' יעקב כהנא אשר אור תורהו היה זרח בק"ק בריסק דליטא, ולסוף ימיו היה אבד"ק ק"מאהלוב במדינת רייסן, דודו של הג"מ יעקב כהנא אבד"ק טיטשין בעהמ"מ ס' אוהל יעקב על אגדות הסדפס בפפד"א תע"ט, ומוכח בהקדמתו שס.

ו) הרב מו"ס יעקב בר' יואל מזריסק דליטא, בעהמ"ח ס' שארית יעקב, חדושים עה"ת וח"מ ועל אגדות בק"ת מס' הש"ס נדפס באלטונא תפ"ז.

ז) הרב ר' מאיר בהגאון מו"ס אהרן מזריסק, בעהמ"ח ספר תבואות שמש חדושים על הרמב"ם נדפס בצרלין תקמ"ז.

ח) הרב ר' אברהם יחזק בר' יוסף יעסל מזריסק בעהמ"ח ס' פשר דבר חדושים על סימן ע"ב וע"ה ופ"ג בש"ע חו"מ נדפס באלטונא תק"י.

ט) הרב ר' יעקב בן לוי מזריסק דליטא בעהמ"ח ס' חדושי מהר"י בשיטות הש"ס ושו"ת ומוכר נדפס בהוראדנא תקכ"ג, ויש עליו הסכמת הג' ר' יוסף ק"ב אב"ד דבריסק.

י) הרב מו"ס אברהם יחזק מזריסק בעהמ"ח ס' ארבע כוסות

שיר מספד על מות הג"מ נח חיים לבי אב"ד דק"ק אה"ו נדפס
 באלטונא תקס"ב (וכפי הנראה הוא אחד עם המזכר לעיל סימן ח').
 (יא) כפי הנראה ברור, שקרי העיד בעהמ"ח שם הגדולים
 החדש, שהגאון מו"ה שמואל לבי הירש, אבי הג"מ נחמן אב"ד דק"ק
 בריסק, וכן הג"ר אריה יודא ליב, היה אבד"ק בריסק, כי על
 הסכמות הג' מו"ה נחמן על ס' עיר דוד שנת בעתו, חוהס א"ע נחמן
 בה"ג מו"ה משה (ל"ל שמואל) לבי נר"ו חוהס בק"ק בריסק דליטא,
 הרי שהיה אביו הג"מ שמואל לבי חי בעת שהיה הגאון ר' נחמן אבד"ק
 בריסק, ולאמר שנתקבל הג"מ ש"ל אז לקהל אחרת ומסר הרבנות
 לבנו, זה דבר קשה, כי רבנות בריסק היחה יותר גדולה מכל יתר
 הקהלות (לבד קראקא). אך נראה ברור שבמות הגאון מו"ה אריה
 יודא ליב, נתקבל נכדו לשבת על כסאו, ואולי היה גדול בתורה
 מאביו, או איזה טעם אחר שלא קבלו את אביו וכו'.

א"ד ש"ב דבוק באהבתו **אליעזר ליפמאן** ראבינאוויץ ראש הש"ב

מכתב הה"ג מו"ה צבי יהוקאל מיכלסוואן נ"י מזאמושץ

בעה"י יום ב' ויקהל י"ט אדר התרמ"ג פה ק"ק זאמושץ יצ"ו.

שלום וברכה מרובה לכ' ידי"ד ואנשים הרה"ג החכם וסופר
 המשביל ושלם מאד נעלה, נודע לשם ותהלה, אבן יפה
 מאבני יקר דק"ק בריסק כו' כו' בש"ת מו"ה **אריה ליב**
 פיינשטיין שי' מחבר חבורים מחוכמים.

זה שובי מדרכי הופיעה לנגד עיני בשורה נעימה, שלוחה אלי
 מאת ידי"ג ש"צ הגאון האמתי פ"ה מאור הגולה מו"ה דוד טעבלי שי'
 אפרתי מוויטעבסק, אשר כבוד סדרתו יוליא לאורו, אלה הדברים
 הנאמרים בכתב בהפנקס מעיר הקדש דק"ק ילין בה, קסלת ישורון
 בריסק דליטא, מדובר בו נכבדות עתיקות מגדולי גאוני רבני וחכמי
 בריסק (עיין ש"ך חו"מ) משוש דור ודור זי"ע מט) וכבודו יעמרכו

בז

(מט) הרב הזה ל"י. טרם ראה ובחן תוכן חבורו, שנה לחשוב כי אלנו
 נמלא פנקס עתיק יומין, בו נמלאו רשומים הגאונים והרבנים מימי קדם, ואנחק
 שמונו עליו נוספות, ולא כן כי כבוד הפנקס חדש עמו לגמרי, כמבואר בראש
 דברי למעלה.

בזר זהב, הערות ישרות אמרי תפארת נחמדים ויקרים מפז ואדרכמונים בקורות ימיסם ותולדות חייהם, רבותיהם ותלמידיהם ספריהם ואלאליהם ויחוסיהם נ) יגמור ד' בעדו להשלים פעולתו פעולת אמנת וחסד להמתים הנקראים חיים (בש"ס ברכות די"ח ובחולין ד"ז, ועיין באבדר"י פל"ד עשרה נקראו וכו' ועיין ש"ס ב"מ דפ"ס, ועיין ב"ר פכ"ד כ"מ שנא' חי לדיק ועיין תחומא פ' ברכה פ"ז) ויבדלו החיים, יראו ישרים וישמחו, ואוהבי חכמים יעלוזו, דורשי קדמוניות ישורון ברכה יגילו ויברכוהו לדור דורים, כי יגול האבן מפני הבאר להשקות מים חיים, ותכי משכרתו שלימה מן השמים, מעס ד' ומעס ישראל, ואת אשר דרש מאתי, להיות גם אני מוסיף והולך הערות ויריעות המודעים לי בדבר גאוני בריסק, אם כי אתי ת"ל רבות, אך לר לי אשר לא ראיתי כל ההתקפה וכו'. אך לאשר שלח לי העתקה מהוספות שסוסיף כבודו אוכל ליתן לפניו איזה הערות בעזרי.

א) בההתקפה מהוספות אות ג'. הג"מ נפתלי הירש שור, מוזכר בתשובת הרמ"א סי' י"ד עכ"ל, הנה ראיתי זה כבר בס' קריה נאמנה וכו' שכתב על ה"ר הירש שור, שהוא חברו של הר"ר שכנא רבו של הרמ"א, וראיתו מהתשובת רמ"א סי' י"ד הנ"ל, ובאמת משם אין ראיה דתשובת רמ"א סי' י"ד אינה מה"ר נפתלי הירש שור, רק מה"ר הירץ, וה"ר הירש שור היה תלמיד הרמ"א, ורבו של הב"ח, כמש"כ מרחיד"א בש"ס ג (ח"א אות ה') ובאמת כ"כ בשו"ת נחלת שבועה סי' י"ב מחדש ד', מה שנהג הב"ח ע"פ רבותיו לומר סברי, ר"ל משום שרבו היה הרה"ג מו"ה הירש שור ז"ל, שהיה תלמיד הרמ"א, שהוא מה"ר הירש עלזאסר שזכר בתשובת הרמ"א כ"פ עכ"ל, וכ"מ בתשובת רמ"א (סי' ל"ח ל"ט מ' וסי' ז"ה ק"ג ק"ה קכ"א קל"ה) ועיין בפי"ב גיטין (מ"ה סקי"ב) שכ' בזה"ל, אך הלוס ראיתי ח"ז הג"מ הירש שור אבי הגאונים מ' חיים שור בע"ס תורת חיים, ומה"ו זלמן שור בע"ס תבואת שור הראשון וכו' והוא רבו של הב"ח היה שמו הקדוש נפתלי וכו' עיי"ש. ועיין ב"ח או"ח (סימן קע"ד תל"א תמ"ז תנ"א הל"ח) שזכירו, עוד ראיתי במגלת יוחסין ליד"כ כרב

ג) גם זאת יראה שגיאה מפי קולמוסו, כי לא לבנו הלך לכתוב תולדות הרבנים ומעשיהם ויחוסם, רק להוליא במספר זבאס. זמנס ומקומם, לרגל המלאכה אשר לפנינו.

הרב הג"מ יוסף ל"ג אבד"ק סעראלק שי' שכתב שהגאון ר' נפתלי הירש שור היה חתן הג"מ ישראל הר"י בלובלין, בן ה"ר שכנא מלובלין, מכ"ז אלו רואים שלא היה חתנו של הר"ר שכנא, וראה עוד זכרוננו בט"ז יו"ד (סי' ס"ט סק"ט) ובס' יד דוד לשבת (ל"ה ע"ג), ולאחאיו גאוני דור ודור מובאים לרוב בשם"ג החדש, ובשאר ספרי הדורות, ובפתח שער ס' ברכת אברהם מיד"ל ש"ב הגאון מ' יעקב שור האב"ד ק"ק דארמיא בן הגאון מו"ה יצחק אלישע שור שי' אבד"ק קומפלינג במדינת בוקאווינא המה ג"כ נכדיו, ובס' תול"ש מש"ב הגאון האמתי מו"ה דוד טעבלי האפרתי שליט"א מוויטעבסק, נזכר ג"כ לזכרה, כי הוא א' משאריו.

ב) באות ט"ו, הג"מ יעקב שור בהערה דבר מדברי המגלת אייבס, כ"ב ולדעתי כונת זקני התו"ט במגלת אייבס, לזקני הגאון מו"ה יעקב אבד"ק לובלין אביו של הר"ר העשל, שהרי התו"ט כתב במגלה שנת ת"ד, ואז קוראו אב"ד לובלין (שהיה אז בשנת רל"ב אבד"ק בריסק) ובשנת ת"ד היה בלובלין הג"מ יעקב אב"ד הר"ר העשל, ובפרט לפי זכרוננו אשר בספר גדולת שאלו מסופר, שבאה אשת הג"מ אפרים זלמן שור עם בנה הג"מ יעקב שור ללובלין, ליקח מהר"ר העשל סמיכת הוראה, והוא לא ראה ליתן מטעם המבואר שם, ואינו ת"י כעת, והרי ה"ר ר' העשל לא היה אב"ד בלובלין, רק אחר מות אביו הג"מ יעקב, א"כ בשנת רל"ב לא היה עוד הג"מ יעקב שור אבד"ק בריסק, ורבות יש לדבר בזה (ראה למעלה).

ג) באות כ"ב חשב להג"מ שאלו בן ה"ר ר' העשל לאבד"ק בריסק, כ"ב וכן מבואר בתשובתו שדפסה בשו"ת יד אליהו (סי' י"ח) ובהסכמות זקני הח"ל לשו"ת רמ"א ו"י, ובסדר השנים שהיה אבד"ק בריסק האריך בס' עיה"ל סי' כ"א וע"ש, זקני הג"מ שאלו, הוא בן ה"ר ר' העשל אבד"ק קראקא, בן ס"ג מו"ה יעקב אב"ד דק' לובלין בן הג"מ אפרים נפתלי הירש מלאדמיני [עיין תשובתו בשו"ת גאוני בתראי (סי' כ"ז), שחתם עלמו כן, וכ"כ בהקדמת מורת זכריה, וכן הוא במגלת קבורתו בלובלין, ובזה טעם מרחיד"א בשם"ג מ"ה י"א, וכבר השיגו עליו ספרי הדורות, וטעותו נלמח מאשר ראה מגבת זקני המג"ש, ואכ"מ להאריך] בן הג"מ יונה אבד"ק בומבורג, בן הג"מ יעקב ווייל אבד"ק דונאווערט ומדינת ביאריין. בן הג"מ מו"ה מאיר אבד"ק אולמא, בן רבינו יעקב ווייל אבד"ק נירנבורג בט"ס מהר"י ווייל זי"ע [עיין בהקדמת הקרבן נחנאל מס' שבת, וכ"כ

וכ"כ ביוחסין למהרי"ל ש"י, ועיין בהקדמת המגורה זכריה שכ' שאמר
 לו זקני הג"מ לבי הירש אבד"ק בערלין שהמה נכדי הר"י ווייל
 והוא כנ"ל, דהלל האבד"ק בערלין היה בן הג"מ אריה ליבוש אבד"ק
 אמשטרדם בן הגאון מו"ה שאול הכ"ל, כן ראה בשו"ת דברי דוד
 (סי' נ"ג) נדפסה תשובת הג"מ מהר"ל האב"ד דק' אמשטרדם הכ"ל
 שם קורא למהרי"י ווייל בשם זקני עיי"ש, אמו של הג"מ שאול הכ"ל
 היתה בת הג"מ יהודה וואל מזריסק, בן הש"ר שאול וואל בה"ג מו"ה
 שמואל יהודה אבד"ק פדוא, בן הגאון רבינו מאיר בעל שו"ת מהר"ם
 פדוא ולמעלה בקודם זי"ע. [כן כתב בגדולה שאול ובתוא"ש ובש"מ.
 ועיין תשובת הג"מ שאול אבד"ק בריסק הכ"ל בסוף שו"ת הרמ"א
 ד"א, ובשו"ת שבות יעקב (סי' ק"ז) שקורא למהר"ם פדוא בשם
 זקני והוא כנ"ל]. אשת הג"מ שאול היתה בת הג"מ אריה ליב אבד"ק
 קראקא, הודע בשם הויכער ר' ליב, (כ"כ בהקדמת ס' אור הגנוז)
 מגזע המכרש"ל, כמוכח בש"ג החדש, לאלהיו נודעים המה מספרי
 הדורות וביותר בס' תוא"ש הכ"ל, ובהקדמתו להגסות אה"ז הגאון
 האבד"ק בערלין הכ"ל בש"ס ד' ווילנא, הסכמותיו נמצאים בס'
 נפתלי שבע רעון, מגיני שלמה אוהל יעקב, נחלת יעקב, ראש יוסף,
 חמדת לבי, זרע ברך שלישי, כבוד חכמים, עיר בנימין, זרע אברהם
 עה"ת, שמנה לחמו, מדרש רבות מגיני ארץ ד' שנת ת"ס, ונפטר
 על דרכו בעיר גלוגא, י"ז אייר שנת תס"ז ונקבר שמה, כ"כ בס'
 עיר הירק שם שכן הוא בפקס הח"ק בקראקא דרכ"ח, ובעיני
 יפלא דבפתח שער שו"ת הרמ"א ד"א, משמע שנפטר בקראקא יעו"ש.

את זאת הנני נותן לפני הדרתו, ולאשר אינני בשלימות
 הבריאות קצרת. וד' יאריך שנותיו, באות נפשו ונפש
 מוקירו ואין מכירו. ועירא צבי יחזקאל ז"ק מיבלסואהן
 בלאאמ"ו הרב המנוח מו"ה אברהם חיים ז"ל מפיעטרכוב
 נכד האב"ד דק' בערלין הנ"ל. (*)

ב"ט

(*) ואבקש מכבודו לשום מקום במחברתו המזוהרה, להציג מכתב
 כאשר הוא וכו'. ומה מאוד ישמח לבי בהודיעו לי אם קבל מכתבי ואם
 יעשה כבקשתי להציג בדפוס וכו'.

מכתבים והערות מאת הרב החכם מו"ה ליפמאן ראבינאוויטש ג"י .

ב"ה יום ו' כ"ח אדר"ש תרמ"ג מינסק .
כבוד הרה"ג המפורסם החכם הכולל רב פעלים מקבצאל וכו'
מו"ה אריה לייב פיינשטיין ג"י, רוב שלום וברכה עד העולם .

אחמול קבלתי הסגדה של מכ"ה וכו' וזה כבר כתבתי לש"צ
סרס"ג רד"ט אפרתי מוויטעבסק, שיכתוב לכבודו הרמה, שישלח לי
רשימת גדולי גאוני ומונהיגי צריסק הנמלאים ת"י כה"ר מפסק
צריסק נא) ואז אוסיף עליהם כהנה וכהנה, כי נמלאים כמה אנשים
סגורשמים צפוקס ליטא, אשר לא זכר שם מקומם ובודאי יש עוד
הרבה מהם מק' צריסק, וע"י רשימת כה"ר יתודע הדבר אללי
יותר וכו' .

וההוספות האלו שלחתי לש"ב הגאון מהרד"ט (וספק אם הגיעו לידו) .

א) סג"מ יהודה ליווא צ"ר עובדים איילנבורג, אשר זכרו
כה"ר, ואשר נמלאה הסכמתו על ס' תקוני זבח, הוא בעהמ"ח ס'
מנחת יהודה על רש"י תורה, ונכללו בו ביאורי רש"ל ולקוטים מס'
לבוש האורח ומזרחי, והס' מנחת יהודה הנ"ל נדפס בצפוס הראשון
בלובלין שנת שס"ט, ועל שער הספר נרשם שהיה אז אב"ד בצריסק .
ב) הרב ר' אלי' ליפשיץ מצריסק דליטא, חותנו של הרב ר'
אברהם צ"מ צנימין זאב מגולי ווין הנזכר אח"ז .

ג) הרב ר' אברהם צ"ר צנימין זאב מצריסק דליטא מגולי
ווין, חתנו של ר"א הנ"ל, חבר ס' זרע אברהם בסמיכת הפרשיות :
נדפס בזולצבאך תמ"ה, ופי' על עשר ערות הנדפס בצפד"א
שנת תנ"ח .

ד) הגאון מו"ה אלי' בהמפורסם מו"ה שמואל מלובלין בעה"מ
שו"ת יד אליהו נדפס בהמשטרדס שנת תע"ב, ועל שער ספרו נרשם
שהיה אב"ד בכמה קהלות גדולות במדינת פולין . במדינת ליטא,
במדינת מעהרן, ומקדמת דנא קרוב לשלשים שנה אינן מושבו בין
גדולי

נא) כבר העירוני פעמים אחרים, כי אין צידינו שום פוקס זולת
החבור הלז .

הרמ"א ז"ל, אשר הרמ"א בשו"ת שלו כותב שיהיה על חתונה בק"ק
 בריסק, ונראהם הדברים ששם היה הח"ז משכן כבודו .

והנני ידירו מוכן לעבודתו תמיד א"ל ראבינאוויץ ראש השו"ב פה מינסק

עוד הערות מהרב הנ"ל .

במבוא העיר והבית (שם דף ג' ע"א) אודות משפחת שור ,
 הנה הגאון מו"ה אפרים זלמן שור, אב"ד הג"מ יעקב שור, אשר לפי
 המסורה היה חתן הג' מו"ה שאול וואל נמלא ממנו הסכמה על ספר
 העיקרים עם פי' עץ שחול הכדפס לראשונה בווינליא בע"ח. והסכמה
 נכתבה שנת שע"ז, וחותם א"ע צוה"ל, נאום אפרים בלא"ה מו"ה
 נפתלי זלכה"ה הנקרא זלמן שור, ולא אדם, החותם ביום ד' ט"ו אב
 שע"ז לפ"ק פה שעברשין . מזה נראה, שבחיי השר ר"ע וואל היה
 אבד"ק שעברשין ולא בריסק, כי השר נפטר לערך שע"ז .

בזכרון לראשונים (סי' א') בהמגיד שנה ראשונה נומער
 44. 45. נמלאו מכתבים עתיקים והתילדות הנשים לבית אבותיהם על
 משפחת לוריא, מאבן בעלינסאן, (וכוא עתה המדפיס באדעססא)
 ושם העתיק מכתב שכתב ה"ר שלמה בשרב מו"ה יחיאל לוריא לש"צ
 הגאון מו"ה שלמה בשנת שני' לפ"ק, (אין זה הגאון מהרש"ל כי הוא
 נפטר של"ה) וגם שלח לו ס' היחוש ממשפחתו, כאשר נרשם בכתב
 זקנו ה"ר יוחנן לוריא ז"ל, וכתב שם הח"ז, וז"ל ואני שלמה לוריא
 באתי על החתום, באשר שכבר קבלתי מאבותי ומזקני שמסורת בידיהם
 שהיחוס שלנו נמשך עד רש"י ז"ל, כמזכר בכתב היחוש, אשר היה
 לפני המאורות הגדולים מו"ה יוחנן לוריא, ולאחיו אדוני זקני לבית
 אב"ד מו"ה יחיאל לוריא אשר נאסף בק"ק בריסק דליטא, לאור באור
 החיים, עכ"ל ששייך לענינו. אך בתשובת מהר"י מזרנוא, לא נמלא
 תשובת מהר"מ יחיאל, רק מו"ה אהרן לוריא, וכוא שם סי' רכ"ח
 ותשובת מהר"מ מינץ לא נמלא ת"י .

שם סימן ה', השערה כס"ר בהגהה אות ד' נכונה, כי
 הסדסד"ר העתיק דבריו שם משלשלת הקבלה, ובשם"ק שם מצוה
 מקודם ה"ר שלמה לוריא ברושיא, ג"כ בדור הסוא והסס"ד העתיק
 בטעות ברושיא, וגם החסיד הכנ"י לוריא .

שם סיבון ז'. הגאון מו"ה נפתלי המכונה הערץ (ז"ל הירץ) מצריסק דליטא, השערת כה"ר בהגהה אות ה' נכונה, וכפי השערתו הוא אבי הג"מ יעקב מלובלין, אבי הג"מ ר' ר' העשל מקראקא, כי הג"מ יעקב ה"ל חתם א"ע, בן אפרים נפתלי הנקרא הירש.

שם סיבון י"ז. לריך להוסיף שהגאון מו"ה שלמה זלמן בר' ירמיה יעקב היה מקודם אבד"ק קאליש, וחתום על גב"ע בהיתר עגונה, בשו"ת פ"י ח"ב סי' נ"ג שנת ת' בהיותו אבד"ק בקאליש.

שם סיבון י"ח. מה ששער כה"ר שגם שם משפחת הגאון מו"ה יעקב בהג"מ אפרים נפתלי הירש היה ג"כ שור, אינה נכונה, כי ממונו יראה שלשלת גדולה, שבנו הגאון ר' ר' העשל אבד"ק לובלין וקראקא, הוליד את הגאון מו"ה שאול אבד"ק צריסק וקראקא, ובניו הגאונים מו"ה אריה ליב אבד"ק אמשטרדם, ומו"ה העשל אבד"ק ווילנא, ובנו הגאון מו"ה אריה ליב מאמשטרדם, ה"ה הגאון מו"ה שאול אבד"ק אמש"ט ומו"ה אבי הירש אבד"ק ברלין, וכל זרעם אחריהם, לא כנו עלמם בכנוי שור.

שם סיבון כה. מה שכתב כה"ר, שהגאון מו"ה אהרן שמואל קאידנובר היה אבד"ק צריסק משנת תכ"ט עד תל"א, לא כן הדבר כי בהקדמתו לס' ברכת הזבח שנדפס בשנת משפט, תכ"ט, והיה אז אבד"ק בפפד"מ, בותב שברה מק"ק ווילנא מפני חרב היונה (ומאריך שם בכל מאורעותיו. עד שנתקבל בק"ק נקלשפורג לאבד"ק במדינת מעהרן, ואח"ז כתב חתנו הג"מ מנחם נחום כ"ץ אחי הש"ך בהקדמתו לספר ברכת הזבח, שגם במדינת מעהרן, דנו אותו ביסורין וכו' עד כי שלוחי מלוה דרחמנא המה הרהיבוני ועוררוני, כתם פז אופיר הלמוני, אנשי קדושים בעלי תריסין וחכמה, כמים להם חומה, חומת אש ודור זקוקין מפומייהו נפקין, הרזנים ומנהיגים, נחמדים ורגיגים דקרתא קדישא, מדברנא דעמא ודישא, ק"ק צריסק המהוללה, על רוב מדינת ליטא ממשתלח עולה, קימו וקבלו עליהם אדוני מו"ח לעטרת ראשיהם, עכ"ל). מזה נראה שהיה בק"ק צריסק לאבד"ק קודם שנתקבל בפפד"מ, ובשנת תכ"ט מלאוהו לאבד"ק פפד"מ, וא"כ היה אבד"ק צריסק קודם שנת תכ"ט, וכנראה נתקבל לאבד"ק דק"ק ניקלשפורג משנת ת"ח איזה שנים, ומשם לצריסק, והיה שם עד תי"ז, אשר עלה עליה השודד וילכדה, כאשר כתב כה"ר במצוא העיר ושבית, וא"כ היה אבד"ק צריסק אחר הגאון מו"ה יעקב שור, או אחרי הג"מ מו"ה משה מווילנא בעל ח"מ, ויותר נראה שהיה אחרי הח"מ מפני שהיה

שהיה תלמידו כמבואר בקריה נאמנה, ועיין ס' עיר הלבד מ"ט אודותיו
ויש לי גם להעיר עליו אך אכ"מ .

שם סימן כז. הגאון מו"ה יהודה איש טראפא, לפי הנמלא
הסכמתו לספר עמודים שבעה ג"כ משנת תכ"ד, ושם חתום בפירוש
חונת בק"ק הוראדנא, נראה מזה שרק מפני זקמתו חלקו לו כבוד
לחתום בראש, והאב"ד דבריסק היה אז סג' ר' לבי הירש כ"ל .

כאן נלרך להוסיף, הגאון מו"ה יעקב לוזמר בעהמ"ח שו"ת בית
יעקב הדפסם שנת תנ"ו, ושקיל וטרי עם הש"ך ועם הגאון מו"ה לבי
הירש אבד"ק ברסק, היה ג"כ מזריסק, כי כן כתב בהקדמתו, אמר
הלעיר יעקב בן לא"ה החסיד מו"ה שמואל זל"ה בן החסיד מו"ה
תנחום זל"ה מק"ק ברסק, ואולי היה גם אביו בן סג' מו"ה
תנחום מקראקא הנזכר מכס"ר בס' כ"ח .

שם סימן כח. הגאון מו"ה מרדכי זסקינד, בשנת תמ"ב
מלאנו אותו אב"ד בק"ק ווילין הויזן במדינת העסן, כן חתום א"ע
בתשובתו סי' ו', ובשנת תמ"ד מלאנו אותו בפנקס חתום אחר הגאון
מו"ה מרדכי גינלבורג מזריסק, כנראה היה אז אבד"ק הוראדנא .
וכן בשנת תנ"א נמלא חתום אחר הגאון מו"ה שאול אבד"ק
ברסק, וחותם בפירוש מרדכי זסקינד רוטינבורג מהוראדנא, ובשנת
תנ"ב מלאנו אותו לאב"ד בק"ק לובלין, גם בשנת תס"א מלאנו אותו
ג"כ בק"ק לובלין, ושם הסכים על ס' אור ישראל מהג"מ ישראל יפה
אבד"ק שקלאב, ע"כ הסכרה לומר שהיה אב"ד בזריסק אחר לובלין
וזה מן הנמנעות מעט, ולרך עיון .

שם סימן לד. הגאון מו"ה מנחם צ"מ בנימין כ"ך, היה
אב"ד דמדינת רוסיא, והיה מילידי ברסק וכן חתם א"ע בהסכמתו
לס' נפתלי שבע ראון שנת תנ"ה ועל ס' אור ישראל שנת תס"א מנחם
צ"מ בנימין כ"ך מזריסק, חתם פה ועד קודש מדינת רוסיא .

כאן נלרך להוסיף. א', הרב מו"ה רפאל בהרב מו"ה אהרן
הירץ ז"ל מזריסק, נמלא הרבה תשובותיו בשו"ת גבעת שאול ע"ש
סימן א' וסי' נ"א. ב', הרב מו"ה משה צ"מ לבי הירש מזריסק,
אשר נמלא ג"כ תשובותיו בס' גבעת שאול ה"ל ע"ש סי' י"ד, ואולי
הוא עלמו הרב מו"ה משה מזריסק אבד"ק טערעספאליא, אשר נמלא
ממנו ג"כ שאלה וגב"ע בשו"ת גבעת שאול ה"ל, אודות עגוה בס'ו
ז' ע"ש. ג', הרב מו"ה שמעון צמו"ה שלמה זלמן זל"ה חרי"ב
מזריסק

מבזריסק דליטא, אשר נמלא ממנו ג"כ שו"ת בם' הנ"ל סימן כ"ו
 והמחבר כותב אליו בכבוד גדול ע"ש. ד', על ס' חדושי מהר"י מהרצ
 ר' יעקב בר' לוי מבזריסק, נמלא הסכמות המאוה"ג יושבי כסאות
 למשפט, ראשי ז"ד רבא דק"ק בריסק דליטא (משנת חקמ"ח).
 והחתומים הם הק' משה בח"א מו"ה לבי הירש זל"ה, והוא המכר
 לעיל אות ב'. ונאום הק' שמעון ז"מ פייבוש זל"ל, ונאום הק' מרדכי
 בהרצ הגדול מו"ה אהרן זללה"ה (וכה"ר אינו מביא לקמן במאה
 הששית רק הרצ ר' שמעון בר' שלמה זלמן בשם הגבשת שאל) והרצ
 ר' מרדכי בהרצ הגדול מו"ה אהרן. הוא עלמו אחי המו"ל ס' אבן
 תקומה, וכן הרצ ר' אהרן בעהמ"ח ס' אבן תקומה.

גדולי בריסק

במאה הרביעית הקלין ר' משה ליזרס, ז"ע אס הוא ר' משה
 ליזרס מווילנא עם בניו ה"ר יעקב אליעזר הנקרא ר' ליזר קלין בוויילנא,
 ור' יונה ור' ישעיה הנ"ל, המכרים בפנקס.
 ר' שמואל בהגאון יו"ט בעל התו"ט בפנקס ליטא נמלא ר'
 שאל ז"מ יו"ט ליפמאן, וז"ע אס גם ה"ר שאל הוא בן התו"ט.
 ר' נח בן משה מושל וכו', נלרך להוכיף, א' ר' יוסף בן פסח
 מלייפניק. ב' ר' אליעזר ספרא דמתא בריסק דליטא, החתומים ג"כ
 על גב"ע בחשובה הנ"ל ביחד עם הרצ ר' לבי הירש לוי הנזכר לקמן,
 והגב"ע היה ביום ז' מ"ח ת"צ. ג', והרצ ר' שמעון בר' משה הלוי.
 ד', וה"ר משה בר' דוד זל"ל אשכנזי החתומים ג"כ על גב"ע בחשו'
 הנ"ל י"ב תשרי ת"צ. ה', וה"ר שמואל זמו' אהרן. ו', וה"ר שמעון
 נקרא וואלף זמו"ה משה הלוי. ז', וה"ר מרדכי זמו"ה יעקב שלי"ט
 אשכנזי, החתומים ג"כ על גב"ע ביום ד' ז' אדר ת"צ לפ"ק פס
 בריסק. ח', וה"ר צרוך שמע דק"ק בריסק. ט', וה"ר גרשון זמו"ה
 שמואל ביחד עם ה"ר אליעזר ספרא דמתא בריסק המכר לעיל חתומים
 ג"כ על גב"ע בחשובה הנ"ל ז"ך אלול שלי"ט לפ"ק. י', וה"ר יצחק
 זמו"ה אברהם שלי"ט אשכנזי. י"א, וה"ר משה זמו"ה יעקב שלי"ט
 אשכנזי. ביחד עם ה"ר שמואל בן אהרן. וה"ר שמעון נק' וואלף בר'
 משה הלוי המכרים לעיל, חתומים ג"כ על גב"ע בחשובה הנ"ל.

יתר הערות החכם הנ"ל, גם תולדות אנשי שם דק"ק בריסק. שהובאו בם'
 תוא"ש להרב הנ"ל, מצורף לפנקס המדינה יבאו בסוף חבורנו זה להלן.

מכתב הרה"ג מו"ה רפאל נמץ ראבינאוויץ נ"י ממינכן

ב"ה מינכן י"ז אלול תרמ"ג.

השלום להחכמים השלמים יחיו

שלא כהוגן עשיתם ששלחתם לי הקונטרס לעיין בו ולבקרו ,
 בטורס שאלתם אותי אם יש לי פנאי לזה וכו' ואם יותר לי מעט זמן
 אני לריך לעשות ספרי דקדוקי סופרים . ועד יום השבת לא ראיתי
 את הקונטרס כלל . ורק בלוחו היום עברתי עליו בסקירה קלה וכו' .
 בין רבני בריסק לא חשבתם את המהרש"ל . וכן הדבר נראה .
 אבל מה אעשה כי בס' חג הפסח מר' יעקב קלינגן הנדפס בקראקא
 שנת ש"ז אמר בהקדמה . ומורי מאור הגולה כמוהרר"ש לוריא . עשה
 חרות בקילור . כאשר נמלא בתשובותיו . ובאמת שנמלאים בת'
 המהרש"ל . ויש בדף כ"א ב' כתב .

וכן בימי כשילקתי מים על יד מורי הרב הגדול כמוהר"ש לוריא
 ז"ל בק"ק בריסק דליטא אירע מעשה כזה בבית השר הנדיב כמר
 דוד דרוקר , שאלנו העכברים את האפיקומן תחת הכריס , בעת שהיו
 עסוקים בהסדר , עד שלא נשאר בו רק דבר מועט . ואינו זוכר מה
 שהורה לי מורי ז"ל .

כתבתם בשם הקדמת הברכת שמואל . כי המהרש"ק היה אב"ד
 בבריסק מן תכ"ט עד תל"א (ג) הס' חין בידי . אבל הדבר אי אפשר .
 כי על השער מזכרת הזבח שישלם בדפוס ט' תשרי ת"ל . כתוב על
 המחבר אב"ד ק"ק פפד"מ .

בהיותי בפטערסבורג . בשנת תרל"ד . אמר לי הלעמזור בראשמאן
 שר"י כי ראה בהארחיוו פנקס ד' ארצות . ואם אמת הדבר בקשו
 מידידו הס"ר הרכבי , כי יעיין שם . ובדואי ימלא בעדכם חדשות
 ונלורות (ד) .

הנני

(ג) הזמן שקבענו אז לה"ג מהרש"ק , מן תכ"ט עד תל"א , לא לקחנו
 מהקדמה הנ"ל , רק כתבנו ע"פ השערה וע"פ מכתב הגאב"ד מביעלסק , אך שבו
 מטעמהו . כמבואר למעלה :

(ד) הלעמזור בראשמאן , כפי הנראה , לא ידע להבדיל . בין פנקס ליטא ,
 ובין פנקס ד' הארצות , וחשב על הראשון שהוא מד' הארצות , או בזדון כחש לו ,
 להשגיח שראה פנקס ד' הארצות . אשר עין לא ראהו . כמבואר במאמר הח'
 הרכבי וואסכהחד 84 נומער 4 .

הנני מותן לכס ת"ח על הסגדה ש"פ. עם ביאורו ששלח לי
למנחה וראיתי שס מאמר כו' והוא יפה מאד .
הב"ח נפטור שנת חי ולא ת"ח .

והנני דו"ש מוקירכם ומכבדכם . רפאל נמע ראבינאוויץ .

מכתב הרב החכם שזח"ה נ"י

ב"ה יום ד' יא ניסן תרמ"ג ביעליץ

כבוד הרה"ג החכם הנכבד וכו' בש"ת מו"ה אריה ליב פיינשמיין נ"י

קבלתי יקרתו, ובחוכו רשימה מרצני בריסק, ושנחתי לשמוע,
כי ברצונו להוליא לאור כל הגודע לו עליהם. מתוך ספרים וסופרים
וע"פ הפנקס כ"י. אך מה שבקש כ"ת ממני, הקשה לשאל, כי לא
גודע לי מאומה אודותם. ולא אוכל לחפשם מפני כאב עיני וכו' .
אמנם לבלתי יהיו דברי רקים מכל הדוש .

הנני להוסיף קצת על מה שכתב בס' עיר הלבד. אודות הג"מ
אריה ליב מקראקא נכד הב"ח. כי הנה ספר שו"ת שאגת אריה וקול
שחל. נדפס אח"כ גם בשאלוניקי בשנת תק"ו, ונמלא שמה הרבה
יותר מהנמלא בדפוס ניווייט. ושם בדפוס שאלוניקי נמלא בסימן
ג', פה ק"ק סווירא, תכ"ג. סימן ז' חופ"ק סטאבניץ תל"ח .
סימן ט"ז פה ק"ק זאמושטש תמ"ב : י"ג טיקטין תכ"ג, י"ט
תג"ד, כ' תג"ס : סימן ה' פ"ק קראקא תג"ח . סימן י"א כ"ו שבט
תס"א בעברי דרבי ק"ק רישא, סי' ח' חוב"ק בריסק, ר"ח ניסן
תס"א . סי' כ"א חוב"ק בריסק ט"ו מנחם תס"ו .

ומזה יתראה כי הנה בשנת תכ"ג אב"ד בסווירא . בשנת תל"ח
בסטאבניץ . בשנת תמ"ב זאמושטש, בשנת תג"ג תג"ס בטיקטין,
ובשנת תכ"ח תס"א, בחדש שבט בקראקא. ובשנת תס"א בחדש ניסן,
תס"ו בבריסק. ולפי זה יתקונו הדברים הנמלאים אודותיו בעיר הלבד .

ויהי גועם ה' עליו, ומעשי ידיו יכונן, ויחוג את חג הבע"ל

בשמחה כחפצו וחפץ הדר"ש בלונ"ח .

שלמה זלמן חיים האלברשטאם.

ואחרון

ואחרון חביב

מכתב הרב החכם הד"ר מו"ה אברהם ארי' נ"י הרכבי ..

ב"ה פעמערסבורג עש"ק י"ד מנחם התרמ"ג ..

לכבוד החכמים והתורנים היקרים, אשר אורו כגבר חילים,
להשיב את עמרת הקהל הקרוש דבריםק ליושנה, שלום וברכה.

הנני שולח לכם, חכמים נכבדים! את מחברתם היקרה
בחזרה, עם איזה הערות קצרות. וצר לי "מאוד כי גם עתה לא
הספיקה השעה בידי לעסוק בדעת צלולה ורחבה, כיאות לענין
נכבד כזה, נוסף לזה בימי הקיץ, שוכן אני רוב עתותי מחוץ לעיר
באחד ממגרשיה בלי ספרים הנחוצים לעבודתי, וכשאבא העירה
לשעות ידועות מרוד אנכי מאוד בענינים שונים, ולא אוכל לחפש
כפעם בפעם בספרים הנצרכים, ובכל זאת לא הפצתי לעכב עוד
בידי את חבורכם, לבל אהיה כאיש הכובש נבואת חבריו, וגמרתי
בדעתי לשלוח לכם לע"ע את ההערות המעטות הנספחות, וכאשר
חפץ ר' בירכם יצלח לתפארת עדתכם יצ"ו, ותדפיסו את המחברת
או אז תשיבו לשלוח לי את העלים כסדרם בצאתם מבית הדפוס.
וארשום אי"ה כל אשר יעלה העיון בקריאתי בפעם השניה, ואשלת
לכם. ובדעתי לספוח אל מחברתכם גם השקפה כללית על קורות
ישראל בבריסק לפי הדוקאמענטין השונים, ובצפייתי, כי לא יארכו
דימים, ואקבל מכם אי"ה העלים הנדפסים, אקרא לכם, חזקו
ואמצו! לתפארת עמנו. ולתועלת חכמת ישראל וקורותיו במדינתנו
זה' הטוב ישפות לכם שלום וברכה.

כחפץ מכבדכם ומוקירכם א' א' הרכבי ..

הערות לקורות בריסק מהנ"ל ..

(א) עוד הוא בספק אם נתנה הפרוויולעניע מוויטולד בשנת
קמ"ח ליהודי בריסק בפרט, או ליהודי נסיכות ליטא בכלל, כאשר
השתדלתי

השתדלתי להוכיח במה"ע האשכנזי רוסישע רעוווי לח' יוני 1883 , אך עכ"פ היה הפריווילעגניע שמורה אצל קהלת בריסק לפקדון . יכפי הנראה היו ראשי עדת בריסק המשתדלים אצל ווימוולד לטובת הכלל . (במבא העיר והכית) .

ב) במבא שם , הגירוש מליטא היה לא בשנת רנ"ו , כי אם בח' ניסן רנ"ה (אפריל 1495) . כאשר הוכחתי במאמרי האשכנזי הנ"ל (לח' אגוסט 1883) . [ואל הגירוש הזה רמו ר' משה ב"ר יעקב איש ליטא בשירו בהקדמת ס' שושן סודות באמרו שם , בשנת רנ"ה ח' ניסן הוא עת צרה , אל צאן אובדות] ובחנם דחק ה"ר שמואל יוסף פין בכרמל השביעי שנה ג' צד 62 למצא בזה רמו על חוקי פולין וגם אמנם בח' ניסן רנ"ה לא נגזרה בפולין על היהודים שום גזירה , ור' משה לא היה בפולין , והר"י אברבנאל במעיני הישועה (מעין י"ב תמר ו') הכותב בשנת רנ"ו , כי היה בערך זמן גרוש ספרד גרוש גם באשכנז ורושיאה , יכוון אל גרוש ליטא בשנה הקודמת , וגם אצל הקראים נזכר הגירוש הזה , כי ר' כלב אפנדופולו יכתוב בס' גן המלך כו' . ויהי בשנת אלף תכ"ז לחורבן בית שני היא שנת הרני"ה לבריאת העולם בח' תמוז הוא החודש הרביעי . חבר כלב אב"א הוקן יעמ"ש (ינוח על משכבו שלום) שתי אלו הקינות על אשר נתגרשו עם ד' מארצות הלועוים , ומארצות רוסיא וליטווא . והרופא ר' אברהם בן יאשיהו ממרוקי בכ"י ס' הרפואה יאמר , גירוש אבותינו (היינו הקראים) שנתגרשו מארץ ליטא , ושל היהודים (היינו הרבנים) שהיו במלכות ליטא בשנת הרנ"ה , ושם המלך שגרשם „אלכסנדר" . וכן כתוב בקצור ענין שחיטה מר' יוסף מליבנוסקי כ"י בפה , כי ר' משה בן אלישע קצר את ענין השחיטה שבס' גן עדן (להקראי ר' אהרן בעל עין חיים) אחר הגרוש מארץ ליטא בשנת הרנ"ה ליצירה , וכעת נודע הדבר ע"י דוקמנטים רבים בשפת רוסיא , עד שאין לספק בזה .

ג) שם . המלך זיגמונד אשר וקים זכויות יהודי ליטא לא בשנת 1511 . כי אם בראש שנת 1507 . ante Epiphantias . קודם חגם עפיפאני , דריי קעניגספעסט ביום ששי לחודש יאנוואר , ולא אדע המקור להספור מהמם בשנת רע"ג המובא אצלם נל' .

שם

(נה) הפריווילעגניע לזכויות יהודי ליטא היתה בלמח 1507 . במעלניק (כמוכז למעלה בפקודת המלכות (פ"ר 12) . אך הפריווילעגניע , למוסדי

ד) שם. לפי עדות ר' שמואל ב"ר נתן בעל ט"ז היון על גזרת ת"ח (כפי המובא במוזכר לשנת תרכ"ד). נהרגו אז בבריסק 2000. נפשות ובלמאז היא העיר Lomazy במחוז בריסק מאתים נפשות.

ה) בזכרון לראשונים סי' א', אודות רבנות ר' יחיאל לוריא בבריסק לא נמצא כל זכר במקומות המצויינים בהערה א' אצלכם וכפי הנראה שגה הרב ר"י לעווניגשמיין במח"כ. (ו)

שם סימן ג' כ"ב סמי' מכאן ר' מיכל יוועפאוויטש, אשר מעולם לא היה רב, כי אם ארענדאמאר פשוט כאשר כבר העירותי במאסף נדחים סי' 7 (וצריך לתקן שם את הזמן 1514 תחת 1506 של צאצקי) ובהקדמתי לרוסקי עורריסקי ארחיוו. והנה בכתב זכות לר' מיכל זה, נאמר בפירושו, כי הרשות נתונה לו להחזיק דוקמור. היינו למנות רב בבריסק, אולם לא להיות בעצמו רב נז).

שם סימן ה' צריך תקון ע"פ הערותי ע"ד ר' מיכל הקודמת נח) שם סימן ו' והערה. אף כי הפוסקים חשבו, כי השם קלמן נתקצר מקלונמוס, אולם הם לא היה פילולוגים. ובאמת שני שמות נפרדים הם, גם בעל סדה"ד העתיק רק דברי שלשלת הקבלה. והחכמים הנוכרים בשח"ק כתם, ע"פ הרוב הם מאימליא ארצו.

שם סימן יג בנו של הרב ר' בינוש היה הרב ר' שמשון ריש מתיבתא ודיין בלבוב, הנפטר זאת חנוכה תכ"ח, ומצבתו נדפסה בס' מצבת קודש חוברת ד' דף קס"א.

שם סימן יז לאמאז אינה בפולין, כי אם העיר לאמאזי במחוז בריסק, אשר זכרתי למעלה בהערה נט).

שם סימן כג העיר סאלניק Solnik אשר בה נתכנה הרב בעל משאת בנימין איננה שאלוניקי Saloniki.

שם

העיר בריסק ביחוד היטה בשנת 1511. במושב הועד בבריסק, והידיעה שאבנו מס' סלאוויק געאגראפייני. הכחוב בלשון פולין, כמו שהבאנו למעלה פ"ר 13. (ו) כבר העירונו למעלה שעיקר סמיכתנו על עדות הרב לעווניג' מפי כתב היחוש שלו.

ז) נח) כבר העירונו פעמים אחדים בדבר חלוקי הדעות בזה, כי החכמים לאזקי קרויזסאלר ופין, מחליטים אותו לאב"ד, ובהלק פקודות המלכות דברנו בזה ברחבה, והגדנו פשר הדבר, כפי דעתנו, ליישב דבר על אפניו בלי דוחק ולחץ. (נט) אמת הדבר כי עיר לאמאז היא סמוכה לעירנו. אך היא עיר קטנה בפולין במחוז בייאלי, ולא במחוז בריסק, והרב הח' לא ידע מקומה איה.

שם סימן כח וכן במקומות רבות להלן, בעל צמח דוד חבר ספרו בשנת שנ"ב וכל הנמצא בדפוסים שונים אחר הזמן הזה נוסף הוא מאחרונים, וצריך לצייןם בשם הוספות לצמח דוד, והכלל שמעלין בקודש אינו שייך לרבנות כי לפעמים הוכרחו הרבנים לעזוב משמרתם ולהעתיק משכנם מפני המחלוקת וגזרות הרשות, ומעשה דבעל תו"ט יוכיח.

ברשימת הארזים ר' הירש דרשן, נזכר בבית הלל ליו"ד סי' פ"ד ד'.

שם סימן לג הזמן אינו מדוקדק, כי הרב ר' מרדכי בר' בנימין וואלף גינצבערג, חתם בהסכמתו לס' שערי שמים (פראג תל"ה) בהתועדות המדינה בק"ק סעליץ, יום ב' כ"ח סיוון תל"ג. שם סימן לו הסכמת הרב ר' שאול בס' שבתא דריגלא (פיוורא תנ"ג) הוא יום מ"ב אדר שני שנת תנ"א.

שם סימן מט אודותו נמצא דאקומענט מהמלך יאן סוביעסק וזשם נקרא בשם—Mark Beniaszewicz—מארק ביינישאווויטש (משנת 1576) כי היה עליו מחלוקת, כאשר אבאר בהגיעי לדבר מהדוקאמענטין.

שם סימן מז אגרת הרב ר' דוד אופנהיים לבריסק ע"ד התמנותי לרבנות בקהלה זאת שנכתבה ב"ג ניסן שנת שחקי"ם (תנ"ח) ונחקקה מתלמידיו ר' אברהם בניקלסבורג, תמצא באוצר הספרים מאוקספורד, כנרשם בקמלוג לספרים נדפסים עמוד 883 ס).

שם סימן מב הסכמת הרב ר' אברהם אב"ד ור"מ בקלוזי דבריסק מיום ג' כ"ז למב"י תע"ג תמצא בס' כרם חמד על התורה להזר אליעזר מוויסאקי (דיהרנפורט ת"ץ).

שם סימן מד הרב יעבץ מדבר מר' נחמן זה בתורת הקנאות דף ס' וס"א, ולפי הכתוב במה"ע עלי הדם (אדעסא תרכ"ה צד 86) גם בנו הרב ר' מרדכי הוא המחבר ס' מים עמוקים (זאלקווא תק"כ) היה אב"ד בבריסק, ושם בעלי הדם נזכר עוד אב"ד דבריסק, הרב ר' שלמה אייונישטאט. בנו של הרב ר' מיכאל אב"ד דקלעצק, ונכדו של בעל פנים מאירות סא).

שם

ס) כזה נסתרה הסערת הרב רמ"ג אב"ד מראזינאיי שהוצאה למעלה במכתבו אודות הרד"א.
סא) גם בעל שה"ג החדש חושב אה הג"ר מרדכי לאביד מבריסק, אך

שם למאה הרביעית (ברשימת האלופים) יחשב ר' יהושע מבריסק, אשר בערך שנת ש"פ (1620) כתב אודות הנער הנפלא מגרידינג. ככתוב באילם (אמשמדם שפ"ט) צד ס"ה, וראה עוד שם צד מ"ו ונ'.

שם סימן מו אודות הרב ר' אברהם קאצינעלנבונין ראה ספור בעל עליית אליהו מהדורא רביעית דף כ"א עם הגר"א מוילנא, בהיותו ילד בן שש שנים היינו בשנת תפ"ו.

שם ברשימת האלופים ע"ד ר' משה בעל מפרש חמאים, צריך להוסיף, כי בשער ספרו הנדפס באמש"ט תמ"ו נאמר: „ולעת עתה נתגלגלו עליו צירי חבלי שביה ביד הקדור. ד' פרצו יגדור" ומה נראה כי הלך בשבי על ידי הקדרים, אשר גדודיהם פשמו כפעם בפעם בליטא בעת ההיא, והוליכו בשביה את יושביה *).

סיהם לא דברו נכונה, כי המסורה שאללנו, המגעת עד הג"ר נחמן, תק"ס צ"ט כחשם לענות בפניהם, ונחסרו בזה גם דברי מכה"ע הכ"ל אודות ס"ר שלמה אייזיקטאט, אשר לא שמענוהו.

רשימת הספרים הנדפסים חשייכים לבריסק ששלח לנו הרב הנ"ל הלא היא כתובה למעלה, בחלק זכרון לראשונים, ע"ש:

עיר תהלה

חלק שני

נקרא בשם

העיר בתוך או ימי שנותינו

בו ידובר נכבדות ממצב עירנו ועדתנו בימינו אלה
משנת תקצ"א עד היום והלאה.

ה'תתק"ל

ב'טו' שבט

באשר שמענו בן ראינו בו' אלהים יכוננה עד עולם מלה לפ'ק

ב'טו' שבט

ב'טו' שבט

ב'טו' שבט

עיר ההרם

בשנת תקצ"א (פחד חרדה בעיר לפ"ק) באה ונהייתה תמורה גדולה במצב עירנו בריסק, ומני אז החלה תקופה חדשה בתולדות העיר וקורותיה. בשנה היא באה כשואה מרידה ומלחמה במדינת פולין כי התפרצו הפולאנים מאדוניהם קיסר רוסיא, אשר פרש כנפיו עליהם מאז נפלו בחבלו בקאנגרעס ווין בשנת תקע"ה (1815 למספרם) והעיר הלוא היושבת על מבואת פולין באה במצור, כי בנו בה דיק וחיל, וסביב שתו עליה סוללות ותעלות להגן עליה מסערת הפולאנים, אשר חגרו שארית כחם להשתער עליה ולבא שעריה. ואחריו בשנה, כאשר קמה הסערה לדממה, יצאה פקודה מאת הקיסר ניקאלוס ג'ע לבונן בעיר הזאת היושבת על מקום נהרים יאורים רחבי ידים, מבצר גדול וחזק, ולבנות בו בתי מסכנות, בתי נשק ומעונות לאנשי הצבא. ולמען פנות מקום לבנין המבצר וכל אנפיו, נתן צו להרוס ולנתוץ בתי התושבים, לבצר על מקומם חומה גבוהה דלתים ובריה בקרב העיר ולשפוך סוללות מקדם לעיר סביב, ויהי כאשר החלו הבונים לעשות במלאכה, עזבו מעט מעט התושבים הגרים בעיר את בתיהם, לרגל המלאכה אשר להפועלים, והעתיקו משכנותם, לבתים חדשים אשר בנו במגרשי העיר, אשר קנתה ימין הממשלה למושבם ואחוזתם הנקראים בשם פרורים, האחד הוא פרור גדול. לפאת קדמה מזרחה ונקרא בשם "פרור קאברין" או "עיר חדשה" והשני קמון ממנו, לפאת נגב תימנה ונקרא "פרור וואלין" ושם העיר כולה כמבראשונה בריסק דלימא ובלשון העמים ברעסט ליטעווסקי (b).

ובשנת תקצ"ה (שנת שריפה לפ"ק) סערת ד' חמה יצאה על העיר הישנה, והיתה לשרפה מאכולת אש. כי בשנה הזאת בחדש תמוז הוא החדש, אשר אכל את חלק יעקב, בימי קדם, ביום שבת קדש יצאה הבערה ללהב, ותאכל כמה רחובות בטבור העיר.

כחמש

(b) הגאון ר' יעקב מאיר פדוא בשנות מהרי"ם סי' כ"ח הורה וסוגה על דבר כתיבת שם העיר החדשה, בנימי נעים, והעלה להלכה לכתוב שם העיר בריסק דמסקריס ברעסט מחס דיהנח על נהר מוכאוויץ ועל מי בלרות.

בכחש מאות בתים נהפכו לערמות אפר ויושביהם חתו ובושו ויחישו מפלט להם לבנות בתים במגרשי העיר החדשה, להיות להם מחסה ומסהור, בכל כחם החישו מעשיהם, וכן התמו במשך שתי שנים, עד כי בשנת תקצ"ז (עיר חדשה לפ"ק) קמה וגם נצבה, העיר הגדולה בכל הדרה המונה ושאוונה, רבבות אנשים מלאו רחובותיה וחניות גדולות וטובות עטרו שוקיה, המסחר הוכן על מכוננו, ותהי לעיר הומיה קריה עליוה. אך עוד נשארו בעיר הישנה עשירות בתים אשר לא חלו בס ידים ושבו והיו לבער בשרפות קמנות, אשר באו בסערה לבצור עוללות ולתתם לברות למלתעות אש לוחש, והנשארים אשר נשארו בה, כאוד מוצל מאש, נהרסו ונתצו לאחד אחד, ולא נשאר כל זכר למו. ולעומתם רבו ועצמו הבנינים החדשים בעיר החדשה, ומספרם היה הולך וגדול, עד כי עתה רב מספר הבתים בעירנו ממספרם לפנים חמש ידות, וזה מקרוב נבנו בה על ידי הממשלה, אסמים גדולים לחפצי הצבא ומלבושיהם, לשום מעונות להצבא. גם בתי דירה להפקידים אשר עליהם, גם בית נתיבות למסלות הברזל, גדול ורחב ידים, יפה להלל מאד, גם בתי תושבים הרבה מאד נבנו במגרשי העיר, הולכים ומשתרעים עד כפר מרישין, ונהיו לפרור חדש נקרא בשם עיר קמנה או בלשונם האר"דאק.

בתי התפלה ובית הכנסת

כגורל כל בתי התושבים שבעיר הישנה, היה גם גורל בתי התפלה אשר היו בעיר, מהם נשרפו ומהם נתצו ונהרסו, ונבנו מחדש בעיר החדשה, ויקראו להם שמות, כשמות בתי התפלה הישנים, ולכבד אלה הוסיפו עוד בתי תפלה חדשים ומספרם ירבה ויפרוץ עוד לפי רבות מספר התושבים, אשר יפרו וירבו בעירנו עיר גדולה לאלהים אשר אליה ינהרו המונים המונים מירכתי ארץ להאחו בתוכה, רק בית הכנסת הגדול עתיק יומין, נשאר על עמדו שם עד שנת תר"ב (תר"ב גדולתו לפ"ק) כי אז גם עליו עבר כוס, ונחרס עד היסוד ולא נשאר מבית ד' שריד, לבד סך־שמונת אלפים דובל כסף, אשר העניקה הממשלה לעדתנו לתשלומי נוקה.

בעת

בעת הריסות ביהכ"ג נמצאה בקיר החומה, אבן גזית ועלית
חרותים פתוחי חותם הטורים האלה.

הקצין מו"ה שאול בן הגאון מו"ה שמואל יהודה
מפאדובה בנה ביהכ"ג של נשים לתורה ולתעודה
לוזר אשתו מרת דבורה ז"ל הצדקנית והחסידה
כת . . . . . וקר זללה"ה נגוזה' . . . כה לעולמה .
. . . . . שבת משנת . . . . . בביתה ז).

והאבן הזאת שמנו מצבה בבית אלהים. בפרוודור ביהכ"ג
החדש. מחוקה על הקיר לזכר עולם.

ואחרי אשר הלפו ימים ושנים התאספו אנשי עדתנו ונועצו
לב יחדיו, לבנות לתלפיות ביהכ"ג חדש, במרומי קרת העיר החדשה,
ימים רבים היתה מלחמה בשלום בין ראשי העדה בדבר בהירת
מקום ליסד הבית, אך לאחרונה, היו לאחדים, ומדדו את תכנית
הבית לבנותו כמו רמים, ושירי פקודות העיר שלחו את חותם התכנית
(פלאן) הגזרה והכניה, לעיר הבירה פעטערבורג להביאו לפני כסא
כבוד הקיר"ה נ"ע, כי כן דבר המלך בימים ההם, בלי לבנות בית
גדול, יותר מעשרת אלפים רובל, בלי רשיון הקיסר יר"ה, והוד
הקיסר בעצמו ובכבודו שם עיניו עליו לטובה, ויצו במפניע לשנות
תכנית הבית לטוב להרחיב מדתו ולפארו בכבוד, ועל פי ציור הבית
שנתקיים מאת הממשלה הרוממה, החלו לבנות הבית בכבוד והדר
בשנת תרי"א (בהדר"ת קודש לפ"ק).

מוצא הכסף לבנין הבית היה: הכסף המתוכן שמונת האלפים
רובל, שנתנה הממשלה בתור הענקה בעד בתי חנויות של העדה
שנשענו לגבול ביהכ"ג, אשר נתנו פרים להכנסת ביהכ"ג והכנסת
מכס הבשר שקבצו על יד ועלה לסך מסויים, וגם תרומות נדבות,
אשר נדבו בני עירנו, איש כמתנת ידו, לרוב מאוד, אך בכל זאת
מפני

ב) המלוח החסרות כחוכה האבן, נמחו וכלו מרוב ימים, וכל היודיע
תולדות השך, יבין להשלים החסרון, כי אשת השך מו"ה שאול סיחא ז"ל הקצין
ר' דוד דרוקער מאלופי בריסק, אשר על זכרו בחלק ראשון. במבוא וברשימת
האלופים: ע"ת יד 14

מפני מעצורים שונים, וחסרון כסף די העבודה הרבה מאוד, ארכו ימי הבנין בעשר שנים, עד כי בשנת תרכ"א (אכן יש ה' במקום הזה לפ"ק) לבשו נדיבי עירנו עוו, לחדש הבנין שנית ממסד עד המטפחות, וחפי' ד' בידם הצליח להשלים המלאכה עד אחרית השנה ההיא, ובראשית השנה שאחריה, שנת (זה השער לה' לפ"ק) נפתחו שערינו ובאו בו בתורה, להתפלל בימים הנוראים בגילה ורעדה, לשמחת לב כל העדה:

ואולם לדאבון לב כל אנשי עירנו, קצרה יד העדה למלאות מחסורי הבית לכל עבודתו, ולכלול יפיו וטובו, כנאות למקום קדוש ובית אלהים, ועוד לא נעשה מלאכת הבית פנימה, הבית לא הקצו והוטח סביב, פניו לבשו קדרות, ארון וכלי הקודש לא נעשו, וגם רצפה לא היתה לו, ורבים אשר ראו כבוד הבית הראשון, בוכים למראה עיניהם, כי הבית החדש, ריק וחסר מכל נוי ויופי, לא תואר ולא הדר לו.

כל אלה כתומם באו לעירנו בגלל פרוד הלבבות והמחלוקת אשר פרחו כראש על תלמי שדי עדתנו, בעד מכירת המקומות בבית הכנסת, יען כי לא היה מוצא לכסף אחר לגמור בנין הבית וכליו, זולת ממכר המקומות הגבוהים, ועל זה יצאו עסיקין, וימררו ורובו, לבלי הביל (אמנם זו רעה חולה בקרב עדתנו, בכל עת אשר נדיבי עם יקומו על נדבות לעשות צדקה, או דבר מועיל ותקון חדש, יבא גם השמן בתוכם לסכסך איש באחיו ע"י כבוד קנאה ותחרות להפריע מעשיהם, מבלי משים על המכשלה, אשר תחת ידם) רבים מהבע"ב המתאווים להסתופף בבית אלהים זה, לשפוך שיהם לפני ה'. התנדבו לקנות במחיר מקומות קבועים לתפלה. איש לפי ערכו להיות מהם מוצא לכסף לגמור מלאכת הבית וכליו, ולפארו במכלל יופי למען יצא שמו לתהלה בקרב ישראל, אך לעומתם קמו רבים בערעורים ומענות, לאמר לנו הארץ, ורבים אשר באו בזכות נחלת אבותם, אשר היו להם מקומות בביהכ"ג הישן, ואף כי לא הביאו בתכם המתחשים לאחוזות נחלתם, וקנינים דרושים לאחוזות המקומות בביהכ"ג ובבתי תפלה. כנהוג בכל הקהלות, וזאת התעודה בישראל, ולא נבחנו מענותם אם כדבריהם כן הוא, גם לא יכלו להראות אותותם אותות, איה הם המקומות אשר התנחלו מאבותם, יען כי צורת הבית ותכונתו, נשתנה לגמרי, ולא יכירם עוד מקומם בביהכ"ג החדש. וגם מי יודע, אם לא עמדו אבותם על עמדם בביהכ"ג.

הישן בלא כסף ובלא מחיר, ומה יש להם צדקה, להחזיק ולנחול מקומות ביהכ"נ החדש. אער לא עמלו בו, ולא שקלו כסף מחירם. אם לא ביד חזקה, בכל זאת הכבירו אכפס בלי למכור המקומות, והם לקחו להם מקומות גבוהים מכל אשר בחרו, ושכר לא היה לביהכ"נ, להספיק כל צרכיו. ימים רבים היתה מחלוקת עם בעלי החזקות ההם, ויהי ריב ומדון ישא. כאשר ראו ראשי העדה, כי אולת יד הגישו עצמותיהם לפני שלשה רבנים מערים הקרובות לבצע הדבר בשלום ובמישור, לד"ת או לפשר, הרבנים חרצו משפט, למען האמת והשלום אשר כל איש שיש לו חזקה מביהכ"נ הישן שנהרס מאבותיו שהיה להם מקום קניו, יש לו זכות בביהכ"נ החדש, לפי מסת ההענקה שקבלה העדה מהממשלה בעד הביהכ"נ הישן (כי לא ידעו הרבנים אשר העדה לא לקחה מאומה בעד הביהכ"נ, רק בעד החנויות שאצל ביהכ"נ שנשמומו לפי ההכנסה שלהם), והעודף מזה בערך להוצאת הבנין החדש, והצטרכות ביהכ"נ כי רבה הוא, מחויב כל מחזיק מקום, לשלם במחיר אשר יושת עליו לפי מעלת המקום ושוייו אחר נכוי הזכות שלו, ואולם הרבנים לא כתבו הפס"ד בכתב מפורש, ולא הוציאו משפטם לאור מי ומי הווכים בנחלה? איזו תעודה אשר תעידם על אחוזת המקומות במקנת כסף? ואיפה המקום אשר שייך לכל אחד לפי אחוזתו בביהכ"נ הישן, אשר נשתנה צורתו? וכמה מחויב כ"א להשלים בעד מקומו, כי לא פורש כמה עלו דמי הבנין, והצטרכות בדק הבית? ועל כן היו דברי הרבנים יגעים ולא עשו פרי, ובין כה נשאר הבית פרוץ ועומד, החפץ ימלא את ידו, ויקח לו מקום גבוה, כאות נפשו. ורבים מיקירי עירנו, הוקירו רגלם מבית אלהים זה, כי לא יכלו להראות להם מקום נכון לפניהם, רק בעזרת הנשים נעשה על פי הגבאים זה שנים אחדות, לחלק המקומות הנכבדים במחיר שכירות שנה, ומהם נמצא עזרה לשלם שכירות הש"ץ והשמשים, ואם כי הכנסת שכירות המקומות בעו"נ מצער היא, ואינה משגת למלאות צרכי הבית וכל מחסוריו, בכ"ז יגעו הגבאים בכל מאמצי כחם, לעשות תקונים, בנינים ושדרות בביהכ"נ להוד וחדר, ולא אבדה תקותנו, אשר בקרב הימים יושם משטר וסדר נכון גם בעזרת האנשים, לחלק מקומות הגבוהים במכירה או בכירה ולתת לאיש ואיש מקום הראוי לו, לעשות קניני עולם על המקומות, בהתאסף ראשי עם עם הבר"צ דעירנו, ואיש על מקומו יבא בשלום.

איש נדיב אחד ר' חיים יוסף שערעשעווסקי נדב לפני מותו (בשנת איש יביא בפריו) אלף כסף, על בדק בית הכנסת, הכסף היה שמור בידי יורשיו כמה שנים עד שנת תרל"ח (ובריתך ינצורו לפ"ק) כי או נתנו להגבאים הכסף לשקול על ידי עושי המלאכה, לעשות ארון הקדש טוב ויפה, והגבאים הוסיפו תת כחם לשכלל פאר הארון במקלעות פקעים, ופמורי ציצים מצופים זהב וכסף מעשה ידי אמן, הארון בנוי על מגדל גבוה, תחתים שניים ושלישים, וראשו מגיע עד הספון, ארבעה עמודי שש, עומדים מימין הארון ומשמאלו, ועמרותיהם בראשיהם מצופים זהב מהור, יפה להלל מאד, הוצאות בנין ארון הקודש לכל עבודתו, עם המגדל אשר לפניו, עלו קרוב לסך שני אלפים רובל. גם פארו את הבית, ברצפת אבנים, ובימה עשויה מברזל עשות, מעשה חרש, כרובים ותמורות ממעל לעמודי התוך אשר הבית נכון עליהם, מעשה חרשים כלו. גם בנו גדר אבנים סביב חצר הבית עם מכבר ברזל מעשה שבכה, ומעשה חרש עצים, כחותם התכנית המאושר ממעם הקיר"ה יר"ה. וגם בתוך הבית פנימה, הביאו הכל בסדר נכון ובעדי עדיים, ובכלים נאים, בחפץ בני ערתנו, אשר יחדו בשמחה את פני הבית, ולבם יגל מאד על כליל תפארת הבית, אשר כבוד אומר כלו, וכל הבא אל הבית יתפלא על טובו ויפיו, ראוהו וקני ארץ ויאשרוהו, שרים רבים ונכבדים ויהללוהו, ויתנו לו פאר ותהלה, כי הוא בית מלך הכבוד סלה!

בית עולמים.

התלאות אשר מצאו את בתי העיר הישנה ויושביהם, בגלל המהפכה וההרס, אשר כתרו את התושבים ומנוחה הדריכום, פרצו ויעבורו בעד החיים אל המתים, כי גם שני בתי קברות שהיה בקרב העיר הישנה וחוצה לה, סוגרו מבא בפקודת הממשלה. יען כי נפלו בחבל בנין המבצר, והבונים נטו עליהם קו, לשפוך שם סוללות או לחפור במ תעלות, ותמורתם הכינו בני עירנו שדי קברות חדשים בהמגרשים שקנתה הממשלה. אחד, בגבול העיר החדשה אצל המלון מוראנאווקי. ההוא, הוכן והוקדש ע"י הרב הצדיק מו"ה אריה ליב קאצינעלנבוויגין. לקברות מתים חדשים, והשני הרחק מאדם העיר אצל כפר בערעאווקי, הוכן בשנת תקצ"ה לקברות עצמות מתים שכבר

שכבר מתו בעיר הישנה והוציאו מקברותם שם להביאם לשדה הקברות הלוה. והגם שם עד היום הזה .
 אולם לא ארכו הימים, והעיר החדשה, נתפשטה לארכה ולרחבה עד כי שדה הקברות הראשון אשר בקרב העיר בתוך נשאר מוקף בתים סביבו, ומני אז חדלו פרוזן בבית עולמים זה, כי לא נתנה הממשלה לחפור שם קבר ג) ונשאר רק בית הקברות שמחוץ לעיר ושמה יובילו את המתים בעירנו, ושם יחד על עפר נחת, גם עצמות מתי עולם, קמזן וגדול שם הוא. אך שדה הקברות ההוא, היה קמזן מהכיל ובזמן לא כביר נמלא על גדותיו, עד אפס מקום לקברות מתים חדשים, אז קנו בני עדתנו מאדוני הארץ, וגם הממשלה תמכה בימינם כפי נימוס המדינה. חלקת שדה סמוך ומחובר לשדה הראשון, כר נרחב מאד, וחוט אלפים באמת איש יסוב אותו, הוא מקום בית עולמים אשר אתנו היום—ואנחנו איפא, כולנו חיים מוקירים ומכבדים מקום הקודש הלוה, ומחוננים את עפרו, אשר הוא מעון ומנוחת נפשות יקרות קדושים אשר בארץ המה, הלא הם הרב הגאון הצדיק מו"ה אריה לייב בהגאון מו"ה יוסף קאצינעלנבוויגין, והרב הגאון הגדול מו"ה יעקב מאיר בהרב ר' חיים פדוא, עם שאר גדולים שישבו על כסא ההוראה בעירנו, משנת תקצ"א והלאה. וגם עצמות הגאונים הרבנים מלפנים הלא הם הגאון הצדיק ר' אברהם בר' דוד, ובנו ר' יוסף קאצינעלנבוויגין, ינחו פה על משכבותם עם שאר צדיקי עולם הנצב"ה אמן .

ואחרי אשר קנתה העדה את השדה והכינוה לבית קברות וירבו הימים, ויהיו כעשרים שנה. וחצר בית עולמים היה פתוח. כעיר פרוצה אין חומה, בלי גדר סביבו, למרות פקודות הממשלה, אשר צותה במפגיע לבנות גדריו, עד כי היה מקום הקודש מרבץ לחיה. ומרמס לרגלי עוברי אורח, אשר שמו דרך הנה פניהם. ורבת שבעה לה נפשנו מלעג השאננים, אשר בקעו להם דרך לעבור ברגל ולדרוך בנעלים בין הגלים והמצבות, ועוד רבתה בנו הרעה, אחרי אשר נבנתה מסלת הברזל מעירנו למאסקווי, ועל יד בית קברות עירנו

ג) ושדה הקברות נשאר שמה ושאיס, רק נמלאים עם מפוזרים, כגלים על תלמי שדי, חזנים שלמות בלי פתחי חוץ, והם חזני זכרון הנפשות אשר מלאו שם קבר והם ימלאו רגל הכהנים מלדרוך שם ויחטמוו את העוכרים .
 לסב סדך עקלקון .

עירנו נבנו בתים רבים. לעושי המלאכה הגודרים והחרשים. והם
ברגל גאווה פסעו על ראשי עם קודש, בין המצבות היקרות ובין
קברות הצדיקים עשו שקוצים ותועבות, מצבות רבות שברו לרסיסים
ומעשים אשר לא יעשו, ותהי צעקה גדולה בעירנו, אז התעוררו שני
נדיבים, ויתגברו כאר"י, ול"ב ד) נכון התחדש בקרבם לגדור גדר
ולעמוד בפרץ, ברוב עמל ויגיעה אספו נדבות הגונות מתושבי עירנו
אשר הרימו תרומת ידם למלאכת הקדש ויחלו לבנות הגדר ביום ז'
אדר שנת תרל"ט (כי הולך האדם א'ל' ב'ית' ע'ז'ל'מ'י'ם' לפ"ק) -
ששה חרשים ארכו ימי הבנין וקבוצת הנדבות. ולמרות כל המעקשים
אשר סביב שתו על הנדיבים להפריעם ממעשיהם והתלאה אשר
מצאתם מפני פרוד הלכבות והמחלוקת נשלמה המלאכה בחדש אלול
שנה ההיא, שנת בלע המות כו' ו'מ'ח'ה' ה' א'ל'ה'י'ם' ד'מ'ע'ה'
מ'ע'ל כ'ל' פ'נ'י'ם' לפ"ק.

חמש שנים עברו מיום כלות מלאכת הגדר ושלות השקמ היה
לבית עולמים דקהלתנו, אך בשנת תרמ"ד ההפך בלהות שנית
להחריד משכנו בטח. יען כי ממעם הממשלה הוחל לבנות בעירנו
בית נתיבות גדול ורחב ידיים לחבר יחד כל מסלות הברזל. ההולכים
מעירנו, ולבנות מסלות חדשות יצנפו צנפה כדור סביב העיר, איש
באחיהו ידובקו, והבונים נמו קו לפרוץ גדר בית הקברות לבנות
שם דרך לאנשי צבא, ממסילה למסילה, אל שמועה כי באה חיל
אחו כל יושבי עירנו ורוב עצמותיהם הפחידו, ופן יקרקרו קיר הב"ע.
אשר עמלו בוניו בו, וישאר פרץ נופל נבעה בחומת הב"ע וכדי
בזיון וקצף, כי מי יודע אם ישוב יום לבנות גדריו, ופן תקום פעמים
צרה ומקום הקדש ישוב להיות לחרפה, ובוז לגאיונים, כאשר היה
בשנים שחלפו, ופן ינטה קו על קברות המתים, להרגיזם ממנוחתם,
ולמלטלם מלמלה גבר למקום אחר, אך אנחנו הנבאים, השתדלנו
בכל מאמצי כח, לבל יעבר בו מקרה רעה וחפץ ה' הצליח בירינו.
א', הבונים עשו את בקשתנו, להטות דרך הנתיב הצדה לבל יקרב
אל הקדש, מקום שם קבר בישראל. ב' בעד חבל אדמה אשר נקרע
מהב"ע, עם הקיר הפרוץ, שלמו מיטב כסף חמשת אלפים וחמש
מאות

ד) שתי מלות כאר"י ולב, רומזות על שמות הנדיבים אשר נדנס רוחם
למלאכת הקדש ה"ה אריה ליב ור' הערץ, ונקבו בשמותם בספר החיים המונח
בביכ"ז זכרה להם אלוה למונה ;

מאות רובל (כסף ס) חמש ידות משווי הנזק של העדה. ג' קל מהרה. החילונו לסתום פרצת החומה, ובזמן שני ירחים נשלמה המלאכה, והגדר שב ונכנה כראשונה. לשמחת לב כל עדתנו. וזכר לדבר. בנין הראשון נעשה בשנת, כי הולך האדם אל בית עלמו (חסר) לפ"ק, ותשלם מלאכת בנין גדר השני בשנת כי ה'ו'ל'ך ה'א'ד'ם' א'ל' ב'י'ת ע'ז'ל'מ'ו'י (מלא) לפ"ק. ותיקון גדול עשינו שם כי שמנו מסלול ודרך להביא ארונות המתים אל בית מנוחתם דרך שער חדש. העשוי כונים על פי דתנו ותורתנו. וכרתנו אמנה זאת בספר המקנה שכתבנו עם השרים אשר למסילת הברזל לחק עולם.

סכום הוצאות בנין הגדר עלה בפעם הראשון לכך אחד עשר אלף חמש מאות ועשרים וחמשה רובל כסף, והשני לסך אלף ושלושה וארבעים רובל כסף, ומי האיש החפץ לראות החשבון בפרטות, ידרוש מעל ספר החיים המונח בביהכ"נ, שם ימצא רשום בכתב אמת ההוצאה וההכנסה בפרוטרוט.

ועתה יראו עינינו וישמח לבנו לראות חצר בית הקברות מוקף חומה ערוך בסדרים ותקונים שונים שוקט ושאנן מפחד רעה. לא יעברנו טמא ורגל בהמה לא תדרוך עליו, ועליו ינוצצו כספירים מצבות רבות קטנות עם גדולות, ובין שורותם יצהירו מצבות הצדיקים הישרים והתמימים שיבא זכרון נפשותם בסוף החוברת לזכר עולם.

בית צדקה וחסד

כמו ארבעה טורי אבן יקרה משובצים בריבד זהב, כן יתנוססו בעירנו ארבעה בתי צדקה, לגאון ולתפארת לפלישת ישראל. (א) הוא בית החולים אשר יוסד בעירנו בשנת תקצ"ח (מרפא צדקה וחסד לפ"ק). בית גדול ורחב ידים, יכיל יותר מארבעים ממות לאסוף שמה חולים עניים לסעדם על ערש דוי, עם בית מרקחת על ידו, להכין שם צרי ומזור לרפא שברם וחלויים. מקור הספקת הבית חולים הוא, הכנסה ממכס הבשר הקצוב מידי שנה בשנה סך חמשת אלפים רובל כסף, והכנסת בית מטבחים ובתי מקולין השייכים להעדה אשר יתנו פרים ג"כ על בית החולים כסף הנ"ל

(ס) חלק מהכסף הלא הקדשנו לבנין מקוה חדש, וככר קנינו ככר ארץ, די והכורך לבנינו.

הג"ל. ואולם בצוק העתים, נתרבו מאוד עניים מרודים בעיר, והבית קמון מהכיל רוב החולים העניים המבקשים עזר לעתות בצרה. על כן מלא לב הגבאים בהם בשנת תרל"ו, (כל אשר דבר ה' עשה לפ"ק). לחדש פני הבית אשר קירותיו גמויים, וחדריו צרים, ולבנות תחתיו בית חדש גבוה שתי יציעות ולהכין כל צרכיו לפי העת והמקום, אך מפני מעצורים שונים, לא הצליח חפצם בידם, ונשאר הבית שחוח וצר עד היום. אכן יש תקוה עוד כי יבא יום וארמון על משפטו ישב.

(ב) בית החפשית למושב זקנים, עורים ופסחים, אשר אין לאל ידם להביא לחמם מעמל ידיהם, לתת להם שם מעון ומחסה ולנהלם בלחם ומזון כל ימי חייהם. הבית הזה הוכן ג"כ בסוף המאה שחלפה, אך ראשיתו היה מצער בלי סדרים ונקיות. אך בשנת תרל"ו (והבית הזה יהיה עליון לפ"ק) התאזרנו עוז לבנות בית מדות ועלויות מרווחים. גם התאמצנו לכלול יפיו במטות ומצעות בכלים נקיים. למשוך קירותיו בשר, ולמלאות מחסוריו.

כששים עניים דכאי רוח ימצאו מזון ומחסה בבית הזה, וארוחתם נתנה להם, דבר יום ביומו. גם בנינו על ידו בית תפלה בבל משפטו וחוקתו אשר גם החולים והזקנים יבאו שמה להתפלל השכם והערב ונקרא על שם בית האוסף. הוצאות בנינים אלו עלו קרוב לסך ארבעת אלפים רובל כסף. הבית הלז נפתח בר"ח חשוון שנת שלום וטובה וברכה לפ"ק. ביום הזה נקבצו כל ראשי עדתנו, ויחנכו את הבית בזמירות ותרועה, גם רבים מבעלי הפקודות והשרים התערבו בשמחת חנוכת הבית ובפיהם ברכו אותנו להצליח דרכנו להיטיב לעניים וחולים ולהרים קרן עדתנו. מוצא החזקת בית האוסף הוא ממקור מכס הבר. אשר נאצל לו ברכה סך שלשת אלפים רובל לשנה. וגם בתי מקולין חדשים בנינו בשנה שאחריה (בתי מקולין לפ"ק) בקצה העיר צפונה מהם פרים נמצא סך חמש מאות רובל לשנה. והזמננו הכסף הלז להחזקת העניים העצורים בבית האוסף. ואנחנו תפלה יהי נועם ה' עלינו כו' (ומעשה ידינו כונננהו לפ"ק) להשלים עוד בנינים ותקונים להעדה כאשר עם לבבנו. ויזכרו לנו לטובה.

ביום חנוכת הבית בהתאסף ראשי עדתנו נוסדה שם חבורה גדולה. היא חברת הכנסת אורחים מטרתה לאסוף הביתה אורחים עניים. הבאים לעירנו לבקש מלאכה. או ללמד תינוקות. או העוברים ושבים

ושנים דרך עירנו למקומות אחרים. לתת להם בבית האורחים מקום ללון, עם מטה ושולחן, וגם מזון שתי סעודות לכל אחד כפי התקנה הכתובה בספר החבורה, העשוי לדבר. כשש מאות חברים נתנו ידם להחבורה, ויכתבו ויחתמו בספר התקנות, מושב ומשכב האורחים, הוא בבית הישן שהיה שם מושב זקנים לפנים, ומכחנו שחדנו לחזק בדק הבית הזה לכל אשר ימצא שם בדק, וקדשנהו לבית מלון אורחים, מוצא החזקת הבית ומזון האורחים הוא רק מנדבות בעלי החבורה, ועל כן יתנהג בכבודות, ומפני פרוד הלבבות והמחלוקות נשאר הבית משולח ונעזב, ותוכו צלמות ולא סדרים, מי יתן והיה לבב העדה, לחבר את בית האורחים עם בית האוסף תחת שבט הנהגה כוללת, והשגחה נכונה והיה לאחדים, ופרי ישוה להם ממקור נאמן אשר לא יכזבו מימיו, כי אז יוטב מצבם גם שניהם לצבי ולכבוד לעדתנו והיה מעשה הצדקה שלום.

ג) בית תלמוד תורה גדול מאד, אין כמוהו בכל ערי הפלך. בו יאומנו יותר מחמש מאות ילדי בני ישראל על ברכי התורה ועל מבועי מוסר ונהלום כולם מקשיבים לקח מקרא וגפ"ת ומעמים מהם ילמדו גם כתב ולשון המדינה. צדקת הת"ת עומדת בעירנו מקדם קדמתה. וגם בעיר הישנה מצאה קן לה אשר שמה אפרוחיה את מזבח התורה בבתי המדרשים, אך בשנת תרמ"ז (זאת ה'ת'ו'ר'ה לפ"ק) התנדבו בני עירנו לחדש פניה ולהיטיב מצבה, לבנות לה בתים גדולים, ויכילו מספר התלמידים, כי רב הוא, ולחנך הנערים על פי דרכם בלימודי דת ודעת, עד אשר יעלו הוצאות החזקת הת"ת לסך חמשת אלפים רובל לשנת, מקור החזקת הבית הוא, מנדבות קצובות וקבוצות מבעלי בתים, איש לא נעדר, משחימת עופות, מברכות המזון בכל סעודת מצוה, מחלות שבת, ומעלויות לתורה ועוד רבים, וזה מקרוב יסדנו תקנה לחלק ממספר הילדים החניכים שבת"ת, כמה עשרות נערים אשר אין להם יתרון הכשר בלימוד התורה, ללמדם אומניות אצל בעלי מלאכות שונות בעד תשלום שכר, למען יהיה ידו הנער, כאשר יגדל והיה לאיש, רב לו לאכול מיניע כפו ולא ישא חרפת רעב, מוצא הכסף לזה הוא סך שמונה מאות רובל כסף, אשר ע"פ השתדלותנו האצילה הממשלה לזה ממכס הבשר מודי שנה. לראבון לבנו התקנה הזאת, ראשיתה מצער מפני מעצורים שונים, אך נקוה כי אחריתה ישגא מאד בעז"ה, כאשר ישיתו ראשי עירנו לב, להבין יקרת התקנה ונחיצותה, כי רבה היא.

ד) צדקת ארמנות ויתומים, שנוסדה ונתקנה ע"י הרב הגאון מו"ה צבי הירש אורנשטיין בשנת תרכ"ו (כי אמלט עני משוע לפ"ק) אחרי המגפה שהיתה בעירנו בשנה שלפניה (המתים במגפה לפ"ק) ועמה צדקת בקור חולים שחברה לה יחדיו, הראשונה נועדה, לתת משען כסף לארמנות ויתומים וגם לאביוני אדם יורדים מנכסיהם, אשר בושת פניהם תכסם לחזור על הפתחים, או לשאול מתת נדיבים, הם ימצאו עזר וסעד מקופת הצדקה בסתר ובכבוד, ובימי החורף יתנו להם עצים להסקה. יסודי הכנסת הצדקה הם, ממכס הבשר, כשלשת אלפים רובל לשנה, מהדלקת נרות שבת, מעלויות לתורה בשבת מברכין, והשנית ממרתה להשכיל אל דל בעת חליו, ולחיות מעיר לעזור לאלה השוכבים על ערש דוי בבתיהם ולהמציא להם רפואות תעלה מבתי הנכאת (אפטיקן) במתנת חנם או במחיר מצער, כפי אשר תשיג יד החולה. גם לשלוח לכל חולה איש עתי לסמכו באשישות, ולרפד יצועו, לתמכו ולסעדו במשפט. שתי הצדקות האלו, כאחיות תאומות יעלות חן, נותנות כבוד והדר לעושיהן, ונתפארת לערתנו, גם הרופאים המומחים שבעירנו, כיהודים כנוצרים יקחו שכמ בהצדקה, כי נדבה לבם אותם לבקר בעתים מזומנים, את החולים העניים חנם אין כסף, חליפות וצבא עמם איש על מחנהו, יבא לבקר החולים בבתיהם, וידיהם תעשינה תושיה לתת להם צרי ומוזר, ע"פ פקודת גבאי הב"ח, וזה לא כביר בשנת תרל"ז (וזה מעשה הצדקה לפ"ק) קנו הגבאים בית מיוחד, לשבת שם יחדיו לחלק צדקה לעניים ורפואות לחולים, ונקרא בשם "בית ביקור חולים", זכרה להם אלוה לטובה!

אלה הם ראשי הצדקות הגדולות שבעירנו, הנודעות לשם ולתהלה, ואשר לכל אחת נמצא בית נכון ונשא, ועליה שמו נקרא, אך גם לבד אלה נתקנו בעירנו צדקות וגמ"ח, אשר גם מהם מקור גפתח, לתת חיים וחסד, לעניים וחולים, להושיע לבני אביון, ויבאו במספר צבא התקנות הטובות שבעירנו, בחוברת מיוחדת.

ואנחנו נשא לבכנו אל כפוס, אל אל בשמים, כה יתן ה' וכה יוסיף לחזק ידי נדיבי עמנו לעשות צדקה וחסד כל הימים. יסיר הרולי המחלוקת ופרוד הלבבות מכרם ערתנו, וישלח עזרו מקודש להצליח את דרכיה, ויארץ ד' ימי ערתנו בטוב ובנעימים כחפץ אוהבי עמנו באמת ותמים, ובהם יושע יהודה וישראל תשועת עולמים, אמן.

קורות נוראות

יום מהומה ומבוכה היה היום שבו הוחל להרוס שתות גדר הב"ע שבעיר הישנה, בשנת תקצ"ה (צ'ע'קה' ג'ד'ו'לה' ב'ע'י'ר' לפ"ק) ולבא בנקרת הצורים לחפור שם תעלת המבצר. חרדה גדולה נפלה על תושבי עירנו, לב כל איש חרד, לשארו הקרוב אליו, לאביו ולאמו, לאחיו ולאחותו, וכל העם בוכה למשפחותיו פן יעלה הכורת עליהם לפזר עצמיהם לפי שאול, וע"פ השתדלות ראשי העדה, נתנה הממשלה יר"ה ארכה ורשיון להוציא עצמות המתים מקבריהם, ולהובילם אל שדה הקברות החדש ההוכן והוקדש בעיר החדשה, אל מחוץ לעיר. אך כאשר הגיעו אל מקום קברת המתים שמתו במגפת החלי רע ר"ל משנת תקצ"א, מדאגה בדבר פן תפשה המספחת בעיר, ע"י נושאי העצמות וחילופיהן, הקימה הממשלה יר"ה עליהם משמר, לבל יגעו העצמות בלבושיהם, לרחוץ ידיהם ולהחליף שמלותם מרם ישובו לנויהם העירה, נורא היה המחזה לראות נושאי העצמות, מובלים כהולכי שבי, בלויית אנשי צבא השומרים עליהם, בכל הדרך אשר הלכו מן הב"ע הישן, עד אשר באו אל המנוחה ואל הנחלה, אל שדה הב"ע החדש, ותהי לחרדת אלהים.

בשנת תר"ז (פ'ח'ד' ו'פ'ח'ת' ו'ה'י' לפ"ק) קרה בעירנו מקרה נורא אשר כל שומעו תסמר בשרו מפחד, כי יצאה אש מאת ה' ותגע בפנת החנויות הגדולות אשר ברחוב שאסיי. והנה לפתע פתאום עלו על מוקדה כל החנויות. מספרן כמה מאות. עם כל הרכוש והקנינים, אשר נאצרו בתוכן, וגם שנים עשרה נפשות אדם, עלו כליל השמימה, בהן שבעה אנשים וחמש נשים, ולא נשאר מתום בבשרם, רק העצמות הנחרים, נשי המתים נשארו עגונות, ובקושי התירן הגאון ר' יעקב מאיר פדוא זצ"ל מכבלי העיגון (תשובת הרי"מ סימן כ"ה).

בשנת תרי"ח (ב'ר'צ'ח' ב'ע'צ'מ'ו'ת'י' לפ"ק) בחוה"מ של פסח. נמצא אחד מבני עירנו חלל מושלך ברחוב קריה. ובפיו נתח לחם חמץ, וע"פ החקירה והדרישה, נודע הדבר, כי האיש הוא שהיה חייט תופר בגדים לאדונים, הלך לתבוע שכרו משני אדונים צעירי ימים, שגרו בבית הקרוב אל החלל, והם באגרוף רשע, הלעימיהו יין צרוף, ולחם חמץ עד אשר נתנק. ולא גותרה בו נשמה, ואז השליכו אותו החוצה, ויגוע בלא יומו. בני המת זעקו חמס על השערוריה

השערוריה, והגישו משפטם לפני שופטי העיר, אך מפני סבות
שונות דמעת העשוקים נאבדה ואין להם מנחם.

גיר ראשים

בשנת תקצ"ו (אבל כבד לישראל לפ"ק) גזע ויאסף אל עמיו
הרב הגאון הצדיק חסיד ועניו מו"ה אריה לייב ז"ל מבית קאציגעלנבוויגין,
אחרי שבתו על כסא הרבנות כארבעים שנה, הוא היה אחד מיוחד
שבעדרו ודורו, דור צדיקי עולם, עמודי התווך אשר כל כבוד בית
עירנו נשען עליהם, הלא הם הגאון מו"ה צבי הירש פריילוקר, הגאון
ר' שמשון, הגאון ר' אשר, ואחרון חביב, הוא אהרן קדוש ר' בעהמ"ח
ס' מנחת אהרן על סנהדרין — מתקנות הגאון ר' אריה לייב זצוק"ל,
אשר כל איש מעדתנו, מחויב ליתן בכל שנה קודם הפסח, נדבה
על חלוקת קמח פסח, חלק ששי מאחד אחוז למאה מכל אשר ימצא
לו במוחזק אין נקי, רק הנותן סך עשרה רובל יצא ידי חובתו אף
אם חלק הפריצענט שלו גדול יתר מאד (1).

אחרי מות הגאון ר' אריה לייב ק"ב, היה בעירנו מ"צ וראב"ד,
הרב מו"ה יצחק אייזיק במו"ה ישראל ז"ל מפיונסק, ובהן פאר עד
אשר

(1) כל בר לבב, יבין בדעו ושכלו, כי הגזול שנבלו ראשונים לנתינת מעות
חטים עד עשרה רובל, היה רק דבר בעתו, לפי מצב הזמן והמקום בימים ההם,
אשר מספר הנותנים והמקבלים. נשאו יחד והלמרכות החלוקה לעניים קודם
הפסח היתה מלער מאד, ואלו בימים אלה, רבו כמו רבו עניים מנקשים עזרה
בזרע, וחלוקת קמ"פ רבה ונסכס למעלה זה עשר פעמים יותר מנשים קדמוניות,
ומספר הנותנים ילך הלך וחסר בזמן העתים, עד כי היה נשים האחרונות
מספר הנותנים רק פארבע מאות איש, ומספר משפחות המקבלים יותר מאלף
והמש מאות, וחלוקת קמח, מצוה ושאר לרכי החג. היו לנורה רב על המחלקים,
ולעומת זה. אם כי בטלו רוב הנותנים פי מעט, רבים אשר עמנו היום,
עשירים נפילי כסף, אשר ברכס ה' בעושר יצ, לא נשמע כמה בשנות קדם,
עד כי נדבה עשרה רובל, פאון נחשבה. לפי עשרם וגדולתם. ולפי האכזריות
העזה, ולכן מהרואו לבקש, מוצא לבסף נדבות, ממקור'ם נאמנים אשר לא
יפזרו, ולחדש תקנס הגאון הצדיק בהרחבת גבולה. באופן אשר כל איש מריס
הרומת כסף על חלוקת עניים קודם הפסח, לא ימעיט מלחם לפי ערכו ומצבו
באמת, כפי ראשית החקקה, היינו חלק ששים מאחד למאה, רק להרבות נתינת
לפי מנת ההוצאה הדרושה, והממעיט לא יפחות מאחד מפי אלף כסף אשר לו.

אשר הופיע לנו אור תורת הגאון מו"ה יעקב מאיר פדוא זצ"ל, נכד הגאון ר' אהרן הנ"ל אשר זרח מפינסק לנו, ונתקבל בשנה ההיא לרב אב"ד ור"מ בקהלתנו, אולם מסכות שונות אחרו פעמי מרכבותיו לבא הלום, עד שנת ת"ר האדם המעלה לפ"ק, כי אז ישב על כסא אבותיו ושפט את ישראל חמש עשרה שנה, בימיו היה מו"צ וראב"ד בעירנו הרב ר' איסר יודל בר' נחמיה, בעהמ"ח ס' עורת יהודה ונחמת יהודה (ובסוף ימיו נסע לאה"ק ונפטר שם). ובשנת תרט"ז, נשבה ארון ה'ת'ו'ר'ה לפ"ק, נאסף אל עמיו הרב הגאון הצדיק ז"ל, ואיננו כי לקח אותו אלהים להסתירו בסתר כנפיו לעולמים.

הרב הגאון הנ"ל התיר בשנת תרי"ב שהיתה שנת בצורת, לאכול פולין בימי הפסח, וכתב ע"ז תשובה נכונה וקצרה בספר תשובת מהרי"מ ס' מ"ח (ווארשא תרי"ד) ז'.

בגוע הגאון ר' יעקב מאיר פדוא זצ"ל נשאר הדור שמם וינהו כל בית ישראל אחרי הרב הגאון מו"ה יוסף שאול נאמנזאהן מלבוב, להביאו אלינו, ולשום נזר הרבנות על ראשו, אך מסכות שונות הופרה עצת עדתנו, ולא זכינו ליהנות מאור תורתו וצדקתו, או אז שמו אנשי עדתנו פניהם אל הרב הגאון מו"ה צבי הירש אורנשמיין שליט"א נכד הגאון בעהמ"ח ס' ישועות יעקב, בכבוד גדול נתקבל צבי לצדיק זה, לאב"ד בקהלתנו בשנת תרכ"ה, והמון רב יצאו לקראתו אל מחוץ לעיר לשחר פניו עד באו העירה ביחד עם לויתן המאושרה, אשה יראת ה' מרת עכסה תי', כל אנשי עירנו מקצה שמחו אלי גיל לקראת האורחים הנכבדים, אשר מלבוב באו עד הלום לשכון כבוד בארצנו, וביותר שמח לבם, על אשר נשאר לנו שריד לבית השר הצדיק תפארת עדתנו ה"ר שאול וואל זצ"ל, לשבת על כסא הרבנות בעירנו, יען כי הרבנית עכסה תי' היא מצאצאי הגאון בעל מנחת אהרן שהיה נין ונכד השר כמובא למעלה.

תשע שנים היה הג"ר צבי אורנשמיין לצבי ולכבוד לבני עדתנו ויהיה בעיניהם כימים אחדים באהבתם אותו. אך לפתע פתאום עלתה עליו חמת הממשלה יר"ה מפני מלבושיו והכרת פניו אשר ענתה

(ז) מהחקקה ההוא ראוי ללמוד ולהסיר גם בימינו אלה, אשר היוקר יאמיר עוד יותר מבשנת תרי"ב, והעניות מתגברת בכל שנה בעו"ס, לאכול בימי ספסם פולין וד"מ, לטובת העניים אשר הולאות הפסח כמאש ככד יכבדו עליהם:

ענתה בו כי הוא מרבני גאליציא. ויצאה פקודה לשלחו מן הארץ, אותו ואת משפחתו היקרה ונכבדה.

וכאשר בימים ההם, ע"פ חוקי הממשלה היה החוב על העדה לתת חלוצי צבא, לפי מבסת נפשות העדה, או לתת כפרם סך שמונה מאות רובל בעד כל חלוץ, למלחמה השתדל הרב, כל ימי שבתו על כסא הרבנות בעירנו, להשלים החוק במועדו בלי מגרעת, בכל כחו יגע לאסוף כסף לקנות נפשות לשלם הכופר, מבלי משים כי רב היה מחיר כל נפש, ומכחו שחד בעד העדה, להיות לה מעיר לעזור להוציא הדבר לפעולת אדם. וחפץ ה' בירו הצליח.

הוא התקין ג"כ, שלא ילכו הנשים בראש השנה לומר תשליך אל הנהר ולא למי בארות ח).

בימיו היה ראב"ד ומו"צ בעירנו מורי ורבי ה"ר יצחק ב"מ חיים ז"ל מקאמניץ בעהמ"ח ס' עלי הדם. וענבי הדם, והם בכתובים.

אחריו הוקם על לאב"ד בעירנו הרב הגאון מו"ה יהושע ליב דיסקין שהיה לפניו אב"ד ור"מ בעיר מעזערימש. לאמוע, קאוונא ושקלאב, שלש שנים נהג רבנות בעירנו בכבוד. אך מפני חמת המציק, עזב את עירנו ומדינתנו והרחיק נדוד למדינות אחרות. ועתה מנוחתו כבוד בעיר הקודש בירושלים טוב"ב.

הוא יסד חוק, אשר אנשי החבורה גחש"א, המתעסקים במהרת מתים, בהלוייתם ובקבורתם. בלתי רשאים לדרוש שום תשלום שכר מאת יורשי המתים, רק שכרם אתם מאת הגבאים המפקחים על הב"ע. במסת חלק המישית מהתשלום שמקבלים הגבאים מהיורש בעד מקום הקבר, לפי מדרגתו, איש איש כפי נחלתו ומצבו, ואנשי החבורה בלתי רשאים לערער על הגמר שיגמרו הגבאים עם היורשים ט).

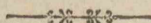
אחריו נתקבל למו"צ וראב"ד בעירנו הרב הגאון מו"ה מאיר יונת שליטא

ח) התקנה הלזו, אשר למראה עינים מלער היא, יקרה מאד בערכה, למיגדר מילתא מעניי פריעות, אשר ימלאו על הרוב צעם האסף המון רב. והכל הולך אל מקום אחד.

ט) דבר זה קימו וקבלו בעלי החבורה עליהם בחוב ואיסור גמור ולא יעזרו, לכל יערב לב שום אחד מהחבורה, מאיזה חבורה שיהיה לבקש גמולו בדרך כפיה ואונס, והדבר מוטל על הגבאים וראשי העדה להשגיח ע"ז בעיני פקידת, ואם יעזרו בני החבורה חוק התקנה הזו אז מחויבים הכע"כ והגבאים לנחור אנשים אחרים שיתעסקו בלרכי המה או ליסד חבורה חדשה.

שלימ"א האב"ד דק"ק סויסלאמש. בעהמ"ח ס' שער החדש על העימוד
ועוד ספרים שונים וכהן פאר בעירנו שתי שנים.
וזה שבע שנים חונה פה בעירנו הרב הגאון המפורסם מו"ה
יוסף בער סאלאווייציק. בעה"מ ספר בית הלוי. רועה צאן מרעיתו
בשובה ונחת. מי יתן ויצלח חפץ ה' בידו לסקל כרם עמנו מאבני
המחלוקת ופרוד הלבבות. אם כל המכשולים והפרעות בעירנו
ושלום יעשה לנו למען תמצא ידינו. לבצע את אשר החילוננו לעשות.
בבנין בית חולים חדש. ומקוה חדשה. ולעשות תקנות טובות.
לעדתנו. ולפרוש עלינו סוכת שלום ואמת כל הימים, אמן.

הוספה

בראש דבר לחיבורנו זה כבר אמרנו, כי אבני המצבות אשר
עמדו על תלם בשני בתי הקברות שבעיר הישנה לרוב מאד. ובהם
נפשות לצדיקים. וחסידים. אשר מעולם אנשי השם. ספו תמו מן
בלהות צלמות בעת הריסות הבתים ההם. ותכם עליהם הארץ. ורבים
מהם אשר נצלו מתוך ההפכה. והובאו לבית קברות החדש שבגבול
עירנו החדשה. בלו ונמחו מרוב ימים. לא נכרו אותותם אותות, ואין אתנו
יודע עד מה. איה איפא מקום קבורת הצדיקים. וזמן פטירתם
ונשאר רק מעט מזער. אשר מצאנו כתובות מצבותם חרותים על
לוחות אבן, אשר כם נתפאר, לתת להם יד ושם כחבורנו. למען
יעמדו ימים רבים. — ואלו הן:

(א) מצבת הרב הגאון המפורסם מו"ה אברהם קאצינעלנבוויגין.
אשר כבר בא שמו וזכרו. בזכרון לראשונים עליה כתוב פתוחי חותם.

פ"ג

הרב הגאון הגדול מו"ה אברהם כטו"ה דוד

שהיה אב"ד דפה ק"ק בריסק.

(מכאן והלאה נמחקו האותיות)

מצבת

ב) מצבת קבורת הגאון מו"ה יוסף בה"ג מו"ה אברהם הנ"ל
כתוב עליה

פתחו שערים ויבא צדיק

פ"ג

כבוד הרב הגאון המפורסם המנוח מו"ה יוסף
שהיה אב"ד ור"מ דקהלתנו יצ"ו בן לאותו צדיק
הרב הגאון מו"ה אברהם זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ
דק' יצ"ו תנצב"ה נפטר . . . . .

ג) סמוך למצבת הגאון מו"ה יוסף זצ"ל נמצאה מצבת זוגת,
הצדקת מ' עכסה ע"ה, וכתוב עליה .

הרכנית הצדקת מרת **עכסה** ז"ל אשת הרב הגאון
מו"ה יוסף ז"ל אב"ד ור"מ דקהלתנו בריסק נפטרה
ביום א' ב' אדר ראשון בשנת תקב"ל לפ"ק .

ד) מצבת הרב הגאון מו"ה אהרו בר' מאיר פדוא ז"ל בעהמ"ח
מנחת אהרן כתוב עליה .

פתחו שערים ויבא צדיק

פ"ג

הרב הגאון מוהר"ר **אהרן** . . . . . בעהמ"ח ספר
מנחת אהרן. ומנחה כלולה. בהרב מו"ה מאיר
זצ"ל נפטר בשם טוב יום ג' כ"ג חשון שנת תקל"ח .

ה) מצבת הרב הגאון ומפורסם מו"ה צבי הירש פרילוקר,
כתוב עליה .

פ"ג

הרב הגאון ומפורסם ומושל במדות טובות כבוד
המנוח

המנוח מ"ו צבי הירש בהרב המנוח מו"ה דוד
זצ"ל. נפטר כ"ד ימים בחדש כסליו שנת תק"פ
לפ"ק תנצב"ה.

(ו) מצבת הרב המגיד המופלג ויר"א מו"ה עקיבא בר' משה
דאמנר כתוב עליה :

פ"ג

הרב המגיד המופלג ויר"א מו"ה עקיבא בר' משה
בר' ברוך ראטנער זצ"ל נפטר יום ב' ער"ה תקצ"א
המצבות האלו, הם נפשות לצדיקים שכבר מתו בעיר הישנה
והובאו עצמותם לביה"ק החדש. אחרי אשר נהרסו שתות הב"ע הישן.

(ז) מצבת הרב המאוה"ג המפורסם מו"ה נחום העלרשמיין
כתוב עליה :

ציון נפֿש חי רב פערים .

*הידעתם כי לוקח פאר ישראל וחודו

*הכם חרשים עובד ה' בנפשו ומאודו

*סע למנוחות מקום יזרח אור תורתו

*ישכון ככנפי אל ישאהו על אברתו

*דודאיו יתנו ריה. כהררי אל צדקתו

*רובי תורתו ידובבו וחי נקרא במיתתו

*מן השמים נלחמו את מצוקי ארץ

*נצחו אראלים בקרב ויפרצו כמו פריץ

*הזמר מגזע צדק כמרום נטע ביתו

*מנחם מאתנו רחק, ושם בעדן הנהו

הוא הרב המאוה"ג עניו מפורסם מוהר"ר מנחם נחום זצ"ל

העלר שמיין נפטר בשנת תקצ"א. המצבה

המצבה הזאת כבודה חדש עמה, כי בני הרב הקימה פה בעיר החדשה .

ואלו הצדיקים, אשר באו אל המנוחה ואל הנחלה אחר אשר נבנתה העיר החדשה, והוכן בית הקברות החדש על מכונותו .

(א) מצבת הרב המפורסם הנדיב מו"ה חיים בן הגאון מו"ה אהרן זללה"ה בעל ספר מנחת אהרן, נפטר בשם מוב"ב ביום כ"ב לחודש אדר שנת תקצ"ז לפ"ק תנצב"ה וכתוב עליה .

פ"ג

כבוד הרבני המפורסם הנדיב מו"ה חיים בן הגאון
מו"ה אהרן זללה"ה בעל ספר מנחת אהרן נפטר
ביום כ"ב לחודש אדר בשנת תקצ"ז לפ"ק .

ועל ידו קבר עצמות זוגתו הצדקנית והצנועה מ"מ מירקע בת
הרב מו"ה חיים זללה"ה, שנפטרה ביום ה' לחודש מרחשון שנת
תקצ"ה, והובאו עצמותיה לפה .

(ב) מצבת קבר הרב הגאון הצדיק החסיד ועניו מו"ה אריה
ליב קאצינעלנבויגין וכתוב עליה .

הלך למנוחת עולם יום א' י"ב אב תקצ"ז תנצב"ה

נפש זכה וברה אדיר התורה

אהל התורה ועבודה היתה לו כוזשכה כאורה

יושר כשרון מפעלותיו עצמו מלספרה

על העדרו מכל עברים נשאו קינה בנפש מרה

באין עוד משען למחסה ולטעון בעת צרה

ה"ה כבוד הרב הגאון המפורסם בנן של קדושים

מו"ה אריה ליב כהרב הגאון מו"ה יוסף קאצינעלנבויגין

כהרב הגאון מו"ה אברהם דור אחר דור

מעולם אנשי השם האב"ד ור"מ דק"ק בריסק

מצבת

והגליל, זללה"ה

ג) מצבת קבר הרב המופלג דיין ומ"צ דקהלתנו מו"ה נתן נטע
כתוב עליה .

פ"ג

איש תם וישר וי"א חריף ובקי תמים במעשיו ה"ה
המפורסם מו"ה נתן נטע בהרבני מו"ה דוד כ"ץ

ד) מצבת קבורת הרב הדיין ומו"צ מו"ה יאקל כ"ץ כתוב עליה .

יחרד וישתומם כל עובר

על בחיר ה' כי ירד לקבר

קבע עתים לתורה, מהולל בשער שופטי דת ודין

בתורת ה' הגה יומם וליל, ניב שפתויר בשלום עשו חיל .

זאת אות ברית זרע אהרן . זכות צדקותיו לעמו יזכור

ה"ה הרב המופלג בתורה וי"א, חריף ובקי הדין המצוין

מו"ה יעקב ב"מ זאב הכהן זצ"ל, נפטר בשם טוב ביום ד' ג'

שבט שנת ת"ר ויגוע יעקב ויאסף אל עמו בטוב תנצב"ה

ה) מצבת קבר הרב המופלג המפורסם י"א וצדיק תמים מו"ה
שמואל פוויצער, וכתוב עליה .

ושמואל שוכב בחיכל ה'

נפש עמל עמלה כיראת ה' באמת מנעוריו עד שב רוחו

אל אלהים, הרביץ תורה לישראל תורתו ומעשיו הטובים הן הן

עדיו ועשה מעשה צדקה בכל עת הרב המופלא בש"ס בבלי

וירושלמי פוסקים ראשונים ואחרונים צדיק בכל דרכיו מו"ה

שמואל זצ"ל במו"ה דוב זצ"ל, מילידי ויחומי ארץ דק"ק

סעמיאטיטש, חשך השמש כצהרים, נפטר בש"ס יום ב' כ"ט

תשרי שנת תר"א תנצב"ה .

מצבת

ו) מצבת קבר הרב המפורסם מו"ה חנוך זונדל בעה"מ כנף רננים, כתוב עליה.

פ"ג

הרב המופלג השלם ומפורסם בחכמת הדרוש
מו"ה חנוך זונדל במ' ישעיה ז"ל מק"ק זאנער
בעה"מ ספר כנף רננים על פ"ש נפטר כ"ז
שבט תר"ז לפ"ק

ז) מצבת קבר הראב"ד ומו"צ מו"ה יצחק אייזיק במ' ישראל, כתוב עליה:

פ"ג

איש תם וישר ירא אלהים ובקי בתדרי תורה ודן דין אמת
ומשפט לרבים כדת ה"ה הרב החרף מו"ה יצחק אייזיק
במו"ה ישראל זצ"ל מק"ק פינסק אשר ישב על כסא הוראה בפה
ק"ק בריסק ונאסף אל עמיו ביום ג' מו"ב טבת שנת תר"ט.

ח) מצבת קבר הרב הגאון הצדיק המפורסם בכל קצוי תבל, מופת דורו מו"ה יעקב מאיר בהרב מו"ה חיים פדוא זצלה"ה.

ציון לגפש

היום גפלה עמרת ראשנו .	הוד בית ישראל ותפארתנו
גדע ה' קרננו :	ראש חמדת כלולותנו
אוי לנו אמרה עירנו :	אבדה כלי חמדתנו
וגם מר יזעקו חכמי מדינתנו .	רבינו לקח אלהים ואיננו
נגעל מנגן גבורנו .	בתורתו האיר עינינו
היה מקור חיים בקרבנו .	משיבת שובות על שאלותנו
חכם ורשים היה בינינו .	ולבוש כתונת פסים לחמנו

סע למנוחות שאננו . עלה בקדש לשמי מעונו
 * ידובנו בקבר שפתי הגיונו . קרות חידושיו בבית תלמודנו
 דאבה ואנהה עזב בלבבנו . נוטל כבוד מבית חיינו
 מי ינדור לנו פרצותנו . מי יחוש בטובת עמנו
 רחמיו וחסדיו על נדכאינו . אמץ וחזק שברון מתנינו
 נשיא אלהים היה בתוכנו . ימליץ גם עתה טוב בעדנו
 אור החיים מאיר לעינינו . רחמים יעורר לשרידנו

ה"ה הגאון האמיתי החסיד מופה"ד המפורסם מו"ה יעקב מאיר
 נ"ע בהרב המפורסם מו"ה חיים פדוא , אב"ד ור"מ דפה בריסק
 נפטר ונקבר יום ג' כ"א כסליו תרט"ו לפ"ק תנצב"ה

ט) מצבת קבורת הרב המופלג ובקי בחדרי תורה, עובר
 אלהים מו"ה נתן שפירא .

אוי כי נאבד מאתנו כלי חמדתנו .

איש חמודות פאר אנשים מופלג בתורה ויראה ויט שכמו לסבול
 עול החוראה בפה יותר מארבעים שנה זקן ושבע ימים ה"ה
 הרב ר' נתן ב"ר משה זצ"ל נפטר בשם טוב יום ב' ז"ך אלול
 תרל"ה לפ"ק תנצב"ה

י) מצבת קבורת מו"ר הרב המופלג, חריף ובקי, י"א באמת
 ותמים מו"ה יצחק ב"ר חיים ז"ל מקאמניץ. ראב"ד ומו"צ בעירנו .
 כתוב עליה .

איש אמונים ורב פעלים

חורה צדק לעדתו בפה

תשעה עשר שנים, זקן ושבע ימים

בן פ"ב שנים, צנא מלא ספרא

ה"ה הרב ר' יצחק ב"ר חיים זצ"ל
נאסף לעמו לשכון בארץ החיים
ביום ש"ק כ"ו ניסן שנת תרל"ה לפ"ק תנצב"ה

(יא) מצבת קבר הרב המאוה"ג מו"ה חיים יהושע ז"ל אב"ד
דק"ק קאמניץ חרות עליה .

פ"ג

הרבו דמעה ובכי אתנו
רבנו עלה שמים הוד תפארתנו
חמדת ישראל יופי מהמדנו
יה הכט וראה שועת עדתנו
בר רמא ובר רברבי צבי עדינו
רב אמתי ומנהל ביושר נחלנו

ה"ה הרב הנאון הגדול הרביץ תורה בישראל צנא מלא ספרי
מ' חיים יהושע בהרב ר' ראובן הכהן זללה"ה אב"ד
מקאמניץ נפטר י"א שבט שנת תר"ם לפ"ק תנצב"ה

(יב) מצבת קבר הרב המופלג בתורה ויראה מו"ה אליעזר
ליפמאן בר' דוד .

פ"ג

בעל המחבר ס' מעגלות אור מ' אליעזר ליפמאן
בר דוד זללה"ה דן והורה הוראות פה כמה שנים
ותשעה עשר שנה היה אב"ד בק' טרעספאלי, נאסף אל
עמיו בן פ"ח שנים, ביום ועש"ק ז' חשון תרמ"ג
לפ"ק לסדר לך לך כו' אל הארץ אשר אראך לפרט
וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים לפ"ק

מצבת

יג) מצבת קבר איש תם וישר דרך יקר ערך גדול בתורה
זיראה מהורה מו"ה צבי הירש בר' מרדכי ז"ל ברלם, תרות עליה .

צדקת ה' עשה . והלך בדרך תמים
בתורה ה' הגה שם לילות כימים
ירא ה' מנעוריו . וחבר טוב לחכמים
החזיק באורח צדקה ויראה מהורה
ידועשתה חיל . וכתב לו ספר התורה
רובי תורתו וחכמתו השאיר לכבוד ולצבי
שמונים נצח בספרו „אור הצבי“
בן שמונים שנה נסע למנוחת עולמים
בלא דבר . זקן ושבע ימים
רב טובו יביעו . רחוקים וקרובים
דור יבא יספר תהלת מעשיו הטובים
כבוד ה' יאספיהו . לשכון במרומים
יגוה בסתר עליון . בצל שדי לעולמים
צפטר יום א' א' כסליו שנת ה' צ' ב' י' ש' ר' א' ל' על במותיך חלל
לפ"ק תנצב"ה

ואלה מצבות קברי אלופי עירנו נדיבי עם , ישרי דרך אשר
ינחו על משכבותם , בבית הקברות החדש שלנו .
מצבת קבר הגביר הנכבד ונדיב מו"ה יהודה ליב לובלינער ,
בתוב עליה .

פ"ב

אבן בכות קודאת לך עובר
עמוד התכונן עלי מקום זה פה קבר

האמת

האמת האהובה והנדיבה פה שוכנת
 פאר העם יהודא נכבד התבל
 אור לישרים כרנע ככתה בכבי ואכל
 עורך פה עובר מהר קרא למקוננת
 עלי איש תם וישר צדיק וענו
 גומל טוב משיב נפש באור פניו
 אך להיטיב זחבו כאשפה נחשבה
 מעוז לדל היה לאביון מחסה
 משען לחם לרעב לעירום מכסה
 כליל טוב מנעוריו . ועד זקנה ושיבה
 המפורסם מו"ה יהודא ליב מלובלין
 נפטר בשם טוב יום ג' י"ד מרחשון
 תקצ"ז לפ"ק תנצב"ה

מצבת קבר הגביר הנכבד ונדיב מו"ה יהודא ליב הנקרא ר'
 ליבלי גיטעלס, וכתוב עליה .

פה זורה יפעת נפש חי רב פעלים
 נשמתו בצל אל אלים מתרפק בתורה
 מסתופף בתשוכה מוספח בתפלה
 נצמד בצדקה שפל ברך עם שועים ורשים
 הלך ישר עם אלהים ואנשים
 ה"ה הרב הישיש גזע תרשיש מופלג
 בתורה ובמע"ט מו"ה יהודה ליב
 כמ"ה סרדכי הירש ז"ל . גין ונכד של
 הרב המופלג בתו"י מ' משה קאזם
 זצ"ללה"ה:

זצללה"ה ראב"ד כפה ק' נפטר ביום
ש"ק ער"ח חשון תרט"ו לפ"ק תנצב"ה

מצבת קבר הרב הגביר הישיש ונכבד מופלג בתורה מו"ה
נחמיה במ' מרדכי ז"ל, וכתוב עליה .

ציון קבר

נפש מת זה בצרור החיים
חבל נחלתה הוכן סלה
מעליו אשר בגדלם עלי שמים
יגידו אמנם ממרחק תהלה
הן יודעיו יאנחו בשברון מתנים
כאשר התונה כל לבם הכילה
נשמת שדי אשר חיתהו לחן שפתים
משמר לכל דרכיה השכילה
רק נוו לא נפשו המהורה
דרך קשתו המות לעשות כלה
כי נפש מהורה העמלה בועת אפים
ילך צדקה לפניה סלה

ה"ה הגביר הנודע לתהלה ביושר דרכיו וכשרון מעשיו הגה
בתורת ה' יום וליל וכל נתיבותיו על פיה חכם בעוז וי"א מו"ה
נחמיה כהרב המנוח מו"ה מרדכי ז"ל, נאסף אל עמיו זקן
ושבע ימים ביום מ' תשרי תרט"ו לפ"ק תנצב"ה

ועליו

ועליו מצבת קבר בנו הגביר החכם האלף מו"ה דוד ליב ,
זכתוב עליה .

ציון קבר

דמוע תדמע עין כל יודעהו
וכל מכיריו יספקו כפים
דרוש הצלחת וטובת רעהו
לבו היה נכון בעודו בחיים
יש שכר לפעולתו פעולת ידהו
באשר הכינם מזוקקים שבעתים
ביומו את שכרו להנחילהו
נקרא שמה לאור באור החיים
נפשו תשבע מפרי כפהו
חלקו ונחלתו בעדן גן שמים
מה רב השבר לצאצאהו
יגון בלבם ויאנחו בשברון מתנים
ה"ה הגביר המפורסם משכיל ושלם
דרכיו מישרים מו"ה דוד ליב
בן המנוח הגביר מו"ה נחמיה ז"ל
נאסף אל עמיו כ"ה אלול שנת תרמ"ו לפ"ק

תנצב"ה

בין אלופי הגבירים ונדיבים, אשר מנוחתם כבוד בבית הקברות
החדש דקהלתנו הכי נכבד היה הרב הגביר הנודע לשם ותהלה איש
חי רב פעלים מו"ה יעקב קאפל במו"ה יהושע העשיל היילפרין, אשר

בא הלום לעירנו לרגל המלאכה לבנין חומות המבצר דפה והוא
 היה מראשי הבונים, אשר אצלה לו הממשלה, עסקים גדולים
 ובנינים רבים בקבלנות, עד כי כמעט כל חומת המבצר נבנתה על
 ידו ורבים וכן שלמים הסתופפו בצלו, וימצאו מחיה בעסקיו הגדולים
 כי לבד בניני המבצר נהג פה עסקים שונים, גדולים ועצומים, והיו
 מומות כגפי עסקיו מלא רוחב ברוססיה ליטא ופולין, ושמו הלך
 למרחוק ואחרי חלפו כמה שנים, מצאה כקן ידו לבנות לו בית כמו
 רמים בעיר החדשה, והעתיק משכנו מעיר בייאליסמאק לפה הוא
 וביתו וכל זרעו וכל הנלוים אליו. ויהי ראשון לכל דבר צדקה וחסד
 בעירנו. ולבד אשר רבים היו באוכלי שולחנו ועושי דברו, אשר
 בצלו חיו, פזר נתן לאביונים צדקות רבות, והיה בתומכי בתי חסד
 דעירנו. גם רעיתו הכבודה, אשת חיל עמרת בעלה יראת ה', פרשה
 כפה לעני ואביון, ולחם לרעבים נתנה בכל שבוע, ביד רחבה
 ומלאה. ואחרי מותה, נדב לב בעלה הגביר אותו לבנות גדר סביב
 הב'ע. להיות לה לזכרון, ויבן את קיר החומה לפאת נגב תימנה.
 באורך גבול הב'ע: אך אחרי אשר בשנת תרמ"ז קנו הגבאים חלקת
 השדה מאדוני הכפר, והב'ע רחב ונסב בכל גבולו סביב, נשאר
 הקיר בתוך ללא צורך. ונדכאו שתותיו בעת בנין הגדר שבנינו
 בשנת תרל"ט. וזרר אבניו נהרסה, ומהם לקחנו מעט אבנים לבני
 החדש. אך בכל זאת יזכר שמו למוכה על נדבת לבו המובה,
 אשר יום לעשות, ואשר עשה והצליח. יהי זכרו ברוך:

אחר מותו בשנת תרי"ז הקימו בניו הגבירים, מצבת אבן שיש
 גדולה, מרבה להכיל, קבר אביהם ואמם גם יחד, היא המצבה,
 המתנוססת על אדמתה, בבית עולמים שלנו, ועליה כתוב פתוח
 תותם, החרוזים האלה:

ה ספונה אשה יקרת פאר בעלה יראתה וצדקתה מודעת בין החיים נרלה כחייה. והצליחה בכל פעלה אהה כצפור עשתה כנף ותעל שמים בת נדיב רבות פעלה בחיים חיתה דור יבא מעשיה ככל פה יהללו ואיה איפה עתה דרך הגה ישאלו דבר ישיב פה נזה ובמרום נשמת' היא האשה הכבודה היקרה והחסידה מ' פייגא בת ה' מו"ה דוד זללה"ה.	ידוה אל לב למראה זה הקבר עליו ישאו צהי הוי אדון והוי חודו קרובים ורחוקים יילילו זעקת שבר בא כוכב יעקב אהה, גלה כבודו קראו מספד דלים ותופשי התורה איה אור ישענו מעוזנו בעת צרה פנה זיוו, כל תופע עוד נהרה למרו' לוקח שם צדקתו תצא כאור' הוא הרב הנביר המפואר יקר רוח ונדיב ואיש תכונות מו"ה יעקב קאפל במ' יהושע היילפרין נאסף אל עמיו ביום
--	--

נפטרה ביום מית שכמ שנת

הה אף גם חסידה בשמים

לז"ק

מית לחודש זיו שנת

הה השך נונה כבוד יעקב

לפ"ק

הנה הגל הזה משכן ניות יקרות

יחדיו היו תמים בעודם בחיים

יחד פעלו צדק לשם ותפארת

לצדקה זרעו פה על האדמה

פרי מעלליהם יאכלו בצל אלוה שמה

ראו המצבה הלזו הנה למזכרת

יֵעַן פֶּה גְוִיּוֹתָם יַחַד תִּשְׁכַּנְנָה בְּקִבְרוֹת
נַפְשׁוֹתָם כֵּן יַחַד צְרוּרוֹת בְּצִרוּר הַחַיִּים

ביום השלום מלאכת גדר הביע לכל עבודתו, שרתי את השירה
הואת לד' להודות לו על כל תגמולוהי עלי, ואציגה פה בסוף
חבורנו לזכר עולם.

אֹדֶךְ אֱלֹהִים . כִּי מַעֲוִדֵי הַחֹזֶקֶת בִּידֵי
רַב טוֹב וְחֶסֶד הַפְּלֵאת לַעֲשׂוֹת עִמָּדִי
יָמֵי חַיֵּי מַעֲט וְרַעִים וּמְלֵאֵי מַכְאוּבוֹת
הָיִית לִי מִרְפָּא וְעִזְרַתִּנִּי לַעֲשׂוֹת טוֹבוֹת
לְהִיטִיב לַעֲמִי וְעַדְתִּי מִנְעוּרֵי לַמִּדְתִּנִּי
יִמִּינְךָ תִּמְיֵד הוֹשִׁיעָה לִּי וּמִקֹּדֶשׁ עִזְרַתִּנִּי
בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֵי צוֹיֹת אֶת הַבְּרִכָּה
בְּלֹא מוֹרֶךְ . לִכֵּן תִּמְיֵד נַפְשִׁי עֲוֹן דְּרַכָּה
אֶתָּה הָאֵל נָתַת בְּלִבִּי עֲוֹן וְאוֹנִים
בֵּית אוֹסֶף לִבְנוֹת . מַחֲסֵה לְאֲבִיוֹנִים
יִשְׂרָי לֵב עֲזֹרוֹנִי וּבִי יִמִּינְךָ תִּמְכָּה
מֵאֲתָךְ תִּהְלֵתִי כִּי פַעֲלוֹתִי בִּידֵי צִלְחָה
וּבְכִית תִּפְלֹתֵנוּ . רֵאִיתִי שַׁעֲרוֹרָה וְשִׁמְהָ
רַבּוּ מְאֹד מַחֲסוּרֵיוּ . וּמִלֵּאכְתּוֹ לֹא שִׁלְמָה
יִנְעַתִּי בְּרוֹב אוֹנִים לְכֹלֹל יַפְיוֹ לְצַבִּי וְהוֹד
בִּפְיוֹ עֵתָה תַחְזִינָה עֵינֵינוּ . וּלְבַנּוּ יֵגַל מְאֹד
נֶאֱקַת עַמִּי שִׁמְעֵתִי אֵהָה ! רַבָּה עֲצַכְתָּ

* ידיו זרים הלו בבית עולמים וחצר מות
 * מצבות קדושים נפצו לרסיסים ויעשו בתה
 * יום ליום הרבו תועבות ותרב הצעקתה
 * נפשי אז לבשה עוו. נשבעתי ואקימה
 * מקום הקדש לכבד ולבנות קיר דומה
 * כל יעברנו טמא. ירגל בהמה
 * ראתה עדתי ותגל כי היתה הרוחה
 * * יום ז' אדר החלו הבונים לעשות המלאכה
 * * סביב החצר עתה חומה בנויה לשם ותהלה
 * * קבל נא אלי תודתי כמנחה טהורה סלה !

— 238 363 —

החרוזים הכתובים על פתחי הב"ע ליד שערים בביאה ולפני הבית

על שער הראשון : כתוב לאמר

זה השער דרך מבוא בית עולמים
 שם ינוחו יחד . זקן ועול ימים
 קמון ונדול שם הוא איש על מקומו
 וזה הדרך בו הולך האדם אל בית עלמו לפ"ק

על שער השני

פה ינוחו על משכבותם כעשיר כחלך
 כי אל מקום אחד הכל הולך

ער שער השלישי

זה דרך בית עולמים וזה שער מקומו
כי הולך האדם אל בית עולמו * * * * * לפ"ק (א)

על קיר הבית

בשנת אדם להבל דמה ימיו כצל עובר * * * * * לפ"ק

* *

מה גורא המקום הזה מקום אופל וצלמות
עליו תשכן עננה סביבו יגון ועצבת
תוכו מגור ופחד סר מר המות

* *

שם חדלו רוגז. שנאה ואיבה

גבהות אדם שפל. שבתה מרחבה

ער הגל הזה וערה המצבה

* *

פה עמוד עובר וזכור את בוראך

הבט אל צור חוצבת נקרת בארך

במרם יבא יום ותשוב אל בורך

* *

חסר כעס מלבך וגאווה מנוף

זכרון היום ההוא יעלה על לבבך

אז תלך לבטח ובשלום תנוח על משכבך

(א) לפ"ק הראשון רומז על בנין גדר הראשון. והשני מלא על זמן בנין
הגדר השני, לאה בפנים.

קונטרס

מעשה וחשבון

בשנת תרל"ז ע"פ השתדלות רבים מהבעלי בתים דעירנו ,
 אוספו אספה בבית מועצות העיר (דוממא) ובמושב ראשי הפקודות
 נעשתה שם בחירת גבאים , לפקח על עניני העדה על ה"ב"כ"נ ועל
 מעשי הצדקה , ונבחרנו עם עוד גבאים על שלש שנים , ולאשר
 במשך זמן עבודתנו נעשו תקונים שונים , ונבנו בנינים חדשים ,
 שנפור עליהם כסף רב . לכן הבאנו בחשבון את כל מעשינו , והודענו
 בכתב גלוי לכל , כל ההכנסות וההוצאות שנעשו על ידינו , ולמען
 יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה . כתבנו אותם זכרון בספר הזה ,
 להיות למשמרת ולזכרון עד עולם , ומי האיש החפץ לדעת פרטי
 החשבונות ולבררם כשמלה , ידרוש ימעל ספרי החשבונות , הנעשו
 כונים בזמנם , לרגל המלאכה .

זה חשבון הוצ' והכנ' מן ר"ח טבת תרל"ז עד ר"ח טבת תרל"ז

הכנסות

נשאר בקאססע עד ר"ח טבת תרל"ז	108	72
נתקבל מדוממא מעות ביה"כ"נ בעד ג' שנים	942	
1876 — מעות הקדש ובאגו"ד בעד שנת 1876	5000	
— שכירות מבית המבחיים	2562	17
— מיאמקס הישנות	1714	55
— מיאמקס שנבנו מחדש בקדימו	438	
— מחנויות ושפוייכרם	204	90
— פדיון בעד סאראיי הישן	450	
נדבות על הזאקלאשצינס מהבאגודעלניע החדשה	726	76
תשלומין ע' וקבלת חולים להקדש	60	50
מדוממא מעות עניים 1876	1450	
בנינים " "	750	
נאמוראלניך ע"י רי"א " "	1967	
הכנסות שונות מסאניט' קאממיס ומראדעווסקי	400	
מקבורת מתים א"נ הוצ' 1268	880	
נדבות על קמח פסח	793	64
מהזכרת נשמות	262	89
המגיע חובות בעד מא"ט לבאגו"ד וליאמקס חדשות	1767	46
ס"ה הכנסות עד ר"ח טבת תרל"ז	20478	59

פאדלאגע

הוצאות

פאדלאגע בביהכ"נ עם צעמענמ קאלכן ותקונים שונים	887	11
על קניית קרוין חדש	125	
הוצאות ההקדש וואכרס לעניים	6965	33
הבאגודעלניע	2438	75
עשרים ממות ברזל להקדש	130	
בנין הבאגוד' החדשה	3503	75
בנין יאמקס החדשות	2026	26
סלוק חובות מבנין בית המטבחים	1968	
חלוקת קמח ווי"ג קודם הפסח לעניים	1282	12
חובות ישנים לאנשים שונים כפרוטרום בכרך	600	
מתנות פחת קאסע הוצ' שונות וסאראיי הישן	414	60
ס"ה הוצאות עד ר"ח מבת תרל"ז	20340	92
ההכנסות עולים כנ"ל	20478	59
נשאר בקאסע	137	67

חשבון הכנסות והוצ' מן ר"ח מבת תרל"ז

עד ר"ח מבת תרל"ח

הכנסות

הנשאר בקאסע עד ר"ח מבת תרל"ז	137	67
נתקבל מדוממא מעות ביהכ"ג משנת 77	314	
נדבה מירשי ר' חיים יוסף על אה"ק	959	20
פריון ע' ברזל ישן מביהכ"ג	9	90
נתקבל מדוממא מעות הקדש ובאגודעלניע	4999	92
קבלת חולים להקדש 50 40 לבאגוד 58 נדבות 6	110	50
מראדעווסקי בעד הציטסקע	280	
מדוממא מעות עניים	1450	
נדבות על חמים עם המערעס קודם הפסח	931	53
צדקות שונות	305	59
נדבות על הפריזיוונע	139	23
מדוממא מעות בנינים ותקונים	750	
הכנסה מבית המטבחים	2553	28
הכנסה מייאמקס ישנות וחדשות	2374	36
פריון ע' 50 קלעצלאך שהוכנו לגדר הב"ע	45	12
מראנספארמ	15360	30

תעשית

טראנספארט	15360	30
הנעשה מק"מ, בזה הוצאות	3229	
מעות נאמוראלניך ע"י ר' י"א	463	37
מהשוחטים על שכירות המ"צ	65	
חובות חדשים בעד מאמעריאלין לבנינים החדשים	846	28
ס"ה הכנסות שנת תרל"ז	19963	95

הוצאות

מלאכת אה"ק והנאלערייע שלפניו	1271	27
בימה ציגאן ובריקל לאה"ק	479	84
קאלכן בפנים ביהכ"נ 80 תקון הסלופס 42 33	113	42
ההקדש עם סמראחאווקי	5111	77
עוד 22 ממות להקדש	143	
הוצאות הבאגודעלניע	2128	80
קמח פסח י"ג ומתנות לעניים קודם הפסח	1625	
וואכרס לעניים בכל השנה, ועל תמחוי לאנ"ח	812	5
נתינות להפריווונע והוצ' שונות	371	90
שכירות למו"צ וחונים	942	
בנין בית תפלה אצל הבאגוד'	305	
גמר בנין יאמקס החדשות	83	65
בנין באר אצל הייאמקיס וברוקירן	214	22
סמראחאווקי מבניני העדה לכד ההקדש	160	65
ציסטקע מבית המטבחים ושאר הוצאות	422	48
תקונים בהקדש 31 384 בבית המטבחים 5 112	496	36
ביאמקס ישנות	260	23
נשלמו עוד חובות מבנין בית המטבחים	1582	59
סילוק מחובות החדשים בעד מאמעריאלין	1629	49
שכירות למשרתים מב"ע ושאר הוצ'	988	30
מתנות והוצאות שונות	308	42
הוצאות הפאראד אחר המלחמה	115	
משלוח חפצים בעד החולים מאנשי הצבא	60	70
נסיעה לקאליש ושאר הוצ' אודות הרב	230	81
ס"ה הוצאות בשנת תרל"ז	19856	65
ההכנסות עולים כנ"ל	19963	95
נשאר בקאסע ר"ח מבת תרל"ח	107	30

בשנת תרל"ח כאשר ע"פ חוקי המלכות החדשים נוסדה ונערכה בעירנו ממשלה פנימית לנהל צרכי העיר וחובותיה, והממשלה מתנהגת ע"פ בית פקודות (אופראווע) וע"פ סוד יועצים (דוממא) וזה האחרון יחובר משנים ושבעים בעלי עצה (גלאסנים) ובהם ארבעה ועשרים יהודים, נתעורר ריב ומדון חדש בעירנו ע"ד הגבאות מהערה, יען כי ראש הפקודות (גאלאווא) עם רבים מבעלי עצה מהיהודים מהרו ויחלטו כי רק להם המשפט למנות גבאים לפקח על צרכי עדת ישראל, ועל מעשי הצדקות, לקבל המעות ממכס הבשר, שנחלקו על צרכי העדה ושאר הכנסות, וברוב יועצים תקום הגבאות ולא ע"י בחירת כל העדה כמו שהיה לפנים, וכנהוג גם עתה בשאר קהלות, ולזאת פרקנו אז מעלינו עול הגבאות הכללית והנהגת הבית חולים ובתי הצדקה, ואז בחרו היועצים מקרבם, וגם יד ראש הפקודות היה עמם, שלשה גבאים לפי שעה, נגד רצון כל העדה, אשר הקשו לשאול לבחור גבאים חדשים, ע"פ בחירה נכונה ושאלתם שבה ריקם.

מהמחלוקת הלזו היתה נסבה כי נבצרו מזימות זו חשבנו לבנות בית חולים חדש, גדול ורחב ידים, ולבנות בית מבילה חדש מהור ומתוקן כחפץ הזמן, גם עוד דברים אחדים אשר היה עם לבבנו לעשות למובת עדתנו, כעוללים לא ראו אור, זה תכלית המחלוקת וזה פריה, בכל זאת לא רפו ידינו מלעשות מלאכת בנין גדר הב"ע, שזה כבר החילונו לעשות, ואם כי ידי זרים משלו בהכסף שהאצילה הממשלה יר"ה על בנין הגדר ההוא, אך בכל מאמצי כח וזענו לאסוף כסף נדבות כמה אלפים רובל. וחפץ ה' בדינינו הצליח להשלים כל המלאכה בחדש אלול שנת תרל"ט לשמחת לב כל העדה.

והננו נותנים פה החשבון מהכנסות והוצאות הב"ע בכללות, ובספר החיים הנמצא בביהכ"נ שם מבוואר החשבון היטב בפרטות חשבון

חשבון בנין גדר הב"ע בשנת תרל"ט

הכנסות

מאופראווי מעות הבנינים משנת 78	2500	
ממעות קבורת מתים	1588	75
מהקמת מצבות וקבורת ילדים	320	
נדרות שנתקבצו ע"י רה"ק ורלפ"ש	3403	33
* — — ע"י הזוגות המסכבים בבתי המדרשים עם ביכלך מהקערות עיו"כ	451	
	650	64
	105	39
	206	47
פדיון ע' מאמטרייאלין שנשארו מהבנין	196	21
הנעשה בעד מקומות בעזרת נשים	46	89
צינון ע' הפלאץ מביהכ"נ שבעיר הישנה	1480	54
מאופראווי ע"י רלפ"ש שקבל חוב שלו בעצמו		
מהמנהיגים החדשים, שסלקו חובות מהבנין (וע"ז	1360	90
קבלו בעד 3 שנים א 2500 רובל בס"ה 7500		
ס"ה הכנסות	<u>12310</u>	<u>12</u>

הוצאות

ציגל על הגדר של הב"ע	4132	
אבנים ושצעבען להיסוד	1016	18
וואפנע	1655	
מאמ' עץ על כלים ורישמאווניעם	111	93
ראבאצם פאדיאני	420	7
עגלות פאדיאני	562	46
מוליארקו	1907	10
אינסטרומענטן 37 40 הכנות ותקונים 83 7	48	21
שומרים	83	70
המבה להעוסק ושאר הוצ' וצינון מהחובות	795	14
בנין כותל עץ בעד דרום	1136	76
בנין ויסוד בית מהרה	123	70
אקראשעניע מביהכ"נ בעת ביאת הקרי"ה	55	74
פלאן וסמעטא על בנין בית חולים חדש	68	
נסיעה לקאליש 100 הוצ' שונות בעסק הרב 40	140	
מראנספארט	<u>12255</u>	<u>99</u>

(* רשימה הנדבוח של כל אחד הלא היא כחובה על ספר החיים שס נמלאו כל הנדבוח איש לא נעדר.

מראנספארט	12255	99
ברוקירן אצל הביהכ"נ ברחוב זבוראוו	223	70
ס"ה ההוצ	12479	69
ההכנסות היו רק	12310	12
נשארו חובות	169	57

בשנת תרמ"א באה ונהייתה. ע"פ פקודת ממשלת הפלך בחירה על גבאי ביהכ"נ הגדול דקהלתנו ובחרו אותנו לגבאים על שלש שנים. וזה דבר חשוב הכסף. שקבלנו ושהוצאנו במשך הגבאות שלנו. והתקונים שעשינו.

חשבון הוצ' והכנ' מן מ"ז אב תרמ"א עד ר"ח טבת שנת תרמ"ב

הכנסות

מאפראווי מעות ביהכ"נ 500 די' קבורת עניים	100	600
נדבה מיורשי ווארהאפמיג		56
ע' מקומות בביהכ"נ בעזרת נשים 75	223	263
ע' עליות עם חובות	50	132
נדבות ודמי אתרוג	39	8
מהזכרת נשמות וקערות עי"כ		111
הלוואה ממעות קבורת מתים		238
ס"ה		1411
		24

הוצאות

תקון הגג ופארבן 138	46	217
תקון הבימה	96	42
בנין כסא של אליהו 110	17	294
גאלעריי לתנוקות 60	184	77
גאלעריי לעזרת נשים סביב		369
גדר בחצר ואצל ביהמ"ד לוי"ה 25	16	67
בית הכבוד	60	76
פלאמפ וברוקירן 26	44	70
צפוי הדלתות	84	84
הוצאות שונות		36
שכירות לחזן משוררים ושמים		183
עצים, נרות, אתרוגים, ושומר		72
הוצאות על הארעשמאנמין בי מים נוראים וסוכות		73
מראנספארט		1386
		2

מראנספארט	1386	2
סלוק חובות מכבר	22	
פנקס חדש	3	
ס"ה הוצאות עד ר"ח שנת תרמ"ב	1411	2
נשאר בקאסע		25
	1411	27
ה'שבון הכנסות והוצ' עד ר"ח שנת תרמ"ג		
הכנסות		
נשאר בקאסע		25
באופראווי מעות ביהכ"נ 800 די' מעות קבורת עניים 150	950	
בעד עליות ימים נוראים וסוכות	251	86
מקומות בעו"ג 207 75 בעו"א 35 84	292	10
נדבות על קמ"פ	957	90
— בהבתי מדרשים	315	48
מחצית השקל פורים	59	14
הזכרת נשמות פסח שבועות י"ג	163	40
מקבורת מתים	1155	30
מיורשי צוקרמאן 500 מיורשי שמערל יאקל א"ג ח"ל 350	850	
מיורשי ר"צ ברלס 150, א' יודל ליכט 150	370	
יאקובאווסקי 70		
מפאדרויסקי חוב וש"מ א"ג הו"צ הפראצעם	125	
חוב לאברהם חוהם ע' יי"ג לעניים	57	
ס"ה הכנסות מן ר"ח שנת תרמ"ב עד ר"ח שנת תרמ"ג	5547	43
הוצאות		
שכירות לחון שמישים משוררים ושומרים	380	78
עצים ונרות אתרוגים והוצאות שונות	141	74
להמ"צ ממעות המקומות 85 לחון מלירא 10	95	
כתיבת נביאים ומגלות עד לחשבון	40	
לאנטערניס, האנדפאס ורערן ומלאכות שונות בביהכ"נ	149	5
שמענדרס גדולים וקמנים בעו"ג ובעו"א	498	9
חלוקה לעניים קודם הפסח	3763	79
צינון והוספה על יי"ג	61	
ארעשמאנמן שבועות וימים נוראים	99	42
מראנספארט	5228	87

טראנספארט	5228	87
סלוק חובות ישנים לר"צ ג"ב מהבית	124	35
עבור פארב	10	
נסיעות להוראדנא ג' פעמים עם רי"א ורמ"ז ונתנות שם	172	95
ס"ה הוצאות	5536	17
נשאר בקאסע ר"ח מבת תרמ"ג	11	26
ס"ה	5547	43

מן ר"ח מבת תרמ"ג עד ר"ח מבת תרמ"ד

הכנסות

נשאר בקאסע	11	26
נתקבל מדוממא בעד שנת 83 מעות ביהכ"ג 800	950	
קבורת עניים 150		
בעד עליות א"ג חובות	294	
בעד מקומות בעזרת נשים	225	
בעזרת אנשים	111	50
נעשה מקבורת מתים א"ג הו"צ כפי הנתקבל מליבוש הירש	1370	
מגיע מביהכ"ג חובות מזומן 200 לבעלי מלאכות 87	287	
מהב"ע הוצאת פרו"ג דאווי"ג ולמ"צ 16 50	41	50
ס"ה הכנסות בשנת תרמ"ג	3290	26

הוצאות

שמענדרס חדשים עוד	144	68
ארגז ברזל 72 25 באנק 10 25 מלאכות שונות 6 50	89	
חלונות 46 80 כיור וצינורות 52	98	80
תקון חצר ושמובל 50 20 טרעטואר ובריק 54 25	74	75
פארבן החלונות 55 75 שאפעס חדשים 60	115	75
נקוי הלייכער 13 20 לאמפן לפאליש 10	23	20
עץ חיים כסף	62	80
מלאכת השער והחצר	510	98
וואפע על להבא	37	50
שכירות חון משוררים ושמשים וכותבים	367	10
עצים נרות ושומר והוצ' שונות	178	20
הוצ' הפאראד בעת הקאראנאציע	56	37
טראנספארט	1759	13

מראנספארט	1759	13
על חמים וי"ג קודם הפסח	1114	79
להמ"צ מכבר 54 די' מחדש 50 87	141	50
כתיבת נביאים ומגלות א"נ 40 ר"כ מאשתקד	205	40
על דרווגעניק	25	
הוצ' בעסק הב"ע דאווי'ג אוקאו ונסיעות להוראדנא	39	90
ס"ה הוצ'	3285	72
נשאר בקאסע	4	54
	3290	26

מן ר"ח טבת תרמ"ד עד ר"ח טבת תרמ"ה

הכנסות

נשאר בקאסע	4	54
נתקבל באופראווע מעות ביהכ"נ 800 קבורת עניים 150	950	
נעשה בעד עליות ומקומות בביהכ"נ ועוד נשאר חובות	461	67
מליבוש הירש מעות ק"מ א"נ הוצ' ומתנות	1654	1
מריצ שץ 200 מתנא קארנבלוים 300 מבונם זאן 60	560	
מאורח שמת בביהמ"ד ר' חצקיל	61	10
נתקבל מהבאן בעד הפליאץ מהב"ע א"נ הוצ' הקופצע	5397	75
צינון מפרידלאנד	75	
פדיון ע' 8 ס' אבנים 240 ע' 10760 ציגל לביהמ"ד	369	12
הקדש 129 12		
ס"ה הכנסות	9533	19

הוצאות

שבירות לחון ושמיים 287 75 לחונים נכרים 37	324	75
ש"ס ואיינבינדן 75 70 כתובים 98 פנקס 4 הוצ'	282	57
שונות 109 82		
מלאכת החצר והשערים עוד	807	18
חלונות בפאליש 26 שמיין 60 8 כרובים 115	179	70
שמידעכץ 30 10		
כיוור חדש 78 קלאדקס ומרעפל 6 ברוקירן 5 17	153	22
הוצ' הפאראד 17 52		
שמענדרם חדשים 30 97 בלעך וצפוי עמודי החצר	209	11
111 81		
מראנספארט	1956	53

	מראנספארט	1956	53
415 80	גדר הב"ע וואפנע 309 60 מוליארק	1043	3
317 3	שכירות והוצ' והוצ'		
	מאמערייאלין להמקוה	767	69
60	פליאץ החדש 1224 95 מבקר 50 מתנות	1334	95
162 55	חמים וייג 1136 פריזיוו ודרושגעניק והוצ'	1298	55
75	שכירות המ"צ 215 50 עירובין 250 הירש יודל	566	75
11 25	הילדסהיימר 15 נדבות		
141 50	סלוק חובות מאשתקד 287 די'	428	50
	ס"ה הוצאות	7396	
300	נשאר אצל פרידלאנד 1850 אצל גבאי ביהמ"ד	2150	
		<hr/>	
		9546	

